

ZPRÁVY

VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

SPOLEČENSKÉ VĚDY

292

2006

ZPRÁVY

VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

SPOLEČENSKÉ VĚDY

číslo 292

Olomouc 2006

© Vlastivědné muzeum v Olomouci 2006

ISSN 1212-1134
ISBN 80-85037-45-9

Neznámé plány staré jezuitské koleje, školní budovy a kostela Panny Marie v Olomouci

*Jiří Fiala, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci – Leoš Mlčák,
Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum*

Příchod prvních dvou příslušníků Tovaryšstva Ježíšova (jezuitů) do Olomouce o Velikonocích roku 1566 na pozvání olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova znamenal mimo jiné, že se tento biskup musel postarat o dostatečné prostředky nezbytné pro vznik jezuitského řádového domu – koleje a zřízení jezuitského gymnázia, popř. semináře, jakož i přidělit jezuitům vhodný kostel pro jejich misijní a kazatelskou činnost, zvláště když se k první dvojici připojilo dalších šest členů Tovaryšstva. Změna počátečního provizoria v tomto ohledu byla umožněna souhlasem papeže Pia V. ze dne 22. dubna 1567, aby pro potřeby olomoucké jezuitské koleje a škol bylo využito zdejšího kláštera a kostela františkánů-minoritů s tím, že nepočetné komunitě minoritů bude postoupen opuštěný klášter sv. Jakuba poblíž kostela sv. Petra na olomouckém Předhradí. Dne 4. října 1568 se olomoučtí jezuité v počtu 22 osob přestěhovali do upraveného kláštera františkánů-minoritů, v němž našlo i jejich šestitřídní gymnázium, které následujícího roku vzdělávalo 225 žáků, prostorné a světlé učebny. Jezuitský konvikt, sloužící především k ubytování šlechtických studentů a alumnů (stipendistů), umístil biskup Prusinovský do nárožního domu vedle augustiniánského kláštera Všech svatých (v místech nynějšího Domu armády na třídě 1. máje), od roku 1571 našel tento konvikt umístění v opuštěném klášteře františkánů-bernardinů na olomouckých Bělidlech (nyní obnovený klášter dominikánů ve Slovenské ulici).²

Vnější podobu takto vzniklého areálu Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci můžeme rekonstruovat jednak podle jeho dochovaných vyobrazení a plánů, jednak podle relevantních zmínek v diariích rektorů olomoucké jezuitské koleje a gymnázia, od 22. prosince 1573 do zrušení Tovaryšstva Ježíšova v roce 1773 rektorů magnifiků koleje, gymnázia a akademie (univerzity).³ Soustředíme se v tomto příspěvku na heuristický přínos dochované ikonografie olomoucké „jezuitské čtvrti (Jesuitenviertel)“ s ohledem na skutečnost, že tato ikonografie byla v po-

Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci r. 1593. Výřez z veduty města Olomouce od jihu. Dřevořez Jana Willenberga ze spisu Bartoloměje Paprockého z Hlohov *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Olomouc 1593 (reprint Ostrava 1993, fol. CCCLXXXv)

slední době rozhojněna o dosud neznámé, popř. nepublikované plány staré jezuitské koleje a školní budovy.

Olomoucké jezuitské budovy jsou poprvé vyobrazeny na dřevořezu Jana Willenberga z roku 1593, součástí výtvarné výzdoby spisu Bartoloměje Paprockého z Hlohol (1540–1614) *Zrčadlo slavného Margkrabství moravského*, vydaného v Olomouci roku 1593.⁴ Na vedutě Olomouce od jihu vystupuje z komplexu univerzitních a kolejních budov nejzřetelněji monumentální jižní dvoupatrové křídlo, spojující starou školu s kolejí. Za ním je zčásti viditelná východní část severního křídla koleje. Obě křídla mají sedlové střechy a jsou na východě ukončena trojúhelníkovými štíty. Z kostela Panny Marie za nimi je převyšují vysoké sedlové střechy presbytáře a trojlodí se štíhlým sanktusníkem nad jejím hřebenem. Podle veduty z přelomu 16. a 17. století⁵ bylo dlouhé jižní spojovací křídlo, postavené při hradbách, ukončeno trojúhelníkovým štítem i na své západní straně. Jeho monumentalitu dokumentuje i veduta z roku 1627 na Komenického mapě Moravy.⁶

Staré půdorysné rozvržení přízemí a patra koleje a nové školy je schematicky zachyceno na dvou plánech z poslední třetiny 16. století (příl. č. 1 a 2).⁷ Dominuje zde gotická dispozice zaniklého minoritského kláštera, s rozlehlým ambitem a kapitulní kaplí. V doposud nepublikované dispozici patra se v příčném křídle školy počítá s umístěním auly a k ní přiléhající knihovnou. V kolejním kostele probíhá přestavba kůru, renovováno má být *hypocaustum* (horkým vzduchem otápěný sál) v jižním křídle. Protože o opravách kůru se jezuité zmiňují v roce 1586, lze oba pařížské plány starého stavu jezuitské koleje zařadit přibližně do této doby.⁸

Dva další dosud neznámé plány olomoucké jezuitské koleje (příl. č. 3 a 4), rovněž uložené v pařížské Bibliothèque nationale de France, zachycují podobu její navrhované a vsutku realizované pozdně

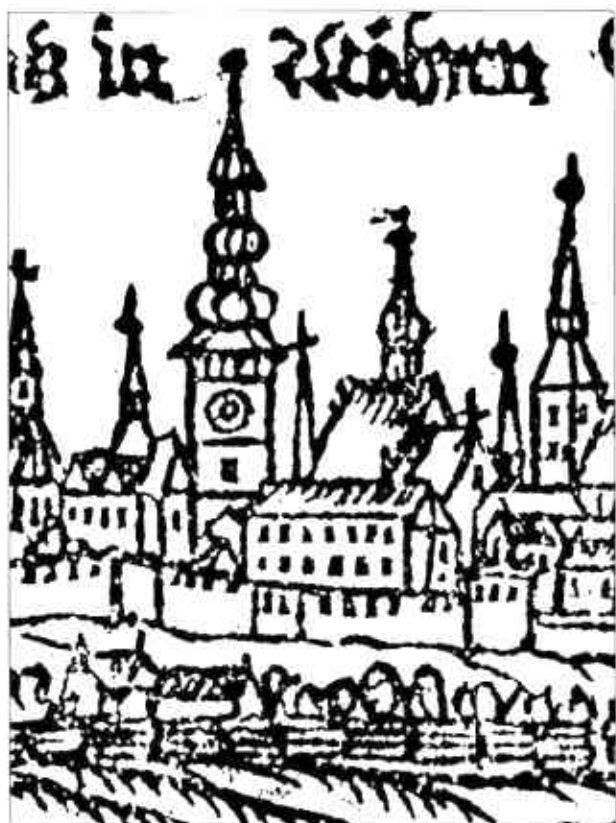
Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci na přelomu 16. a 17. století. Výřez z veduty města Olomouce od jihovýchodu. (SOkA Olomouc, Sběrka litografií a fotografií, inv. č. 393/IX, 7)

Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci r. 1627. Výřez z veduty města Olomouce od jihu na mapě Moravy Jana Amose Komenického

renesanční přestavby. V přízemí je navrženo rozdělení velkého obdélného ambitu na dvě nádvoří. Kapitulní kaple je určena pro nově založenou mariánskou družinu. Do přízemí jižního křídla jsou situovány sklad, kuchyně, refektář a kancelář. Na tyto místnosti ve východním křídle navazují umyvárna (*tonstrina* – dosl. holírna) a záchody. Další záchody vyplňují přístavek přiléhající k jižnímu křídlu. Přízemí severního křídla školy bylo určeno pro *humaniora* a první gramatikální třídu, příčné křídlo pro druhou a třetí třídu gramatiky, v jižním křídle školy se nacházely učebny logiky, fyziky, poetiky a první gymnaziální třídy. V severozápadním nároží bylo umístěno *responsorium* – toto označení nejspíše znamená místnost pro konání ústních zkoušek (*responsum* – lat. odpověď). Na parkáně se rozkládala zahrada, o níž vedla kolej mnohaletý spor s městem, další zahrada na východě patřila již koleji. Vlastnictvím koleje byly také dva domy přiléhající k severnímu křídlu školy, které koupil rektor Petr Ximénez (Ximenius)⁹ 4. října 1602. Domy bránily průchodu světla do poslucháren, a byly proto následně zbořeny. V patře měly být při kostele zřízeny pokoje pro poutníky, do nového křídla, dělicího starý obdélný ambit na dvě nádvoří, měla být vložena aula, dlouhá 58 a široká 35 stop. V jižním křídle se počítalo s pokojem nemocných, knihovnou, pokojem rektora a se dvěma pokoji k ubytování provinciála. Patro východního křídla a dvou vnitřních traktů křídel kolem zadního nádvoří měly vyplňovat celý novicův a řádových členův koleje. K ubytování, učitelů mělo asi sloužit patro jižního křídla školy. Tato navržená a dosud neznámá pozdně renesanční přestavba koleje byla pak z převážné části realizována, neboť stopy po ní zřetelně prokazuje ještě plán jejího starého stavu z roku 1710 (viz dále v textu této stati a v její obrazové příloze č. 9).

Na vedutě města, tiskařem Mikulášem Hradeckým poprvé použité v roce 1628,

Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci r. 1628. Výřez z veduty města Olomouce od jihovýchodu, prvně použité tiskařem Mikulášem Hradeckým r.1628 (VK Olomouc, sign. 58.611)

Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci r. 1640. Výřez z vyobrazení města Olomouce na promoční dedikaci Jana Lysovského z Lysovic z r. 1640 (Britské muzeum v Londýně)

Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci r. 1656. Výřez z veduty města Olomouce v tisku *Amuletum Parthenium sive S. Pavlinae Virginis et Martyris Romanae Olomucensium contra Pestem Patronae Vita...* z r. 1656. Spisek věnovali studenti rétoriky (posledního ročníku) olomouckého jezuitského gymnázia nově promováným magistrům filozofie olomoucké jezuitské univerzity. (VK Olomouc, sign. 601.902)

navazuje na dominantní spojené jižní křídlo na východě krátký přístavek s polovalbovou střechou.¹⁰ Jen schematicky je kolej připomenuta na nejstarší olomoucké univerzitní obrazové tezi – promoční dedikaci Jana Lysového z Lysovic z roku 1640¹¹ a na vedutě v tisku *Amuletum Parthenium sive S. Pavlinae Virginis et Martyris Romanae Olomucensium contra Pestem Patronae Vita...* z roku 1656.¹² Na akvarelové vedutě města z roku 1667 (přil. č. 5)¹³ i na vedutě z roku 1674 namalované Antonínem Martinem Lublinským (1636–1690)¹⁴ se kolej nachází v zákrytu za Novou bránou a budovou starého konviktu (přil. č. 7).

Poměrně detailně je k roku 1675 dokumentována celá východní část koleje i se severním průčelím staré školy, neboť je spolu s dalšími částmi olomouckého Přehradí a hořící

Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci r. 1675. Výřez z mědirytiny na frontispisu knižní univerzitní teze, již se v červnu 1676 ucházel o bakalaureát filozofie Matyáš Schmidt z Brna. Autorství kresebné předlohy této mědirytiny je přisuzováno Antonínu Martinovi Lublinskému. (ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Univerzita Olomouc /1576/ 1640–1950, Teze neoprazové, inv. č. 2142/1)

Novou bránou zachycena na mědirytině zdobící univerzitní bakalářskou tezi Matyáše Schmidta z roku 1676.¹⁵ K zajímavým detailům zobrazení patří průběh ohradní zdi na východě parcely i věžička nad střešním hřebenem středního křídla koleje, ukončená ke cti zakladatele – Stanislava biskupa Pavlovského z Pavlovic (biskupem v letech 1576–1598) heraldickým symbolem půlměsíce. Průčelí jezuitského (původně minoritského) gotického kostela Panny Marie za morové epidemie v roce 1643 podrobně dokumentuje známý obraz na měděném plechu, přenesený ze starého kostela na oltář sv. Pavlína v kostele Panny Marie Sněžné.¹⁶

Nové raně barokní východní křídlo koleje zaznamenal na své nedatované vedutě, vzniklé mezi lety 1675–1681, Antonín Martin Lublinský. Rytinu s vyobrazením města, které bylo součástí rozměrnější kompozice, provedl podle malířova návrhu známý augsburský

mědirytec Matthäus Küsel.¹⁷ Monumentální jižní křídlo staré jezuitské školní budovy spojené s kolejí je vyobrazeno na vedutě města Olomouce použité v roce 1692 k výzdobě Vischerovy mapy Moravy (příl. č. 6)¹⁸ i na nedatované vedutě s figurální stafáží, pocházející z přelomu 17. a 18. století.¹⁹ Na obou těchto vyobrazeních má jižní křídlo ve své východní části krátký dvouosý přístavek orientovaný směrem k hradbám, doložený v tomto místě i na níže prezentovaném plánu olomoucké jezuitské koleje, školní budovy a kostela P. Marie z roku 1710 (příl. č. 9). Mladší barokní veduty vzniklé po roce 1710 již dokumentují nový stav těchto objektů po jejich přestavbě.

Nepovšimnutý a doposud nepublikovaný plán staré jezuitské koleje, školní budovy a kostela P. Marie v Olomouci z roku 1710, který nyní hodláme představit, je uložen v Moravském zemském archivu v Brně v Cerroniho sbírce, a to vložený do konvolutu evidovaného v inventáři uvedené sbírky pod názvem HISTORIA UNIVERSITATIS ET ECCLESIAE JESUITARUM OLOMUCENSIS.²⁰ Význam nově zjištěného plánu spočívá v jeho podrobném zachycení stavu jezuitské koleje včetně kostela Panny Marie a starých školních budov krátce před jejich následnou barokní přestavbou. Plán o rozměrech 54,2 × 40,7 cm, detailně dokumentující přízemí koleje, je opatřen číselnými a abecedními odkazy a latinskou legendou a na rubu je lokalizován a datován přípisem *Idea veteris Collegii / et Templi pro ut Haec erant / Ao 1710* (Podoba staré koleje a kostela, jak vypadaly v roce 1710). Překreslená varianta tohoto plánu publikovaná roku 1904 Augustem Prokopem latinské popisy neobsahuje;²¹ na Prokopem reprodukovanou variantu se odvolává Josef Kšíř v komentáři ke svému nákresu dispozice minoritského kláštera přestavěného pro jezuitské koleje a školy.²²

V pravé části plánu je zobrazena stará renesanční školní budova. Její půdorys se jen nepatrně liší od staršího plánu z doby po roce 1650 (příl. č. 8).²³ Starou školu s obdélným dvorem tvoří dvě dvoutraktová arkádová křídla, na východě propojená arkádovou chodbou a na západě uzavřená plnou zdí. Po výstavbě nové školní budovy byl ve zdi po roce 1701 proražen vstup propojující obě školní nádvoří. Do severního křídla staré školní budovy je situován původní hlavní vstup do koleje, tvořený průjezdem do starého školního dvora. Nalevo od vjezdu byla před výstavbou nové školy umístěna posluchárna rétoriky (poslední, šesté gymnaziální třídy),²⁴ na protilehlé pravé straně zůstala učebna nižších gymnazijních tříd. V přízemí zadního jižního křídla staré školy byly dříve posluchárny poetiky, syntaxe a teologie, po výstavbě nové školní budovy zde zůstala jen učebna syntaxe. První gymnazijní třída, nazývaná principia, se dříve nacházela v místnosti, která při-

Průčelí kostela P. Marie roku 1643. Olejomalba na měděném plechu (VMO, inv. č. 4437/D 50)

léhala k východní arkádové chodbě, z níž byla osvětlována, byla tedy již v budově koleje. V roce 1708 byla tato třída společně s učebnami poetiky, teologie a rétoriky přemístěna do nové školní budovy. Kachlovými kamny byla původně otápěna pouze posluchárna poetiky. Za učebnou teologie se nacházelo akademické vězení, tak zvané karcery, studenty obvykle nazývané *kurník*, latinsky *ornithoboscus*.²⁵ Do nové školy byla přesunuta i posluchárna gramatiky, tj. třetí gymnazijní třídy, původně přímo sousedící s učebnou nejnižší gymnazijní třídy.

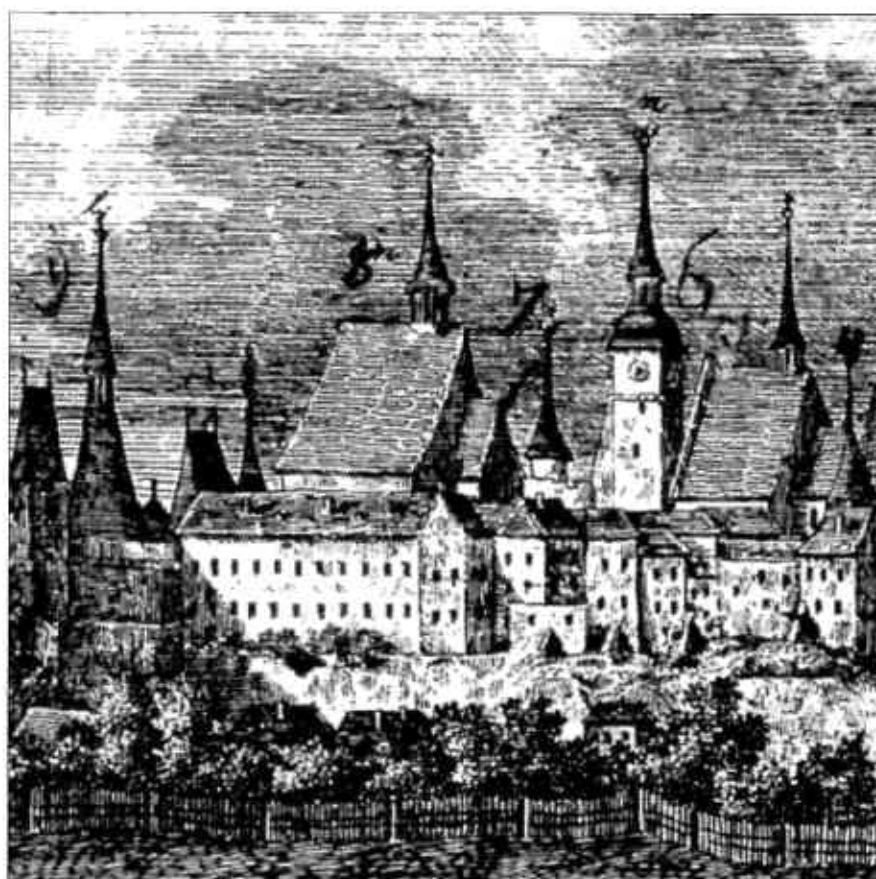
Přední severní a zadní jižní křídlo školy bylo v přízemí propojeno arkádovou chodbou. Za portálem se z této chodby sestupovalo krátkým schodištěm do vlastní koleje, navazující na východní straně na starou školní budovu. Za vnitřním vstupem do koleje se rozkládala dlouhá chodba umožňující studentům příchod k přímému schodišti do patra staré školní budovy, k domácí kapli i do presbytáře kolejiního kostela.

Na severní straně přiléhal ke koleji kostel Panny Marie, nazývaný také *Na Františku*, který jezuité v roce 1579 převzali od minoritů. Orientovaný kostel, v jádru pocházející z druhé poloviny 14. století, má tradiční dlouhý chór, obvyklý pro mendi-kantské řehole, a síňové trojlodí. Klenbu síňového trojlodí, s rovnými závěry postranních lodí, vynáší šest osmibokých pilířů. Presbytář je ukončen trojbokým závěrem. Na západě je k průčelí kostela přistavěna dispozičně pozoruhodná čtyřboká renesanční předsíň se třemi opěrnými pilíři a dvěma vstupy v zešíkmených stranách. K severní stěně gotického síňového trojlodí je přiloženo pět opěrných pilířů, oba nárožní pilíře jsou postaveny na koso. Ze severu je trojlodí osvětlováno čtyřmi, ze západu dvěma okny. Na jižní straně je trojlodí otevřeno do tří vzájemně propojených bočních kaplí, do jejichž nosných dělicích konstrukcí jsou vestavěny gotické opěrné pilíře. Presbytář je na jižní straně podepírán pěti, trojboký závěr třemi opěráky. Oproti staršímu plánu kostela z poslední třetiny 16. století chybí v závěru střední opěrný pilíř, odstraněný při následné stavební úpravě.

Podle dalšího plánu základů jezuitského kostela (plán je uložen ve stejném archivním fondu) byl jeho chór široký 31 stop a 1 loket, dlouhý 74 stop. Trojlodí bylo široké 60 a dlouhé 72 stop. Střední loď měla šířku 21 stop a 93 coulů, levá boční 15½ a pravá 16½ stopy. Základy nosných sloupů v podélné ose byly od sebe vzdáleny 14 stop. Šířka základu sloupů činila 4 stopy a 53 coulů (přil. č. 1).²⁶ V kostele se nacházelo deset oltářů: hlavní mariánský oltář v presbytáři, dva oltáře při východní stěně síňového trojlodí, po dvou oltářích u druhého a třetího páru nosných pilířů a tři oltáře v bočních kaplích.

Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci mezi l. 1675–1681. Výřez z veduty města Olomouce od jihu. Mědirytina augsburského rytce Matthäuse Küsela podle návrhu Antonína Martina Lublinského (SOKA Olomouc, Sběrka litografií a fotografií, inv. č. IX/58)

Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci. Výřez z veduty města Olomouce od západu z přelomu 17. a 18. století, vycházející z Willenbergerova vyobrazení města Olomouce z r. 1593. (SOKA Olomouc, Sbirka litografií a fotografií, sign. XIV/59)

Stavba nejstarší kaple sv. Kříže byla zahájena v roce 1604, v roce 1665 k ní byly připojeny kaple jezuitských světců sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského.²⁷ Okna prosvětlující kaple od jihu byla obrácena do obdélného dvora se studnou. K jižní straně presbytáře, prolomené dvěma vstupy, je přiloženo přímé schodiště vestavěné do malého atria, na schodiště navazuje prostorná obdélná sakristie se spojovací chodbou. Sakristie byla otápena velkými kachlovými kamny a od východu osvětlována čtyřmi okny; přístupná byla pouze z malého atria.

V dispozici přízemí koleje se zřetelně projevují pozůstatky zaniklé gotické křížové chodby. Ambit měl nezvykle protáhlou obdélnou dispozici – při přestavbě kláštera na kolej tak mohlo být jeho nosného zdiva alespoň z části využito. Nejvíce byl ambit porušen pozdně renesanční přestavbou, výstavbami tří bočních kaplí a orientované obdélné kaple, na plánu označené jako *Sacellum domesticarum* (dosl. kaple domácích, tj. příslušníků koleje). Kolejní kaple byla vybavena pouze jedním oltářem a vznikla náhradou za zaniklou klášterní kapitulní síň, doloženou ještě na plánu z konce 16. století. Zda byla totožná s kaplí Nejsvětější Trojice, v níž po obsazení Hradiska husity konali bohoslužby vypuzení premonstráti, nevíme. Směrem na západ na domácí kapli navazuje na plánu sklad, chodba a sklad mouky.

K významným interiérům přízemí koleje patřil podle plánu také refektář (jinak *triclinium*, tj. jídelna), uzavírající na jižní straně velké kolejní nádvoří. Na jižní i severní straně byl refektář osvětlován šesticí oken, zatímco východní stěna, obrácená směrem k sousední kanovnické rezidenci, zůstala plná. K západní stěně refektáře, prolomené dvěma vstupy,

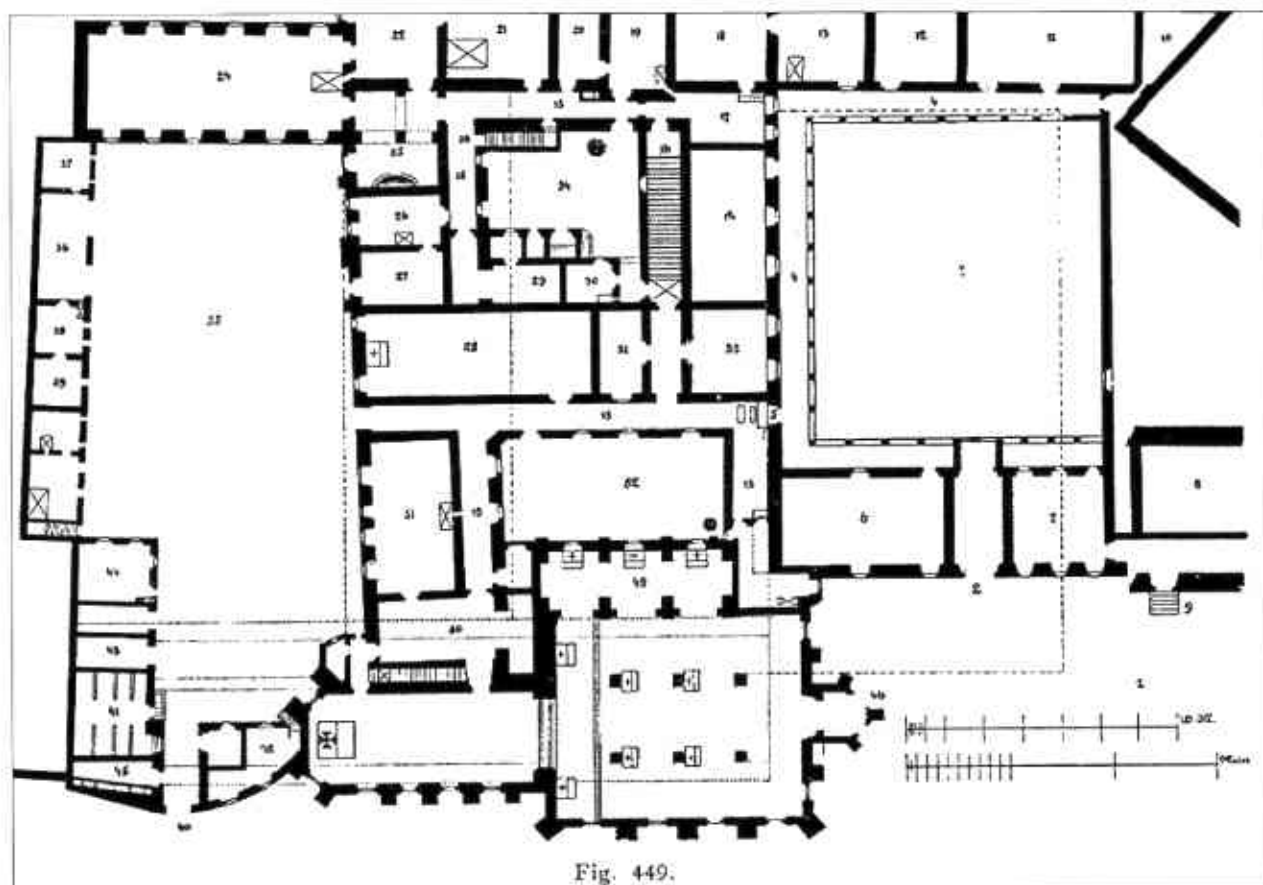

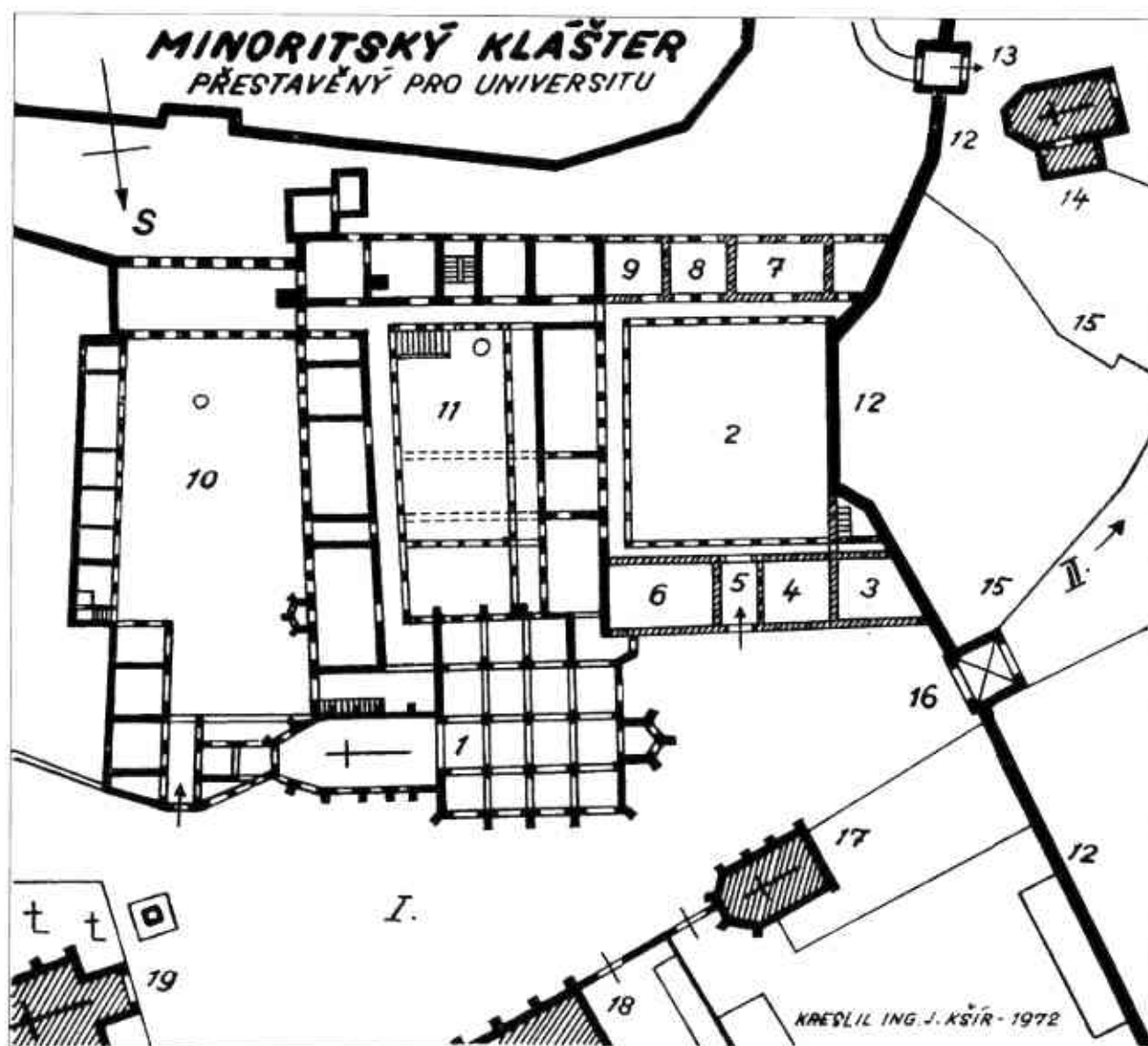
Fig. 449.

Plán kostela P. Marie, jezuitské koleje a renesanční školní budovy z r. 1710 (Podle Prokop, A.: Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung, Bd 2, Wien 1904, s. 320)

přiléhala velká kachlová kamna, otápěná z vedlejší místnosti. Před vstup do jídelny byla představena otevřená předsíň, propojená s přilehlou umývárnou s rozměrným oválným lavabem. Druhým vstupem z přilehlého depozitáře stolního nádobí byli stolující v jídelně obsluhováni. Procházelo se tudy i k přilehlým záchodům na parkánu.

Za skladem nádobí se v jižním dvouraktovém křídle koleje nacházely kuchyně s pecí, nemocnice a lékárna. Za umývárnou ve východním, rovněž dvouraktovém křídle byl pokoj a sklad správce. Přízemí obou těchto křídel byla propojena chodbami obrácenými do vnitřního nádvoří koleje. Severní stranu nádvoří uzavíraly dva sklady, na západě pak hlavní přímé schodiště do patra. Do nádvoří byly na severu vloženy neoznačené přístavky, na jihu přímé vnější schodiště. V jihozápadním nároží je dokumentována studna, další studna je vyznačena v severozápadním rohu nádvoří před kostelem.

Druhým vjezdem bylo přístupné největší nádvoří koleje, z jihu uzavřené refektářem. Na severní a východní straně nádvoří stály dvě jednoraktové budovy hospodářského zázemí. Přední dvoukřídlá budova na půdorysu písmene L vyplňovala přední část dvorní dispozice. Na východní straně nádvoří na tuto budovu navazovala ohradní zeď, na straně západní kolejni kostel; směrem do náměstí bylo průčelí této budovy konvexně zakřiveno. Střed přízemí prolamoval vjezd do dvora. Na levou stranu dvora byly situovány záchody, na protilehlou stranu, přiléhající ke kostelu Panny Marie, kostnice kostela a neoznačená nárožní místnost – podle polohy u vjezdu asi vrátnice. Za záchody byla umístěna koňská stáj s celkem osmi stáními a napajedlem, sklad ovsu a čeledník. Ke stáji bylo přiloženo přímé schodiště vedoucí k uložené píci. Na východní nároží čeledníku

Minoritský klášter přestavěný pro jezuitské koleje a školy. Legenda: I - nám. Republiky; II - Univerzitní ulice; 1 - klášterní kostel sv. Františka postavený roku 1383 a zbořený roku 1717; 2 - nové posluchárny obklopující nádvoří, zbudované roku 1568 a zbořené roku 1709 pro získání stavebního místa pro kostel Panny Marie Sněžné; 3 - gramatika; 4 - rudimenta; 5 - vchod; 6 - rétorika; 7 - teologie; 8 - syntax; 9 - poetika; 10 - kolej přestavěná roku 1569; 11 - objekt přestavěný roku 1582 kolem nádvoří s arkádovým ochozem; 12 - městská hradba; 13 - Židovská branka; 14 - kaple Božího Těla se sakristií, zbořená před stavbou konviktu; 15 - stavební místo provizorního konviktu a semináře; 16 - Nová brána; 17 - špitál sv. Ducha; 18 - klášter klarisek; 19 - kostel Matky Boží (Podle Kšír, J. - Navrátil, J. a kol.: Kapitoly z dějin olomoucké univerzity 1573-1973. Ostrava 1973, s. 266).

navazovalo druhé, z dispozice dvora ustupující hospodářské křídlo. V jeho přízemí byla pekárna se dvěma místnostmi s velkou a menší pecí, světnice pro správce, místnost jeho pomocníka, kočárová remíza a sklad. Z kočárovny vedlo samostatné točité schodiště do místnosti v patře.

Jak vyhlížela před rokem 1710 další dvě podlaží olomoucké jezuitské koleje, říci nedovedeme. Z rektorských diarií a výročních zpráv koleje vedených v posledním desetiletí 17. století plyne, že v koleji žilo kolem jednoho sta jezuitských páterů, scholastiků (členů Tovařystva Ježíšova studujících v nejvyšších třídách jezuitského gymnázia nebo na univerzitě) a koadjutorů (jezuitských bratří laiků, kteří v koleji vykonávali řemeslnické a obslužné práce - sakristiani, vrátní, ošetřovatelé nemocných, pradláci apod.), kteří měli - pokud nedleli

na misiích či se nezabývali správou kolejních statků²⁸ – v koleji svůj domov a byli kolejí opatrováni veškerými životními potřebami. Můžeme tak předpokládat v těchto podlažích adekvátní počet kněžských cel včetně cel rektora a jeho admonitora („napomínatele“ a zpovědníka), jakož i ubytoven scholastiků a koadjutorů; pohostinských místností pro cestující jezuitu i hosty koleje; v koleji byla nepochybně i knihovna, situovaná nejspíše nad refektář.

Gotická a renesanční tvářnost olomoucké „jezuitské čtvrti“ se zcela proměnila v důsledku její vrcholně barokní přestavby. Dne 17. května 1701 byl položen základní kámen ke stavbě dvouposchoďové školní budovy o třech křídlech podle projektu připisovaného Giovannimu Pietru Tencallovu (1629–1702), dokončené roku 1708 olomouckým stavitelem Lukášem Kleckelem (asi 1670–1716); do nové školní budovy se jezuitské gymnázium i univerzita přestěhovaly roku 1710.²⁹ Následujícího roku 1711 bylo ve školní budově dokončeno auditorium maximum, v letech 1718–1719 okrášlené malbami Jana Kryštofa Handkeho (1694–1774). Téhož roku 1711 byla zahájena přestavba jezuitské koleje, jež pokračovala v letech 1714–1715 a byla dokončena v letech 1718–1723; stavbu realizovali olomoučtí stavitelé Lukáš Kleckel a Wolfgang Reich (? – 1730) za účasti pražského architekta Kiliána Ignáce Dienzenhofera (1689–1751). Dne 12. června 1715 se konalo se slavnostní položení základního kamene jezuitského kostela Panny Marie Sněžné, budovaného podle návrhu Michaela Josefa Kleina (asi 1660–1752), stavbu provedl Lukáš Kleckel. Dne 16. února 1716 byl kostel Panny Marie Sněžné vysvěcen, ale práce na úpravách stavby a interiérech skončily až v roce 1743. Dne 4. listopadu 1717 byl položen základní kámen nové budovy semináře sv. Františka Xaverského, stavbu realizoval Wolfgang Reich; 20. prosince 1720 byla vysvěcena kaple sv. Františka Xaverského v semináři (nyní pracovna děkana CMTF UP). Konečně v letech 1721 až 1724 byl vybudován Nový konvikt jako trojkřídlá vestavba propojující Starý konvikt (z let 1661–1668) se školní budovou. Jeho výstavbě ustoupil pozdně gotický kostelík Božího Těla, který byl nahrazen centrální oválnou kaplí integrovanou do severozápadního nároží Nového konviktu. Projekt kaple Božího Těla bývá obvykle spojován s olomouckým stavitelem Janem Jakubem Kniebandlem, vlastní stavbu Nového konviktu zřejmě prováděl olomoucký stavitel Wolfgang Reich.

Novodobou rekonstrukcí Starého a Nového konviktu pro účely Uměleckého centra Univerzity Palackého, v současné době uskutečňovanou rekonstrukcí budovy staré olomoucké univerzity jako depozitáře Vlastivědného muzea, úpravami budovy Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého, chrámu Panny Marie Sněžné a připravovanou opravou zadní fasády někdejší jezuitské koleje, nyní Vojenského správního archivu, se buď již uskutečnila, nebo uskutečňuje revitalizace někdejší olomoucké „jezuitské čtvrti“ pro kulturní a vysokoškolské potřeby nejen města Olomouce – architektonická hodnota budov tohoto areálu i jeho středoevropsky významné kulturní tradice si takové revitalizace plně zaslouhují.

Poznámky

¹ Nejnověji pojednává o počátcích olomouckého vysokého učení publikace Fiala, J. – Mlčák, L. – Žurek, K. a kol.: Jezuitský konvikt – sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci, Dějiny – Stavební a umělecké dějiny – Obnova a využití. Olomouc 2002; zde je uvedena i starší sekundární literatura k tomuto tématu.

² Tamtéž, s. 35–41.

³ Diaria rektorů koleje a univerzity Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci částečně excerpoval a komentoval

- Prucek, J.: Diáře rektorů olomoucké koleje a univerzity, *Střední Morava* 11/2000, s. 92–98; 12/2001, s. 86–92; 13/2001, s. 110–116; 13/2001, s. 110–116; 14, 2002, s. 76–83; 17/2003, s. 72–77; 18/2004, s. 72–78; 19/2004, s. 126–132; viz rovněž Pruček, J.: Deníky rektorů olomoucké koleje a univerzity. In: *Historická Olomouc XI*. Olomouc 1998, s. 15–22. Dále viz Fiala, J.: Rektoři olomoucké univerzity v letech 1573–1860, *Žurnál Univerzity Palackého* 14, č. 14, 28. 1. 2005, s. 9, a následující čísla.
- ⁴ Reprint Ostrava 1994. Srov. Sobotková, M.: Olomouci Šimona Ennia Klatovského a Bartoloměje Paprockého z Hlohova a Paprocké vůle. In: *Sborník vlastivědné společnosti muzejní*, 1963/1964, s. 76–83; též: Paprockého Zrcadlo slavného Markrabství moravského po čtyřech letech. In: *Literatura a komerce*. Olomouc 1994, s. 59–60; Jakubec, O.: Grafické dílo Jana Willenbergera a knižní tisky přelomu 16. a 17. století (Mezi realitou, imaginací a konceptualitou). In: *Studia Moravica II*, AUPO, Fac. phil. Olomouc 2004, s. 190.
- ⁵ Reprodukci této veduty viz v publikaci Pojsl, M.: *Olomouc očima staletí*. Olomouc 1992, s. 13.
- ⁶ O Komenského mapě Moravy pojednal zejm. Zapletal, L.: Komenského mapa Moravy. Přerov 1963.
- ⁷ Viz Jíra, J.: Plány našich jezuitských kolejí a kostelů v Bibliothèque Nationale v Paříži, *Památky archeologické*, díl XXXIV, roč. 1925, 1926, s. 246, tab. XLII; Nešpor, V.: Dějiny univerzity olomoucké. Olomouc 1947, příloha za s. 24; Richter, V.: Plány jezuitských staveb v Olomouci. In: *Cestami umění*. Sborník k počtu šedesátých narozenin Antonína Matějčka. Praha 1949, s. 152n. Podle J. Jíry se ve sbírce plánů jezuitských kolejí a kostelů, nesoucí název *Recueil acheté au Collège Romains en 1773 par S. E. Mgr. le Bailli de Breteuil, ambassadeur de Son Ordre près de St Siège, contenant tous les Plans originaux des Maisons, Eglises etc. qui appartenaient à la Société des Jésuites avant leur abolition* a uložené v Bibliothèque Nationale de France, Cabinet des estampes, pod signaturou H d 4-I., a, b, c, d, a to ve čtvrtém svazku, nacházejí celkem čtyři plány pro jezuitskou kolej v Olomouci, rýsované tuší na měkkém, světle žlutém papíře: na fol. 83 plán popsaný na rubu *Inferior pars Collegii Olom. quae futura est* (ve značně zmenšené podobě tento plán J. Jíra reprodukoval v příloze své stati), fol. 84 s nápisem *Inferior pars Collegii Olomucensis ut iam est ab 1587*, fol. 85 bez komentáře a fol. 86 s připiskem *Superior pars Coll. Olom. futura* – to znamená, že se jedná o plány přestavby obou pater olomoucké jezuitské koleje. Václav Nešpor datoval ve výše citované publikaci plán publikovaný J. Jírou rokem 1602. – Díky vstřícnosti Bibliothèque Nationale de France, Cabinet des estampes, získali autoři této stati digitální kopie uvedených plánů a prvně tento komplet publikují pod pořadovými čísly 1, 2, 3 a 4 v ikonografické příloze stati.
- ⁸ Navrátil, J.: Jezuité olomoučtí za protireformace, 1558–1590. Brno 1916, č. 168, s. 319.
- ⁹ Nar. 29. 3. 1554 v Toledu ve Španělsku, zemř. 29. 11. 1633 v Millstattu v Horních Korutanech, rektor olomoucké jezuitské koleje a akademie od 5. 6. 1600 do 17. 5. 1607 a od 23. 3. 1618 do 10. 1. 1622. Viz Fiala, J.: Rektoři olomoucké univerzity v letech 1573–1860, 6 a 9. Ximenius (Ximenes, Jiménez) Petrus (Pedro), *Žurnál UP* 14, č. 22, 25. 3. 2005, s. 7–8, č. 23, 8. 4. 2005, s. 9–10.
- ¹⁰ Jedná se o tisk Artyk[ulov]é na sněmu obecním, jenž [v] královském městě Znojme v Margkr[abství to]lmo moravském léta Páně tisícího šes[tistého dva]dcátého osmého dne 27. měsíce června začat a v přítomnosti nejjasnějšího knížete a pána, pana F[erd]inanda Druhého, římského císaře, uherského a českého ec. krále ec. jsou ode všech čtyř stavův téhož Markrabství moravského dne 1. července téhož léta svolení a zavěnění. [...] Vytisťen v Holomouci u Mikuláše Hradeckého. Léta Páně M.DC.XXVIII [= 1628]. Tisk je uložen ve fondu Knihovny Národního muzea v Praze pod sign. 33 E 2, další exemplář je uchován ve fondech Univerzitní knihovny ve Vratislavi pod signaturou 4.O.107. – Ze stejného vyobrazení Olomouce vychází také veduta města z roku 1650 na titulní straně německy psané relace o odchodu Švédů z Olomouce; tisk této relace s názvem *Relation von dem schwedischen Abzug aus den in gehaltenen Posten im Marggrathumb Mähren, wie derselbe am 8. Iulii zu Ollmütz seinen Anfang genommen und noch eben selben Tag sein glücklichen beenden worden*, pocházející z oficiální olomoucké tiskárny Mikuláše Hradeckého, je dochován ve fondech Vědecké knihovny v Olomouci pod sign. 58.611.
- ¹¹ Reprodukci této univerzitní teze viz Hlobil, I. – Kouřil, M. – Tognér, M.: Tři obrazové teze olomoucké univerzity. Olomouc 1996, dále srov. Hlobil, I.: Nově objevená promoční dedikace Jana Lysového z Lysovic, *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, č. 184, 1976, s. 15–23; Kostelníčeková, M.: Promoční dedikace Jana Lysového z Lysovic a její pravděpodobný inspirační pramen, *Umění* 2005, s. 505–507. O olomouckých univerzitních tezích pojednal nově zejm. Tognér, M.: Barokní teze olomoucké univerzity. In: *Universitas Olomucensis 1573–1946–1996*. Katalog výstavy. Olomouc 1996, s. 25–105; viz též Fiala, J. – Mlčák, L. – Žurék, K. a kol.: c. d., s. 22, 88–89.
- ¹² Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 601.902.
- ¹³ Nejnověji a nejlépe je tato veduta reprodukována v souboru *Olomoucké veduty*. Olomouc 2005, č. 2, s chybným vnočením v popise „Kolem roku 1674“.
- ¹⁴ Tato Lublinského olejomalba je nyní umístěna v zasedacím sále Rektorátu Univerzity Palackého v Olomouci, Křížkovského 8. – Viz Tognér, M.: Antonín Martin Lublinský. Olomouc 2005, s. 211–212.
- ¹⁵ Předpokládaným autorem kresebného návrhu mědirytiny zdobící tuto tezi je Antonín Martin Lublinský, viz

- Togner, M.: c. d., s. 272, kde je uvedena i starší literatura týkající se dotyčné teze. Obvykle je reprodukována pouze mědirytina, faksimile Schmidovy teze viz Fiala, J. – Mlčák, L. – Žurek, K. a kol.: c. d., s. 162.
- ¹⁶ Viz Fiala, J. – Mlčák, L. – Žurek, K. a kol.: c. d., s. 180.
- ¹⁷ Viz Togner, M.: c. d., s. 267.
- ¹⁸ ZA Opava, pobočka Olomouc, Rodinný archiv Žerotínů Bludov, inv.č. 624, mapa 38, č. 1.
- ¹⁹ Nejnověji a nejlépe je tato veduta reprodukována v souboru Olomoucké veduty. Olomouc 2005, č. 3.
- ²⁰ Inventáře a katalogy fondů Státního oblastního archivu v Brně č. 26, Švábenský, M.: Cerroniho sbírka, 13. stol. – 1845. Brno 1973, s. 397–400. – G 12, Cerroni II, rukopis č. 205, inv. č. 310, fol 204ab.
- ²¹ Viz Prokop, A.: Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Bd 2. Wien 1904, s. 320. Plán je zde označen za faksimile, bohužel bez provenienčních údajů. Tuto variantu námi zjištěného a analyzovaného plánu naposledy publikoval Jakubec, O.: Olomoučtí minorité a jejich kláštery. In: Olomoucké kláštery. Olomouc 2005, s. 22; srov. rovněž Jakubec, O.: Bývalý konvent minoritů „U sv. Františka“ s kostelem Panny Marie Sněžné se školami a konviktem s kaplí Božího Těla. In: Foltýn, D. a kol.: Encyklopedie moravských a slezských klášterů. Praha 2005, s. 474.
- ²² Viz Navrátil, J. a kol.: Kapitoly z dějin olomoucké univerzity 1573–1973. Ostrava 1973, s. 247 a 266.
- ²³ MZA Brno, fond E 28, Jezuité Olomouc, sig. F 2. Reprodukcí tohoto plánu viz Fiala, J. – Mlčák, L. – Žurek, K. a kol.: c. d., s. 182.
- ²⁴ Jezuitské gymnázium (*scholae studiorum inferiorum*) přijímalo chlapce ve stáří 10–12 let, kteří uměli číst a psát, popřípadě byli obeznámeni se základy latiny. Nejnižší gymnaziální třída (*infima classis grammatica*) se obvykle dělila na dvě oddělení – v nižším oddělení se vyučovalo základům (*rudimenta*) latiny, nazývalo se proto *classis rudimentorum*, nebo též *parva*, vyšší oddělení se označovalo jako *classis principiorum*. Po dvou letech studia v uvedených odděleních (třídách) postupovali gymnazisté do prostřední gramatikální třídy (*media classis grammatica*, popř. pouze *grammatica*). Poslední gramatikální třída (*suprema classis grammatica*) se vzhledem k náplni učiva označovala jako syntax. Pátá gymnaziální třída, poetika (*poetica, humanitas*) rozvíjela vyjadřovací schopnosti studentů a poslední třída, rétorika (*rhethorica*) je dále zdokonalovala. Viz k tomu zejména Bobková, K.: Každodenní život jezuitského gymnázia – Klementinum ve 20. letech 18. století. In: Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis, Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy, 1999, Tomus XXXIX, Fasc. 1–2. Praha 2000, s. 65–91, Bobková-Valentová, K.: Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia. Praha 2006.
- ²⁵ Srov. Winter, Z.: O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a VII. století. Praha 1899, s. 28.
- ²⁶ MZA, G 12, Cerroni II, kniha č. 205, fol. 282r, 283r. – Podle Augusta Prokopa, c. d., byly rozměry olomouckého minoritského kostela následující: celková délka 48,20 m, délka presbytáře 24,20 m, šířka presbytáře 8,70 m, celková délka lodi 24,00 m, celková šířka lodi 19,80 m, šířka střední lodi 8,70 m, síla zdí lodi i presbytáře 0,95 m.
- ²⁷ Vylvlečka, J.: Příspěvky k dějinám kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci. Olomouc 1917, s. 39.
- ²⁸ Byly to zejména statky Rokytnice u Přerova, Čejkovice u Hodonína a Bohdalice u Vyškova, jezuitský konvikt vlastnil zejména město a panství Nový Jičín s městečkem Štramberkem a dvanácti vesnicemi.
- ²⁹ Vedle G. P. Tencally uvažují někteří autoři i o autorství Domenica Martinelliho – viz Pavlíček, M.: Altötting v Olomouci. K nerealizovanému projektu jezuitského kostela Panny Marie v Olomouci. In: Pielgrzymowanie i sztuka. Wrocław 2005, s. 471–482.

Resümee

Unbekannte Pläne des alten Jesuitenkollegs, des Schulgebäudes und der Kirche der Jungfrau Maria in Olmütz

Jiří Fiala, Philosophische Fakultät der Palacký-Universität in Olmütz – Leoš Mlčák, Kunstmuseum in Olmütz, Erzdiezesenmuseum

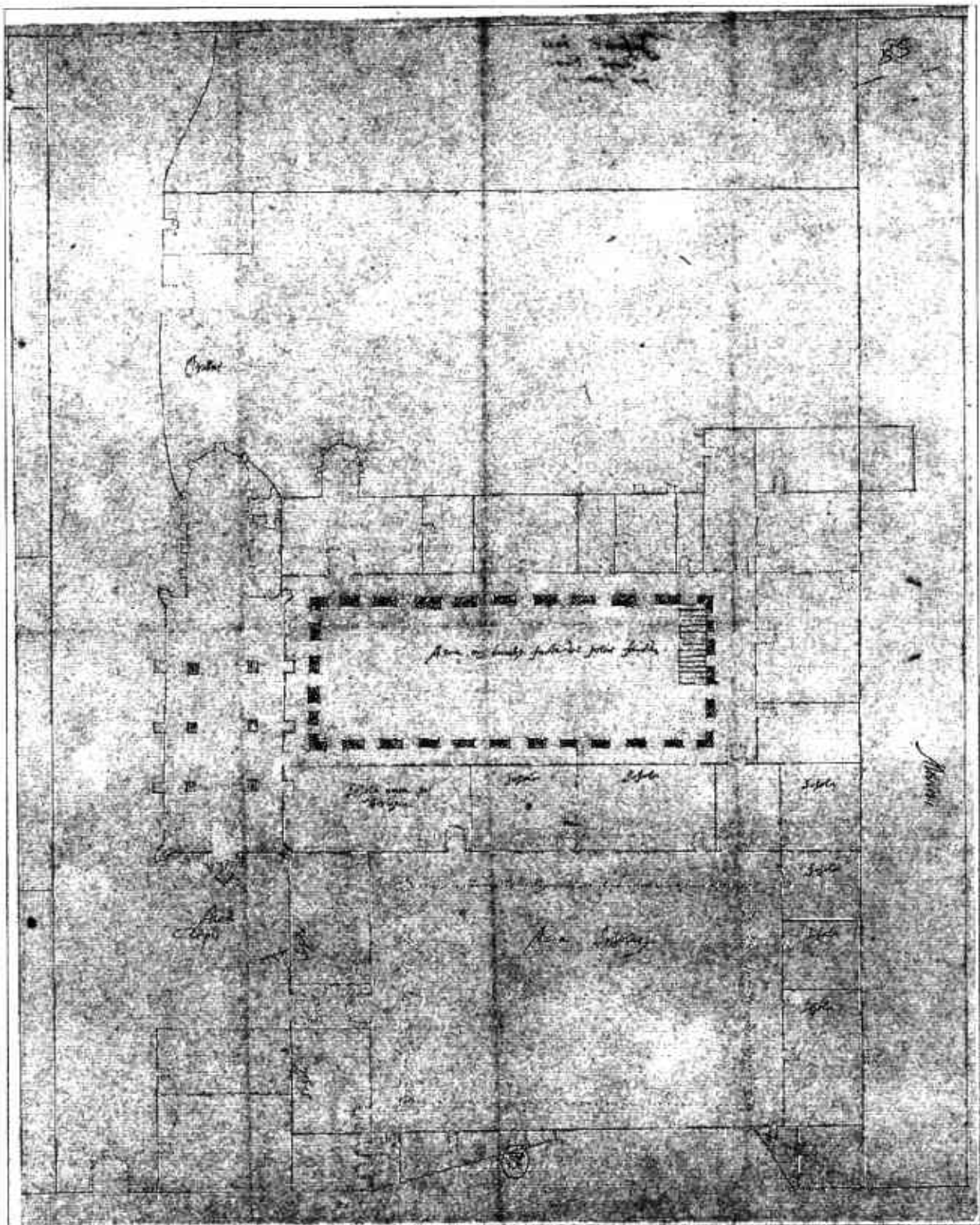
Die ersten zwei Angehörigen der Gesellschaft Jesu kamen nach Olmütz zu Ostern im Jahr 1566 eingeladen vom Olmützer Bischof Wilhelm Prusinowsky von Viczkow. Bald schlossen sich diesem Paar weitere sechs Jesuiten an. Der Anfang vom Aufbau des Jesuitenareals in Olmütz hängt mit der Genehmigung des Papstes Pius V. vom 22. April 1567 zusammen, dass für die Bedürfnisse des Olmützer Jesuitenkollegs und der Schulen das hiesige Kloster und die Kirche der Franziskaner-Minoriten genutzt werden, wobei der nicht zahlreichen Gruppe der Minoriten das leer stehende Kloster St. Jakob nahe an der St.-Peterskirche auf der Olmützer Vorburg abzutreten ist. Am 4. Oktober 1568 zogen die Olmützer Jesuiten in der Zahl von 22 Personen in das hergerichtete Kloster

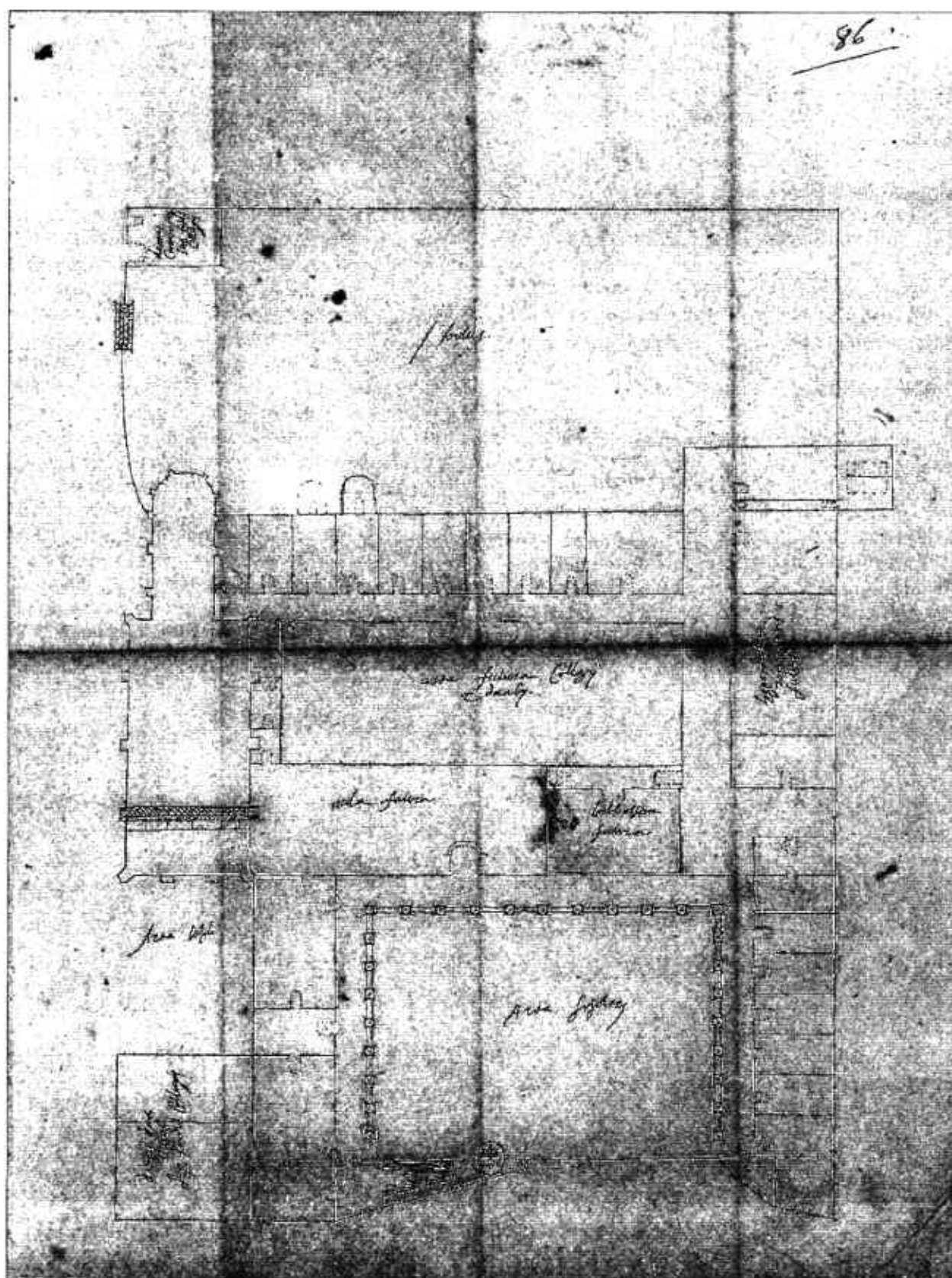
der Franziskaner-Mincriten um, in dem auch ihr sechsklassiges Gymnasium, wo im nächsten Jahr 225 Schüler gebildet wurden, geräumige und helle Unterrichtsräume fand. Das Jesuitenkonvikt, das vor allem zur Unterbringung der adeligen Studenten und Alumnen (Stipendiaten) diente, brachte Bischof Prusinowsky im Eckhaus am Augustinerkloster Aller Heiligen (an Stelle des jetzigen Hauses der Armee in der 1. Mai-Straße /1. Máje/) unter, seit dem Jahr 1571 fand dieses Konvikt seine Unterbringung im leer stehenden Kloster der Franziskaner-Bernhardiner auf den Olmützer Piltzen /Bělidla/ (jetzt das erneute Dominikanerkloster in der Slowakischen Straße /Slovenská/).

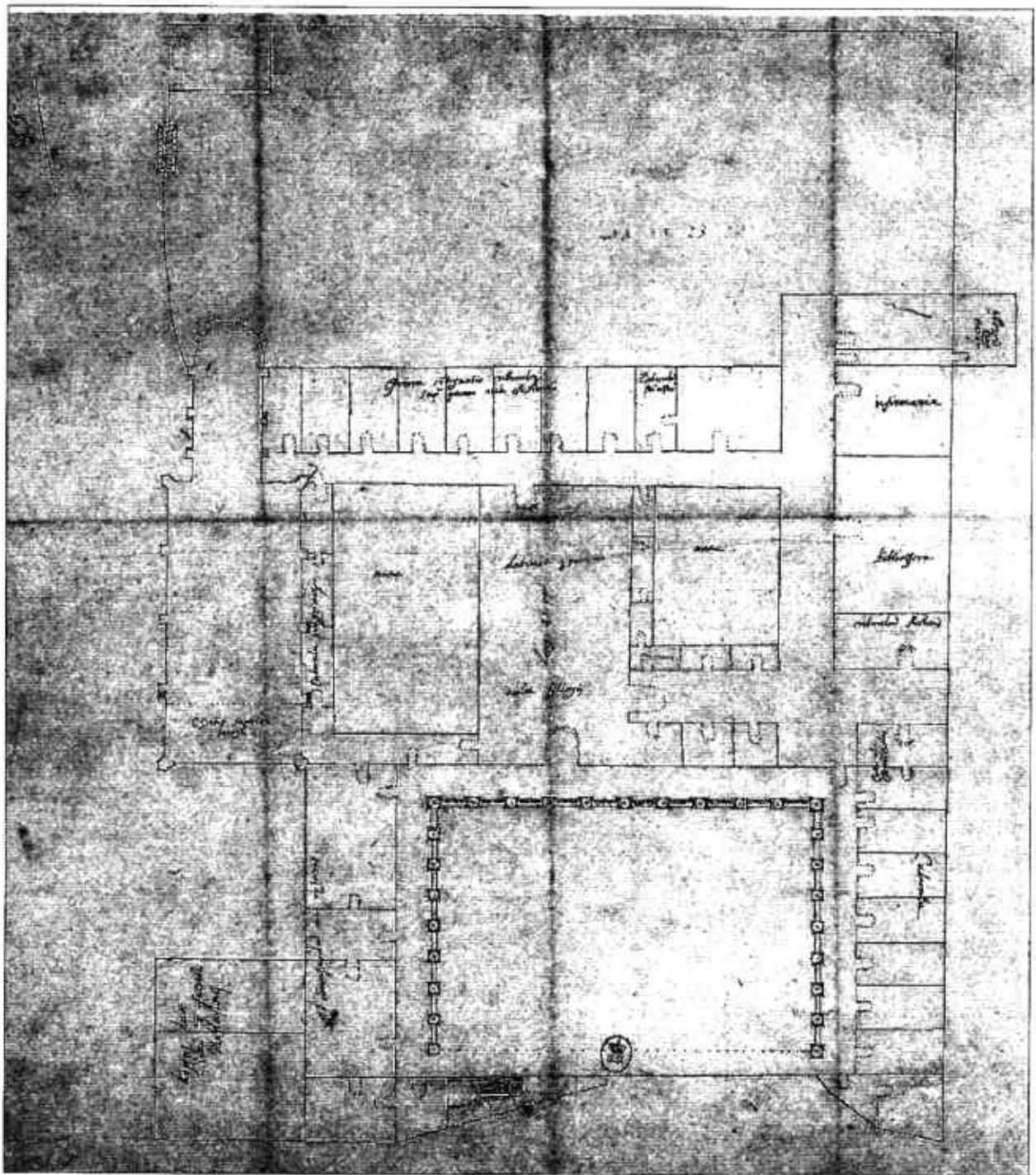
Die äußere Gestalt des auf diese Weise entstandenen Areals der Gesellschaft Jesu in Olmütz und sein weiterer Ausbau sind einerseits nach seinen erhaltenen Abbildungen und Plänen, anderseits nach relevanten Erwähnungen in den Berichten der Rektoren des Olmützer Jesuitenkollegs und des Gymnasiums, vom 22. Dezember 1573 bis zur Auflösung der Gesellschaft Jesu im Jahr 1773 in den Berichten der Rektoren Magnifici des Kollegs, des Gymnasiums und der Akademie (der Universität) zu rekonstruieren. Autoren des Aufsatzes konzentrieren sich auf den heuristischen Beitrag der erhaltenen Ikonographie des Olmützer „Jesuitenviertels“ mit Rücksicht auf die Tatsache, dass es ihnen gelungen ist, diese Ikonographie um fünf bis jetzt unbekannte, bzw. nicht publizierte Pläne des alten Jesuitenkollegs und des Schulgebäudes zu vermehren. Die sämtliche bisher bekannte Ikonographie des alten Jesuitenkollegs und des Schulgebäudes in Olmütz, die insgesamt 23 Bilderdokumente umfasst, machen die Autoren des Aufsatzes in dessen Beilage zugänglich.

Zum Schluss ihres Aufsatzes stellen die Autoren fest, dass mit der Rekonstruktion des Alten und Neuen Konvikts für Zwecke des Künstlerischen Zentrums der Palacký-Universität, mit der zur Zeit realisierten Rekonstruktion vom Gebäude der alten Olmützer Universität als Depositorium des Heimatkundemuseums, mit den Herrichtungen vom Gebäude der Theologischen Fakultät von Kyrill und Method der Palacký-Universität, der Maria-Schnee-Kirche und mit der vorbereiteten Restauration der Hinterfassade des ehemaligen Jesuitenkollegs, heute des Wehrkommandoarchivs die Revitalisierung des ehemaligen Olmützer „Jesuitenviertels“ für Zwecke der Kultur oder der Hochschule nicht nur der Stadt Olmütz entweder schon realisiert wurde oder wird – der architektonische Wert der Gebäude dieses Areals und dessen mitteleuropäisch bedeutenden Kulturüberlieferung verdient völlig solche Revitalisierung.

Übersetzt von Olga Himmlerová

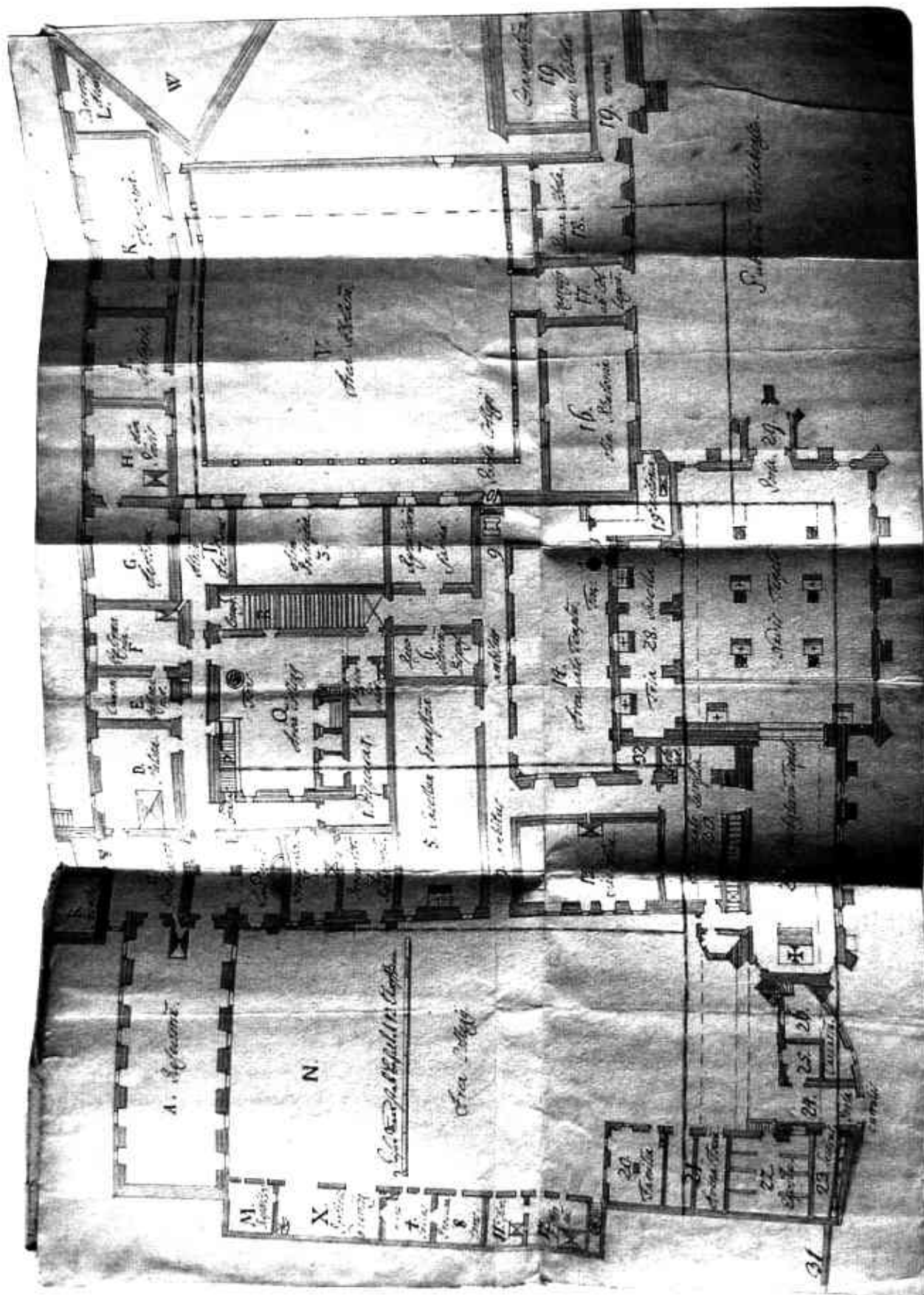

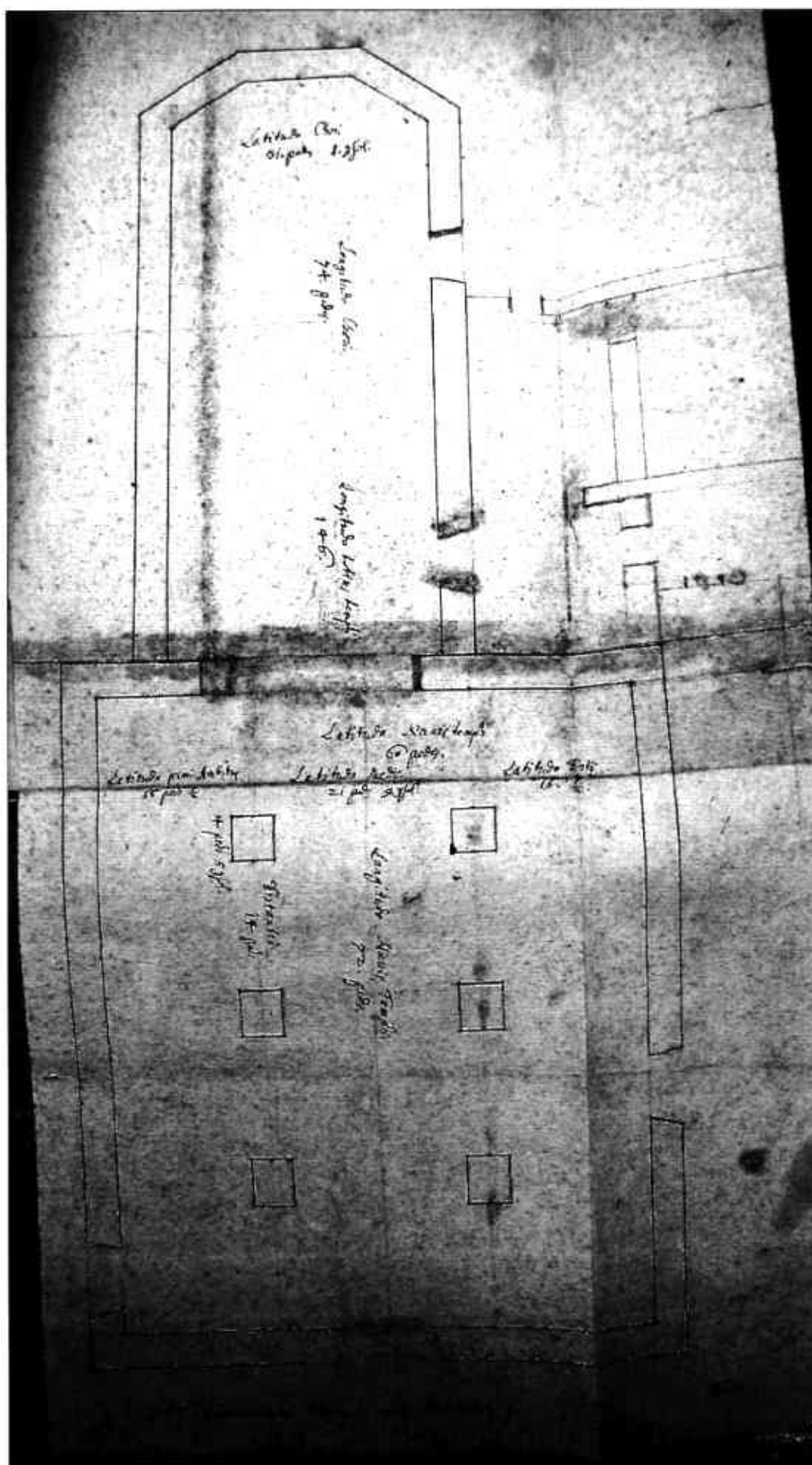
5

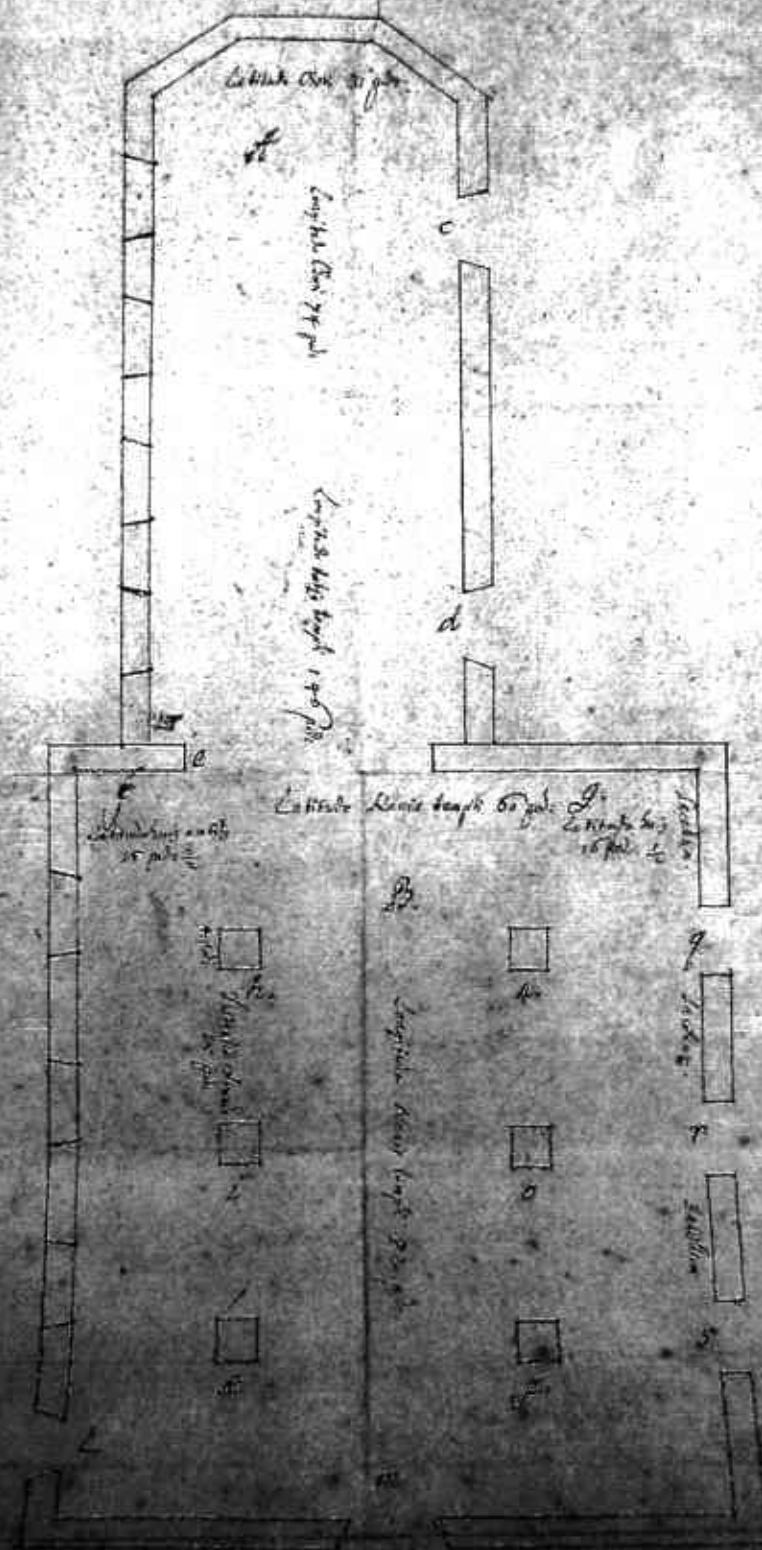
6

6.

Popisky k obrázkům v příloze

1. Situační plán starého stavu přízemí a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci z poslední třetiny 16. století

Recueil acheté au Collège Romains en 1773 par S. E. Mgr. le Bailli de Breteuil, ambassadeur de Son Ordre près de St Siège, contenant tous les Plans originaux des Maisons, Eglises etc. qui appartenaient à la Société des Jésuites avant leur abolition. (Bibliothèque nationale de France, Cabinet des estampes, sign. EST HD 4-(11) FOL VR 1026 [stará foliace: 83] 40,7 x 31,7 cm) Na rubu nápis: *Inferior pars Collegij Olom. quae futura est.* (Budoucí spodní část olomoucké koleje.)

Překlad latinské legendy plánu: *Area Te'pli* – areál kostela; *Oriens* – východ; *Area ex duabus facta et potius finita* – prostora učiněná ze dvou [prostor] a spíše dokončená; *Schola noua pro Theologia* – nová třída pro teologii; *Schola* – třída; *Area Scholarq* – školní areál; *Meridies* – jih

2. Situační plán starého stavu patra koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci z poslední třetiny 16. století

Recueil acheté au Collège Romains en 1773 par S. E. Mgr. le Bailli de Breteuil, ambassadeur de Son Ordre près de St Siège, contenant tous les Plans originaux des Maisons, Eglises etc. qui appartenaient à la Société des Jésuites avant leur abolition. (Bibliothèque nationale de France, Cabinet des estampes, sign. EST HD 4-(11) FOL VR 1027 [stará foliace: 86] 42,5 x 31,5 cm) Na rubu nápis: *Superior pars Coll. Olom. futura.* (Budoucí horní část olomoucké koleje.)

Překlad latinské legendy plánu: *Domus dua civiu' sup fundu' Collegij* – dva domy měšťanů nad pozemkem koleje; *Area te'pli* – areál kostela; *domus Canonicorq sup fund' Collegij* – dům kanovníků nad pozemkem koleje; *Area scholar.* – areál škol; *aula futura* – budoucí aula; *bibliotheca futura* – budoucí knihovna; *area futura Collegij ex duabq* – budoucí prostora koleje ze dvou [prostor]; *Hortus* – zahrada; *Hypocaustum recreationis futura* – budoucí vyhřívaná místnost pro zotavenou

3. Návrh pozdně renesanční přestavby přízemí koleje Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci z poslední třetiny 16. století

Recueil acheté au Collège Romains en 1773 par S. E. Mgr. le Bailli de Breteuil, ambassadeur de Son Ordre près de St Siège, contenant tous les Plans originaux des Maisons, Eglises etc. qui appartenaient à la Société des Jésuites avant leur abolition. (Bibliothèque nationale de France, Cabinet des estampes, sign. EST HD 4-(11) FOL VR 1024. 38,5 x 31,3 cm) Na rubu nápis: *Inferior pars Collegij Olomucensis ut iam est ab 1587* (Spodní část olomoucké koleje, jak již je od [roku] 1587.)

Překlad latinské legendy plánu: *Hospitale Civium* – městský špitál; *Monasteriu' Monialiu'* – klášter mnišek [tj. klarisek]; *Carthusiani* – kartuziáni; *monasteriu' oim Sanctorg* – klášter Všechných svatých [tj. augustiniánů kanovníků]; *porta Civitatis* – městská brána; *platea publica* – veřejná ulice; *templum S. Ma' ubi nri concionat' maius paulo nro* – kostel Panny Marie [na Předhradí], kde naši [tj. jezuité] kážou většinou v malém počtu; *domus Civium in fundo Collegij* – domy měšťanů v majetku koleje; *Area templi* – prostora kostela; *lati. 50* – šířka 50 [stop], *templum. long. ped 250* – kostel, délka 250 [stop]; *domus Canonicorq q olim fuit monasterij* – dům kanovníků, který dříve byl kláštera [františkánů-minoritů]; *domus Canonicorq* – dům kanovníků; *vestiarium* – šatna; *repositorium* – skladiště; *Area templi* – kostelní areál; *Schola Humanitatis* – humanitní třída; *Schola I gramaticis* – 1. gramatikální třída; *lati 40 ped* – šířka 40 stop; *puteus antiquus Colli* – stará cisterna koleje; *area q fuit claustra monasterij* – prostora, která byla klaustrem kláštera [tzn. uzavřenou prostorou bývalého františkánského kláštera], *Long 70* – délka 70 [stop]; *lat 35* – šířka 35 [stop]; *Sacella domestica Congreg. S. Maē* – domácí kaple kongregace Panny Marie; *vestiariu'* – šatna; *Hortus domesticus* – domácí zahrada; *lat 120* – šířka 120 [stop]; *Long 255* – délka 255 [stop]; *Horti multi canonicorq inter suos domos* – mnohé zahrady kanovníků mezi jejich domy; *Civitas* – město; *murus civitatis* – městská hradba; *Area Scholar* – prostora škol; *lati. 8* – šířka 8 [stop]; *Long. 150* – délka 150 [stop]; *Schola 3^a Gramatic'* – 3. gramatikální třída; *testudo antiqua q fuit capitulam monasterij* – staré atrium, které bylo ambitem kláštera; *Schola 2 Gramaticae* – 2. gramatikální třída; *Schola Logicae* – třída logiky; *lati 40 ped* – šířka 40 stop; *puteus nouus* – nová cisterna; *area prope Refectoriu' et Coquinam* – prostora vedle refektáře a kuchyně; *Refectoriu'* – refektář; *officina* – kancelář; *Coquina* – kuchyně; *dispensa* – pokladna; *Locus cois Collegij* – kolejni záchod; *pistorium* – pekárna; *Locus farinae* – místo pro mouku; *tonstrina* – holírna; *Locus communis scholarq* – školní záchod; *Infirma schola* – počáteční třída [první třída jezuitského gymnázia]; *Schola Physicae* – třída fyziky; *Schola Rhetoricae* – třída rétoriky; *Hortus Civius qui repetetur a civitas* – městská zahrada, jejíž vrácení se požaduje od města

4. Návrh pozdně renesanční přestavby patra koleje Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci z poslední třetiny 16. století

Recueil acheté au Collège Romains en 1773 par S. E. Mgr. le Bailli de Breteuil, ambassadeur de Son Ordre près de St Siège, contenant tous les Plans originaux des Maisons, Eglises etc. qui appartenaient à la Société des Jésuites avant leur abolition. (Bibliothèque Nationale de France, Cabinet des estampes, sign. EST HD 4-(11) FOL VR 1025 [stará foliace: 85], 35 x 31 cm)

Překlad latinské legendy plánu: *domus dua' civis q fuerunt monasterij* – dva městské domy, které byly kláštera [františkánů-minoritů]; *Chorus superior templi* – horní kůr kostela; *Ad Durchandū' [?] muri ex turris* – k průchodu hradbou z věže; *cubicula peregrinorū* – ložnice poutníků; *area* – prostora; *aula Collegij* – aula koleje; *Long 85 ped* – délka 85 stop; *Latitud. 35 ped.* – šířka 35 stop; *Prima cōtignatio cubiculorū sup^{er} quam alia est similis* – první seskupení ložnic, nad nímž je jiné podobné; *area* – prostora; *Cubiculū' Ministri* – místnost ministra [hospodářského správce koleje]; *Cubicula* – ložnice; *cubicula provincialis* – místnosti provinciála [tj. příbytek představeného jezuitské provincie, využívaný při jeho vizitacích olomoucké jezuitské koleje]; *cubiculū' rectoris* – místnost rektora koleje; *Bibliotheca* – knihovna; *infirmaria* – 1. třída jezuitského gymnázia; *Locus cois Collegij* – záchod koleje

5. Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci r. 1667

Výřez z akvarelové veduty města Olomouce od severu (SOkA Olomouc, inv. č. 985, XXXII, 3)

6. Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci v r. 1692

Výřez z veduty města Olomouce na Vischerově mapě Moravy (ZA Opava, pobočka Olomouc, Rodinný archiv Žerotínů Bludov, inv. č. 624, mapa 38, č. 1)

7. Budovy kostela P. Marie, koleje a škol Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci r. 1674. Výřez z veduty města Olomouce od západu. Olejomalba Antonína Martina Lublinského, nyní umístěná v zasedací místnosti Rektorátu UP v Olomouci.

8. Plán jezuitské koleje a renesanční školní budovy vzniklý po roce 1650

(MZA Brno, fond E 28, Jezuité Olomouc, sign. F 2)

Překlad latinské legendy plánu: *A. Area Scholarum* – prostora škol; *B. Ingressus ad area Scholarum* – vstup do prostoru škol; *C. Porta Collegij* – brána koleje; *D. Theologia* – teologie; *E. Syntaxis* – syntax; *F. Poësis* – poetika; *G. Rhetorica* – rétorika; *H. Rudimenta* – rudimenta; *I. Grammatica* – gramatika; *K. Ascensus ad Metaphysicam* – vstup k metafyzice; *L. Carcerij Academici* – akademické karcery; *M. Murus Civitatis* – městská hradba; *N. Nova Turris* – Nová věž (brána); *O. Spatium antiqui Adificij Spectantis ad Collegium* – prostor dříve zamýšlené přístavby ke koleji; *P. Platea à nova turri ad Convictum* – ulice od Nové věže ke konviktu; *Q. Area lignorum Convictus* – prostora pro dřevo konviktu; *R. Templum Convictus* – konviktní kostel; *S. Sacristia Templi Convictus* – sakristie konviktního kostela; *T. Domus ruinosus Convictus* – pobořený dům konviktu; *Scala Pedum Geometr.* – měřítka zeměměřičských stop

9. Plán staré jezuitské koleje, školní budovy a kostela P. Marie v Olomouci z roku 1710

(MZA Brno, C 12, Cerroni II, rukopis č. 205, inv. č. 310, fol. 204ab)

Překlad latinské legendy plánu: *A. Refectoriū* – jídelna; *B. Secessus* – záchod; *C. Credentaria* – sklad kuchyňského náčiní a stolního nádobí; *D. Culina* – kuchyň; *E. Area infirmariæ* – prostor ošetřovny; *F. Infirmary* – ošetřovna; *G. Apotheca* – lékárna; *H. olim Poësis* – dříve poetika (5. třída gymnázia); *I. Syntaxis* – syntax (4. třída gymnázia); *K. olim Theologia* – dříve teologie; *L. Carceres acad.* – akademické karcery (žalářní cely); *M. Repositor.* – skladiště; *N. Area Collegij* – nádvoří koleje; *O. Lavatoriū* – umývárna; *P. Gradus* – schodiště; *Q. Area Collegij* – nádvoří koleje; *R. Gradus* – schodiště; *S. Fons* – pramen; *T. Atrium Apothecæ* – atrium lékárny; *V. Area scholarū* – nádvoří škol; *W. Porticus Currulibg* – kočárovna; *X. Procurator* – správce kolejních statků; *Y. Procuratoris Repositoriū* – skladiště správce kolejních statků. 1. *Dispersat.* – pokladna; 2. *Dispensator* – pokladník; 3. *olim Principia* – dříve principie (2. oddělení 1. třídy gymnázia); 4. *nunc Socius* – nyní pomocník; 5. *Sacellum domesticā* – kaple domácích (v koleji); 6. *Repositoriū Dispens.* – skladiště pokladníka; 7. *Repositoriū Farinæ* – sklad mouky; 8. *Procuratori* – (pomocník) správce kolejních statků; 9. *Ambitus* – chodba; 10. *Porta Collegij* – brána koleje; 11. *Pistor* – pekař; 12. *Pistrinū* – pekárna; 13. *Sacristia* – sakristie; 14. *Area ante Templū* – nádvoří před kostelem; 15. *Janitoria* – vrátnice; 16. *olim Rhetorica* – dříve rétorika (6. – poslední – třída gymnázia); 17. *Ingressu ad Collegiū* – příchod ke koleji; 18. *Parva schola* – malá škola (1. oddělení 1. třídy gymnázia, nazývaná obvykle „rudimenta“); 19. *Grammatica, nunc schola nova* – gramatika (3. třída gymnázia), nyní nová škola; 20. *Familia* – čeledník; 21. *Avena. Foenv* – oves, seno; 22. *Equile* – konírna; 23. *Secessus* – záchod; 24. *Porta currulis* – brána pro kočáry; 26. *Carnariū* – kostnice; 27. *Presbyteriū Templi* – kněžiště kostela; 28. *Tria sacella* – tři kaple; 29. *Porta* – brána; 30. *Atriū ante Sacrificiā* – nádvoří před sakristií; *Publicū civitatense* – veřejné městské prostranství

10. Plán jezuitského kostela P. Marie z roku 1710

Fundamentum Templi Olomucensis (MZA Brno, fond Cerroni II, kniha č. 205, fol. 282)

11. Plán jezuitského kostela P. Marie z roku 1710

Planta Templi Olomucensis Soc: Jesu (MZA Brno, fond Cerroni II, kniha č. 205, fol. 283. MZA Brno, fond Cerroni II, kniha č. 205, fol. 282)

Olomoučtí cínaři

Xenie Šolková, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Ve fondu Cínu Vlastivědného muzea je skupina předmětů, která představuje vývoj cínařství na Olomoucku. Předkládaný katalog prací olomouckých cínařů tento vývoj celkem reprezentativní formou sleduje. Cínaři jsou seřazeni chronologicky, jak v časové lince následovali za sebou, i když působení některých cínařů se časově překrývá. Jedná se o následující mistry a zároveň katalog představuje jejich práce, které jsou uloženy ve Vlastivědném muzeu v Olomouci.

Sbírkové předměty olomoucké provenience ve sbírce Cínu Vlastivědného muzea v Olomouci (chronologicky seřazeny):

Jeroným Herbst

(2. polovina 15. století)

Syn konváře Hanuše Herbsty, dílnu po otci převzal r. 1443. Ll cínové konve, křtitelnice, mísy a zvony. Jeho cínařská značka se skládala ze štítku s olomouckou orlicí, štítku se značkou olomouckých cínařů (písmeno O se zesílením na obou bližších stranách, takže písmeno O je téměř zaškrnceno v půli) a štítku se značkou cínaře s písmenem H ve tvaru gotické minuskuly.

1. UP 7611 (st. č. Museum hl. města Olomouce 791, VÚO UP 2903)

Konev s víkem pekařského cechu v Olomouci. Má kuželovitý plášť se třemi prstenci rozdělujícími plášť na čtyři pole s rytými nápisy v gotické minuskule. Stojí na třech trapezoforách, víko na mohutné stěžeji je zdobeno jako hrdlo rytými pozdněgotickými stylizovanými dekory a uprostřed má malou šišku jako úchytku. Masivní záchytky v profilu má tvar písmene malé f, široké hladké obloukovité ucho je připevněno na podpěře se třemi otvory a zdobeno čtyřmi hlavami draků. Dole na plášti mosazná pípa a na prstencích štítky – dva prázdné a prostřední (uražený) má vyrytou orlici.

Konev cechu pekařů kuželovitého tvaru na třech trapezoforách, na plášti nápis v gotické minuskule, masivní ucho zdobené čtyřmi hlavami draků, autor Jeroným Herbst, Olomouc, 2. polovina 15. století, v. 60 cm (Foto: P. Rozsival)

Značeno na uchu.

v. 60 cm, š. dole 26,5 cm, š. nahoře 18,6 cm

Literatura: N o w a k, A.: Katalog der geschichtlicher Kunst – und Gewerbe – Ausstellung. Olomouc 1888, č. 71, s. 61.

K ů h n d e l, J.: Vývoj olomouckých řemeslnických cechů. Olomouc 1929.

Katalog výstavy cechovních památek. Museum Brno 1924.

K a p u s t a, J.: Značkový cín olomoucké provenience ve sbírkách muzea v Olomouci. Sborník Vlastivědného muzea v Olomouci B, VI/1960, s. 134, č. 1.

I n d r a, B.: Olomoučtí cínaři od počátku 15. do poloviny 17. století. Časopis Slezského muzea, série B, 31, 1982, s. 122.

Georg Holcz (též Hulcz)

(konec 16. století)

V Olomouci byl činný již před rokem 1589. Roku 1592 měl dům ve Ztracené ulici. Zemřel v roce 1600 a pochován byl u sv. Mořice. Používal také tři značky: městskou s orlicí, značku olomouckých cínařů – zaškrbené písmeno O a vlastní mistrovskou – v pravoúhlém dole zakulaceném štítu šipka s okrají hrotů vně nahoru zahnutými a iniciály G H//G.

2. UP 7004 (st. č. Museum hl. města Olomouce H 792, VÚO UP 2904)

Konev s víkem na pět vídeňských mázů z majetku cechu truhlářů v Olomouci. Mírně kuželovitý tvar, nepatrně se prohýbající, na třech nohách v podobě jemně modelovaných ženských hlav. U horního a dolního okraje bohaté vodorovné rýhování a žlábkování. Víko na stěžece podobně zdobeno jako plášť, ke středu se zvedá a uprostřed v mezikruží na podstavci sedí lev, o kterého se opírá štít se symboly cechu truhlářů (úhelník a kružidlo) a vročením 1592. Mohutná záchytky dole ve tvaru C, hladké ucho je obloukovité, dole zahnuté do S, pod uchem je připevněna mosazná pípa s otočným čepem. Na dně uvnitř vtačen štítek s orlicí.

Značeno na uchu.

v. 49 cm

Literatura: K ů h n d e l,

N o w a k, č. 1272, s. 61.

Katalog ..., s. 53.

K a p u s t a, s. 143, č. 2.

I n d r a, s. 129.

Konev cechu truhlářů na pět vídeňských mázů, mírně kuželovitého tvaru na třech nožkách v podobě maskaronu, na víku figurka lva držícího štít, autor Jiří Holcz, Olomouc, 2. polovina 16. století, v. 49 cm (Foto: P. Rozsívál)

Martin Schreyer (Schreier)

(2. polovina 17. století)

Pracoval jako tovaryš v dílně olomouckého cínaře Mayera, odešel do Brna, kde byl 15. 10. 1677 přijat za měšťana. Koncem 80. let vlastnil dům v Brně v Ševcovské ulici.

Používal zdvojenou značku skládající se ze dvou oválů, v prvním je městský znak – dvouhlavý rakouský orel nesoucí na prsou štítek s písmenem F (monogram Ferdinanda III.) používaný od roku 1646 do zániku Rakouska-Uherska, ve druhém mistrovská značka skládající se z korunovaného propleteného monogramu S M.

3. UP 7219 (st. č. Gewerbe Museum 2066, VÚO UP 2845)

Talíř kruhový mělký. Vyvýšený okraj, místo obruby několik jemných linek. Na okraji vyryto písmeno V, naproti dvě ratolesti a mezi nimi spletený symetrický monogram C E M s korunkou.

Značeno na dně.

š. 25,8 cm

Literatura: Král, A. B.: O brněnském cínařství. Umění XVIII, 4, 1970, s. 58.

Indra, B.: Olomoučtí cínaři od poloviny 17. do 80. let 19. století. Časopis Slezského muzea, série B, 31, 1982, s. 262.

4. UP 7220 (st. č. Gewerbe Museum 2067, VÚO UP 2846)

Stejný jako UP 7219.

Mělký talíř s vyvýšeným okrajem, na kterém je ornamentální rytina s monogramem, autor Martin Schreier z Olomouce, doložen v Brně ve 2. polovině 17. století, š. 26 cm. (Foto: P. Rozsival)

Johann Carl Beer (Behr, Beche, Böhr, Behrmann)

(doložen 1689–1712)

V Olomouci pracoval od 90. let 17. století. Učil se u Jana Kašpara Mayera a v roce 1682 byl prohlášen za vyučeného. Mistrem se stal v roce 1689. Měšťanský dům na Dolním náměstí převzal po své matce roku 1691 a zemřel 19. 5. 1725. Používal značku oválného tvaru, která je korunovaná, po obvodu je nápis IOHANN CARL BEHR OLMIZ, ve vnějším ovále je nápis FEIN ZIN a v roce 1689, a malou zdvojenou značku s orlicí a medvědem.

5. UP 7142 (st. č. VÚO ÚP 2764)

Uvítací pohár řezníků s víkem tvoří dva baňkovité útvary posazené na sobě na nožce, na plášti dvě řady vích hlaviček na zavěšení štítků, okraje a hrany jsou zdobeny mosazí, na víčku herold s praporcem a štítem s cechovním znakem – dvě sekerky a nůž a letopočet 1700, na plášti nápis se jmény členů cechu.

Značeno na víku.

v. 55 cm

Literatura: Indra, s. 263.

6. UP 7169 (st. č. Muzeum hl. města Olomouce 797, VÚO UP 2899)
Uvítací pohár kominíků s víkem na kruhovém soklu s profilovanou nohou, na sebe posazená dvojité nádoba, po obvodu 6 lvích hlaviček na zavěšení štítků (3 štítky), vypouklé víko, na něm zbrojnoš s praporem, akantový dekor a nápis s datací 1690 a 1709.

Značeno na hrdle.

v. 47 cm

Literatura: Nowak, č. 24, s. 51.

Kapusta, s. 146, č. 4.

Indra, s. 263.

7. UP 7218 (st. č. Muzeum hl. města Olomouce H 2091, VÚO UP 2844)

Talíř kruhový, mělký, vyvýšený široký okraj s několikanásobnou obrubou, tzv. typ kardinálský klobouk, na okraji vyryto písmeno V.

Značka na dně okraje.

š. 26,5 cm

Literatura: Kapusta, s. 145, č. 3.

Indra, s. 263.

8. UP 7529 (st. č. Litovelské muzeum 2280, VÚO UP 9869)

Cechovní konvice hrnčířů na kruhové základně s profilovanou nožkou, mírně kónický plášť zdobený palmetou a rytinou Adama a Evy se stromem poznání, vázou a květinami. Víko zdobeno postavou rytíře, který drží štít se znaky města Litovle (štika a kapr). Pod okrajem vyryt nápis s datací 1682.

Značeno uvnitř nádoby.

v. 45 cm

Literatura: Indra, s. 263.

Uvítací pohár cechu litovelských hrnčířů s lvími hlavičkami, na kterých jsou zavěšeny mince a přívěsky s monogramy, na víku figurka herolda se štítem, pravděpodobně Johann Carl Beer, Olomouc, 1689–1712, v. 45 cm. (Foto: P. Rozsival)

Andreas Caspar Ehrenreich

(doložen 1709–1716)

V roce 1709 byl jako cínař přijat za měšťana a ve stejném roce se oženil s vdovou po cínaři Mayerovi. Zaměstnával tovaryše a vzal do učení i několik učňů, ale již v roce 1716 zemřel a byl pochován u dominikánů v Olomouci. Používal cínařskou značku ve tvaru rozety, nad ní koruna a po stranách písmena A a E.

9. UP 7005 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 796, VÚO UP 7530)

Uvítací pohár cechu bednářů na odstupňovaném kruhovém podstavci, ze kterého vychází profilovaná nožka a na ní nad sebou menší a větší baňka, na větší baňce a u krku ve dvou řadách lví hlavičky s kroužky na zavěšení štítků (celkem čtyři se symboly bednářů), na krku nápis DER GROS BINDERGESELEN WILKOM... a datace 1713, víčko s heroldem nesoucím prapor.

Značeno na dně.

v. 57 cm i s víkem

Literatura: I n d r a , s. 265.

Uvítací pohár cechu bednářského, na plášti nad sebou dvě řady lvích hlaviček na zavěšení štítků, na víku figurka herolda s praporcem, autor Andreas Caspar Ehrenreich, Olomouc, 1709–1716, v. 57 cm (Foto: P. Rozsival)

Paul Dietrich

(doložen 1716–1725)

Oženil se s Ehrenreichovou vdovou (jeho druhou manželkou) a v roce 1717 byl přijat za měšťana. Využíval dobře vybavenou a zavedenou dílnu po cínaři Mayerovi. Jeho cínařská značka má kruhový tvar, ve kterém jsou dva ovály, jeden s orlicí a druhý s jednorožcem a nad nimi monogram PD.

10. UP 7016 (VÚO UP 2647)

Konvice s víkem kuželovitého tvaru, který je rozšířen směrem k základně, má masivní tvarovanou hubici a vypouklé víko na stěžejce, které zakrývá i hubici, nahoře ploché s kulovitou úchytkou, na plášti vyryty linky.

Značeno pod víkem.

v. 18 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 154, č. 21.

I n d r a, s. 265.

Konvička s víkem kuželovitého tvaru, víko s kulovitou úchytkou, autor Paul Dietrich, Olomouc, 1716–1725, v. 18 cm (Reprofoto: P. Rozsívál)

Christoph Kohl (Koll, Khol, Khol)

(doložen 1725–1765)

Oženil se s vdovou cínaře Dietricha a v roce 1725 se stal cínařským mistrem. S vdovou převzal i měšťanský dům a byl přijat za měšťana. Zemřel v Olomouci roku 1765 ve věku 69 let. Jeho mistrovská značka je tvořena kulatým razídkem, v němž jsou dva ovály, jeden s orlicí a druhý s jednorožcem, nad ovály monogram C K a pod nimi je vyraženo písmeno O.

11. UP 7009 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 2120, VÚO UP 2640)

Džbán cechovní hruškovitého tvaru s dlouhým a širokým hrdlem a jednoduchým uchem, víko je vypouklé a nahoře ploché s kulovitou záchytkou, jejíž horní část chybí. Na víku jsou písmena P O a na plášti vyryt věnec a v něm stylizovaná bota a písmena C.K. a F.B., pod věncem letopočet 1734.

Značeno na dně víka.

v. 28,1 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 153, č. 19.

I n d r a, s. 266.

12. UP 7286 (st. č. Gewerbe muzeum 2535, VÚO UP 2891)

Talíř kruhový, mělký s vyvýšeným a dolů zahnutým okrajem s obrubou, na okraji vespod vyryto: S.V.1807.

Značeno na dně.

š. 26,5 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 153, č. 20.

I n d r a, s. 266.

13. UP 7399 (st. č. VÚO UP 7671)

Talíř mělký s mírně zvednutým okrajem zdobeným tlačným geometrickým dekorem. Značeno na dně.

š. 22,5 cm

Literatura: I n d r a, s. 266.

Stephan Haan (Hahn)

(doložen 1725–1749)

Byl rodák z Vídně a v roce 1725 byl v Olomouci přijat za mistra. R. 1732 koupil na Dolním náměstí č. 22 měšťanský dům a v roce 1734 byl označen za měšťana. Zemřel v roce 1749. Mistrovské značky používal dvě. V oválném razidle jsou dva medailonky vedle sebe. V prvním je orlice a ve druhém kohout. Nad nimi monogram ST H, pod nimi písmeno O. Druhou značkou je malý kroužek a v něm údaj PROB/ST H (spojená mistrovská značka se značkou kvality).

14. UP 7002 (st. č. Muzeum hl. města Olomouce H 799, VÚO UP 2900)

Šestiboká láhev se šroubovacím víkem z majetku pekařského cechu. Na plášti vyryti dva lvi držící housku a nad nimi koruna a vnočení 1729.

Značky na dně uvnitř.

v. 26 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 152, č. 17.

I n d r a, s. 267.

15. UP 7003 (st. č. Muzeum hl. města Olomouce 800, VÚO UP 2901)

Džbán hruškovitého tvaru s vypouklým, nahoře plochým víčkem na stěejce, na víku vyryti dva lvi držící housku, nad ní koruna, dole vnočení 1728, na plášti mezi dvěma ratolestmi dělo na kolech a nad ním houska. Z majetku pekařského cechu.

Značka na víku.

v. 29,5 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 151, č. 16.

I n d r a, s. 267.

16. UP 7287 (st. č. Muzeum hl. města Olomouce P 2163, VÚO UP 2892)

Talíř mělký kruhový s vyvýšeným prohnutým okrajem a obrubou.

Značeno na dně.

š. 23 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 152, č. 18.

I n d r a, s. 267.

Šestiboká šroubovací láhev s rytinou na plášti, autor Stephan Haan, Olomouc, 1. polovina 18. století, v. 26 cm (Reprofoto: P. Rozsival)

Ferdinand Joseph Huck (Huckh)

(doložen 1710–1734)

Vlastnil šenkovní měšťanský dům v uličce Božího těla, který po jeho smrti 7. 12. 1742 koupil jeho syn, cínařský mistr Carl Joseph Huck. Používal městskou i mistrovskou značku ve dvou oválech sdružených v jedné kartuši, nad níž jsou iniciály F.I.H. a pod ní iniciála O. Zarámovány jsou do obrysu razidla v nezvyklém tvaru. Znaky v oválech jsou nečitelné.

17. UP 7015 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 807, VÚO UP 2646)

Konvice s víkem hruškovitého tvaru s kruhovým podstavcem, víko na stěžejsce s kulovitou úchytkou, jednoduché esovité ucho, v horní polovině pláště vyryt věnec, v něm hoblík, pravoúhelník a odpichovátko, pod ním letopočet 1725, pod horním okrajem nápis.

Z majetku cechu truhlářů.

v. 24,5 cm

Značeno na dně víka.

Literatura: K a p u s t a, s. 147, č. 5.

I n d r a, s. 268.

Carl Joseph Huck

(doložen 1730–1777)

Vyučil se u svého otce v letech 1730–1734. Za mistra byl přijat v roce 1743 na otcovo místo a v témže roce se oženil. Řemeslo vykonával až do své smrti v roce 1777. Jeho cínařská značka podobně jako otcova sdružuje v oválech značku mistrovskou a městskou v kartuši, nad níž jsou iniciály C.I.H. a pod kartuší písmeno O. V oválech je orlice a jelen.

18. UP 7008 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 812, VÚO UP 2639)

Konvice cechu pekařů. Kuželovitý plášť na rozšiřující se stupňovité kruhové základně, jednoduché ucho, vypouklé, nahoře ploché víko na stěžejsce s kulovitou záchytkou. Na víku uvnitř vyrytého věnce stylizovaně vyrytá oválná pletená houska, nad ní hvězdice, pod ní letopočet 1772, po stranách písmena I.B.

Značeno na dně víka.

v. 23,5 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 149., č. 10.

I n d r a, s. 268.

19. UP 7018 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 816, VÚO UP 2649)

Konvice cechu pekařů, kónická, dole přechází v kruhový odstupňovaný podstavec. Vypouklé, nahoře ploché víko na stěžejsce s kulovitou úchytkou, esovité ucho. Na víku je vyryt věnec a v něm pletená houska, nad ní koruna, po levé straně monogram I.C., po pravé straně C. Pod věncem vročení 1755.

Značeno na dně víka.

v. 17,2 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 148, č. 8.

I n d r a, s. 268.

20. UP 7027 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 815, VÚO UP 2658)

Konvice cechu pekařů kónického tvaru na rozšířené základně, vypouklé nahoře ploché víko zavěšené na stěžejsce s kulatou úchytkou. Na víku vyryt věnec a v něm oválná

houska s vyrytými písmeny uvnitř L.I.F., pod nimi letopočet 1770.

Značeno na dně víka.

v. 18 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 149, č. 9.

I n d r a, s. 268.

21. UP 7028 (st. č. VÚO UP 2659)

Konev s víkem, kónická, hladká na rozšířené základně, ploché víko na stěejce, kulovitá úchytka a esovitě prohnuté ucho, na víku vyryt věnec a v něm monogram A.T.

Značeno na dně víka.

v. 23,7 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 150, č. 14.

I n d r a, s. 268.

22. UP 7029 (st. č. VÚO UP 2066)

Kónická konvice s víkem na rozšířené základně, vypouklé, nahoře ploché víko na stěejce s kulovitou úchytkou, esovité ucho, výzdobu tvoří ryté linky.

Značeno na dně víka.

v. 20 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 150, č. 13.

I n d r a, s. 268.

23. UP 7076 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 810, VÚO UP 2751)

Konvice kónického tvaru na odstupňovaném podstavci s vyznačeným prstencem, víko odsazené a upevněné na stěejce s čučkem, velké esovité ucho, na přední straně pláště vyryti dva stojící lvi, kteří drží preclík, nad ním koruna a pod ním letopočet 1747, vlevo nápis IOHANES, vpravo GASTGEWER.

Značeno na dně víka.

v. 23 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 148, č. 7.

I n d r a, s. 268.

24. UP 7214 (st. č. P 440, VÚO UP 2840)

Kruhový mělký talíř s vyvýšeným, mírně prohnutým okrajem reliéfně vyžlabeným s pravidelně obloučkovanou hranou. Na dně vyryto :E:B:A

Značeno na dně.

š. 21,8 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 150, č. 12.

I n d r a, s. 268.

25. UP 7221 (st. č. VÚO UP 2847)

Kruhový mělký talíř s vyvýšeným prohnutým okrajem, při obrubě vyryta tenká linka, vzadu velké mosazné ucho na zavěšení.

Značeno na dně.

š. 26,2 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 149, č. 11.

I n d r a, s. 268.

26. UP 7288 (st. č. VÚO UP 2893)
Mělký kruhový talíř s mírně vyvýšeným a prohnutým okrajem.
Značeno na dně.
š. 21,4 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 150, č. 15.
I n d r a, s. 268.
27. UP 7742 (st. č. VÚO UP 7643)
Hruškovitá holba s velkým uchem a úchytka na víčku, kde je vyryt monogram I.G.
Dolní okraj na nízkém soklu.
Značeno na vnitřní straně víčka.
v. 26 cm
Literatura: I n d r a, s. 268.
28. UP 7853 (st. č. VÚO UP 8162, UN/212)
Holba válcovitá s víkem, na uchu kulovitá úchytka, na víku vyryto C Z.
Značeno na uchu.
v. 18 cm
Literatura: I n d r a, s. 268.
29. UP 7870 (st. č. VÚO UP 10 598)
Mělký talíř se zvednutým okrajem a plastickou linkou, monogram W F.
Značeno na dně.
š. 22 cm
Literatura: I n d r a, s. 268.

Marek Antonín Jedlička (Jedlitzschka, Jedlicka, Jedlitzka, Jedlicska)
(doložen 1751–1771)

Za mistra byl přijat v roce 1751 a ve stejném roce se oženil s vdovou po cínařském mistru Haanovi a převzal i jeho dům na Dolním rynku. Po smrti manželky zakoupil dům ve Ztracené ulici a znovu se oženil. Poslední doložené doklady o jeho činnosti spadají do roku 1771. Na předmětech z jeho dílny ve sbírkách VMO můžeme nalézt tři různé značky. První je kruhová a obsahuje orlici a doprava otočeného dvouocasého lva v oválech s kartušemi. Nad nimi značka kvality PROBZINN a iniciály M.A.I., pod nimi písmeno O. Druhé dvě značky jsou orlice v pravoúhlém, dole zakulaceném štítku a kruhová značka se značkou kvality PROBZINN a pod ní iniciály M.I.

30. UP 7000 (st. č. Gewerbe Museum 2848, VÚO UP 2897)
Konvice téměř válcovitého tvaru mírně se směrem nahoru zužující, vypouklé víko na stěžece, kulovitá záchytka, obloukovité, dole do S zahnuté ucho. Na plášti pozdější nápis datovaný 1831.
Značeno na uchu.
v. 23,7 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 157, č. 27.
I n d r a, s. 269.

31. UP 7102 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 492, VÚO UP 2713)
Válcovitá odměrka s odstupňovaným dnem a naznačeným prstencem, prstencem zesílen i horní okraj.
Značeno pod horním okrajem dvanácti značkami – cínařskými i cejchovacími na půl žejdlíku.
v. 9,6 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 155, č. 23.
I n d r a, s. 269.
32. UP 7103 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 493, VÚO UP 2714)
Válcovitá nádoba s odstupňovaným a zesíleným dnem a horním okrajem.
Značeno pod horním okrajem deseti značkami cínařskými i cejchovacími na čtvrt žejdlíku.
v. 7,7 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 155, č. 22.
I n d r a, s. 269.
33. UP 7105 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 487, VÚO UP 2716)
Válcovitá nádoba se zesíleným a odstupňovaným dnem a zesíleným horním okrajem.
Značeno pod horním okrajem jedenácti cínařskými a cejchovacími značkami na jeden máz.
v. 31,7 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 156, č. 26.
I n d r a, s. 269.
34. UP 7182 (st. č. VÚO UP 9631)
Oválná miska se zvednutým prohýbaným a tvarovaným okrajem.
Značeno na dně.
d. 27,7 cm
Literatura: I n d r a, s. 269.
35. UP 7290 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 491, VÚO UP 2895)
Válcovitá odměrka s obrubou nahoře a mírně do prstence rozšířená dole.
Značeno pod horním okrajem dvanácti cínařskými i cejchovacími značkami na jeden žejdlík.
v. 15,9 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 156, č. 24.
I n d r a, s. 269.
36. UP 7291 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 490, VÚO UP 2896)
Odměrka válcovitá s obrubou nahoře a mírně prstencem rozšířená dole.
Značeno pod horní obrubou dvanácti cínařskými a cejchovacími značkami na jeden žejdlík.
v. 15,9 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 156, č. 25.
I n d r a, s. 269.

Josef Gruber

(doložen 1751–1765)

V roce 1751 byl přijat na uvolněné páté místo císařského mistra hlavně proto, že „dovedl dělat karlovarskou císařskou práci“, kterou ostatní mistři neuměli. V roce 1755 koupil měšťanský šenkovní dům na Dolním náměstí, ve kterém bydlel až do smrti. Zemřel patrně v roce 1765–66. Používal kulatou císařskou značku se dvěma medailony v kartuších, v jednom s orlicí a ve druhém s koněm. Nad nimi lilie a písmena I a G, pod medailony písmeno O a nahoře v půlkruhu nápis 17 PROBZIN 51.

37. UP 7259 (st. č. Gewerbe Museum, Museum hl. města Olomouce P 2421, VÚO UP 2857)

Hluboký kruhový podnos s vyvýšeným a prohnutým okrajem s obrubou a linkou kolem.

Značeno na dně.

š. 27,7 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 158, č. 28.

I n d r a, s. 270.

38. UP 7401 (st. č. VÚO UP 7673)

Mělký talíř se zvednutým okrajem, který je pravidelně vyžlaben rokokovým vzorem, na okraji vyryto C:P.

Značeno na dně.

š. 22 cm

Literatura: I n d r a, s. 270.

39. UP 7739 (st. č. VÚO UP 7638)

Baňatá konvice na okrouhlém odstupňovaném soklu s širokou trojúhelníkovou výlevkou a velkým uchem spojeným stěžejkou s víkem, úchytka ve tvaru akantu.

Značeno na dně.

v. 32 cm

Literatura: I n d r a, s. 270.

40. UP 8006

Okrouhlý mělký podnos s mírně zvednutým okrajem.

Značeno na dně.

d. 27 cm

Literatura: I n d r a, s. 270.

Johann Georg Haan (Hahn)

(doložen 1768–1808)

Syn císaře Stephana Haana byl přijat za mistra v roce 1768. Vyučil se u svého otčima Marka Jedličky. Již v roce 1767 se oženil a v průběhu let zakoupil dům na Mořickém náměstí.

Císařské řemeslo provozoval až do smrti. Své výrobky značil kulatou značkou se dvěma medailony v kartuších; v jednom jednohlavá olomoucká orlice, ve druhém kohout, nad nimi monogram I.G.H. a PROB.ZINN, pod medailony písmeno O.

41. UP 7477 (st. č. VÚO UP 7624)

Hluboký hladký talíř se zvednutým okrajem.

Značeno na dně.

š. 22 cm

Literatura: I n d r a, s. 271.

Jan Michal Lang

(doložen 1768–1798)

Syn cínaře se vyučil u Kryštofa Kohla a za mistra byl přijat v roce 1768. Téhož roku se oženil. Až do své smrti žil v nájmu v domě na Kapucínském náměstí, kde měl i dílnu. Zemřel v roce 1798 ve věku 57 let. Jeho dílna byla patrně malá a neměl ani tovaryše a učně. Používal malou kulatou značku s nápisem PROB/ZINN, nad nápisem koruna, pod ním monogram M.L.

42. UP 7077 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 811, VÚO UP 2752)

Kónická konvice s odstupňovaným rozšířeným soklem a diskovitým rozšířením horního okraje. Odstupňované víčko na stěžejce, vysoká čučkovitá úchytka, esovitě ucho. Na víku vyryto pekařské znamení – preclík a letopočet 1775, vlevo písmeno F, vpravo B.

Značeno na dně víka.

v. 23,2 cm

Literatura: I n d r a, s. 271.

Franz Gruber (Kruber, Grueber)

(doložen 1783–1811)

Syn cínaře Josefa a bratr cínaře Jana Grubera byl v roce 1784 prohlášen za vyučeného. Za cínařského mistra byl prohlášen v roce 1789 a byl přijat do cechu. Otcovský měšťanský dům na Dolním náměstí koupil v roce 1802 a žil v něm až do své smrti. Své výrobky značil kulatou značkou se dvěma medailony v kartuši s orlicí a koněm. Nad medailony lilie a monogram F.G. a půlkulatý nápis 17 PROBZINN 51 (problematické vročení, stejné, jako má jeho otec, značka je ale menší), pod medailony je písmeno O.

43. UP 7001 (st. č. Historické muzeum města Olomouce H 808, VÚO UP 2898)

Válcovitá konvice na širší základně, vypouklé, nahoře ploché víko na stěžejce, kulovitá záchytka, esovitě ucho. Na víku vyryt věnec s nápisem F : P //1793// uprostřed houska a hvězdice s osmi paprsky.

Značeno na dně.

v. 22 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 159, č. 30.

I n d r a, s. 272.

44. UP 7019 (st. č. VÚO UP 2650)

Džbán s víkem hruškovitého tvaru na kruhové podstavě s velkou tvarovanou hubičkou, která má vypouklé víko nahoře ploché a zavěšené na stěžejce s malým čučkem. Na víku vyryto : I : H : //V : S//1792.

Značeno na dně.

v. 31,3 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 159, č. 29.
I n d r a, s. 272.

45. UP 7997 (st. č. VÚO UP 10472)

Krucifix na odstupňovaném kruhovém podstavci zdobeném rytými linkami. Sokl na třech kulovitých nožkách zakončených palmetovou kupou, ze které vyrůstá jednoduchý kříž, jehož břevna jsou zakončena výčnělky, litinový korpus přimontován dodatečně, nápis INRI chybí.

Značeno na dně.

v. 62 cm

Literatura: I n d r a, s. 272.

Johannes Kleinrath (Kleinrot)

(doložen 1779–1808)

Jako císařský tovaryš se oženil s vdovou po mistru Jedličkovi a převzal jeho dílnu ve Ztracené ulici. V témže roce byl prohlášen císařským mistrem. Později bydlel v Sarkan-drovské uličce. Své výrobky značil kulatou značkou s medailony, ve kterých je orlice a lev, nad nimi nápis PROBZINN a monogram. Pod medailony písmeno O. Po stranách této značky dvě menší; městská a kvality a pod nimi stužka s nápisem IOHANES KLEIN-RATH//OLMÜTZ 1779.

46. UP 7323 (st. č. Uničovské muzeum UN/200, VÚO UP 8150)

Talíř okrouhlý mělký s plastickou linkou po obvodu. Vespod na okraji vyryto písmeno I.

Značeno na dně.

š. 28 cm

Literatura: I n d r a, s. 273.

F i l i p o v á, M.: Sběrka cínu v Okresním vlastivědném muzeu v Šumperku. Severní Morava, 1985, s. 53.

47. UP 7334 (st. č. VÚO UP 8209)

Mísa okrouhlá mělká s vytlačenou linkou po obvodu, vespod vyryto IH.

Značeno na dně.

š. 28 cm

Literatura: I n d r a, s. 273.

F i l i p o v á, s. 53.

Johann Kuppinger

(doložen 1821–1850)

Působil jako císař v Hradci nad Moravicí a v roce 1821 požádal olomoucký magistrát o povolení vykonávat císařskou profesi v Olomouci. Usadil se ve Ztracené ulici, kde žil až do své smrti. Dílnu pak převzala a vedla vdova. Byla mu přidělena mistrovská značka jelena s počátečními písmeny I.K. Předměty ve fondu Cínu VMO jsou značeny jménem císaře, jeho značka není použita.

48. UP 7573 (st. č. VÚO UP 8401)

Svícen na jednu svíčku na vysokém soklu zdobeném odstupňovanými linkami zdůrazněnými stupni a palmetami. Zespodu vyryto: Andenken von Johann Kuppinger im Jahr 1839.

Značeno pouze značkou kvality.

v. 50 cm

Literatura: I n d r a, s. 274.

49. UP 7574 (st. č. VÚO UP 8402)

Svícen na jednu svíčku na vysokém soklu zdobeném odstupňovanými linkami zdůrazněnými stupni a palmetami. Zespodu napsáno (tuší?) ...denken 1839//von://Johan:Kuppinger.

Značeno pouze značkou kvality.

v. 50 cm

Literatura: I n d r a, s. 274.

50. UP 8004 – UP 8005

Svícen na jednu svíčku na třech nožkách a trojboké hladké podstavě s balustrovaným dřikem zdobeným vodorovnými pruhy.

Značeno uvnitř podstavy třemi raženými štítky se jménem.

v. 64 cm

Literatura: I n d r a, s. 274.

Filipová, s. 53.

Jednoramenný svícen na třech nožkách s balustrovým dřikem, autor Johann Kuppinger, Olomouc, 1821–1850, v. 64 cm (Reprofoto: P. Rozsival)

Josef Gerl

(doložen 1859–1879?)

Pracoval jako vedoucí dílny u vdovy Kuppingerové, v roce 1859 byl prohlášen císařským mistrem a v roce 1860 po zavedení živnostenského řádu se stal živnostníkem. Byl členem měšťanského ostrostřeleckého spolku a pro střelecké slavnosti lil cínové střelecké trofeje a specializoval se i na výrobu hraček. Byl majitelem obchodu s hračkami a cínovými předměty, který byl doložen ještě v roce 1873. Josef Gerl byl poslední olomoucký císařský mistr.

Používal kulatou značku s postavou anděla a značku kvality FEIN//ZINN s opisem JOSEF GERL.OLMÜTZ.

51. UP 7011 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 813, VÚO UP 2642)

Cechovní konvice válcovitého tvaru na kruhové základně, víko ploché na stěžejce s kulovitou záchytkou. Na plášti vyryt štít, v něm dvě rydla, na desce koule a rozevřené odpichovadlo. Po stranách jména členů soustružnického cechu. Dole pod štítem vyryto: J. Gerl 1877 (?).

Neznačeno.

Literatura: I n d r a, s. 275.

52. UP 7040 (st. č. Historické muzeum města Olomouce 2152, VÚO UP 2671)

Samovar válcovitého tvaru s kruhovým podstavcem na třech zvířecích tlapách se dvěma ozdobnými uchy ve tvaru lry. Uvnitř topeniště kryté obdélníkovými dvířky s věncem, nad ním kotlík, ze kterého vyústí mosazný kohoutek. Na tvarovaném víčku sedí postava Turka. Na dně spodní části vyryt nápis: Jo Gerl, Zinngiesseremeister, Olmütz 1857.

Neznačeno.

v. 52,5 cm

Literatura: K a p u s t a, s. 160, č. 31.

I n d r a, s. 275.

53. UP 7183 (st. č. Gewerbe Museum 2765, VÚO UP 2777)

Závěsná nádoba na vodu se svisle členěným zprohýbaným obrysem, zdobená dekorem festonů a beraních hlav s dubovou ratolestí. Ve spodní části lví hlava s pípou, úchytka víka tvoří plastika putta s pohárem, sedícího na sudu. Neznačeno, ale vedeno jako mistrovská práce Josefa Gerla ze dne 14. 4. 1859.

v. 30 cm

Závěsná nádoba nad umyvadlo s víkem, úchytka ve tvaru figurky putta sedícího na sudu, mistrovská práce olomouckého cínaře Josefa Gerla ze dne 14. 4. 1859, v. 30 cm (Reprofoto: P. Rozsival)

Literatura: K a p u s t a, s. 161, č. 32.
I n d r a, s. 275.

54. UP 7249 (st. č. Gewerbe Museum 2765, VÚO UP 2785)
Umyvadlo ve tvaru velké profilované lastury na čtyřech nožkách. Při dolním okraji
vryto: Meister Probe//von Josef Gerl//Olmütz//18 4/4 59 .
Neznačeno.
d. 40 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 161, č. 33.
I n d r a, s. 275.
55. UP 7289 (st. č. Museum hl. města Olomouce 436, VÚO UP 2894)
Litrová válcovitá odměrka s obrubou a páskovým uchem, u horní obruby cejchovací
značky 81 a orlice, 875, 886.
Značeno na dně, kolem roku 1875.
v. 17,7 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 161, č. 34.
I n d r a, s. 275.
56. UP 7336 (st. č. Litovelského muzea 6819, VÚO UP 9607)
Džbán s víkem a velkým uchem na stěžece, na víku akantový motiv.
Značeno na dně.
v. 29 cm
Literatura: I n d r a, s. 275.

Theodor Hora

(doložen 1890)

Již nebyl cínařským mistrem, ale průmyslovým podnikatelem. Vlastnil továrnu na kovo-
vé zboží. Městské právo mu bylo uděleno 10. 11. 1890 a slavnostní měšťanskou přísahu
složil 21. 1. 1891. Své zboží značil firemní značkou vyraženou na dně: TH. HORA /
OLMÜTZ / FEINZINN /.

57. UP 7292
Litrová odměrka s širšími prstenci u dna a horního okraje s hladkým obloukovitým
uchem s výstupkem nahoře.
Značeno na dně.
v. 18,7 cm
Literatura: K a p u s t a, s. 163, č. 39.
I n d r a, s. 276.
58. UP 7445 (st. č. VÚO UP 7510)
Půllitrová odměrka válcovitého tvaru se zesíleným okrajem a velkým uchem s úchyt-
kou.
Pod okrajem olomoucké cejchy z roku 1882 a 1907.
Značeno na dně.
v. 15 cm
Literatura: I n d r a, s. 276.

Resümee

Die Olmützer Zinngießer

Xenie Sořková, Heimatkundemuseum in Olmütz

Im Fonds des Zinns des Heimatkundemuseums in Olmütz ist eine Gruppe von Gegenständen, die Entwicklung der Zinnerzeugung darstellt. Der vorgelegte Werkekatalog der Olmützer Zinngießer verfolgt diese Entwicklung in einer relativ repräsentativen Form. Die Zinngießer sind chronologisch geordnet, wie sie in der Zeitlinie hintereinander folgten, auch wenn einige Zinngießer in dergleichen Zeit wirkten. Es handelt sich um folgende Meister und der Katalog stellt zugleich ihre Arbeiten dar, die im Heimatkundemuseum untergebracht sind.

Jeronym Herbst	die 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts
Georg Holcz	Ende des 16. Jahrhunderts
Schreyer Martin	die 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts
Johann Carl Beer	belegt 1689–1712
Andreas Caspar Ehrenreich	belegt 1709–1716
Jan Pavel Dietrich	belegt 1716–1725
Christoph Kohl	belegt 1725–1765
Stephan Haan	belegt 1725–1749
Ferdinand Joseph Huck	belegt 1710–1734
Carl Joseph Huck	belegt 1730–1777
Marek Antonín Jedlička	belegt 1751–1779
Josef Gruber	belegt 1751–1765
Johann Georg Haan	belegt 1768–1808
Jan Michal Lang	belegt 1768–1798
Franz Gruber	belegt 1783–1811
Johannes Kleinrath	belegt 1779–1808
Johann Kuppinger	belegt 1821–1850
Josef Gerl	belegt 1859–1879?
Theodor Hora	belegt 1890

Übersetzt von Olga Himmlerová

Věžní hodinové stroje ve sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci

Radim Himmler, Vlastivědné muzeum v Olomouci

K významným podsbírkám, které spravuje Vlastivědné muzeum v Olomouci, náleží sbírka historických hodin, která je ojedinělým souborem časoměrných přístrojů různého stáří (od 15. století do současnosti) i různých hodinových typů (hodiny stolní, stojací, obrazové, rámové, nástěnné, kapesní i různé kuriózní typy – olejové, svíčkové, přesýpací, atd.). Početně nevelkou, ale pozoruhodnou součástí této kolekce tvoří i celkem devět kusů věžních hodinových strojů.

Staré věžní hodinové stroje mají charakter movité kulturní a technické památky. Bohužel jim mnohdy není poskytována dostatečná památková péče, a tak postupně z věží sakrálních i profánních staveb mizí a jsou nahrazovány moderními elektronicky řízenými strojkami. Staré stroje tak byly a jsou při opravách a výměnách často ničeny. Strojů, které zůstaly ponechány na místě určení ve funkčním stavu bez druhotných zásahů do mechanismu, není mnoho. Určitou možností zachrany těchto památek je ponechat již nefunkční stroj odpojený od číselníků stát ve věži, nebo jej přemístit do muzea. Zde je sice již stroj vytržen ze svého původního prostředí, ale je možno jej znovu uvést do chodu, jak ve svých expozicích dokazují i technická muzea v Česku (Brno, Praha).

Od středověku byly věžní mechanické hodiny vyráběny ze železa tradičním kovářským zpracováním. Stroje byly poměrně jednoduché a skládaly se z masivního rámu spojeného klínovými spoji nebo šrouby a z vnitřního mechanismu (soukolí) sestávajícího z kovaných hřídelů, ozubených kol a pastorků.

Zdroj energie (pohon) středověkých hodin byl zajištěn kamennými či kovovými (olovo) závažími, která měla značnou hmotnost, což vytvářelo na soukolí značný tlak. Závaží byla zavěšena vevnitř věže na dlouhých lanech navíjených na dřevěné náťahové válce.

S hnacím válcem jícího stroje bylo pevně spojeno tzv. minutové ozubené kolo, jehož prostřednictvím se energie přenášela do soukolí přes cévkové pastorky na mezilehlé kolo a nakonec kolo stupní (korunové), které bylo regulováno, tj. bržděno a vypouštěno v pravidelných intervalech daných kmity oscilátoru (kyvadla), paletovým hřídelem (vřetenem), nebo kotvou. Starším typem oscilátoru byl tzv. lihýř neboli vahadlo, od konce 17. století postupně nahrazený kyvadlem. Kyvadlo bylo nejprve pevně spojeno s paletovým hřídelem (vřetenem), později bylo zavěšené volně a dávalo popudy jen ve vymezených intervalech. Soukolí bylo tvořeno masivními železnými ozubenými koly. Čepy hřídelů byly zasazeny do čtvercových ložisek v pásových sloupcích mohutného rámu.

Bicí stroje byly poháněny také závažími. Popud k bití dala páka vedoucí od jícího stroje k závěrkovému kolu, které odpočítávalo bití buď jen celých hodin (jeden náťahový válec), nebo i čtvrtí (dva válce).

Zhruba od poloviny 19. století se začaly uplatňovat tovární výrobky s rámy z litiny spojenými šrouby a s mosazným soukolím a s přesnými krokovými mechanismy konstruovanými již na základě nových vědeckých poznatků.

Katalog věžních hodinových strojů ze sbírky VMO

Chronologicky i z hlediska technologie výroby se soubor věžních hodinových strojů z VMO rozděluje na tři podskupiny:

- a) ***věžní hodinové stroje vyrobené před polovinou 19. století***
– ***ruční kovářské práce, materiál převážně železo***

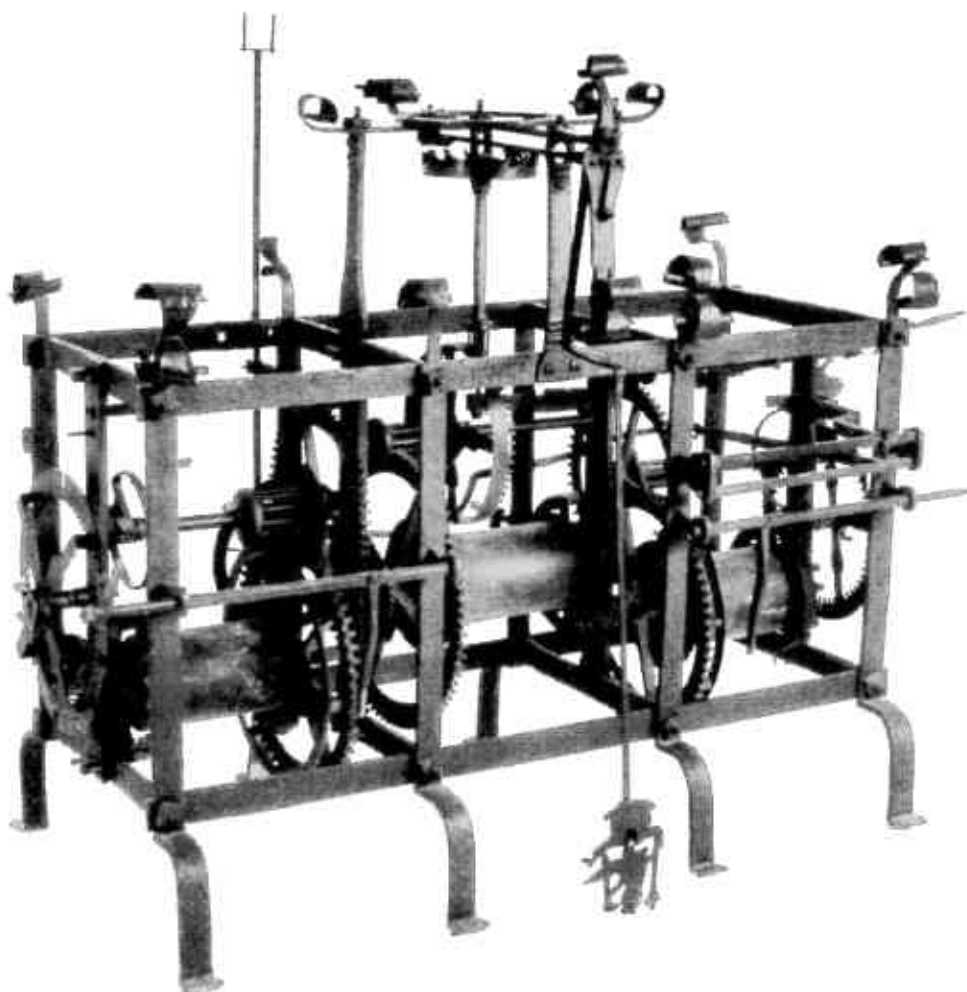
1. Stroj věžních hodin, sign. FRANTZ LANS(G?) 1734, Uherské Hradiště, kovářská práce.

Mohutný rám stroje na osmi prohnutých nohách je složen z pásového železa spojeného maticemi a zakončeného v horní části stáčenými volutovými ozdobami.

Regulace formou vřetenového kroku. Oscilátorem je kyvadlo zakončené terčem v podobě andělíčka. Kyvadlo je pevně spojeno s horizontálním vřetenem. Tři náťahové bubny pro jící stroj a bicí stroje čtvrtí a celých hodin jsou umístěny podélně. Zachována závěrková kola bití čtvrtí a celých hodin. Větrník se dvěma kapkovitými lopatkami pro zbrzdování bití umístěn na horizontální ose.

Rozměry: d. 178 cm, h. 85 cm, v. 85 cm.

Materiál: železo, dřevo (náťahové bubny).

Stroj věžních hodin, F. Lang, Uherské Hradiště, 1734 (Foto: P. Rozsival)

Stav: zakonzervován v dobrém stavu, z olověných závaží na lanech zachováno pouze jedno, chybí rozvodné hřídele k číselníku(-ům).

Stroj zřejmě pochází z radnice v Uherském Hradišti. Výrobce byl hodinář František Lang (vyrytá signatura do horního vodorovného pásu konstrukce), který pocházel ze švýcarského Luzernu a na počátku 18. století přišel do Uherského Brodu, kde (asi roku 1715) vytvořil známé radniční hodiny s postavou Černého Janka.

Inventární číslo: CH 323

2. Stroj věžních hodin, sign. MARTINVS VOGT IN OLLMVTZ ANNO. 1737., kovářská práce, snad z olomoucké radnice.

Rám stroje na osmi prohnutých nohách je složen z pásového železa spojeného klínovými spoji a zakončeného v horní části stáčenými volutovými ozdobami.

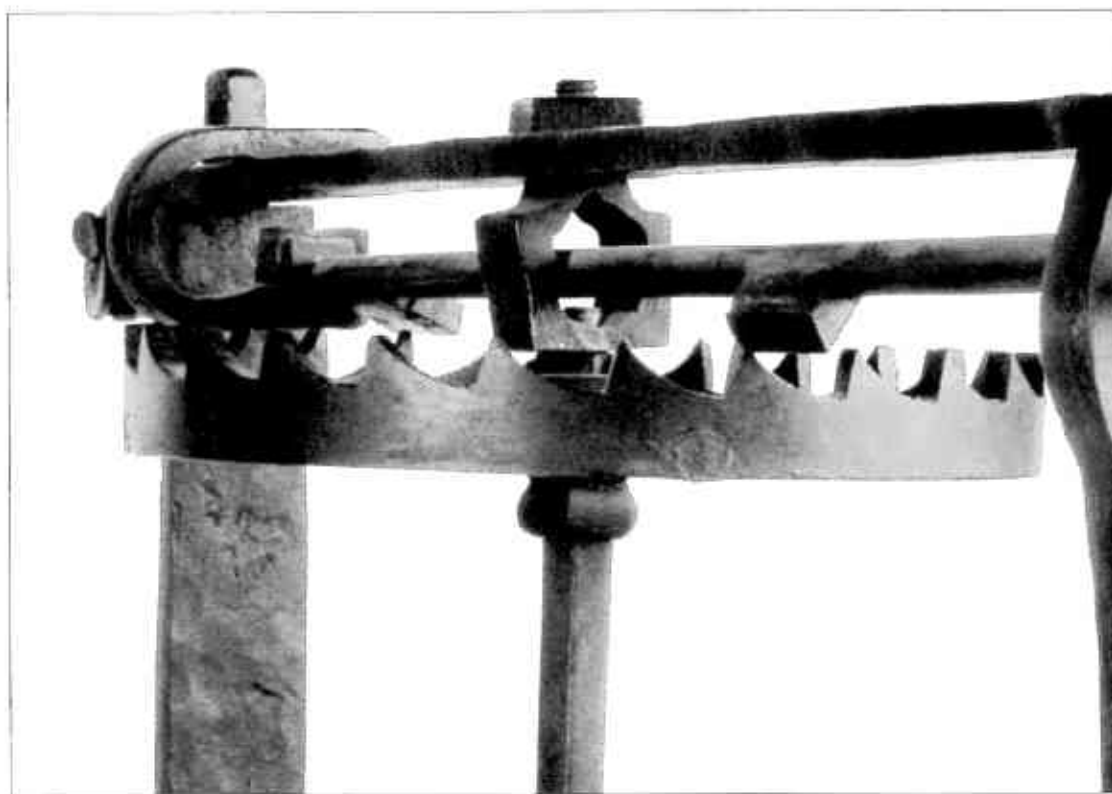
Regulace formou vřetenového kroku. Oscilátorem je kyvadlo zakončené terčem v podobě andělíčka. Kyvadlo je pevně spojeno s horizontálním vřetenem. Tři náťahové bubny pro jící stroj a bicí stroje čtvrtí a celých hodin jsou umístěny příčně. Zachována závěrková kola bití čtvrtí a celých hodin a větrníky se dvěma kapkovitými lopatkami pro zbrždění bití na horizontální ose.

Rozměry: d. 148 cm, h. 90 cm, v. 117 cm.

Materiál: železo, dřevo (náťahové bubny).

Stav: zakonzervován v dobrém stavu, některé součásti soukolí uvolněné, chybí závaží na lanech i rozvodné hřídele k číselníku(-ům).

Inventární číslo: CH 1143

Detail vřetenového kroku (korunové kolo s paletovým hřídelem) stroje věžních hodin, M. Vogt, Olomouc, 1737. (Foto: P. Rozsival)

3. Stroj věžních hodin, sign. Martinus Vogt in Ollnitz Anno 1740, další nápis Joseph Kubitzek, in „Napayedl Renow. im ... 1834, kovářská práce, z kostela v Pohořelicích na Zlínsku.

Rám stroje na osmi prohnutých nohách je složen z pásového železa spojeného klínovými spoji a zakončeného v horní části listovými volutovými ozdobami.

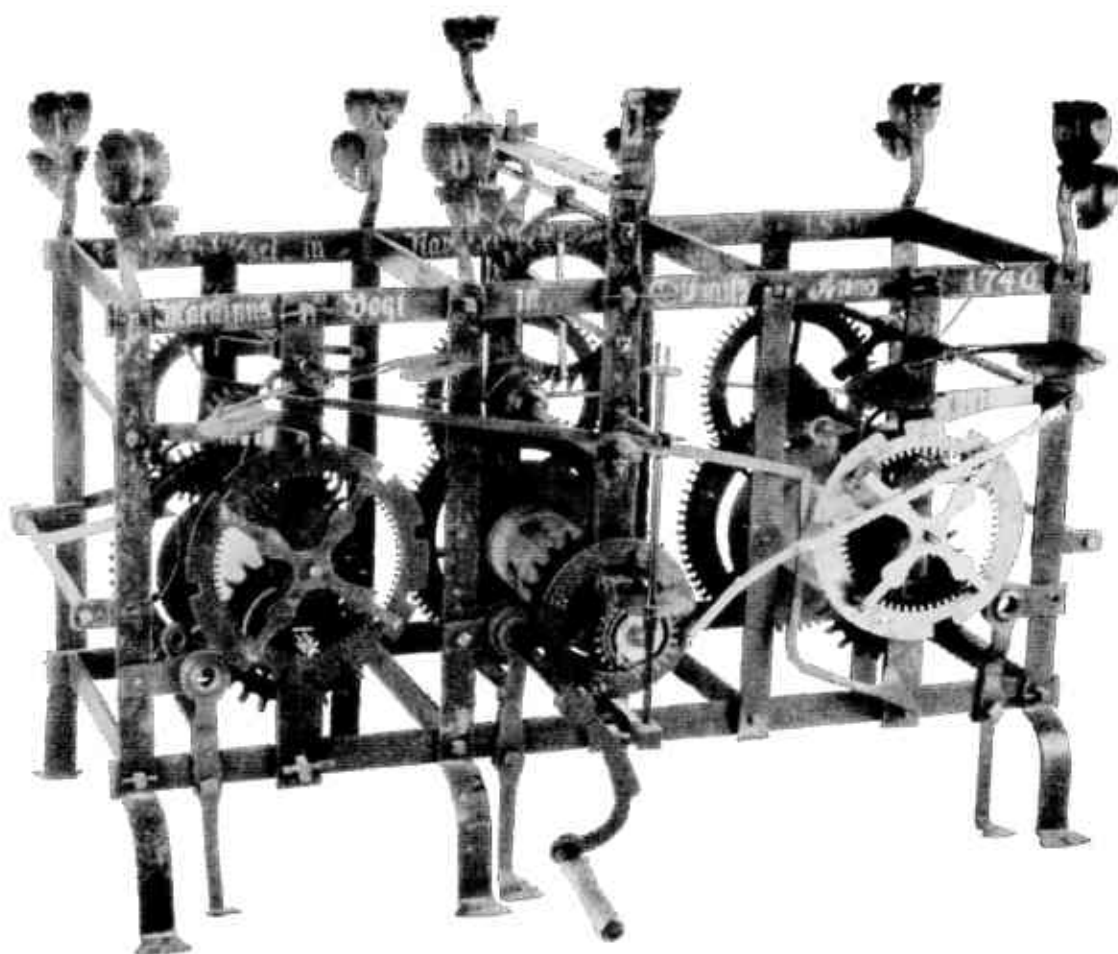
Regulace formou Clementova vratného kotvového kroku. Oscilátor v podobě kyvadla nezachován, zbyla jen popudná vidlice. Tři náťahové bubny pro jicí stroj a bicí stroje čtvrtí a celých hodin jsou umístěny příčně. Zachována závěrková kola bití čtvrtí a celých hodin a větrníky pro zbrždování bití.

Rozměry: d. 122 cm, h. 90 cm, v. 99 cm.

Materiál: železo, dřevo (náťahové bubny).

Stav: zakonzervován v dobrém stavu, mnohé součásti soukolí uvolněné, chybí závaží na lanech i rozvodné hřídele k číselníku(-ům).

Hodinář Martin Vogt patřil mezi nejvýznamnější olomoucké hodináře první poloviny 18. století. Pocházel z města Schruns v západních Tyrolích a vyučil se v Pasově. Mistrem v Olomouci se stal 24. 5. 1729 a měšťanem 19. 1. 1730. Ve své dílně v dnešní Pavelčákové ulici č. 19, kde vyráběl jak věžní, tak stolní a stojací hodiny, vychoval řadu učňů (E. X. Bayer, J. G. Gemple). Zemřel 28. 4. 1745.

Stroj věžních hodin z kostela v Pohořelicích na Zlínsku, M. Vogt, Olomouc, 1740, renovoval J. Kubíček, Napajedla, 1834 (Foto: P. Rozsival)

4. Stroj věžních hodin na dřevěném podstavci, Plzeň, přelom 18. a 19. století.

Rám stroje na čtrnácti rovných nohách je složen z pásového železa spojeného maticemi a zakončeného v horní části oblými výčnělky a na rozích kuželkovitými čůčky.

Regulace formou Grahamova kotvového kroku s nastavitelnými paletami. Oscilátorem je kyvadlo zakončené mohutnou zlatě natřenou čočkou. Soukolí z většiny mosazné. Tři náťahové bubny pro jicí stroj a bicí stroje čtvrtí a celých hodin jsou umístěny příčně. Zachována závěrková kola bití čtvrtí a celých hodin a dva větrníky se čtyřmi obdélnými lopatkami pro zbrždování bití.

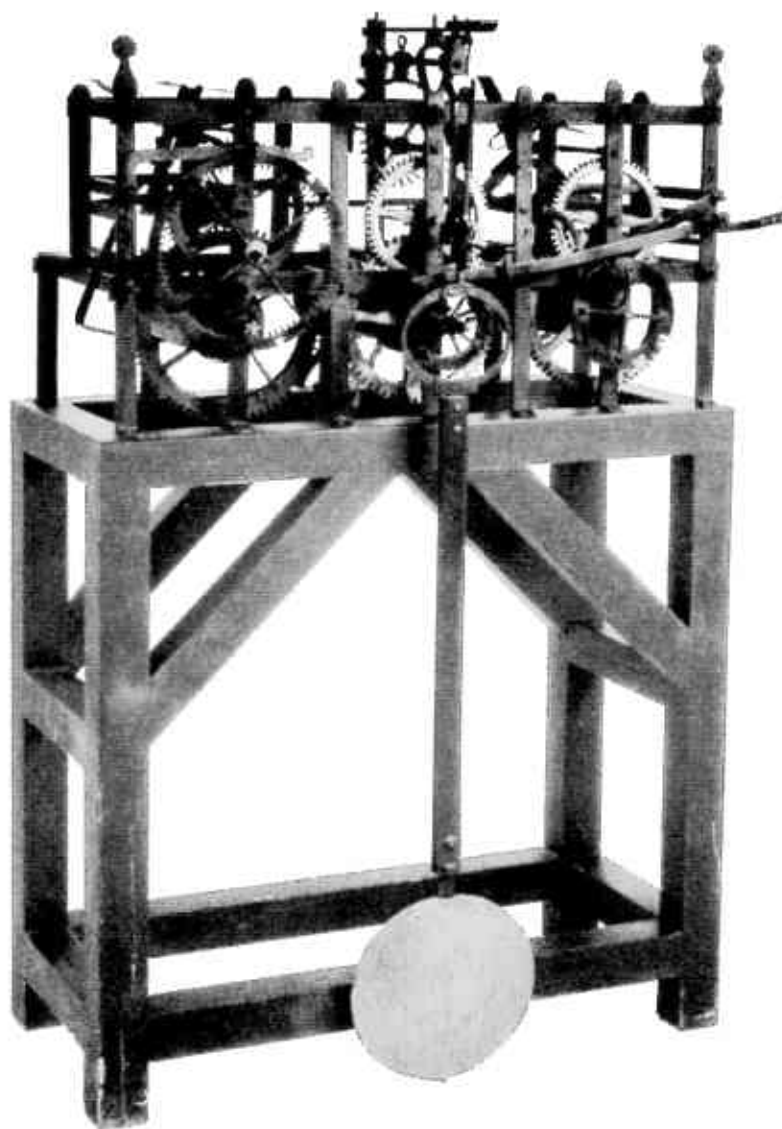
Rozměry: d. 120, h. 65, v. 68, s podstavcem 180 cm.

Materiál: železo, mosaz.

Stav: nefunkční, skelet a soukolí zakonzervovány v dobrém stavu, chybí závaží na lanech i rozvodné hřídele k číselníku(-ům).

Stroj asi pochází z budovy dnešní Studijní a vědecké knihovny, dříve kláštera dominikánek, v Plzni.

Inventární číslo: CH 405

Stroj věžních hodin na dřevěném podstavci, Plzeň, přelom 18. a 19. století (Foto: P. Rozsival)

b) věžní hodinové stroje vyrobené v závěru 19. a v první polovině 20. století – průmyslová výroba, litinové rámy

5. Stroj věžních hodin, sign. THEODOR JANKOWSKY in OLMÜTZ, rok výroby 1902.

Rám stroje je složen ze dvou litinových čel spojených maticemi s ocelovými tyčemi. Okrajové části jsou zdobeny secesními reliéfy. Na předním čele dole je podlouhlý mosazný štítek se jménem dodávající hodinářské firmy (nikoli vlastního výrobce). Na kruhovém vrcholu páky je vyraženo výrobní číslo 385 a pod ním letopočet 1902.

Regulace formou Amantova kolíčkového kroku, krokové ústrojí nemá kotvu a palety byly umístěny na kyvadle, které se nedochovalo. Soukolí je mosazné. Tři mosazné náta-hové bubny s navinutými ocelovými lany pro jící stroj uprostřed a bicí stroje čtvrtí a celých hodin po stranách jsou umístěny paralelně. Hodinový bicí mechanismus má závěrkové kolo.

Kontrolní číselník nad strojem má arabské číslice 1-12 a minutové dělení.

Rozměry: d. 75 cm, h. 50 cm, v. 78 cm.

Materiál: ocel, mosaz.

Stav: zakonzervován v dobrém stavu, chybí kyvadlo, závaží i rozvodné hřídele k číselníku (-ům).

Stroj byl umístěn v dřevěné skříni o výšce 164 cm.

Stroj věžních hodin, výrobce L. Hainz, Praha, dodavatel T. Jankowsky, Olomouc, 1902 (Foto: P. Rozsival)

Vlastní stroj byl zřejmě vyroben v pražské firmě Ludvíka Heinze. Dodávající hodinář Theodor Jankowsky byl olomouckým měšťanem (od 14. 2. 1887), majitelem domu č. p. 357 v Ostružnické ulici 13 (od 5. 10. 1891) a vlastníkem hodinářství a obchodu se zlatnickým zbožím. Kromě toho byl správcem městských věžních hodin. Činný byl do roku 1903.

Inventární číslo: CH 442

6. Stroj věžních hodin, sign. HEINRICH SIGMUND NEUTITSCHEN, přelom 19. a 20. století.

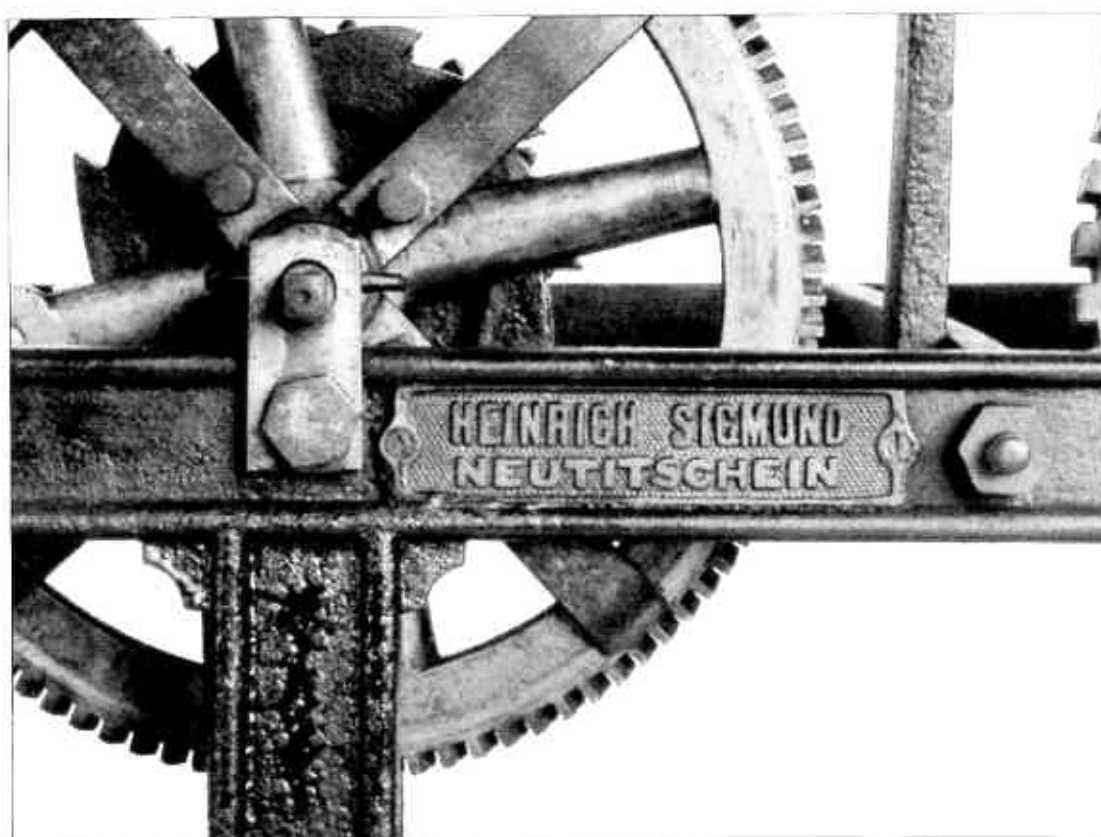
Podlouhlý černě natřený litinový rám stojí na osmi nohách se stupňovitými patkami, je přišroubován k dřevěnému rámu. Na přední straně nahoře umístěn mosazný štítek se signaturou výrobce. Stroj s mosazným soukolím měl regulaci formou kolíčkového kotvového kroku (kotva se nedochovala). Tři náťahové válce pro bití čtvrtí i celých hodin jsou umístěny paralelně. Nad úroveň stroje jsou vyvedeny dva plechové brzdné větrníky se dvěma čtvercovými černě natřenými lopatkami na vertikální ose. Zachováno závěrkové kolo bití celých hodin.

Rozměry: d. 104 cm, h. 48 cm, v. 55 cm.

Materiál: ocel, mosaz.

Stav: povrch v dobrém stavu, chybí kotva, kyvadlo, cimbál, rozvody k číselníkům ad.

Inventární číslo: CH 1172

Detail signatury výrobce stroje věžních hodin: HEINRICH SIGMUND NEUTITSCHEN, Nový Jičín, přelom 19. a 20. století (Foto: P. Rozsival)

7. Stroj věžních hodin, sign. R. THÖNDEL 1919 M. NEUSTADT, rok výroby 1919.

Obdélníkový zeleně natřený litinový rám stojí na čtyřech nárožních nohách. Na přední straně je reliéfně vyvedena signatura výrobce. Stroj s mosazným soukolím má regulaci formou kolíčkového kotvového kroku. Tři náťahové válce pro bití čtvrtí i celých hodin jsou umístěny paralelně. Kratší strany rámu přesahují dva plechové brzdné větrníky se dvěma obdélnými šedě natřenými lopatkami na horizontální ose. Nad strojem je vidlice sloužící k převodu k číselníkům.

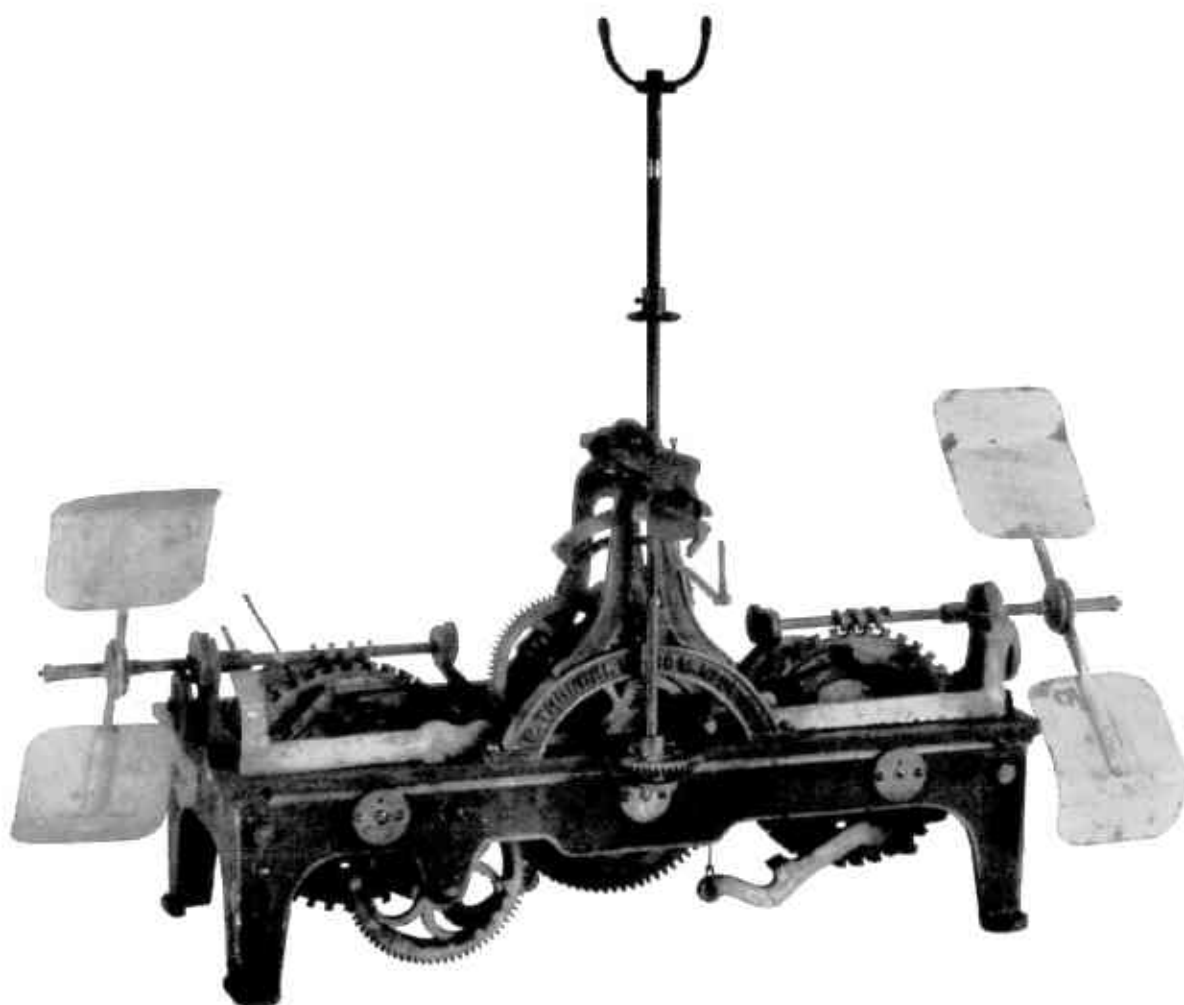
Rozměry: d. 90 cm, h. 40 cm, v. 75 cm.

Materiál: ocel, mosaz.

Stav: vyžaduje konzervaci, kovové části mírně zkorodované, zbytky nečistot, chybí kyvadlo, cimbál, rozvody k číselníkům ad.

Stroj byl v roce 1986 snesen z půdy budovy gymnázia na tř. Jiřího z Poděbrad, původní české reálky. Výrobce byla uničovská firma Thöndel, založená Eduardem Thöndelem v roce 1847. Asi kolem roku 1890 převzal firmu zakladatelův syn Rudolf. V roce 1934 dostala firma zakázku na výrobu věžních hodin pro uničovskou radnici. Později firma věžní hodiny již pouze opravovala a kolem roku 1938 byl podnik zcela zrušen.

Inventární číslo: CH 1422

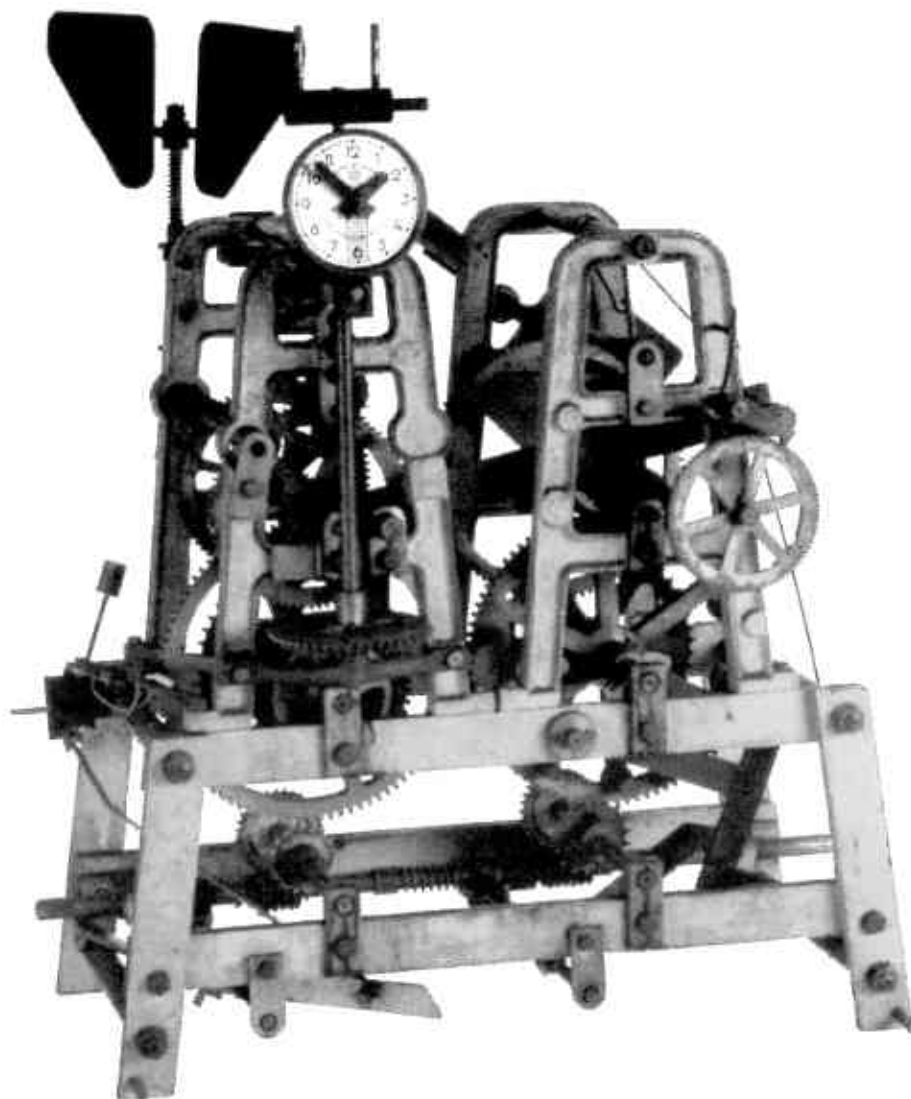
Stroj věžních hodin, R. Thöndel, Uničov, 1919 (Foto: P. Rozsival)

c) věžní hodinové stroje vyrobené po roce 1945, novodobá průmyslová výroba (OPP Vyškov), stroje na elektrický pohon

8. Stroj věžních hodin s elektrickým pohonem, výrobce OPP Vyškov, typ 280 B, 70.–80. léta 20. století. Stroj pochází z věže Nové radnice v Ostravě, snesen byl v roce 2005.

Zeleně natřený rám stroje je tvořen spodním rámem z ploché oceli, na němž jsou umístěny dva litinové rástavce, jejichž dvě protilehlá čela jsou s ocelovými sloupky spojena maticemi. Stroj s mosazným soukolím má regulaci formou Grahamova kotvového kroku se stavitelnými paletami a závěrkové kolo bití celých hodin. Oscilátorem je kyvadlo s dvouválcovým zakončením a s šroubovým nastavením. Závaží ve formě hranolovitých plechových krabic vyplněných olověnou dtí byla zavěšena na článkovaném řetěze. Natahování závaží zajišťoval elektromotor. Větrník se dvěma trojúhelníkovitými lopatkami pro zbrzdňování bití na vertikální ose.

Na kontrolním číselníku uprostřed zlaté logo výrobce (věž vyškovské radnice) a dokola černý nápis: VĚŽNÍ HODINY OPP VYŠKOV NA MORAVĚ, arabské číslice 1-12, minutové dělení.

Věžní hodinový stroj z Nové radnice v Ostravě, OPP Vyškov, 70. léta 20. století (Foto: P. Rozsival)

Rozměry: š. 72 cm, h. 68 cm, v. 91 cm.

Materiál: ocel, mosaz.

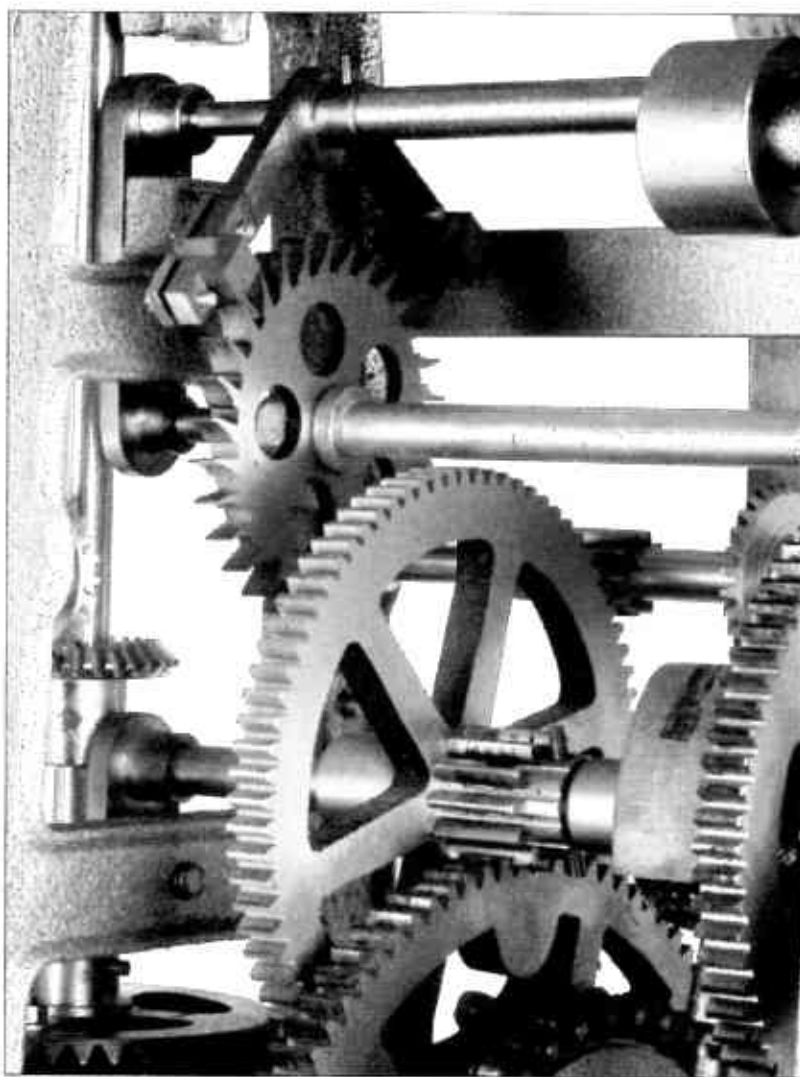
Stav: nekompletní (chybí elektromotor, cimbál, rozvody k číselníkům ad.), železné části mírně zkorodované, v soukolí nánosy maziva a nečistoty.

Přírůstkové číslo: 4/2006

9. Stroj věžních hodin se samočinným elektrickým nátahem, výrobce OPP Vyškov, typ 230 C, rok výroby 1989.

Z ocelových hranolků svařená a šedě natřená základna stroje obsahuje skříňku s elektromotorem pro nátah závaží a dole schránku s elektronickým bitím na miskovitý cimbál o průměru 40 cm. V prostoru konstrukce se pohybuje kyvadlo s regulací a článkovaný řetěz pro elektrické samonatahování.

Na základně je umístěn rám z ploché oceli, který je završen vlastním strojem s mosazným soukolím. Je tvořen jedním litinovým nástavcem, jehož dvě protilehlá čela jsou s ocelovými sloupky spojena maticemi. Regulace formou Grahamova kotvového kroku se stavitelnými paletami. Půlové bití. Větrník se dvěma šestihrannými lopatkami pro zbrždění bití na horizontální ose.

Detail Grahamova kotvového kroku na věžním hodinovém stroji, OPP Vyškov, 80. léta 20. století
(Foto: P. Rozsívál)

Na kontrolním číselníku uprostřed zlaté logo výrobce (věž vyškovské radnice) a dokola černý nápis: VĚŽNÍ HODINY OPP VYŠKOV NA MORAVĚ, arabské číslice 1-12, minutové dělení.

Rozměry: š. 72 cm, h. 50 cm, v. 175 cm.

Materiál: železo, mosaz, plast.

Stav: zakoupen nový od výrobce za 41.500,-Kčs, nepoužívaný, ve výborném stavu.

Inventární číslo: CH 1440

Literatura

Čeřmák, M.: Olomoucký hodinář Martin Vogt. Okresní archiv v Olomouci 1982, s. 110–116.

Čeřmák, M.: Příspěvek k dějinám hodinářství na Moravě – Olomoučtí hodináři v minulosti. *Studia Comeniana et Historica* 3, II/1972, s. 115–155.

Čeřmák, M. – Mádl, J.: Stroj věžních hodin z roku 1737. *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci* 150/1971, s. 13–14.

Durdíková, T.: Středověké mechanické hodiny. *Archaeologia Historica* 1991, sv. 16, s. 345–355.

Havrlant, P.: Z historie věžních hodin a ciferníků aneb Jak vypadaly věžní hodiny na radniční věži v Ostravě. *Zpravodaj Ostravského muzea* 11, 2004, č. 3, s. 24–31.

Kynčl, R.: Věžní hodiny. In: *Hodiny a hodinky*. Praha 2001, s. 44–57.

Míchal, S. – Labouťková, I.: Katalog expozice měření času Národního technického muzea v Praze. Praha 1997, s. 146–148.

Nekouř, P.: Dokumentace věžních hodinových strojů v Technickém muzeu v Brně. In: *Jemná mechanika a technika domácnosti 18.–20. století. Sborník přednášek z cyklického semináře konaného v Technickém muzeu v Brně 2002/2003*. Brno 2004, s. 27–28.

Rajchl, R.: Astronomické hodiny a orloje Uherskobrodska. *Studia Comeniana et Historica* 33, 2003, č. 69–70, s. 328–336.

Skála, P.: Ciferníky věžních hodin na památkově chráněné architektuře. *Památky středních Čech* 19, 2005, č. 2, s. 61–70.

Skála, P.: Minulost a budoucnost věžních hodinových strojů. *Památky středních Čech* 10, 1996, č. 1, s. 37–42.

Resümee

Turmuhwerke in Sammlung des Heimatkundemuseums in Olmütz

Radim Himmler, Heimatkundemuseum in Olmütz

Ein Bestandteil der Sammlung der historischen Uhren des Heimatkundemuseums in Olmütz ist ein zahlenmäßig nicht großer, aber bemerkenswerter Komplex von insgesamt 9 Turmuhwerken. Die Turmuhrwerke sind ein bewegliches kulturelles und technisches Denkmal, dem häufig nicht genügender Denkmalschutz gewährt wird und so verschwinden sie aus den Türmen sowohl der Sakral- als auch der Profanbauten und werden durch moderne elektronisch geleitete Vorrichtungen ersetzt. Alte Uhrwerke wurden oft vernichtet, aber manchmal wurden sie in Museen, vor allem technischen Typs untergebracht.

Seit dem Mittelalter wurden mechanische Turmuhrwerke durch traditionelle Schmiedeverarbeitung aus Stahl erzeugt. Die Uhrwerke waren verhältnismäßig einfach und bestanden aus einem massiven durch Keilverbindungen oder Schrauben verbundenen Rahmen und aus einem inneren aus Schmiedewellen, Zahnrädern und Ritzeln bestehenden Mechanismus (Räderwerk). Der ältere Spindelgang mit dem Waagarm wurde seit Ende des 17. Jahrhunderts allmählich durch den Ankergang mit dem Pendel ersetzt. Seit dem 19. Jahrhundert begannen sich Fabrikprodukte mit den Rahmen aus Gußeisen mit den Schrauben verbunden, mit dem Messingräderwerk und mit genau auf Grund der neuen wissenschaftlichen Erkenntnissen konstruierten Schrittmechanismen durchzusetzen.

Der Hauptteil des Artikels ist der neu präzipierte und ergänzte Katalog von Turmuhwerken aus der Sammlung des Heimatkundemuseums in Olmütz, der eine ausführliche Beschreibung von 9 Gegenständen beinhaltet.

Chronologisch und aus der Hinsicht der Erzeugungstechnologie sind die Turmuhwerke aus dem Heimatkundemuseum in drei Untergruppen geteilt:

- a) Turmuhrwerke, die vor der Hälfte des 19. Jahrhunderts erzeugt wurden – Handschmiedearbeiten, Material vor allem Stahl
 - 1. Turmuhrwerk, Sign. FRANTZ LANS(G?) 1734, Uherské Hradiště (Ung. Hradisch).
 - 2. Turmuhrwerk, Sign. MARTINVS VOGT IN OLLMVTZ ANNO. 1737., vielleicht aus dem Olmützer Rathaus.
 - 3. Turmuhrwerk, Sign. Martinus Vogt in Ollmitz Anno 1740. eine weitere Inschrift Joseph Kubitzek, in „Napayedl Renow. Im ... 1834, aus der Kirche in Pohořelice (Pohořelitz) in Zlínggebiet.
 - 4. Turmuhrwerk auf einem hölzernen Sockel, Píseň (Pilsen), Wende des 18. und 19. Jahrhunderts.
- b) Turmuhrwerke, die Ende des 19. Jahrhunderts und am Anfang des 20. Jahrhunderts erzeugt wurden – industrielle Produktion, Gußeisenrahmen
 - 5. Turmuhrwerk, Sign. THEODOR JANKOWSKY in OLMŮTZ, Erzeugungsjahr 1902.
 - 6. Turmuhrwerk, Sign. HEINRICH SIGMUND NEUTITSCHEN, Wende des 19. und 20. Jahrhunderts.
 - 7. Turmuhrwerk, Sign. R. THÖNDEL 1919 M. NEUSTADT, Erzeugungsjahr 1919.
- c) Turmuhrwerke, die nach dem Jahr 1945 erzeugt wurden, industrielle Produktion (OPP Vyškov – Wischau), Maschinen mit dem elektrischen Antrieb
 - 8. Turmuhrwerk mit dem elektrischen Antrieb, Erzeuger OPP Vyškov, Typ 280 B, 70er-80er Jahre des 20. Jahrhunderts. Das Turmuhrwerk stammt aus dem Turm des Neuen Rathauses in Ostrava (Ostrau), heruntergetragen im Jahr 2005.
 - 9. Turmuhrwerk mit dem automatischen Aufziehen, Erzeuger OPP Vyškov, Typ 230 C, Erzeugungsjahr 1989.

Übersetzt von Olga Himmlerová

K sedmistému výročí zavraždění Václava III. v Olomouci*

Karel Maráz, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Letošního 4. srpna uplynulo přesně sedm set let od vraždy posledního českého přemyslovského krále Václava III. Mladý, ani ne sedmnáctiletý, král vydechl naposledy v Olomouci, v domě olomouckého kapitulního děkana Budislava, který zvolil za své dočasné sídlo při válečné výpravě do Polska, kde hodlal zkrotit odbojného Vladislava Lokýtku, jenž ohrožoval Krakov. Sedm set let je dostatečně dobrým důvodem pro krátké ohlédnutí za tímto posledním Přemyslovcem i okolnostmi jeho vraždy.

Václav III. se narodil 6. října 1289 českému králi Václavovi II. a Gutě Habsburské jako druhé dítě. Současně s ním přišla na svět i sestra Anežka, která však zemřela v dětském věku brzy po roce 1292. Vláda Václava III. a jeho osobnost bývá tradičně zejména v české historiografické literatuře líčena obvykle – mimo několika výjimek – velmi nelichotivě a negativně. Většina historiků se totiž opírá o to, co o mladém králi napsala Zbraslavská kronika.

Nejen ta, ale prakticky všechny relativně dobové prameny hovoří o prostopášném mladíkovi, který prý, jakmile by se vybouřil, by byl jistě dobrým panovníkem. Václav III. prý byl pohledný, nadaný, zdatný a vzdělaný jinoch, jenž ale vyhledával veselou společnost mladých šlechticů, nevěstek, ponocoval, opíjel se, nejevil zájem o vládu a postrádal rozvahu. Jak uvidíme níže, tento obraz neodpovídá řeči listin, tedy pramenů objektivnějších, diplomatických.

Než nastoupil Václav III. českou a polskou vládu, stal se nejprve králem v Uhrách. V lednu roku 1301 vymřela Ondřejem III. dynastie Arpádovců. Jeho smrtí zanikl tradiční uherský královský rod a vyvstala otázka nástupnictví. O trůn se přihlásil Karel Robert z Anjou, vnuk Marie, sestry někdejšího uherského krále Ladislava IV., jenž se pokusil již roku 1300 stát uherským králem, avšak proti Ondřeji III. neuspěl a dosáhl pouze korunovace za chorvatského krále. Skupina jeho stoupenců se nazývala neapolská strana, neboť Anjouovci v Neapoli vládli. Většina uherských magnátů se ovšem postavila proti Karlu Robertovi, protože nechtěla přijít o své vlivné pozice a úřady, o něž by s největší pravděpodobností byla připravena, neboť Karel Robert by jistě do nich dosadil osoby nové a sobě blízké. Hledal se tedy jiný evropský panovnický rod, v jehož krvi kolovala arpádovská krev a do úvahy přišli bavorští Wittelsbachové a čeští Přemyslovci. Pro Přemyslovce nakonec rozhodlo především kutnohorské stříbro, ale i zasnoubení Václava III. s uherskou princeznou Alžbětou.

* Předložený příspěvek je zkrácenou a přepracovanou verzí článku Maráz, K.: K vládě, osobnosti a vraždě Václava III. In: Fífková, R. (ed.): *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století*. Olomouc – Brno 2006, s. 51–64. Neobsahuje poznámkový aparát, neboť by s ním výrazně překročil stanovený stránkový rozsah, proto jsem na něj z prostorových důvodů nakonec rezignoval. Více se čtenář o Václavu III. může dozvědět v knize Maráz, K.: *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůnu*, která vyjde letos na sklonku roku.

Po určitém váhání přijal Václav II. nabídku uherské delegace vládnout v zemi sv. Štěpána, avšak nikoli pro sebe, ale pro svého syna Václava III., jistě i proto, že sám byl králem českým a polským a vládnout takovému soustátí sám by nebylo nejnějnější. Po uplacení uherských magnátů bylo v Brně v červnu 1301 a následně v Hodoníně rozhodnuto poslat Václava III. do Uher.

Václav měl však dvanáct let a bylo tudíž evidentní, že v daleké zemi těžko může vládnout sám. Doprovázel jej proto patřičný vojenský i diplomatický doprovod, z něhož je třeba zmínit alespoň krakovského biskupa Jana Muskatu, tradičního stoupence Přemyslovců, jenž se stal v uherské Václavově královské kanceláři nakonec vůdčí osobou. Korunován byl mladý Václav svatoštěpánskou korunou 27. srpna 1301 ve Stoličném Bělehradě z rukou arcibiskupa kaločského Jana, který následně zastával titul kancléře ve Václavově kanceláři. Václav sice jako uherský král přijal jméno Ladislav (V.) a používal je obvykle v listinách, nicméně na jeho uherské pečeti se s ním setkáváme jako s Václavem. Bylo by však iluzorní domnívat se, že Václav III. vládl celým Uhrám. Pyšnil se sice honosným titulem uherského krále, jeho moc se však v podstatě omezovala na oblast dnešního Slovenska, okolí Šoproně a Budína. Aby se nicméně česká moc v Uhrách udržela, musela být „vykoupena“ dalšími dary a úplatky uherským magnátům. Typickým příkladem pak může být Matouš Čák Trenčanský, jenž si nechal od Václava III. pojistit mj. komitát trenčanský a nitranský na přelomu února a března roku 1302; avšak i Jan Muskatu myslel na sebe a 26. září 1301 získal např. listinu na hrad Plaveč (Plawiec). Jinak je možno charakterizovat vládu Václava III. a jeho rádců jako vykonávání vůle Václava II.

Uhry tak de facto měly od konce srpna 1301 paradoxně dva krále, řádně korunovaného Václava III. a jeho soka, náhradní svatoštěpánskou korunou a v Ostrihomi počátkem roku 1301 korunovaného anjouovského Karla Roberta. Karel Robert však mnoho stoupenců neměl. Do této překerní situace zasáhl papež Bonifác VIII., mimořádná osobnost na svatopetrském stolci. Bonifác jednoznačně od počátku podporoval Anjouovce a jeho snaha zvrátit situaci v jejich prospěch vyvrcholila 31. května 1303, kdy prohlásil za právoplatné uherské krále Anjouovce, totiž Karla Roberta nebo jeho babičku Marii, sestru posledního Arpádovce Ondřeje III. Mohl tak učinit proto, že se opíral o tradici, kdy první uherský král sv. Štěpán prý odevzdal symbolicky uherský trůn do rukou papeže. Nad všemi, kdo by dále podporovali Přemyslovce, byla vyhlášena klatba. Od Václava III. tak, nejen kvůli hrozbě církevních trestů, ale také kvůli vidině peněz a jiných výhod v řadách stoupenců Karla Roberta z Anjou, odpadaly nejen církevní instituce, jako např. ostříhomská či jagerská kapitula nebo sedmihradský biskup, ale také šlechtičtí magnáti, včetně již uvedeného někdejšího spojence Matouše Čáka Trenčanského. Území, které uznávalo Václavovu vládu, se tak den ode dne ztenčovalo. Situace se ještě více vyhrotila na sklonku roku 1303, kdy se k papeži přidal římský král Albrecht I. Habsburský, jemuž rovněž byla nebývalá přemyslovská říše trnem v oku. Předložil Václavu II. ultimativní požadavky, a když je tento logicky odmítl, bylo evidentní, že rozhodou zbraně. Václav II. se situaci svého syna pokusil zachránit a v květnu roku 1304 vojensky vpadl do Uher. Něco více než dva měsíce se pokoušel za pomoci vojáků zvrátit situaci ve prospěch syna, ale neuspěl, a když Habsburkové v srpnu 1304 napadli české země, vzal s sebou Václava III., několik uherských zajatců i uherské korunovační klenoty a vrátil se do Čech.

Albrechtova výprava z Čech v roce 1304 odtáhla s nepořízenou, avšak necelý rok na to – 21. června 1305 – zemřel předčasně na souchotiny ani ne čtyřiatřicetiletý Václav II. Vlády se ujal Václav III., který byl nyní – alespoň titulárně – králem tří království; vedle

krále českého zdědil po otci titul krále polského a sám se nevzdal svatoštěpánské uherské koruny.

Podle zpráv zbraslavského kronikáře Petra Žitavského vládl nejprve Václav III. jako český a polský král dobře. Ke změnám v jeho chování mělo dojít někdy v období kolem sňatku s Violou Těšínskou, který se konal – můžeme-li věřit Petrovi Žitavskému – snad 5. října 1305. K tomuto manželství byl podle kroniky zbraslavského kláštera podvodně přemluven některými šlechtickými rádci, kteří prý nechtěli, aby se Václav III. stal ještě mocnějším díky spojenectví s některým významným panovnickým rodem v sousedství; zde se Petr Žitavský ale jistě mylí (srov. níže). Zbraslavský kronikář si stěžuje na to, že mladý král nedbal rad starších a zkušených a stále více jej začala ovládat šlechta, která k němu přidružila některé své mladé syny. Ti pak údajně sváděli poddajnou Václavovu mysl k věcem nepravým, k ponocování a běhání za nevěstkami – čemuž patrně odpovídá

Václav III. na majestátní straně své mincovní pečeti, Zemský archiv v Opavě, pracoviště Státní okresní archiv v Olomouci, Archiv města Olomouce, I. č. 5 (Foto: J. Špaček)

i nedávné objevení faktu existence nemanželské dcery Václava III. Alžběty – zanedbávání vládařských povinností a nadměrnému pití, čehož údajně využívali ke svému obohacení: „Když pak v noční době panští synové, kteří byli ke králi přidružení na to, aby na něm něco chytře vymohli, viděli toho krále rozpáleného vínem, žádali na něm královské statky a přemnoho jich obdrželi. Ten obdržel takovým způsobem město, druhý hrad, jiný dědinu. Ráno běželi ke královi kancléři, nabízeli mu dary a nejednou dostávali královské výsady na darování v opilosti. Tyto výsady nebo pravdivěji zlé výsady jsou dodnes uloupením mnohých statků králi patřících.“

Obrat v chování krále nastal podle konstatování Petra Žitavského poté, co mladý král navštívil v první rok výročí smrti Václava II. (21. června 1306) jeho hrob ve zbraslavském klášteře. Zde s ním měl promluvit zbraslavský opat Konrád a napomenout jej mj. i slovy: „...polepšete své mravy, vyhýbejte se špatným společnostem, mějte před očima Boha!...“ Po takových slovech měl prý Václav III. zcela změnit chování; prý to dokonce sdělila Žitavskému králova družina, jež bývala často v králově přítomnosti. To by tedy znamenalo, že přibližně od počátku října 1305 do 21. června 1306 byl Václav III. pod velkým vlivem šlechticů, rozdával jim královský majetek a nežil příliš mravně. Z celkové délky jeho samostatné české a polské vlády je to doba přibližně devíti měsíců, přičemž náležitě státnicky, spravedlivě, zbožně a mravně žil přibližně pouhé čtyři měsíce. Pak je logické, že obraz tohoto panovníka v českých dějinách je takový, jaký je.

Co jsou k celé záležitosti schopny říci jiné písemné prameny, totiž listiny, tj. materiál diplomatický, úřední? Je však třeba předeslat, že musíme počítat s určitými ztrátami, neboť veškeré listiny Václava III. – stejně jako i jiných panovníků – se do dnešní doby nedochovaly. Dnes jich známe pravých dvacet pět. Na druhou stranu není možno se jakkoli domnívat, že by tyto ztráty byly nějak přehnaně velké v porovnání s dobou Václava II.; průměrný počet dodnes známých a Václavem II. ročně vydaných listin byl dvanáct, avšak třeba v roce 1298 jich bylo dvacet čtyři. Pokud si uvědomíme, že Václav III. musel dotáhnout do konce mnohé věci započaté jeho otcem, a vezmeme-li do úvahy rovněž řešení složitých zahraničněpolitických otázek, jaké představuje vláda v Uhrách a zvládnutí situace v Polsku, pak je uvedený počet dvaceti pěti listin celkem odpovídající. Když bychom uvěřili údajům Petra Žitavského o velkém rozdávání korunního majetku králem, pak by Václav III. musel vydat listin mnohem více, byť prý na některý majetek snad dokonce žádné pergameny být vydány ani neměly. Bohužel zbraslavský mnich zde nepřekročil hranici obecnosti a neuvádí ani jeden statek konkrétně.

Na počátku pomyslné chronologické řady listin české a polské vlády stojí především ty k zahraniční politice. Několik kusů v časovém rozsahu června až října 1305 podporovalo české zájmy a stoupence v Polsku, kde se vláda Přemyslovců začala již o něco dříve povážlivě hroutit. Příjemcem se zde stal především oliwský klášter a němečtí rytíři, s kterými měl dobré vztahy již Václav II. Do stejné doby pak spadají politická jednání o mír s římským králem Albrechtem I. Habsburským, jehož vojsko v roce 1304 vpadlo do Čech.

Jednání s Albrechtem započatá již za Václava II. dopadla úspěšně. Římský král podstatně slevil ze svých nereálných požadavků, jež vyslovil vůči Václavu II., a 18. srpna 1305 nejprve zrušil říšskou klatbu vůči českému králi a o dva dny později potvrdil Václavu III. veškeré výsady a práva, které měli jeho předchůdci na českém trůnu. Pravda, určitým ztrátám se česká strana nevyhnula. Albrechtovi musel mladý Václav III. postoupit Chebsko. Nicméně mírová smlouva byla kompromisem, který ovšem rozhodně nebyl neúspěchem české diplomacie. Ještě před těmito událostmi – a zdá se, že v souvislosti s nimi – 8. srpna

1305 uzavřel Václav III. smlouvu s braniborskými markrabaty Ottou, Heřmanem, Janem a Waldemarem, v níž s nimi vyměnil Pomořany za Míšeňsko.

Následně v podzimních měsících Václav III. přistoupil k řešení problémů s uherskou korunou. Již bylo řečeno, že přestože se česká vláda v Uhrách v roce 1304 prakticky zhroutila, stále v nich ale ještě některé hrady a místa byla v moci českých posádek. I nadále by bylo možno počítat také s Budínem a s bratry Kyseckými, ovládajícími přibližně území okolo Šoproně. Pokud by tedy Václav III. byl skutečně nezodpovědným floutkem a dobrodruhem, jak často bývá líčen, nic by mu nebránilo pustit se do uherského dobrodružství a snažit se vojenskou výpravou vydobýt své postavení zpět; vždyť byl přece korunovaným uherským králem! Jenže právě to se nestalo. Zvrat poměrů v Uhrách by si vyžádal skutečně neúměrné množství finančních prostředků, přičemž výsledek takové akce

Krajina v místě plánovaného založení kláštera *Thronus regis*, soutok Ratibořky a (Vsetinské) Bečvy
(Foto: K. Maráz)

by byl silně nejistý. V této souvislosti to bylo jediné rozumné, neboť peněz se v pokladně po Václavu II. nedostávalo. Václav III. nešel cestou půjček za uherským dobrodružstvím, ale raději se pokusil zachránit moc v Polsku, kde měl reálnější vyhlídky na úspěch. Proto v Brně v říjnu 1305 rezignoval na uherskou královskou korunu ve prospěch Otty Bavorského a předal mu uherské korunovační klenoty, jež přemyslovské vojsko ze země sv. Štěpána v roce 1304 odvezlo. Zbavil se tak ožehavého politického problému a získal cenného spojence; zbylé české posádky v Uhrách pak pomáhaly Ottovi. Navíc tímto krokem odvrátil Václav III. alespoň na čas hrozbu angažovanosti uherských vojsk v Polsku proti přemyslovské vládě.

S rezignací na vládu v Uhrách souviselo rovněž zrušení zasnoubení s uherskou princeznou Alžbětou a sňatek s Violou Těšínskou. Samotný sňatek s Violou vyvolává určité otázky. Byl velmi rychlý a nečekaný, v podstatě jím byli překvapeni i Václavovi současníci. Možné podepření nároků na vládu v Polsku v tomto kroku spatřovat sotva můžeme, neboť těšínská nevěsta nepředstavovala výrazné posílení mocenských pozic a ambicí Přemyslovců v Polsku; jak se však zdá, alespoň podle některých nejnovějších výzkumů polských kolegů, není vyloučeno, že spojenectví s Violiným otcem mělo pomoci hájit Václava III. Krakovsko. Není však také zcela možné vyloučit, že Václav III. podlehl kouzlu a přitažlivosti této ženy.

Podle narativních pramenů přibližně od sňatku s Violou měl být mladý Václav III. pod vlivem předáků české šlechty. Obrátíme-li pozornost na listiny, zjistíme, že teprve poté, co zabezpečil vnější stabilitu českých zemí, dostala se privilegia i na tuzemské příjemce. A budeme se divit, že šlechtu mezi nimi zpočátku vůbec nenacházíme! Prvními českými příjemci listin Václava III. jsou naopak duchovní! Konkrétně pergamen z 3. listopadu 1305 je určen svatojiřskému klášteru v Praze, přičemž Václav III. zde potvrzuje klášteru dar, který učinil již jeho otec. Následující pergamen je určen sedleckému cisterciáckému klášteru a není z ekonomických důvodů zanedbatelný. Mladý král totiž vyjímá majetek sedleckých cisterciáků v Kutné Hoře od placení všech poplatků! A také 1. prosince 1305 vydala Václavova královská kancelář opět pro sedlecký klášter listinu, v níž poslední Přemyslovec na českém trůnu prodal sedleckému klášteru vsi Čelákovice a Dymokury. V těchto krocích lze jistě vidět kontinuitu s vládou Václava II., mladý král se snažil dotáhnout do konce odkazy a sliby svého otce a rozhodně se od cisterciáků, alespoň od těch sedleckých, neodklonil. Slova zbraslavského kronikáře tvrdící, že přibližně od počátku října byl mladý král ve vleku šlechty, tu jsou očividně v rozporu s řečí pramenů objektivnějších, diplomatických.

Teprve nyní se dostalo ve větší míře na předáky šlechty, byť v rámci objektivity musíme říci, že před onou druhou sedleckou listinou již postoupil Václav vsi Sedlec a Pernou 17. listopadu 1305 šlechtici Hartlébovi Zendilovi.

Od 2. prosince 1305 do 9. ledna 1306 jsou naopak – se dvěma výjimkami – veškeré Václavem III. vydané listiny pro tuzemské příjemce určeny šlechtě. Jenže při jejich četbě zde neshledáváme naprosto nic o „výprodeji“ královského majetku, nic o žádných hradech a městech, jak uvedl ve Zbraslavské kronice Petr Žitavský. Předmětem darů jsou nanejvýše vsi, někde dokonce kus neobdělané země (křoviny), jistě určené příslušnému šlechtici ke kolonizaci. Není tak možno přijmout častou výčitku historiků, že Václav III. rozdával královský majetek ve velkém. Předně se nezdá, že by to byla pravda v nějaké příliš neúměrné míře. A za druhé vzpomeňme, že již i Václav II. byl nucen na konci svého života sáhnout na korunní statky a odměňovat četné šlechtice za jejich zásluhy, domnělé či opravdové, v jeho službách. I kronikář Otakar Štýrský ve svém díle uvedl, že šlechtici po Václavovi

III. dál vymáhali statky jako odškodné za své služby prokázané Václavu II. Pokud by však Václav III. rozdál tolik královského majetku, jak se za to mnohdy má, jen obtížné by jeho nástupci na českém královském trůnu (zejména Jindřich Korutanský a Jan Lucemburský) – ve snaze získat na svou stranu českou šlechtu – mohli rozdávat či zastavovat tolik dalších měst, hradů či vesnic, jak činili.

Podíváme-li se na šlechtice obdarované Václavem III., pak nejvíce jsou zde zastoupeni Ronovci. Z nich získal především nejvyšší pražský purkrabí Hynek z Dubé. Ale ani on nemůže být – jak uvádí zbraslavský cisterciák – příkladem nastrčeného šlechtického mladíka, který se z krále snažil vymámit majetek při divokých nočních pitkách; post nejvyššího purkrabího zastával již za života Václava II. Václav III. v podstatě přejal a ponechal veškeré pány v těch královských úřadech, které zastávali již za života jeho otce, pouze jmenoval do úřadu strážce královských lesů po smrti Čenka z Ojvína Raimunda z Lichtenburka. Snad jen před koncem svého života pravděpodobně vyměnil Zdeslava ze Šternberka, komorníka olomoucké cúdy, za Vítka ze Švábenic (ale pokud k této výměně došlo vůbec

Jezdecká strana mincovní pečeti Václava III., Zemský archiv v Opavě, pracoviště Státní okresní archiv v Olomouci, Archiv města Olomouce, i. č. 5 (Foto: J. Špaček)

za Václava III., měl tento krok poněkud osobité konotace a zmíním se o nich více níže). Jsme zde tedy svědky další jasné kontinuity vlády otce a syna a rozhodně nelze říci, jak to tvrdí někteří historikové, že by se osazenstvo královského dvora po nástupu Václava III. k moci výrazně obměnilo.

Již jsem zmínil dvě výjimky ze „série“ listin pro šlechtu z doby od 2. prosince 1305 až do 9. ledna 1306. Jenže jedna z nich je velmi podstatná a opět hovoří proti mínění Petra Žitavského. Jedná se o listinu, vydanou dne 9. ledna 1306, kterou Václav III. jako český král potvrdil rozhodčí výrok zemských úředníků v otázce sporných statků v Sepekově a Skalici, které kdysi náležely Závišovi z Falkenštejna a jeho bratrům. Ty si nyní – na úkor pražského biskupa – nárokoval Ronovec Hynek Krušina z Lichtenburka, manžel dcery Záviše z Falkenštejna jako její věno. Statky byly Závišovi konfiskovány a výrokem zemského soudu přirknuty pražskému biskupu Tobiášovi. Rozhodnutí úředníků, kteří celou věc prozkoumali a potvrdili právoplatnost držby statků pražskému biskupovi, Václav III. listinou z 9. ledna 1306 stvrdil a dokonce v ní stanovil „*perpetuum silentium*“, tedy věčné ticho či mlčení v event. dalším vymáhání této držby Hynkem Krušinou. Hynek Krušina z Lichtenburka tak odešel s nepořízenou a mladý český král zde jednoznačně upřednostnil cestu práva. České šlechtě bezmezně nepodléhal, protože Ronovci zde neuspěli a navíc se tato záležitost již nikdy neměla znovu otevírat.

Uvedl jsem již, že se do dnešních dnů zcela jistě nedochovaly všechny Václavem III. vydané listiny. Můžeme tedy teoreticky namítnout, zda přece jen neměl Petr Žitavský pravdu, zda opravdu šlechta na králi nevymámila větší majetek, pouze se na darování oněch královských hradů a měst pergameny nedochovaly. Žitavský přece dokonce uvádí, že na mnohé uzurpace listiny ani neexistovaly. To je ale vrcholně nepravděpodobné. Je naprosto nelogické, aby si česká šlechta nechala vyhotovovat královskou kanceláří pergameny na vesnice či dokonce „kus křoví“ a podstatně cennější, významnější a konečně i vojensky strategičtější majetek, jaký jistě představovalo královské město či hrad, nechala bez právní písemné pojistky. A že by se zrovna veškeré darovací listiny na královská města a hrady v archivech ztratily a zůstaly jen ty méně významné na jednu či v jednom případě dvě vesnice, zní zcela stejně nerealně.

Od 10. ledna 1306 se stávají – opět s jednou výjimkou – výhradními příjemci Václavových tuzemských listin znovu církevní hodnostáři, k nimž nyní přibývají také měšťané či představitelé panovníkovy správy ve městech (rychtáři). A ta uvedená výjimka je ještě – obrazně řečeno – tak napůl. Dne 26. března Václav III. daroval ves Holešovice nejvyššímu pražskému purkrabímu Hynkovi z Dubé a jeho synu Hynkovi, který však byl kanovníkem pražským. Ona výjimka spočívá v tom, že mezi příjemci uvedeného pergamenu je i šlechtic. Došlo zde ale rovněž k významné proměně v jiné věci; zatímco dříve získávala šlechta od mladého Václava III. majetek dědičně, nyní – i když se jedná o Ronovce a významného dvorského hodnostáře – děje se tak pouze doživotně!

Výše uvedené skutečnosti teoreticky připouštějí v podstatě dvě možné interpretace. Budto jsme svědky naprosto standardní emise listin, což je pravděpodobnější, kdy Václav III. nejprve urovnal zahraniční záležitosti českého státu a pak obrátil pozornost na domácí příjemce, přičemž nemohl opomenout církev, šlechtu ani města, nebo – na základě uvedené chronologické řady listin pro tuzemské příjemce, chceme-li věřit zbraslavskému mnichu – by se otevíral prostor pro upřednostňování šlechty v měsících prosinci až přibližně první třetině ledna. Pokud tomu tak skutečně bylo, což se dnes již prakticky nedá s jistotou dokázat ani vyvrátit, podléhal by mladý král vlivu šlechticů po dobu necelého měsíce

a třetiny, a nikoli téměř celého roku vlády. Nicméně – i díky uvedeným výjimkám – zdá se být spíše nepochybné, že máme co do činění s naprosto standardní emisí listin.

Ať již přijmeme první, nebo druhou možnost, zdá se být faktem, že během jara došlo v postojích Václava III. k přitvrzení přístupu vůči českým šlechtickým magnátům. Zdá se být pravděpodobné, že se tak stalo po vyhlášení vojenské zemské hotovosti, jež měla reagovat na komplikující se situaci v Polsku, kde Vladislav Lokýtek s pomocí uherských opozičníků dobyl krakovský královský hrad Wawel. Bylo jasné, že situaci bude třeba řešit válečným tažením. Václav III. očekával, že domácí šlechta přirozeně svému panovníkovi pomůže. Jenže velmožové jen neradi přijímali účast na tomto válečném podniku jako zemská hotovost. A v této situaci se mladý král, jenž pro nedostatek peněz nemohl najmout žoldnéře, patrně nedokázal ve svém zklamání, vypjatém přemyslovském sebevědomí i mladické prchlivosti ovládnout a otevřeně, ne příliš diplomaticky a uhlazeně pohrozil šlechtě revindikací majetku. Snad také začal vyhledávat a obsazovat strategické body proti velkému pozemkovému majetku některých magnátských rodů a připravoval se zřejmě na to, že jakmile se vrátí z polského tažení, o němž bylo možno předpokládat, že dopadne dobře, neboť Lokýtkova pozice nebyla s Václavovou srovnatelná, připomene chtivé domácí šlechtě, kdo je v zemi pánem a králem. Z písemných diplomatických pramenů, které máme k dispozici, jsme snad alespoň schopni zjistit, že na Moravě se zřejmě obrátila Václavova pozornost na moravsko-uherské pomezí na Valašsku, kde královská vláda neměla vůbec žádnou oporu. S největší pravděpodobností proto zde hodlal založit klášter *Thronus regis*. S vysokou dávkou pravděpodobnosti se snažil dále omezit i ambice Ronovců a není vyloučeno, že jim znovu odebral Žitavu. Projdeme-li si totiž místa vydání listin Václava III. pro tuzemské příjemce, najdeme mezi nimi pouze Prahu a Brno, jednou Bruntál a jednou právě Žitavu. Listina dokládající králův pobyt v tomto městě je datovaná 26. dubnem 1306 a problémů Žitavska se vůbec netýká. Důvod, proč král dlel v tomto významném a strategickém městě, musel být tedy jiný. Na to, že jím snad opravdu mohla být snaha obnovit zde královskou moc na úkor Ronovců, může ukazovat skutečnost, že uvedené datum jednoznačně spadá již do přitvrzení králových postojů vůči šlechtě; konečně o tři týdny později vydal Václav listinu o založení již zmíněného kláštera *Thronus regis* na Valašsku, o měsíc dříve pánům z Dubé zastavil Holešovice pouze doživotně atd. Pojdme ale tyto předložené hypotézy poněkud rozvést.

První z listin je datována 19. května 1306 a český a polský král Václav III. v ní zakládá nedaleko Vsetína na soutoku potoka Ratibořky a (Vsetínské) Bečvy cisterciácký klášter *Thronus regis*, čili *Trůn králův*. Jedná se o první, „předběžnou“ zakládací listinu, kde není ještě klášteru vymezen majetek, pouze stanoven roční důchod 100 hřiven stříbra ze dvoru v Kutné Hoře a udělení patronátního práva v Měnině, které měly patrně pouze pokrýt prvotní náklady spojené se založením kláštera. Dále bylo listinou stanoveno, že klášter mají osadit a založit cisterciáci z Plas (dnes okres Plzeň – sever). Založení kláštera se ale kvůli vraždě Václava III. nikdy nerealizovalo.

Předně se zastavme u názvu kláštera. Můžeme zde uvažovat teoreticky o následujících konotacích pojmenování. Název kláštera mohl znamenat kontinuitu s vládou Václava II. i programové navázání na jeho odkaz. Plynulo by to již ze samotného názvu kláštera – Václav II. založil zbraslavský klášter s názvem *Aula regia* – *Síň královská* – a jeho syn zakládá klášter s názvem *Trůn králův*. Nelze však zapomínat ani na další možné významy takového díla. Jednalo se o zbožný čin v rámci pietas před válečnou výpravou do Polska, navázání

na otcovu tradici, důvody hospodářské (kolonizaci krajiny), či strategicko-vojenské? Zdá se, že snad pouze hospodářské důvody nepřipadají do úvahy, tedy alespoň primárně ne. Na Vsetínsku v té době nebyla krajina zcela pustá, avšak další osídlování zde prováděli jiní, především templáři a šlechta. Pokud jde o královský majetek, pak králi zde v podstatě nic nepatřilo. Jestliže zde tedy Václav III. chtěl založit přesto klášter, musel pro něj teprve půdu získat. Kdyby šlo pouze o založení kláštera, měl možnosti tak učinit jinde na svém majetku a navíc se tak mohlo stát v centru země a ne na její periferii nedaleko uherských hranic. Pokud přes veškeré uvedené aspekty mladý Přemyslovec hodlal prosadit svou, nemůžeme v tomto činu spatřovat ani hospodářskou snahu, ani pouze navázání na otcův odkaz, ale především onen již uvedený vojensko-strategický důvod. Možná někoho napadne, že založení hradu by bylo užitečnější, přece jen hrad představoval pevnější obranný bod než klášter. Ale je otázkou, zda by majitelé půdy prodali králi pozemek na hrad a především, král jistě předpokládal další kolonizaci oblasti klášterem, a tudíž zvětšení jeho a přes něj i své moci na Vsetínsku na moravsko-uherském pomezí.

Po vybudování kláštera by tento polohou nestál daleko od uherských hranic. V souvislosti s komplikováním situace v Polsku a skutečností, že polským vojskům pomáhaly také uherské šlechtické oddíly, bylo možno očekávat eventuální úder i z Uher. Ostatně již v roce 1304 napadl české země v rámci habsburského útoku také Matouš Čák Trenčanský, někdejší stoupenec přemyslovské moci v Uhrách, jenž ovládal především trenčínský komitát. Trenčín, Čákov hlavní sídlo, má sice geograficky mnohem blíže k Uherskému Hradišti, jenže právě zde měla česká královská moc dostatek opěrných bodů, mezi něž patřilo i právě třeba jmenované město, dále např. Hodonín, Bzenec, Uherský Ostroh nebo třeba Uherský Brod. Kde naopak Václav III. své základny postrádal, bylo dnešní Valašsko, které také přes hranice sousedilo s Čákovými državami.

Jenže problém byl ještě složitější. Nejpozději od jara žil mladý Přemyslovec v napjatých vztazích s českou a moravskou šlechtou. A právě přibližně v této části Moravy, kde měl stát nově založený klášter (nedaleko od něj), který jako královská fundace by nesporně hájil Václavovy zájmy, drželi své statky rovněž moravští Šternberkové, o nichž je dnes již dostatečně známo, že byli v příbuzenském vztahu právě s Matoušem Čákem. Tím se nebezpečí znásobovalo. Zdá se tedy nejpravděpodobnější, že Václav III. se v těchto místech snažil urychleně vybudovat, před očekávaným střetem s polskými a jim pomáhajícími uherskými opozičníky, ale i domácími velmoži, opěrný bod své vlády.

Proti Šternberkům snad mohl směřovat, alespoň hypoteticky, i další čin. Již jsem se zmínil, že v rámci kontinuity vlády s vládou Václava II. převzal mladý král veškeré dvorské hodnostáře a pouze jmenoval Raimunda z Lichtenburka strážcem královských lesů po smrti Čenka z Ojvína. Snad na sklonku svého života, byť to můžeme předpokládat pro nedostatek pramenů pouze hypoteticky, sáhl k výměně jednoho z úředníků. Zdá se, že to byl další krok k oslabení pozice moravských Šternberků. Ti zastávali na Moravě významné úřady. Komorníkem olomoucké cúdy byl nejméně ještě v roce 1297 Albrecht ze Šternberka, stejný Albrecht zastával v letech 1286–1287 navíc úřad olomouckého purkrabího. Zdeslav ze Šternberka, jenž převzal po Albrechtovi úřad komorníka olomoucké cúdy, je v tomto úřadě písemnými prameny doložen ještě na podzim roku 1305 a pak opět v roce 1308. Jenže v roce 1307 tento úřad zastával Vítek ze Švábenic. Je tedy docela dobře možné, byť znovu zdůrazňujeme hypoteticky, že na jaře roku 1306 Václav III. vyměnil Zdeslava ze Šternberka za Vítka ze Švábenic v rámci svých kroků, které měly poněkud přibrzdit moc moravských Šternberků.

Někdy během července se Václav III. postavil do čela válečného tažení, které dospělo do Olomouce, kde mělo vyčkat příchodu moravských posil. V Olomouci se český král se svým průvodem ubytoval na starém olomouckém hradu v tehdejším biskupském areálu, zcela konkrétně v paláci děkana Budislava. Přestože odborná literatura má mnohdy za to, že palác měl pronajat od Budislava v době vraždy Albrecht ze Šternberka, nebylo tomu tak, neboť Albrecht byl již mrtev a pronájem byl pouze doživotní.

Václavův život se zde předčasně završil dne 4. srpna 1306, kdy byl zavražděn v děkanuském paláci. Po vraždě bylo jeho tělo pohřbeno v olomouckém kostele sv. Václava a teprve v roce 1326 ostatky posledního přemyslovského krále převezla Eliška Přemyslovna z Olomouce na Zbraslav.

Širší čtenářskou veřejnost nesporně nejvíce zajímá, kdo byl vrahem Václava III. V relativně dobových i mladších písemných pramenech najdeme o této události dosti zmí-

Olomouc – dóm sv. Václava. Zde byly po vraždě pohřbeny ostatky Václava III., do roku 1326, kdy je Eliška Přemyslovna dala převézt do hrobky ve zbraslavském klášteře. V komplexu budov u dnešního dómu došlo 4. srpna 1306 k zavraždění Václava III. (Foto: K. Maráz)

nek, avšak jistotu z nich nenabudeme – prameny si leckdy vzájemně protiřečí. Rovněž tak můžeme najít množství nejrůznějších názorů na vraždu i jmen potenciálních vrahů v odborné literatuře a literatuře faktu, kde se často objevují i ty nejfantastičtější spekulace a teorie. Na to, abychom se zde seznámili se všemi, opravdu není dostatek prostoru. Proto obrátíme pozornost toliko na relativně dobové domácí a pro české země z nějakého závažného důvodu zahraniční písemné prameny. Stručně se zastavíme i u nejdůležitějších poznatků odborné literatury.

V písemných pramenech lze většinu informací načerpat bohužel z jiných než diplomatických písemností, tedy především z kronik a análů. Musíme být ovšem opatrní v oné dobovosti, proto užívám slovo *relativně*, neboť všechny záznamy vznikly s určitým zpožděním v řádu několika let až desetiletí po vraždě, a je tedy otázkou, zda již nepřinášejí pouze to, co se o celé věci v českých zemích tehdy říkalo. To je jistě rovněž hlavním důvodem, proč si tyto záznamy tak protiřečí a my o motivu, objednavateli i vykonavateli vraždy dodnes nevíme nic zcela nesporně jistě průkazného. V historiografické literatuře již bylo konstatováno, že zatímco současníci v podstatě o celé záležitosti mlčí, resp. hovoří v jinotajích, mladší kronikáři bývají sice přímější a výřečnější, mnohdy ovšem bohužel na úkor hodnověrnosti.

Snad časově – soudě podle paleografického rozboru písma – ale jistě místně nejbližše vraždě stojí *nekrologium olomoucké metropolitní kapituly*, které bylo založeno na konci 13. století. Avšak ani zde nemůžeme s jistotou říci, že záznam o zavraždění Václava III. do něj byl zapsán přímo roku 1306. Budeme-li totiž procházet kalendarium uvedeného nekrologia, pak zjistíme, že ke 4. srpnu je připsán rukou počátku 14. století latinský zápis, uvádějící, že Václav, sedmý český král, byl zabit Konrádem Durynským, řečeným z Mulhowu, když se procházel po poledni po paláci, aby se nadýchal čerstvého vzduchu.

Podívejme se na to, co o královraždě uvedl další současník, tak řečený Dalimil. Je všeobecně známo, že Dalimil kroniku sepisoval někdy kolem roku 1310 a dovedl ji do roku 1311. Očividně tak celou záležitost zaznamenal o několik let později, poté co proběhla. V pasáži o králi Václavovi III. připisuje královraždou v paláci dne 4. srpna 1306 jakémusi Durynkovi, jehož jméno neuvádí. Ten měl být po svém činu před palácem chycen, byla mu uřata ruka, měl být roztrhán a sežrán psy. Dalimil si zde zjevně leccos přidal, aby dílo podal v náležitě barvitých obrazech. A určitým schématům se nevyhnul ani při dalším líčení úvah a událostí. Durynk se měl rekrutovat ze skupiny tří Durynků, které měl dát Václavovi III. jako sluhy údajně Albrecht I. Habsburský. Přestože Dalimil nevyloučil ani spiknutí, hovoří o mnohých nevěrných, klonil se více – nesporně v rámci svého programového českého protonacionalismu – k vrahovi Durynkovi a část viny rád připsal i Albrechtu I. Habsburskému. Spíše má však čtenář pocit, že si Dalimil upravil a poněkud barvitěji vylíčil to, co se v jeho době o činu povídalo.

Nejčastěji historikové vycházejí ze *Zbraslavské kroniky* Petra Žitavského. Petr převzal sepisování zbraslavské kroniky po svém předchůdci, zbraslavském opatu Konrádovi, patrně někdy kolem roku 1314 přibližně v pasážích týkajících se Václava II. Než tedy dospěl k olomoucké vraždě, uplynul ještě větší časový úsek oproti olomouckému nekrologiu a Dalimilově kronice. Na druhou stranu Petr byl současníkem Václava III. a jistě si pamatoval to, co se v době vraždy po Čechách vyprávělo, nicméně u vraždy nebyl. Rovněž on umisťuje čin po poledni 4. srpna do děkanského paláce, přičemž uvádí, že mladý Václav si šel lehnout, aby si odpočinul od horka. Přináší i informaci, že po vraždě před palácem stráž ubila jakéhosi Konráda z Botenštejna, rodem Durynka, jenž vyběhl z paláce se zkr-

vavělym nožem, dříve než něco mohl říci. Avšak současně dodává, že neví, zda byl vinen on, či někdo jiný: „*Divíme se však všichni, že se dosud až dodnes neví, kdo byl najisto pachatelem tak nezměrné hanebnosti.*“

Dva ze zmíněných tří záznamů uvádějí vrahovo jméno, které zní u obou záznamů stejně – totiž Konrád. Jistě nadmíru pozoruhodná informace. Lze si ji vysvětlit pouze dvěma způsoby. Buďto se jednalo o skutečného vraha, nebo se objednavatelům královraždy podařilo svést tento čin na některého z nájemných žoldnéřů válečné výpravy zvaného Konrád a snad skutečně pocházejícího z Durynska, nebo alespoň z Říše. Jestli vraždu spáchal, nebo mu byla pouze „připsána“, se dnes dá těžko posoudit. Každopádně se jeví zajímavým, že se jednalo o cizince a nikoho z domácích šlechticů. Zřejmě proto, aby nebyl jeho rod nijak potrestán, ať již na něj byl čin sveden, nebo jej skutečně vykonal.

Poslední z domácích dobových kronik, *kronika žďárského kláštera* k celé věci zcela mlčí. Uvedme ovšem ještě jeden, nyní zahraniční pramen, který život v českých zemích delší dobu poměrně se zájmem sledoval. Je jím veršovaná *kronika Otakara Štýrského*. Otakar popisuje nelibost české šlechty nad pokusy Václava III. o revizi jejího majetku. Prý – na popud měšťanů – hodlal mladý král zabavit šlechtě nejen své dary, ale také jejich dědičný majetek a v opilosti to před předními šlechtici několikrát řekl. Staří velmožové prý pak přesvědčili mladší šlechtice, aby se tito Václava III. zbavili vraždou. A tak dvanáct mladých českých rytířů prý dokonce pomocí kostek losovalo, kdo z nich krále zavraždí. Kostky měly určit Holena z Wildsteinu, který ještě s jedním šlechticem čin vykonal. Aby prý zahladil svou vinu, zabil také králova komorníka a sluhu. Otakar Štýrský si zde s největší pravděpodobností, jako i někteří jiní kronikáři, také barvitě leccos přidal, ostatně neučinil tak ve své kronice poprvé. Mladší vyprávěcí prameny pak v podstatě vycházejí ze Zbraslavské a Dalimilovy kroniky a jejich výklad rozvádějí.

Ať již byl pachatelem vraždy kdokoli, vyvstává spíše otázka jejího objednavatele. Je totiž prakticky jisté, že objednavatel vraždy a její fyzický vykonavatel nebyly osoby totožné. Již v době vraždy a krátce po ní se objevily v českých zemích i v zahraničí tři pravděpodobné možnosti objednavatelů zmíněného hrozného činu, k nimž pak v průběhu staletí přidávali – a vlastně ještě i dnes čas od čas přidávají – historikové a autoři literatury faktu nové a nové osoby, mnohdy však zcela nepravděpodobné. A tak dodnes zůstávají hlavními podezřelými Vladislav Lokýtek, proti němuž do Polska výprava směřovala, Albrecht I. Habsburský a někdo z řad české šlechty.

Nepravděpodobnější – a ostatně i v literatuře nejčastěji uváděná – je česká šlechta. Avšak hovořit v této souvislosti o konkrétních rodech či jednotlivcích nepřekračuje míru spekulace; jistě někteří měli pro onen extrémní čin očividně větší důvody než jiní – vzpomeňme třeba moravské Šternberky i Hynka Krušinu, ale zda Václavovy kroky podniknuté proti nim „stačily“ na objednání vraždy, nelze zcela jistě říci. Ostatně šlechtě jako celku vražda také nejvíce a nejlépe prospěla. Když se vojenská výprava krátce po královraždě rozpadla, a to podezřele rychle a bez jakéhokoli vyšetřování pachatele, rozebrala si šlechta i movitý majetek, s nímž Václav III. odjížděl na válečnou výpravu, a po sněmu, jehož se účastnili snad i vlivní jedinci z řad měšťanstva, svolala, přestože ne jednotně, počátkem září 1306 za krále Václavova švagra Jindřicha Korutanského; ten byl ustanoven správcem země Václavem III. po dobu vojenské výpravy do Polska. Současně ale vznesl římský král Albrecht I. Habsburský požadavek na právo římského krále udělit království jako odumřelé léno tomu, komu bude chtít. A tím byl jeho syn Rudolf Habsburský. Habsburské vojsko v říjnu 1306 vpadlo do Čech, aby podpořilo vojenskou mocí Rudolfovy nároky. Jindřich

Korutanský ze země uprchl. Česká šlechta zvolila za četné majetkové zisky od Habsburků a za potvrzení starých výsad a svobod království v polovině října 1306 Rudolfa českým králem. Přesto však vražda nebyla „politickým“ programem celé šlechtické obce, ale jednalo se o čin jednotlivce, či několika jedinců, motivovaný zřejmě osobními důvody.

Čeští velmožové, jakkoli se jistě nejednalo o všechny, resp. spiknutí všech, se tak zbavili mladého krále Václava III., který jim vyhrožoval zabavením majetku a před kterým si nemohli být zcela jisti ani životem, a současně jim bylo jasné, že do země přijde cizí panovnická dynastie a o tom, kdo to bude, budou rozhodovat především oni, neboť bylo zřejmé, že se patrně ujme iniciativy zemská reprezentace a rozhodující tak bude volba. Že to nebude zdarma, bylo rovněž jisté, konečně byl zde případ Rakous a Uher. A máme zprávy o tom, jak česká šlechta u dvora Václava II. pohlížela při česko-uherských jednáních o přijetí Václava III. za uherského krále závistivě na uherské magnáty, kteří rádi a ochotně přijímali více než velkorysé dary od českého krále. Na jejich místě by se domácí magnáti velmi rádi viděli. Ostatně ambice i ziskuchtivost domácích velmožů jsou dostatečně dobře vidět z doby o něco málo mladší v tzv. inauguračních diplomech krále Jana Lucemburského z let 1310 a 1311. Ty již zcela otevřeně odrážejí, co vše byla tehdy domácí šlechta schopna do svých požadavků vtělit jako podmínku přijetí nového krále a jaké zájmy měla, včetně dobrovolné účasti ve válečné výpravě českého krále do zahraničí; zřejmě se zde odrazila nechuť velmožů z počátku roku 1306 netáhnout do Krakova.

I špičky tehdejší středověké Evropy byly přesvědčeny o vině českých pánů. Petr Žitavský alespoň obdobnou myšlenku naznačuje, když se jako očitý svědek – coby kaplan zbraslavského opata Konráda – zúčastnil jednání české delegace s Jindřichem VII. v Norimberku v lednu roku 1310 o udělení Českého království místo jeho bratru Walramovi jeho synu, nedospělému Janovi Lucemburskému. Jindřichovi rádci prý zrazovali svého panovníka od udělení českých zemí Janovi Lucemburskému právě pro špatnou pověst české šlechty. Petr Žitavský tak těmto rádčům do úst vložil následující řeč: „Neházejte, králi, perel svých před svině, nedávejte svého jednorozenného, útěchu svou, psům a nedávejte svého syna národu hříšnému, synům zločinným, lidu ničemnému! Tento český národ zabíjí vlastní krále, nezná věrnosti; je to nerozvážné počínání, že se jim posílá váš jediný syn.“

Přes určité stále přetrvávající otázky můžeme konstatovat, že obraz Václava III. tak, jak je podán ve Zbraslavské kronice a pod jejím vzorem i ve většině českých historiografických prací, bude asi třeba poopravit. Nemožnost najít odpovědi na tyto otázky je dána absencí skutečně dobových narativních pramenů, resp. zápisů v nich.

Výběr základních pramenů a literatury

Anjou-Kori oklevéltár. *Documenta res Hungaricas tempore regum andegavensium illustrantia I. 1301-1305* (ed. K. Gyula). Budapest – Szeged 1990.

Fontes rerum Bohemicarum IV. (ed. J. Emler). Pragae 1884

Chronica domus Sarensis maior et minor (ed. J. Ludvíkovský). Brno 2003, 149 stran, 2. vydání.

Kronika tak řečeného Dalimila (edd. M. Krčmová – H. Vrbová – M. Bláhová). Praha 1977.

Kroniky doby Karla IV. (edd. M. Bláhová – J. Zachová – J. Eršil – R. Mertlík – J. Pavel). Praha 1987.

Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IV. Pod vládou anjouovských kráľov (edd. Sedlák, V. a kol.). Bratislava 2002.

RBM II (ed. J. Emler). Pragae 1882. *RBM IV* (ed. J. Emler). Pragae 1892. *RBM V.1* (ed. J. Spěvák). Pragae 1958.

Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1-2 (edd. J. Daňhelka – K. Hádek – B. Havránek – N. Kvítková). Praha 1988.

Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, vědecký aparát *Českého diplomatáře*. V. *Ottokars Österreichische Reimchronik. Nach den Abschriften Franz Lichtensteins* (hg. von J. Seemüller). Teil 1-2. Hannover 1890–1893.
 ZA Opava, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, sig. E I 40 (kniha statut a nekrologium olomoucké kapituly).
Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae regiae (edd. F. Heřmanský – R. Mertlík – M. Bláhová). Praha 1976, 2. opravené vydání.

- Bachman, A.: *Geschichte Böhmens* I. Gotha 1899.
 Graebner, F.: Böhmisches Politik vom Tode Otokars II. bis zum Aussterben der Přemisliden. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 41, 1903, s. 314–344, s. 580–605, 42, 1904, s. 1–43 a 117–184.
 Fiála, Z.: *Přemyslovské Čechy*. Praha 1965.
 Filip, A.: Moravské kláštery 20. století očima historika umění. B. m. 2002, s. 14.
 Foltýn, D. a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 643–644.
 Kontler, L. – Pražák, R.: *Dějiny Maďarska*. Praha 2001.
 Hledíková, Z.: Alžběta, dcera Václava III. *Mediaevalia historica Bohemica* 8, 2001, s. 43–49.
 Melichar, V. a kol.: *Dějiny Polska*. Praha 1975.
 Novák, J. B.: K nové literatuře a novým pramenům o Václavu II. *Český časopis historický* 12, 1906, s. 44–58, 149–169, 261–273, 397–406.
 Palacký, F.: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. II. 4. Praha 1893.
 Pietras, T.: „Krwawy wilk z pastorałem.“ Biskup krakowski Jan zwany Muskatą. Warszawa 2001.
 Pojsl, M. – Řeholka, I. – Sulitková, L.: Panovníká kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III. *Sborník archivních prací* 24, 1974, s. 261–365.
 Pokludá, Z.: Rod Šternberků na Moravě. Zlínsko od minulosti k současnosti 10, 1988–1991, s. 117–158.
 Sovadin, M.: Rok vlády Václava III. Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. *Sborník příspěvků. Publikace Moravského zemského archivu v Brně, Nová řada, sv. 8.* (edd. K. Smutná a kol.). Brno 2000, s. 155–167.
 Sovadin, M.: Jindřich z Lipé. Brno 2005, zvláštní otisk *Časopisu Matice moravské* 120, 2001, 121, 2002 a 122, 2003.
 Szilágyi, S. a kol.: *A magyar nemzet története. III. Az anjouk kora az Anjou ház és örökösei (1301–1439)*. Budapest 1895.
 Šebánek, J.: Tři nejstarší doklady o Vsetíně. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C* 8, 1961, s. 77–93.
 Štěpán, V.: K otázkě vraždy krále Václava III. v Olomouci roku 1306. *Časopis Slezského muzea* 8, 25, 1976, s. 115–133.
 Šusta, J.: *Dvě knihy českých dějin*. Praha 1926.
 Šusta, J.: *České dějiny* II.1. *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*. Praha 1935.
 Václavík, M.: *Vlastivěda moravská. Vsačský okres*. Brno 1909, s. 113.
 Vlček, E.: *Jak zemřeli*. Praha 1993.
 Žemlička, J.: *Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století*. Praha 1986, 2. vydání Praha 1998.
 Žemlička, J.: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*. Praha 2005.

Resümee

Zum 700. Jahrestag der Ermordung des Wenzels III in Olmütz

Karel Maráz, Philosophische Fakultät der Masaryk-Universität in Brünn

Das Bild Wenzels III, wie es in der Königsaler Chronik wiedergegeben ist und nach diesem Vorbild auch in der Mehrzahl der tschechischen Geschichtsarbeiten erscheint, muss ein wenig nachgebessert werden.

Hinsichtlich seiner Regierung in Ungarn ist es durchaus einleuchtend, dass die Regierung Prags die vorangestellte war, d.h. diejenige Wenzels II. und seiner Bevollmächtigten, die in der Begleitung des jungen ungarischen Königs Wenzels III. waren. (Ladislav V.). Der Königssohn Wenzel war mit zwölf Jahren allzu jung und unerfahren, um selbständig zu regieren. Der häufigste Zweck von ihm herausgegebener, ungarischer Urkunden

sind die Schenkungen den Anhängern der böhmischen Herrschaft in Ungarn, die in Übereinstimmung und vielleicht sogar auf Wunsch von Wenzel II. ausgegeben wurden.

Wesentlich interessanter ist seine böhmische (und polnische) Herrschaft nach dem frühzeitigen Tod Wenzels II. Das Bild eines zwar gut am Anfang herrschenden, jedoch sehr schnell dem Einfluss des böhmischen Adels unterlegenen, mit den jungen Adeligen saufenden und diese mit reichen Geschenken belohnenden dazu noch ein ungezügelter Sexualleben führenden Herrschers muss völlig abgelehnt werden. Selbstverständlich können wir heute nur schwerlich das persönliche Verhalten des sechzehnjährigen Königs vor 700 Jahren beurteilen, aber wenn es um das Regieren geht, finden wir auf der Grundlage von diplomatischen Quellen keine übertriebenen Exzesse.

Wenzels Regierung erscheint im Gegenteil verhältnismäßig ausgeglichen, darüber hinaus entbehrt sie in mehrfacher Hinsicht nicht der Kontinuität mit der Regierung von Wenzel II. Eine chronologisch zusammengestellte Reihe von Königsurkunden und ihre inhaltliche Analyse bestätigen das. Es scheint also, dass die Emission der Urkunden, die im ersten Jahr der Herrschaft von Wenzel III. ausgegeben wurden, völlig dem Standard entsprechen, Empfänger entstammten allen Schichten der Gesellschaft. Sollte der König unter dem Einfluss des Adels gewesen sein, müsste das lediglich um die Zeit vom Dezember 1305 bis Januar 1306 gewesen sein. Auch so könnte man theoretisch die Tatsache erklären, dass in den erwähnten zwei Monaten im Wesentlichen nur der Adel durch die königlichen Urkunden Vergünstigungen erhielt. Auf jeden Fall kam es infolge des Widerwillens des Adels, den König auf seinem Kriegszug nach Polen zu unterstützen, im Frühling des Jahres 1306 zum Bruch in der Beziehung zwischen Wenzel III. und den einheimischen Mächtigen. Der junge König drohte mit Enteignungen von Vermögen und errichtete Stützpunkte der königlichen Macht in der Nähe der adeligen Domänen.

Wenzel III. hatte sicher das eines Přemysliden würdige, überspannte Selbstbewusstsein und höchstwahrscheinlich auch ein etwas ungestümes, seiner Jugend entsprechendes Naturell. Davon ließ er sich zuweilen hinreißen und statt einer diplomatischeren Formulierung gab er einer übertriebenen Offenheit den Vorzug. Die Mächtigen musste er notwendigerweise empören durch seine Reden, sowie durch praktische Schritte in Richtung Revindikation der Güter und durch die Gründung königlicher Stützpunkte in der Nähe ihres Vermögens – noch dazu mit provozierendem Namen versehen – und möglicherweise auch mit persönlichen Schmähungen aufschrecken – wie einige Chroniken verzeichnen. Wenzel III. zeigte damit unverhohlen, wer hier der Herr ist. Die etwas übertriebene und unnötig zugespitzte Einstellung hatte ihre Ursachen – sicher gelang es dem jungen König nur schwer seine Enttäuschung zu verbergen, auf der diese gründete. Bereits in Ungarn wurden – und das reichlich – seine Anhänger entlohnt, damit sie sich letztendlich doch auf die Seite von Karl Robert von Anjou schlugen.

So konnte man davon erwarten dass, sobald Wenzel III. aus seinem Feldzug nach Polen zurückkehrt, der Konflikt mit seinen nicht gerade treuen heimischen Magnaten nicht lange auf sich warten ließ. Es ist kein Wunder, dass viele Adelige sich um ihren Besitz und vielleicht sogar um ihr Leben zu fürchten begannen. Also wurde Manchen von ihnen bewusst, dass es am sichersten wäre, wenn der junge König von seinem Feldzug gar nicht zurückkäme. Mord war die alleräußerste Lösung, aber falls der Adel auf ihn zurückgreifen wollte, musste er es wenigstens auf böhmischem Gebiet tun, im Gegenteil würde ein fremdes Land angegriffen sein und so wich man einem eventuellen Vergeltungsangriff seitens der Nachbarländer. Es ist also einleuchtend, dass Olmütz eine der letzten Möglichkeiten war.

Übersetzt von Transperfect Olomouc

Řecká komunita na Zlatohorsku

Ivan Hlavatý, Vlastivědné muzeum v Olomouci

„My žádnou vlast nemáme ...nevíme, co je vlast... Žili jsme tu celé ty roky...stále s kuframa v rukách.“

„Zbytečně nás obviňujete,“ řekl táta klidně. „Nás taky obelhali. Nikdo z nás netušil, že to dopadne takhle. Vědět to, nikdo by neutíkal.“

(Makris Praxitelis)

Občanská válka v Řecku v letech 1946 až 1949 zcela změnila do té doby zanedbatelnou bilanci vztahů a kontaktů obou našich zemí. Po staletí tradičně sporadických a víceméně náhodných vzájemných kontaktech náhle masový exodus desítek tisíc politických uprchlíků z Řecka v letech 1948 a 1949 do tehdejších zemí východního bloku včetně Československa změnil dramaticky stávající klišé vztahů mezi oběma národy. Nejenže se české veřejnosti náhle dostává kvantum informací o řeckém národu a jeho zejména novodobé historii, ale sami Řekové se stávají součástí etnické mapy České republiky, realitou a aktérem v každodenním životě české společnosti. Tato práce je malým příspěvkem v dlouho českou etnografií a historiografií opomíjeném tématu a je založena zejména na terénním výzkumu u lokální řecké komunity, ale vychází rovněž z literárních pramenů a zčásti archivních materiálů. Je zaměřena zvláště na příchod Řeků do pohraničních vesnic a současný stav řecké populace v lokalitě, živé a přežívající tradice, obyčejy, stravu, jazyk a další projevy etnické svébytnosti Řeků. Především, že jde jen o první reflexi dosud neukončeného výzkumu.

Do tehdejšího Československa v několika transporthách přijelo, jak se ukázalo, na téměř půl století a pro část řecké emigrace navždy, celkem ke čtrnácti tisícům občanů Řecké republiky (mateřskou zemí jim bylo do pádu junty občanství ve většině případů odebráno a v tehdejšímu Československu žili s povolením pobytu pro cizince bez občanství). Šlo v první fázi v roce 1948 o děti evakuované především z horských vesnic v oblasti bojů v krajích Makedonie a Ipiros. Druhá vlna o rok později představovala vojáky DSE, tj. Δημοκρατικός στρατός της Ελλάδας (*Dimokratikos stratos tis Elladas*) – Demokratické armády Řecka, jejich příbuzné a další civilní obyvatelstvo, muže i ženy, starce i děti. Řecká emigrace nebyla etnicky jednotná, převažoval v ní řecký prvek, ale přibližně třetinu uprchlíků tvořili Slavomakedonci¹ a zanedbatelné procento Vláchů (Aromuni), Arvanítes (Arvanité neboli Albánci), Jífti (Romové), Túrki (Turci) a několik jednotlivců z řad sefardských Židů od Thessaloniki. Také etnicky řecká část emigrantské komunity představovala pestrou směsici – Řeky z různých národopisných oblastí s velmi odlišnými dialekty, zvyky a tradicemi, počínaje nejpočetnější jednolitou vrstvou obyvatel severního Řecka od hranic s Jugoslavií a Albánií – Makedonci, Ipiroty, zčásti Thraki, početnou část tvořili původem maloasijské Řekové – zvl. Pondi, Kavkasi a Lazi (opět cca 1/3 etnicky řecké emigrace). Mezi příchozími Řeky byli také obyvatelé ze vzdálenějších, až exotických regionů Řecka – Attiky, Peloponnésu, Kréty a dalších oblastí a ostrovů, dokonce i Kypru.

Tzv. řecká akce – organizování příjezdu transportů, jejich ubytování a celková péče o uprchlíky – byla realizována v režii výše uvedených organizací a institucí a krajských a okresních národních výborů a lokálních úřadů. Děti do 15 let byly ze záchytných a karanténních stanic umisťovány v dětských domovech zřizovaných po celém území Čech a Moravy v zámečcích, rekreačních střediscích apod., nejvíce pak na severní Moravě. Mezi nejznámější patří např. Kysibl – Kyselka u Karlových Varů, Chrastava na Liberecku, Nové Hradky na Českobudějovicku, Velké Heraltice na Opavsku, Sobotín a Loučná nad Desnou na Šumpersku, Oskava a Uničov na Šternbersku, Bílá Voda na Javornicku, Branky na Moravě u Valašského Meziříčí a řada dalších. Každé řecké dítě prošlo do dospělosti více domovy, u rodičů jich zůstalo přibližně kolem jednoho tisíce.

Snahou orgánů z řecké i české strany bylo druhou, dospělou vlnu usídlit kompaktně ve vytipovaných oblastech pohraničí do vesnic, kde po vysídlení sudetských Němců zbyly ještě neosídlené usedlosti. Jako nejvhodnější alternativa byly zvoleny horské oblasti severní Moravy – Jesenicka a Krnovska – a severovýchodních Čech – Žamberska. Z táborových středisek, kde byly příchozí skupiny Řeků krátkodobě soustředěny za účelem zdravotního ošetření, zotavení atp., byli všichni dále přesouváni do cílových míst podle schématu – oblast a konkrétní vesnice. V Těchoníně na Žambersku byl zřízen domov s nemocnicí pro přestárlé, raněné a invalidy. Dnes stojí v Těchoníně památník celkem 104 řeckých spoluobčanů pohřbených na místním hřbitově. O pomník v současné době pečuje Řecká obec v Šumperku.

Následně po hlavní vlně emigrace v roce 1949 počátkem padesátých let za akce slučování rodin docházelo k dalšímu pohybu, odchodu a příchodu dětí i dospělých. Jak uváděli respondenti, normální život pro ně u nás nastal až po letech 1954 a 1955, kdy se spojili do rodin mnohdy roztržených v různých zemích sovětského bloku. V polovině padesátých let se vrátila z emigrace do vlasti hrstka Řeků, vesměs z řad zajatých vládních vojáků. V roce 1956 přišla poslední významná skupina řeckých uprchlíků – necelých 900 osob – z Maďarska za tamního protisovětského povstání.

V místech koncentrace řeckých uprchlíků vznikaly řecké samosprávy, které měly za úkol organizaci usídlení a kontakt s okresními i oblastními zmocněnci české strany. První Ústřední řecká samospráva vznikla právě v Jeseníku pro tři uvedené okresy – Jeseník, Krnov a Žamberk. V čele sedmičlenné ústřední samosprávy, která měla k dispozici dvě budovy, jednu pro sekretariát a politické vedení Řeků, druhou jako tiskárnu časopisů a propagačních materiálů, stál první předseda Miltiadis Porfyrojenis (přepisováno z alfabity i jako Porfyrogenes), po něm nastoupil Grivas, což bylo krycí válečné jméno pro G. Karamichose. Samosprávy se rovněž podílely na akci slučování rodin a výměně obyvatelstva.

První Řekové přišli na Zlatohorsko koncem roku 1949. Nebyli ubytováni ve městě Zlaté Hory, ale v nedalekých horských vesnicích a obcích – nejvíce v Horním a Dolním Údolí (v konečném číslu přes 500 Řeků, na Rejvízu (cca 100 až 120) a v malém množství v Ondřejovicích (až v roce 1950, v roce 1960 už zde žila jediná řecká rodina – Samarasovi). Do Horního Údolí se přistěhovali v několika transportech počínaje 30. listopadem 1949. A. Botu uvádí k 31. 12. 1949 v Horním Údolí celkem 149 řeckých osadníků, k 20. 1. 1950 už 508 Řeků, k 23. 12. 1950 počet 425 osob.² Okresním zmocněncem pro osidlování Řeků v jesenickém pohraničí byl s. Koubek, ale působili zde také místní zmocněnci – tak pro styk s řeckými emigranty usídlenými v Horním a Dolním Údolí byli určeni členové Veřejné bezpečnosti ve Zlatých Horách Josef Minář a jemu podřízený Jan Hemerka. Řekové přijeli hromadně téměř bez zavazadel a majetku do domů vyklizených, narychlo opravených

a nouzově zařízených řeckými brigádníky a zčásti dobrovolníky z řad domácích obyvatel. Příchod Řeků byl místními obyvateli přijat solidárně, je zajímavé, že přestože šlo o utajovanou akci, o příchodu Řeků kolovaly zprávy už dluho předem. Domy byly vybaveny jen nejnütnějším zařízením: posteleml nebo slamníky, stoly, židlemi a skříněmi, kamny, pokud nezůstaly po Němcích původní pece, topivem (uhlím a dřívím). Řecké samosprávy se mj. staraly o samozásobení topivovým dřívím, protože Řekové se ocitli v horských vsích, kde si jen obtížně zvykali na chladné středoevropské zimy. V mnoha domcích byly umístěny dvě i tři rodiny, někdy dokonce i čtyři až pět rodin, ve velkých domech jako bývalá celnice nebo škola bylo nouzově umístěno podobně jako v bytovce mnoho lidí.

Přišli Řekové byli bez prostředků a bez zaměstnání, o stravu bylo postaráno jako jinde hromadnou vývařovnou a stravovnou. V Horním Údolí byly zřízeny dvě – v Langrově hospodě (v současnosti neprovozované a chátrající rekreační středisko Univerzity Palackého v Olomouci) a níže pod křižovatkou na Rejvizi a Kobrštejn v dřívě Kleinově hospodě. Řekové si zde vařili sami v kotlích, jídlo bylo roznášeno a rozváženo ve várnících. Strava byla jednoduchá – většinou zeleninová polévka s brambory a chlebem. Luštěnin, na něž byli Řekové zvyklí z domova, byl nedostatek, a poněvadž v první době odmítali moučná jídla (knedlíky), byla snaha poskytovat jim více luštěnin. Pečivem, zejména chlebem, se samozásobili vlastními silami, poněvadž měli k dispozici po Němcích velké i malé pece. Jelikož byli také nedostatečně obuti a ošaceni, bylo jim přidělováno pracovní i zimní oblečení a obutí, které však nedostávali většinou darem, ale formou půjčky do doby, než budou výdělečně činní.

Pohřeb Nikolase Michópulose roku 1956 v Horním Údolí. Na fotografii pohřbu stoletého papúse – dědečka informátora – je patrná odkrytá rakev a je na ní zachycen rovněž řecký kněz N. Papadopoulos. (Foto: archiv I. Michópulose)

Do Horního a Dolního Údolí, kde zůstalo z původně více než jednoho tisíce sta Němců v tu dobu jen 17 rodin a kde žilo jen málo osídlenců ze Slovenska, bylo umístěno koncem roku 1949 a počátkem roku 1950 kolem devadesáti řeckých rodin v počtu asi pěti set osob. Převážná většina (podle respondentů asi 80%) řeckých obyvatel pocházela z oblasti Kačauri choria³, ostatní pocházeli z jiných vsí z celého Řecka, byli sem umístěni i uprchlíci z řecké obce Bulkes v Jugoslávii, partyzáni DSE v uniformách, ranění a nemocní. Jedinými Pondii zde byli Muratidisovi, Tsilingiridis, Kiziridis, Stefanidis, Seremetidis a Evklidis. Kačaurides – obyvatelé z Kaučani choria – byli převážně Řekové ze vsí Langa, Vrachos, Slátina (nyní Chrysi), Eptachori (dříve Burbudsko – nejasný název snad tureckého nebo slovanského původu). Nejvíce řeckých rodin pocházelo ze vsi Glykonéri (Sladká voda). Jednotlivci byli z jiných částí Řecka jako např. jistý Sianos, což místní Řekové vyslovují [šanos], který byl Ipirotis, ale informátoři se neshodli, ze které vsi pocházel. Kromě vlastních, etnických Řeků přišlo do Horního i Dolního Údolí i něco málo Slavomakedonců z oblasti Ómoko (Livadotópi) z vesnic Jiannochóri (Janoven), Manópulo (Plikat), Slimnica, Kalivrysi. Jeden respondent vzpomíná, že „když jsme řekli lidem z Ómoka, že jsou Slavomakedonci, tak se zlobili“.⁴ Od albánské hranice ze vsi Dipotamia (Dvě řeky, turecky Révani) pocházeli jednotlivci Arvanitů.

Z Polykástana u Kozáni (postaru Klipišt z *kleftis*, tj. zbojník nebo zloděj – respondentka vzpomíná dodnes na skálu *vrácho* za vsí, kde se skrývali řečtí Jánošíci) pochází paní Vaja Kosteasová,⁵ která odešla do emigrace asi v 17 až 18 letech. Z její vsi odešlo jen málo lidí, emigrovalo pouze sedm rodin, do Horního Údolí se dostala jen ona, ostatní byli rozptýleni jinam, přestože řecká strana měla snahu držet obyvatele jedné vsi nebo oblasti pohromadě.

Řekové zde v horských vesnicích ve většině dlouho nezůstali. Problémů bylo více. Nezvykle drsné, velmi odlišné klima (přitom byli umísťováni do horských oblastí mj. právě proto, že vesměs z takových pocházeli), nedostatek pracovních příležitostí – převažovala práce v lese (Lesnímu závodu také patřily až na jediný dům v majetku Bytové správy ve Zlatých Horách všechny nemovitosti po odsunutých Němcích), touha po lepším bydlení, to vše způsobilo, že v letech 1950 až 1954 se většina řeckých rodin odstěhovala do větších měst, Zlatých Hor, Jeseníku, Krnova, Ostravy, Brna apod., přestože až do roku 1953 platil pro Řeky přísný zákaz pohybu. Ně kterým rodinám se podařilo rovněž už v této době vrátit do Řecka. První rodiny utekly již po první zimě a brzo zde zůstalo do repatriace v 70. a 80. letech minulého století celkem osmnáct řeckých rodin. Zůstaly zde rodiny, které mohly pracovat v lesním hospodářství a na pile, což zde bylo kromě zemědělství jediné reálné zaměstnání. Ve směru shora od kostela sv. Jana Křtitele to byly rodiny: Gavriila Kostease (manželka Vaja), Niku Dimitrise (manželka Despina), Kiziridise Filippase, Ioannidise Kleantha, Sotiropoula Vasilise (manželka Konstandina, za svobodna Dimitriu), Soutiropoula Théomase (bratr předešlého, žil s rodinami ve stejném domě, manželka Maria, která v současnosti žije ve Zlatých Horách), Tsilingiridise Alekose, Muradidise Miltiada (manželka Elisavet), Kostease Panajotise (krátce zvaného Panos, manželka Olga), Tiliase Iliase (manželka Glykeria, nyní oba žijí ve Zlatých Horách), Lolase Efhym a (manželka Maria), Michópoula Jorgose, Michópoula Kosmase, Kostease Panajotise (manželka Argyro) – původně zde byly čtyři rodiny Kosteasů, Tiliose Kostase (manželka Charikleia), Ioannise (Janise) Pagunadise (učitel, manželka Sofia), Kolovose Dimitrise (manželka Susana) a konečně Kostase Grigorise. V současnosti zde žijí poslední tři řecké rodiny: uvedená Susana Kolovu, rozená Dzima, Kosteas Grigoris s manželkou Vaiou, paní Lioliou (Lolaso-

vá) se synem Jorgosem Lolasem, který má sice trvalý pobyt ve Zlatých Horách, ale kromě soboty bydlí de facto zde, kde vyrostl a kde se stará o dům, zahradu a domácí zvířata.

Horní a Dolní Údolí, Rejvíz i Ondřejovice dnes patří katastrálně ke Zlatým Horám a jsou to vymírající osady, kde zůstaly jen zbytky starousedlíků (v současnosti mají Horní a Dolní Údolí dvacet osm stálých obyvatel) a proměnily se od války v chalupářské a rekreační osady. Stejně tak ze zbylých poválečných německých rodin zůstali v současnosti jen dva Němci – Ruda Müller v horní části Údolí a Rudolf Gale. Zajímavé byly relace s neodsunutými Němci, kteří s řeckými přistěhovalci udržovali klidné a přátelské vztahy, půjčovali Řekům na zemědělské práce koně a nářadí, pochytili dokonce i několik řeckých slov. Naopak někteří čeští chalupáři, kteří zde trvale sice nežijí, jen od jara do podzimu, přičemž nezažili hlavní dobu řeckého osídlení, chalupáři nejvýše asi dvacet pět let, líčili symbiózu s Řeky nepříliš růžově. Obdobně ve Zlatých Horách jsem se místy u českých nebo slovenských obyvatel setkal s emocionálně vypjatým antiřeckým postojem, kdy jim byla vyčítána jakási povýšenost, jazyková nepřizpůsobivost zvláště u starší generace a odlišné zvyky. Např. jeden český respondent odsuzoval chov ovcí a koz přímo v domech na náměstí v 50. a 60. letech, další je odsuzoval jako „balkánské muslimany“(!) atp. Negativní až nepřátelské postoje však byly vzácné. Obráceně u Řeků starší generace přetrvává dodnes vděk za pomoc, kterou jejich nová vlast poskytla, a často až patetickými slovy tuto

U řecké rodiny Kosteašů v Horním Údolí. Vpravo manželé Michópulovi. Debata nad bylinkami ze sběru paní Vaili. (Foto: autor)

vděčnost vyjadřují jako např. Sotiris Ioannidis, že Československo „...je přijalo nejen do náruče, ale i přátelsky je v této náruči stisklo a ohřálo“.⁶

Z Rejvízu a obou Údolí zvláště v uvedených letech 1950 až 1952 přešli Řekové zčásti i do Zlatých Hor, kde obsadili doposud prázdné domy na náměstí a pak zejména v ulicích Polská, Zadní a Úzká. Během krátké doby se jich zde usadilo až k pěti stům. Podobně jako v Údolích a na Rejvízu bylo i zde mnoho rodin ze vsi Glykonéri (cca 30-35). Ve vrcholném období do 70. let zde žilo na pět set Řeků, v současnosti se hlásí k řecké národnosti kolem jednoho sta (Georgios Muratidis uváděl až sto sedmdesát s rodinami) obyvatel, ale mnozí z nich pocházejí ze smíšených manželství, kdy jeden rodič je Řekem. Kromě masivního úbytku po velké repatriaci po vládní amnestii politickým emigrantům r. 1974 je problémem Zlatých Hor nejen u řecké populace, ale obecně, úbytek mladé populace, která se z odlehlého a špatně dostupného města s minimálními možnostmi zaměstnání stěhuje do velkých center. Velká část má již také české občanství, popřípadě obojí a vlastní české i řecké pasy.

Přes úbytek řecké populace ve Zlatých Horách však zde není vzácností slyšet na veřejných místech – na náměstí, v obchodech, v restauracích apod. – řečtinu, neboť velká část Řeků dodnes ve vzájemném styku používá rodný jazyk, ba dokonce i dialekt u nejstarší generace. Střední generace i mladí jim sice rozumí, ale hovoří už novořečtinou. V rodinách se běžně hovoří řecky, ba v případě rodiny Lioliou v Horním Údolí původně i mladí synové hovořili dialektem, než se na brigádě v Řecku jako průvodci pro cestovní kanceláře naučili „pořádně řecky“. Stará generace, dědové a babičky, se dodnes často česky úplně nenaučila, dávají přednost řečtině a řadu českých slov naopak pořečtili, tak např. z tepláků vznikla „*typlakia*“, z Písečné „*Pišnica*“, z Krnova „*Kurnovo*“, Albrechtic „*Alipichtica*“ (vyslovováno tvrdě) nebo z České Vsi „*Kaška Veš*“ atp. Jak říkají, česká slova „*pokačaunštili*“. Lze si snadno udělat představu o početnosti stávající řecké populace ve Zlatých Horách, neboť v každém vchodu činžáků i paneláků je u zvonků nebo seznamu nájemníků vždy minimálně jedno, ale častěji více řeckých jmen. Řectví se projevuje na první pohled rovněž v interiérech domácností: běžné jsou nejrůznější dekorativní předměty jako ozdobné talíře na stěnách a další keramika, vlaječky, mapy, sošky, zvonce a další památky přivezené z Řecka, také knihovna vždy obsahuje řecké tituly a řadu českých publikací o Řecku antikém i současné cestopisy, slovníky, videokazety s řeckými filmy v originále atd. Časté jsou památky od příbuzných v Řecku, jako např. *ποδια* – *podia* neboli zástěra ke kroji ručně vyšívána – dar od matky pro paní Vaiu Kosteaovou z první návštěvy Řecka v roce 1978. V mnoha řeckých domácnostech ve Zlatých Horách a všech v Horním Údolí i na Rejvízu běží v televizi tři státní řecké satelitní programy, někde i více, zní řecký rozhlas, poslouchá se řecká hudba. V baru a pivnici Lyra (název pochází od pondijského hudebního lidového nástroje – lyry) uprostřed náměstí se často zastavují místní Řekové. Vlastní ho a řídí paní Evantia Stambolidu, jejíž etnické cítění a řectví se projevuje rovněž ve výzdobě interiéru, kde u barového pultu je k nepřehlédnutí pondijská lyra, kterou si přivezla z Řecka, o něco dále obrovský *komboloi* (růženec) a řecká vlajka. V zadní místnosti visí nástěnná barevná mapa Řecka. Venkovní stoly z dřevěného masivu jsou v řeckém stylu a zdobené nápisem *drachmi*. V nabídce nápojů a jídel však nic specificky řeckého nenabízí.

Neopomenutelným dokladem přítomnosti řeckého etnika ve Zlatých Horách a v Horním Údolí jsou tamní hřbitovy. Malý hřbitov pod kostelem sv. Jana Křtitele v Horním Údolí je vskutku unikátní, poněvadž jsou zde pouze hroby a pomníky německé a řecké. V sousedství známého německého řezbáře z Horního Slezska Bernharda Kutzera,

německých starousedlíků a německých vojáků padlých za druhé světové války zde jsou hroby řeckých levicových politických emigrantů. Nacházíme zde jména rodiny Dzimových, Kolovose Dimitrise, Sotiropoula Dimitrise, Kostease Stavrose a jeho ženy Agathuly nebo učitele Giannise Pagounadise a jeho ženy Sofie, také rodičů jednoho z respondentů Íliase Michópoula a dalších. Rozlehlý hřbitov ve Zlatých Horách nad kostelem Povýšení sv. Kříže považuje řecký písmák a spisovatel z Řejvízu Sotiris Ioannidis za nejkrásnější na Moravě nebo i v České republice. Nedaleko za vchodem a smuteční síní jsou desítky hrobů řeckých emigrantů, kteří se nedočkali návratu do vlasti. I zde najdeme jednu raritu – hrob řeckého *papase* (papa), tj. pravoslavného nebo vhodněji ortodoxního kněze (*ierez*) Nikolau Papadopula. Nápis na pomníčcích řeckých hrobů jsou psány v alfavitě s častými obměnami nápisů jako např.: Δεν σε (σας) ξεχναμε (*Den se/sas xechname* – Nezapomeneme na vás), Η αγάπη μας παντα θα είναι σε σας (*I agapi mas panda tha ine se sas* – Naše láska bude s vámi navěky) nebo v častých obměnách Αιωνια η μνημη του/τους (*Eonia i mnimi tu/tus* – Na věčnou paměť, památku jeho/jejich) atd.

Jazyk minority patří k předním identifikačním znakům etnické society, u Řeků v diaspoře to platí dvojnásob. Řecká emigrace od samého počátku kladla důraz na udržení, zachování a výuku jazyka a řeckých reálií. Pro řecké emigrantské školství, stejně jako pro spolkovou a kulturní činnost lze vymezit dvě fáze: výuka řečtiny od příchodu do repa-

„Ιερευς“ – kněz (papas) Papadopoulos Nikolau – jeden z hrstky kněží řecké orthodoxní církve, který odešel s obyvateli „své“ vesnice do emigrace, našel místo svého posledního odpočinku v chladné cizině. Podobizna z pomníku na hřbitově ve Zlatých Horách, pod ní málo čitelný zlatený nápis se jménem a datací. (Foto: autor)

triacce a po reemigraci do současnosti. Výuka δημοτική (*dimotiky* – lidové řečtiny) byla zahájena bez prodlení po rozdělení řeckých dětí do domovů. Většina z nich do té doby ani nezažila školní docházku, byly vesměs negramotné, stejně jako řada dospělých. Vyučujícími byli zprvu nepočetní pedagogové z řad doprovodného personálu při transportech, ale poněvadž vystudovaných učitelů byl nedostatek, byli urychleně vyškoleni v českém prostředí noví. Tato výuka psaní, čtení a gramatiky byla v domovech doplňována denním poslechem stanice *Svobodné Řecko*, dvakrát denně rovněž vysílal Československý rozhlas – stanice Praha krátké relace v řečtině. Stejnojazyčné prostředí, v němž děti žily, rovněž napomáhalo konzervaci jazyka.

Počátkem padesátých let, když se ukázalo, že původně předpokládaný dočasný a krátkodobý pobyt emigrantů na našem území bude mít delší trvání, přecházely řecké děti do českého školského systému. Od školního roku 1950/1951, po vyjádření konference řeckých učitelů v Unčíně v srpnu 1950, že většina řeckých dětí již zvládla češtinu natolik dostatečně, aby se mohly zúčastnit procesu výuky, měly řecké děti povinnost navštěvovat české národní a střední školy. Čeština nebyla vážným problémem, neboť denním stykem s českými mluvícími vrstevníky se naučily poměrně rychle a dobře nový, byť obtížný jazyk. Nadto pro děti i řecké vyučující byly pořádány zvláštní kurzy češtiny. Mnohé děti vzhledem k věku byly zařazovány rovnou do vyšších ročníků, ačkoli školu dříve nepoznaly. To byl také případ jednoho z respondentů ze Zlatých Hor, který z Řecka odešel jako desetiletý, načež v Československu během pěti let vychodil základní školu i měšťanku – mezitím vystřídal sedm dětských domovů, v Bratislavě pak vystudoval střední školu – maturoval tedy nikoliv z češtiny, ale ze slovenštiny, kterou se učil jen několik málo let. Řecké děti měly školní léta ztížená po běžném vyučování v českých školách výukou v tzv. „řeckých školách“ nebo „kroužcích řeckého jazyka“ v odpoledních hodinách dvakrát až třikrát týdně po dvou hodinách, místy častěji. Mimo učivo v českých školách musely řecké děti zvládnout ještě náročný mateřský jazyk, řecký dějepis a zeměpis. V roce 1958 bylo takových škol v Československu čtyřicet čtyři. Na Jeseníku probíhala výuka např. v Javorníku (učitelé Nikos Ambelas a a Stefanos Rosmarakis), Vidnavě, Žulové, Jeseníku, ve Zlatých Horách, Horním Údolí a na Rejvízu (zde vyučovali Giannis Pagunadis, Janis Nutsos a Nikos Rosmarakis). Pro výuku řečtiny se používaly učebnice tištěné ještě za občanské války v Grammosu nebo v řecké komunitě v jugoslávském Bulkesu (v roce 1948 zde vyšla čítanka *Ta charumena pedia – Šťastné děti*, která byla místy v Česku užívána ještě v 60. letech) a zejména učebnice vydané emigrantskými nakladatelstvími v Bukurešti a Varšavě. Krátkodobější a sporadičtější byla výuka slavomakedonštiny.

Velká vlna repatriace po pádu junty od poloviny 70. let a zejména v 80. letech 20. století znamenala značný demografický úbytek řecké populace u nás (odešlo přes 80 % Řeků všech generací) a tím úbytek žáků i vyučujících. Přesto pro zbylou populaci s podporou řeckých i českých vládních orgánů došlo po krátkém přeryvu k obnově výuky novořečtiny prostřednictvím řeckých obcí, ale v některých místech také z iniciativy jednotlivců. V současnosti existují většinou školy novořečtiny při řeckých obcích, místy soukromé.

Vzhledem k početnosti místní řecké komunity existovala výuka řečtiny také ve Zlatých Horách. První řecké děti nastoupily do českých škol jako jinde v letech 1951 až 1952, ale až v roce 1956/1957 byla otevřena poprvé třída s doplňkovým vyučováním pro řecké děti s řeckým učitelem. Do té doby se učily v prostorách sídla místního řeckého komitétu. První rok v ní bylo jen 36 dětí, nejvíce se jich učilo řečtině ve školním roce 1979/1980 – celkem 85 dětí. Řečtinu zde vyučovali Giannis Pagunadis (bydlel v Horním Údolí, kde

je také pohřben), Janis Nutsos (vrátil se do Athén), Spiros Papadopoulos, Nikos a Stefanos Rosmarakisovi. J. Nutsos, který pocházel z Ipiru, byl učitelem už v Řecku. G. Pagunadis byl původně jen vyučený řemeslník, aby mohl vyučovat, absolvoval speciální kurs. V Jeseníku žije a pracuje jeho dcera. Oba Rosmarakisové byli bratři (v současnosti žijí oba na Krétě v rodné vsi v Chaniotském kraji pod štíty Levka Ori), Stefanos žil v Javorníku, kde kromě jazyka vyučoval také hudbu, zejména hru na kytaru. Jeden z respondentů vzpomínal na vyučování s ním, kdy zde byl zřejmě na záskok ve Zlatých Horách a vyučoval je v dílně technických služeb mezi svěráky. Krátce v 90. letech 20. století učila řečtinu ve Zlatých Horách Zoia Maitani, za svobodna Kiziridu, která se načas vrátila do Česka z Kypru. Ve Zlatých Horách se vyučovalo do roku 1963 v budově dnešního Geologického průzkumu u kostela v centru města, poté v budově dnešní pošty, kde byla tehdy základní škola – řecké děti zde měly třikrát týdně výuku dimotiky. Po repatriaci se škola neotvírala, zájemci mohli navštěvovat jen soukromé hodiny. Až roku 2000 byla opět zahájena výuka novořečtiny s učitelem Íliasem Michópulosem, kterou v roce 2001 navštěvovalo 27 dětí, v roce 2003 už jen 10 žáků. V současnosti výuka novořečtiny ve Zlatých Horách skomírá. Problémem pohraničních Zlatých Hor je totiž ekonomická fluktuace zvláště mladších ročníků a s ní spojený úbytek dětí.

V „řecké osadě“ v Horním a Dolním Údolí byla vyučována řečtina v letech 1960–1967, pak děti dojížděly do Zlatých Hor. Škola fungovala v Dolním Údolí a učitel G. Pagunadis vyučoval denně jednu až dvě hodiny jazyk, geografii, dějiny Řecka, hudbu, písně a tanec. Výuka jazyka byla jednodušší o to, že v rodinách se mluvilo výlučně řecky.

Na školní docházku vzpomínají nebo ji zmiňují ve svých knihách také bývalí řečtí žáci těchto škol a literáti vzeší z prostředí řecké komunity na Zlatohorsku. Jakousi líhni plodných autorů řady děl byla právě komunita z Glykonéri usazená na Rejvízu, v obou Údolích a konečně ve Zlatých Horách. Dodnes žije na Rejvízu lesník Sotiris Ioannidis (sám se píše zčeštěně Joanidis), jehož předkové přišli někdy v polovině 19. století do hor v okolí Glykonéri z Malé Asie. Bydlí na polosamotě v hájence s manželkou Leteríí a vlastenecké cítění projevuje mj. tím, že před domem na dvou sloupech vlají česká i řecká vlajka. Agilní laický historik, písmák a spisovatel, který se mimořádně zajímá o původní německé obyvatelstvo, nikdy nebyl členem žádné řecké obce, ale spolupracuje s řadou z nich, zejména v Krnově, volný čas věnuje bádání a sběru materiálu v archivech a napsal a vydal již řadu knih zaměřených na region Zlatých Hor. Nejrozsáhlejším jeho dílem je zatím monografie věnovaná Zlatým Horám, píše také o dějinách místního dolování, památkách – viz např. monografie *Hřbitovy Zlatohorska*, *myslivosti*, zapisuje lokální mýty a pověsti atd.

Velice známým „Glykoneřanem“ je blízký příbuzný Sotira Ioannidise – archivář, historik a spisovatel Petros Tsironis, žijící v Rokycanech a dlouholetý vedoucí tamního okresního archivu, autor mnoha knih a brožur věnovaným české i řecké historické, společenské i přírodní problematice. Jeho nejznámější publikací je beletristicky zpracované vyprávění o dětství v rodné vsi a útěku do Řecka – *Τα παιδιά της Ελλάδας (Ta pedia tis Elladas)*, tj. *Děti Helady*. Dětskou emigrací se zabývá ve své bilingvní studii *Akce: Řecké děti 1948 (Ο φακελος „Τα ελληνοπαιδια του 1948“)*. Z jeho děl s řeckou problematikou lze zmínit např. ještě *Cizince bez pasů (Ξενοι χωρίς διαβατηρια)*, *Smutek sluší karyatidám, Příroda Hellady (Η φυσική της Ελλάδας)* a konečně brožuru věnovanou rodinné genealogii a historii *Rod Tsironis od r. 1800 podnes (Το γένος Τσιρώνης από το 1800 ως το παρών)*.

Na Rejvízu, později ve Zlatých Horách a nakonec v Praze žil autor knihy *Odchod a návrat* vydané v Řecku (Athény 2004) s podtitulem *Naše dětská léta v naší vsi Glykonéri*

a náš život v cizině Michalis Z. Theodoru. V originále zní titul Φυγή και Επιστροφή. Τα παιδικά μας χρόνια, στο χωριουδάκι μας, το Γλυκονέρι και η ζωή μας στα ξένα. Kniha obsahuje cenné materiály o dětských domovech, seznamy dětí, fotografie a zejména řecký pohled na situaci řecké emigrace u nás nezátížený ohledy na českého čtenáře. Obdobnou raritou je kniha řeckého emigranta z Rejvízu a Horního Údolí, který se vrátil do vlasti již v 70. letech minulého století, Giannise K. Paparizose *Vsi pohoří Grammos*, v originále Τα χωριά του Γράμμου, která vyšla v Thessaloniki v roce 1998. I tato kniha kloubí historicko-etnografický popis vesnic, odkud pocházeli emigranti na Zlatohorsku, a vzpomínky na život v českém pohraničí s řadou cenných fotografií.

Tato lze říci líheň literátů a inteligence z řad řecké emigrace v současnosti stagnuje. Přímo ve Zlatých Horách žije asi stovka Řeků, podle odhadu Georgise Muratidise, dlouholetého předsedy bývalé místní řecké organizace, možná s rodinami až jedno sto sedmdesát osob, které se hlásí k řecké národnosti, což je na dnešní poměry a vzhledem k velikosti města poměrně hodně, ale Zlaté Hory přesto nemají vlastní řeckou obec, kulturní a společenský život místních Řeků se více orientuje na Krnov, případně Jeseník, kam jezdí na různé řecké akce, zejména řecké zábavy. Místně se Řekové scházejí pouze několikrát do roka na přátelské setkání zvané řecký večer v hotelu Mineral obvykle v počtu několika desítek. Hudba bývá většinou reprodukována, část pohoštění přinesou sami účastníci, personál hotelu pak podle předchozí objednávky připravuje různé řecké speciality – *suvlakia*, *jehněčí*, *pites* apod. Akci bez vstupenek navštěvují i neřekové, většinou ženy, ale i muži, kteří už dovedou tančit řecké tance, vždyť „Češi vyrostli s našima děvčatama“.⁷

Zato v minulosti, do 80. let 20. století, patřila řecká komunita ve Zlatých Horách a okolních vesnicích svými aktivitami mezi nejvýznamnější v Česku. Umělecké taneční a pěvecké soubory, které se rodily v místech větší koncentrace Řeků brzo po příchodu a usazení i v dětských domovech, vznikaly rovněž ve Zlatých Horách už od počátku padesátých let. Soubor vznikl ze spontánní iniciativy, neboť „lidé tesknili po vlasti“. Kroužek písní a tanců ve Zlatých Horách, u jehož zrodu stál jeden z respondentů Ílias Michópulos, se věnoval nejen zpěvu a tanci, ale také divadlu a další kulturní činnosti. Patřil mezi nejlepší spolu s Krnovem a Jeseníkem. Jezdil po ostatních komunitách hrát divadlo a zpívat, později, když vznikla tradice každoročního řeckého festivalu, který probíhal nejčastěji v Ostravě na Černé louce a kterého se účastnily soubory ze všech řeckých komunit nejen od nás, ale i z ostatních zemí s řeckou emigrací vyjma Sovětského svazu, často získával ocenění. Účastnil se nejen na velkých festivalech a všech oslavách organizovaných Řeky, ale i při různých slavnostních příležitostech organizovaných českou stranou – státních svátcích apod. Soubor také vystupoval v 50. letech a zčásti 60. letech minulého století v hotelu Praděd (dnes téměř ruina) pro rekreanty.

Soubor nezpíval jen řecké, ale také české písně. Na harmoniku v něm hrál Dionysios Zdukos, na housle Remos Refat (dle jména Arvanitis, tj. Albánec) a Janis Jirukis. Zprvu neměli kroje, ale jen kostýmy sestávající z bílé košile, nebo halenky a modrých kalhot, nebo sukně. Uměleckým vedoucím a dirigentem byl po jistou dobu Í. Michópulos, který sám byl výtečným sólovým zpěvákem. Dirigování a zpěv studoval v Liběchově, kde byly shromážděny nadané řecké děti z celého Československa a kam jezdily české hudební a jiné umělecké kapacity je vyučovat. Např. dirigování zde vyučoval Babický, balet Palacká, učili zde také Štířín, Stárek a jiní. Později v 60. letech si sami ušili první kroje. Po generační obměně v 70. letech ženy opět samy ušily kroje pro nový, už jen taneční soubor. Šilo se v budově dnešní pošty, kde měli Řekové v minulosti klubovnu, ženy se radily a pracovaly

podle paměti a obrázků, neměly k dispozici žádné originální kroje ke kopírování, jako je tomu u řeckých souborů u nás v současnosti. Tyto kroje byly ušity někdy v letech 1970 až 1971 a vystupovalo se v nich asi do roku 1978. Pouze mužské kroje v počtu šesti exemplářů dali ušít profesionálnímu krejčímu. Poslední taneční folklórní řecký soubor vznikl ve Zlatých Horách po dlouhé pauze až roku 1994, ale neměl dlouhého trvání, zanikl po necelých dvou letech. Neměl ani název, říkalo se mu jen řecký soubor Zlaté Hory, vedla ho Zoia Maitani.

K repertoáru uměleckého souboru v 50. a počátkem 60. let 20. století ve Zlatých Horách patřilo rovněž divadlo. V domě č. p. 5 na náměstí si jednu větší místnost upravili k tomu účelu – postavili pódium, vyrobili oponu. V tomto prostoru také probíhaly první řecké zábavy ve Zlatých Horách. Soubor hrál celkem tři divadelní hry, z toho jednu z doby odboje a pak hru *Golfo* o dívce *voskopúle* (pastýřce) a jejím milenci pastýři. V 50. a zčásti také 60. letech byly kontakty s Řeckem ještě minimální, emigranti neměli žádné materiály, a tak tuto hru nastudovali podle p. Maliotase, který ji hrál v Řecku a znal ji z paměti. Po paměti celou hru napsal a rozepsal role pro ostatní.

Součástí hudebního souboru byla muzika, kde hlavním nástrojem byla zprvu harmonika a pak kytara, poněvadž v tu dobu buzuki jednak začínalo teprve mít v řecké hudbě

Řecká svatba na Rejvízu, nebo v Horním Údolí. Nevěsta Triadafilá (Růženka) Liolia, ženich Ilias Christodulopoulos (oba nyní ve Zlatých Horách), vpravo od nevěsty Jiannu Liolia (roz. Michópulu), vpravo maminka nevěsty Despo Liolia. Rok 1955/56. (Foto: archiv I. Michópulose)

významnější roli a nadto nebyla možnost pořídit si nástroje z Řecka. Jako v jiných oblastech s řeckou komunitou i zde se jednotlivci pokoušeli vyrobit lidové nástroje sami, tak také ve Zlatých Horách kdosi vyrobil pondijskou lyru (kupodivu žádný respondent si nevzpomněl na jméno tvůrce), jinak si místní hudebníci jako Anestis, Jurikis, Vlachópulos, Dionysios Zdukos a další sháněli nástroje sami, jak se dalo. Naopak o něco později, v roce 1968, vezl tehdejší předseda G. Muratidis aparaturu po rozpadlé hudební skupině ze Zlatých Hor do Řecka, poněvadž tehdy byly hudební nástroje a technika ve vlasti drahé a naopak čeští Řekové zásobovali hudebníky tam. Stará skupina hrála v dalším klubu v prostoru dnešní restaurace Lyra. Dlouhou existenci má řecká hudební skupina ze Zlatých Hor zvaná *Salonika*, která hraje od 70. let 20. století. Uměleckým vedoucím je po celou dobu Ioannis Iliadis, přezdívaný Juvan. Skupina je dobře známá celé řecké komunitě v Česku, hraje vesměs v Jeseníku, Šumperku, Krnově nebo v Ostravě, ale i jinde. Má vynikajícího buzukistu (buzuxise) Petrose Avramidise, známého pod přezdívkou Kolja, který se naučil hrát coby samouk. Dále v současnosti vystupuje ve složení Lakis Ioannidis (rovněž buzuki), Vasilis Tsikuras, Sotiris Kumartzis a Vasilis Chatzieleftheriadis. Daleko spontánněji se hrávalo v první době, kdy existovaly v okolních řeckých komunitách neprofesionální kapely, které hrávaly při nejrůznějších příležitostech a oslavách. Při oslavách často v Řecku a stejně tak u nás hráli Jifti (cikáni), např. Christos z Javorníku nebo „šumařská cikánská kapela Avramopulose Alekose“.

Je pochopitelné, že zvyky a obyčeje, v době exilu na řeckém venkově a leckde ve velkých městech ještě živé, vlivem času, doby, rozptýlení a úbytku řecké minority v 80. letech a odlišného českého prostředí, ztratily návaznost, zprůtrhaly se, ale stále jsou mnohé dodržovány, a to spontánně i uměle. Zvyky a tradice stále existují v rodinné i výroční obřadnosti, která vychází u Řeků z ortodoxie (pravoslaví). Stejně jako u Čechů jsou základními výročními svátky Vánoce, Velikonoce, svátek Panny Marie a více než u nás jsou slaveni v Řecku zejména lokální svatí patroni obcí. Vyjma *paschy* (Velikonoc) jsou tyto svátky v současnosti omezeny v Česku na nepočetné praktikující věřící Řeky. Ale i tak čistě náboženský svátek, jakým je *pascha*, v českém antiklerikálním a ateistickém prostředí, jakým bylo Československo po roce 1948, byl od počátku nepřetržitě slaven dodnes. *Pascha* patří k nejvýznamnějším řeckým svátkům ve vlasti a její udržování u nás posilovalo etnické vědomí řecké minority. Velikonoce a Vánoce ztratily u českých Řeků svůj původní charakter a proměnily se ve společné oslavy formou společenských hudebně tanečních večerů bez liturgie a náboženské podstaty. Řekové ze Zlatých Hor se těchto „zábav“ účastní v okolí, nikoliv ve svém městě, kde tyto akce s masovou účastí z ostatních řeckých komunit skončily již před lety. V minulosti byla dokonce řecká zábava prý každou sobotu.

Vánoce (*χριστουγεννα* – *christujenna*) Řekové slaví odlišně. Ve Zlatých Horách v předvánočním období, podobně jako ostatní komunity, pořádají opět v posledních letech společný večer v hotelu Mineral. Řeckým zvykem je na rozdíl od nás trávit tento svátek nikoliv uzavřeně v rodinách, ale „*chodí ven, mezi lidi*“. Návštěvy z Řecka se nemohou vynadivit, že my Češi zůstáváme o Vánocích doma. Štědrý den se u Řeků liší i jinak. Vánoce se ve vlastním Řecku moc neslaví a navíc podle gregoriánského kalendáře jsou posunuty až na 6. ledna. V řeckých, ale často také ve smíšených rodinách se tradiční řecký charakter Štědrého večera udržuje víceméně dodnes. Vánoční slavnostní večere je už podobná české: na stole se objevují řízky, kuře, plněné vepřové maso a další masitá jídla. Ryba jako symbol Vánoc, nejčastěji i zde kapr, mívá ale odlišnou úpravu – ponejvíce je zapečená v troubě se spoustou cibule. Běžné vánoční jídlo místních Řeků je tradiční řecké vánoční

jídlo *tiganita* (τηγανητος), krájené, většinou vepřové maso smažené na pánvi. Na Vánoce se téměř v každé rodině peče *christopsomo* (χριστοψομο), doslova Kristův chléb, obdoba naší vánočky, který mívá různé tvary od rodiny k rodině, a sladké pečivo *saraglí* s oříšky a cukrem stočené do spirály. *Christopsomo* leží uprostřed stolu s medem, kolem bývají rozloženy různé ořechy, mandle, sušené líky apod. už den před vlastním Štědrým večerem. V podvečer Vánoc se sejde celá široká rodina, přijedou i děti a vnuci zdaleka, u večere hraje řecká hudba, děti i dospělí zpívají *ta kalánda* (τα καλαντα), koledy, nejvíce koledu *Agios Vasilis erchete...* (Αγιος Βασίλης ερχετε...), Svatý Vasilis přichází... Stejně jako v Řecku se více než dárky dávají peníze, a to už před večerem. Většina dnešních Řeků v Česku jsou ateisty a vánoční svátky berou jako příležitost k setkání rodiny a jako odpočinek.

Pro Řeky ve vlasti i u nás je daleko důležitějším svátkem než Vánoce příchod Nového roku, zejména první den nového roku, kdy se věří, že zdar tohoto prvního dne se promítne do celého roku. V minulosti chodily v Řecku děti koledovat po celé vsi, v současnosti zpívají koledy u příbuzných, za což dostávají sladkou odměnu. Děti i dospělí pak večer zpívají společně opět koledu *Agios Vasilis*, protože to je hlavně svátek tohoto svatého. *Agios Vasilis* [Agiōs Vasilis] (Αγιος Βασίλης), podobně jako *Agios Nikolaos* [Agiōs Nikolaos] (Αγιος Νικόλαος), rozdával podle hagiografií chudíně tak, že dával peníze do koláče. Proto bývá zvykem zapékat do novoročního koláče *vasilópity* (βασίλοπιτα) větší minci,

Společné foto kompletního řeckého folklórního tanečního souboru ve Zlatých Horách z poloviny 70. let 20. století. Stojící řada zleva: Eleri Mici, Leftera Tiliu, Rula Ioannidu, Lola Vangeli, Avramidu Mirka, Eleni Zapunidu (stále ve Zlatých Horách), Milena Nováková – jediná Češka v souboru (měla řeckého chlapce). Klečící řada zleva: ... Telioridu, Evgenia Marku, Katerini Kuři, Marika Zafiropulu, ... Galanu, Eftimía Avramidu (sestra Mirky). V souboru tehdy tančila jen děvčata, měl vlastní hudbu – buben, kytaru a buzuki. (Foto: archiv S. Ioannidise)

ba i euro, namísto dřívějšího zlatáku. Kromě mince se zapékal u přesídlenců na Rejvízu i v obou Údolích v první léta ještě „upletenec z vrbového proutí“ – malá strunga, košár nebo model domečku se čtyřmi okny, což má nálezcí v jeho dílu pity magicky přivolat bohatství, pro děvče vdavky apod. Zde i u dalších tradic měl velký význam zvláště v počátečním období původ emigranta a jeho rodiny, protože v každé původní vsi a regionu měli zvyky poněkud odlišné. Dodnes zůstal zachován zvyk zapékání mince a krájení pity za účasti celé širší rodiny, při společné zábavě ji krájí *proedros* (προεδρος), předseda nebo jiný významný představitel komunity. Kdo dostane díl ze zapečenou mincí, bude mít po celý rok štěstí. Obvykle večer sledují v televizi na řeckých kanálech živě přenášené krájení pity prezidentem republiky a předsedou vlády pro ministry a další členy vlády.

Většina dalších svátků v Řecku dosud živých v Česku i na Zlatohorsku zanikla, svátek Tří králů si obvykle jen připomenou, zanikl svátek 1. března a *chelidonismos*, kdy se v Řecku zpívá vlaštovčí píseň – *chelidóni* (χελιδονί) znamená řecky vlaštovka. První duben – apríl má stejně žertovný náboj jako u Čechů, vzhledem k jeho existenci u nás přečkal u Řeků rovněž. Váže se k němu pověra, že vydařený aprílový žert má přivolat strůjci štěstí. 15. srpen připadá na svátek Panny Marie – *tis Panajias* (Της Παναγίας), jeden z nejvýznamnějších svátků v Řecku, kde se konají pouti s ikonami P. Marie a pracující mají volno, ve Zlatých Horách jako jinde v Česku ho slaví jen věřící Řekové spolu s českými pravoslavnými v kostele. Zlatohorští mají nejbližší do Jeseníku, kde má místní pravoslavná komunita kněze a k dispozici kapli v katolickém kostele, nebo jezdí do Albrechtic.

Na první jarní den, 21. března, se ještě u některých rodin ve Zlatých Horách i v Horním Údolí udržel zvyk dávat na ruce náramek spletený ze dvou vlněných vláken proti uhranutí, zvaný podle kalendářního měsíce *martis* (μαρτης). Dostávají ho zvláště děti a mladá děvčata „aby nečernaly“, nosí ho čtyřicet dní, pak tyto náramky věší na ovocné stromy v sadech, odkud je mají odnést vlaštovky a přinést za to dary. Barvy použité vlny jsou dvojí – červená (znak Velikonoc) a bílá.

Zato všichni Řekové bez výjimky slaví od samého počátku pobytu u nás státní svátky Řecké republiky: 25. březen – den vzniku nezávislého řeckého státu a 28. říjen – *Den Ochi* (οχι – *óchi* znamená ne, kterým odmítl v tento den diktátor Ioannis Metaxas ultimatum B. Mussoliniho o podřízení Řecka Itálii v roce 1940). Vzhledem k nedalekým agilním komunitám v Jeseníku a v Krnově míří Řekové ze Zlatých Hor na oslavy a zábavy spojené s těmito svátky tam. Před asi pěti lety vznikla sice iniciativa k založení řecké obce ve Zlatých Horách, člena Asociace řeckých obcí (kterých je v současnosti v České republice dvanáct), ale ztroskotala na nezájmu především mladé řecké generace, kterou zde trápí zejména ekonomické problémy.

Nejvíce se uchovaly svátky rodinného výročního cyklu a obřadnosti. K významným rodinným svátkům u nás patří narozeniny, které však Řekové téměř neslaví, zato kladou důraz na jmeniny, což souvisí s původní vírou v ochranu svatého jmenovce oslavence. Jmeniny se slaví naopak ještě více než české narozeniny a jak je pro Řeky typické za účasti širší rodiny, přátel a známých. Do repatriace se scházelo v bytech a v domech oslavenců i padesát lidí. Především to byla příležitost k návštěvě a setkání, organizovaly se celé party i celé rodiny na oslavu, a tak se z oslavy jmenin jedné osoby stávaly oslavy podobné malým svatbám, kdy se pilo, tančilo. Nejčastějšími svátky byly Vasilis, Christos, Nikolaos a zejména je v Řecku i u naší minority ze jmenin nejvýznamnější svátek na *Agios Georgios* [Ajo Jeorjia] (Αγιος Γεωργιος), tj. svatého Jiří, který odpovídá významem našemu Josefovi. Kalendářně vychází *Agios Georgios* na 24. duben, což někdy koliduje s *paschou*, ale platí

zásada, že *pascha* má přednost, pak se jmeniny slaví až po Velikonocích. Řekové si dávají posílat z vlasti ortodoxní kalendář (Řekové se řídí gregoriánským, nikoliv našim juliánským kalendářem), aby věděli, kdy které svátky správně slavit, a v tomto ohledu se stále drží řeckého, nikoliv českého kalendáře.

V souboru rodinné obřadnosti a zvykosloví mají přední místo svatba, také křtiny a poslední rozloučení – pohřeb, které všeobecně u naší řecké minority, vzhledem k původní ortodoxní tradici a také silnému pocitu sounáležitosti, byly a jsou záležitostí nejen rodiny, ale celé místní komunity. Svatba má převážně občanský charakter, ale od počátku, zvláště pokud byl v dosahu pravoslavný kněz, probíhaly také svatby s církevním obřadem, ba v prvních letech se běžně křtilo, oddávalo a pohřbívalo církevně jako ve vlasti. Otázka náboženství u řeckých emigrantů není tak jednoznačná, jak by se mohlo zdát vzhledem k převážně levicové orientaci a nadto emigraci do ateisticky orientovaných zemí východního bloku. U Řeků je situace jiná a souvisí s významem ortodoxní církve v národních dějinách. Proto je nejen v Řecku, ale také u našich Řeků běžné, že levicově až komunisticky orientovaný člověk se účastní bohoslužeb a dalších náboženských akcí. Pro Řeka je ortodoxní církev a víra součástí jeho etnicity a národního vědomí. Tato okolnost byla lokálně posílena tím, že s uprchlíky přišlo i několik ortodoxních řeckých *papasů* (popů) – někteří byli donuceni odejít násilím, jiní šli dobrovolně. Také je zajímavé, že v prvních letech bylo náboženství v osnovách výuky řeckých dětí. Zrušeno bylo až po třech letech, zřejmě po definitivním krachu myšlenky brzkého návratu.

Řecké křtiny v Jeseníku, podzim 2005 (Foto: autor)

Náboženské aktivity v podobě křtů, církevních svateb a pohřbů i liturgií probíhaly všude tam, kde byly větší řecké komunity a kde byl v blízkosti pravoslavný český a ještě lépe řecký ortodoxní kněz. Tak v Šumperku chodili Řekové do chrámu sv. Barbory a pak do kostelíku u průmyslovky, kde měli dohodu o pravoslavné liturgii a kde byli křtěni a oddáváni, podobně později zlatohorské Řeky křtil a oddával pravoslavný farář z Albrechtic. Vlastního kněze měla např. komunita v Krnově (papas Gymnópulos) a také v komunitě na Zlatohorsku „jsme měli výhodu“, že zde až do své smrti na počátku šedesátých let působil řecký kněz. Byl jím *iereus* (kněz) Nikolaos Papadopoulos, který křtil a oddával ve svém domově, původně v Horním (zde bydlel do roku 1955 až 1956) a Dolním Údolí (zde bydlel jeden rok), posléze v bytě na náměstí ve Zlatých Horách, ale chodil křtít a oddávat také do vsí a do rodin. Pokřtil mj. také obě děti paní Vaili Kosteasové, v Dolním Údolí pokřtil Kosteas Kuzmu, křtil dokonce děti vedoucích funkcionářů místního řeckého komitétu a další. Pocházel z vsi Kotili od Kastoriá, měl osm dětí (nižší duchovenstvo ortodoxní církve se smí ženit) a všechny byly partyzány DSE – několik jich dokonce v horách padlo. Nelitoval prý, že se účastnili odboje, poněvadž viděl všude chudobu a zaostalost a očekával změny k lepšímu. Na výtky, že není kněz, ale komunista, odpovídal, že „*potom také Kristus je komunista, poněvadž i On pomáhal chudobě*“. Výše vyličené okolnosti ilustruje příběh z jedné svatby, kdy mu levicový účastník navrhl, aby četl svatební obřadní slovo ne z Bible, ale z komunistického Manifestu, načež mu kněz odpověděl, že pokud Manifest má co říci jako Slovo Boží, pak může číst i z něho. Byl oblíbeným člověkem a působil církevně přesto, že na rozdíl od krnovského řeckého kněze, který byl posvěcen biskupem, jehož křty, svatby a pohřby měly církevní platnost, N. Papadopoulos prý přišel o posvěcení tím, že se přidal k levici a jeho křty a další obřady byly nepravoplatné a úředně neuznané.

V posledních asi patnácti letech po normalizovaných kontaktech s vlastí a renesancí národního vědomí jsou rovněž utužovány vazby a kontakty s ortodoxní církví v Řecku, řecká církev se podílí na řadě aktivit obcí. Řecká obec v Šumperku má dokonce zásluhu na stavbě nového místního pravoslavného kostela sv. Ducha – *Agios Pnevmatos* (Άγιος Πνεύματος) v řecko-byzantském architektonickém stylu, kterou finančně téměř kompletně zaštilo arcibiskupství v Athénách. Už více let se nejrůznějších akcí řeckých obcí u nás účastní téměř pravidelně pravoslavní duchovní, promlouvají k přítomným a žehnají jim, v některých školách novořečtiny při řeckých obcích mají žáci hodiny pravoslavné teologie atp. Sílí také snahy po slavení církevních svátků podobně jako v Řecku – v některých obcích místní Řekové chtějí např. paschu slavit tradičně po řecku včetně společného *panijiri* [panyjiry] (πανηγυρι) po slavnostní liturgii. Zlatohorští Řekové se účastní individuálně podobných akcí u jiných řeckých komunit.

Dnes jako v minulosti se scházejí na řecké křtiny – *vaftísia* (βαφτισια, βαπτισμα) všichni dosažitelní rodinní příslušníci, příbuzní, přátelé, známí v počtu většinou několika desítek osob, aby byli přítomni obřadu a následné oslavě. Obřad má u pravoslavných tři fáze – vlastní křest ponořením celého těla do vody, zřeknutí se ďábla a myropomazání *imýro* – *myro* je směs oleje, vína a vonných silic a svěť ho biskup). Po křtu příbuzní roznášejí chlebíčky, sladkosti a jiné pohoštění, kmotr – *vaptistikós* (βαπτιστικος) nebo kmotra – *vaptistikíá* (βαπτιστικια) obdarovávají kmotřence tradičním dárkem – zlatým křížkem s řetízkem na krk.

Řecká svatba je dodnes vlastně záležitostí nejen rodiny, ale celé místní komunity. Dnešní svatby jsou odlišné od těch minulých, zejména z 50. až 70. let minulého století. Svatby se časem změnily a zkorigovaly na podobné českým, ale přesto si udržely dodnes vlastní způsob a ortodoxní zvyky. Svatba byla hlavně v první dobu příležitostí k setkání, zpočátku

se na svatbu ani nezvalo, stačilo prý rozšířit zprávu o svatbě a všichni, kdo mohli, zblízka i z jiných vesnic a obcí přišli jako na zábavu. Na takových svatbách v Horním Údolí nebo na Rejvízu se sešlo pět set i více lidí, stalo se, že na louce hrály i tři hudby najednou, peklo se třeba i deset ovcí. V létě se odehrávaly svatby na louce pod širým nebem, v zimě v sále hospody, často v restauraci pod křížovatkou na Rejvízu, tj. v dnešním Hotýlku u Pekyna, v němž majitel zachoval původní trámy a vzhled hlavního sálu. Z finančních důvodů byla na slavnostní oběd zvaná jen rodina, večer pak přišel bez pozvání, kdo chtěl, a přinesl alespoň malý dárek. Pro slavnostní oběd se vařila typická řecká jídla – zvláště při svatbách ještě za faráře měly svatby výrazně řecký charakter, všechny ženy se domluvily s tetami, strýci, bratřenci a navařily *fasoladu*, *jachni*, *pites*, *langtes*, *saraglia* a připravily *turši elliniko* (kyselé zelí naložené po řeckém způsobu). Při církevním obřadu kněz křížoval věnce, místo oltáře chodili ženich s nevěstou kolem stolu, na nevěstu a ženicha se házela sladká rýže nebo drobné mince, které pak sbíraly děti. Svatbu provázely veselé písně, jiné pro nevěstu, jiné pro ženicha, svatební zpěvy zpívali muži i ženy zvlášť (podobně tomu bylo

Snímek ze 17. 9. 1960 na festivalu politických uprchlíků v Krnově. Soubor vedený maestrem a sólovým zpěvákem Iliasem Michópulem (stojící dirigent vlevo).

„Když zpíval svým barytonem a s ním celý soubor píseň

τσιμπανακος ειμουνα προβατακια φυλαγα,
δεν εφυλαγα πολλα, καμια πεντακοσαρια
(ovčák hlídal ovečky,
nehlídal jich moc, jen nějakých pět set)

celé Řecko bylo s námi,“ dodává k fotografii Michális Z. Theodóru. Na harmoniku hraje Dionysios Zdukas. (Foto: archiv I. Michopulose)

u pohřbů). Zpíval i sbor zvaný *psáltes* (ψαλτης – kostelní zpěvák). Matka při doprovázení dcery, která šla z domu, zpívala dceři na rozloučenou se skupinou kamarádek. Ženich chodil pro nevěstu s muzikou a příbuznými. Dokonce i zde v Československu mnohdy domlouval svatbu dohazovač – *proxenitis* (προξενιτης) nebo dohazovačka (*προξενιτρα*) – otec jednoho respondenta jím byl také. Věno pro nevěstu zprvu nebylo žádné, dokonce dary nebyly zprvu téměř žádné – často drželi jen „kulturní způsob obdarování“, tj. darovali jen „přání“, ale jejich ekonomická situace se časem zlepšovala, poté se obdarovávalo skutečnými dary: kmotr daroval prsteny, náušnice, náramky, každý přinesl dary podle své majetnosti. Také se držela dlouho tradice, že nevěsta nosila dary na rameni a ukazovala je přítomným. Podle původu rodiny a příbuzných se dodržovaly nejrozličnější zvyky jako např. házení jablka přes dům, ve kterém bydlela nevěsta, nebo bratr nevěsty obvykle dal ženichovi, když mu přál, malý pohlavek (někdy to prý úmyslně přehnal). Hlavní osobou u řecké svatby byl a stále je *kumbáros* (κουμπάρος) – ženichův nebo nevěstin svědek, který se finančně podílí na svatbě, kupuje prsteny, je hlavním organizátorem svatby, má právo dát dětem jméno, stává se rovněž obvykle kmotrem prvního dítěte a je patronem na celý život. Část těchto zvyklostí se udržuje dodnes u čistě řecké, ale rovněž u smíšené svatby, místo darů se preferují peníze a veřejně se ve finále svatby jmenovitě vyhlašuje darovaný obnos.

Nejen svatba a křtíný, ale také smrt byla záležitostí nejen rodiny, ale celé místní komunity. Obřady po úmrtí příslušníka řecké komunity byly rozdílné opět podle doby, dnes už se příliš neliší od zvyklostí českých. V první dobu se ještě dodržovalo sezení u nebožtíka. Pohřbívalo se do hrobu v celém oblečení, včetně obuvi, což prý vyvolávalo údiv českých sousedů. Při vlastním pohřbu se otevírala rakev pro poslední rozloučení s nebožtíkem a účastnil se rovněž *papas*. Také pláče – *mirolojia* (μοιρολογία) byly u řecké komunity na Zlatohorsku běžné ještě v padesátých letech. Při pohřbu se rozlévala kořalka, děti dostávaly praženou nebo vařenou pšenici posypanou hojně cukrem a byla to prý pochoutka, na kterou se těšily. Jako u nás bylo obvyklé společné posezení rodiny a přátel po pohřbu.

Strava společně s jazykem, hudbou a tancem patří mezi významné prvky etnické identifikace řecké menšiny. Také ve stravě došlo během půlstoletí pobytu Řeků v českém prostředí k určité proměně, ale i v této sféře si dovedli podržet charakter tradiční stravy, byť s určitými úpravami a odchylkami. Velkou roli hraje okolnost, zda se jedná o rodinu čistě řeckou, nebo smíšenou, ve Zlatých Horách, v Horním Údolí i na Rejvízu převažují rodiny nesmíšené, proto jsem byl běžně hostěn originální řeckou kávou, různými pitami, řeckými olivami apod. Dříve se vařila převážně řecká jídla, dnes je strava i v čistě řeckých rodinách většinou česká, ale upravená podle řeckých zvyklostí a chuti – zejména vyšším podílem zeleniny a kořením. Originální koření zde není i zelenina je jiná, proto i řecká jídla podle původního receptu mají jinou chuť. Řecká strava bývá obvykle víkendová, o svátcích, při návštěvách atp. Z řeckých jídel nejobvyklejší jsou *pity*, *jachni*, hodně oblíbené je zeli dušené s vepřovým, jak se vyjádřila respondentka Urania, řecké jídlo, to je vlastně „vše v jednom hrnci“. Jídla se na rozdíl od české kuchyně nezahušťují moukou, ale rýží nebo bramborem, bývá v nich hodně zeleniny a snad ke všemu se přikusuje chleba. Časté jsou v řeckých domácnostech originální řecké kuchařky, nejen recepty od Marthy Elefteriadu. Prvky tradiční kuchyně přetrvávají rovněž v obřadní stravě – zejména ve dvou nejvýznamnějších svátcích – na Nový rok a na Velikonoce – *paschu*. Na *paschu* se udrželo pečení jehněte nebo aspoň jehněčího masa, na Nový rok se peče tradiční *vasilópita*. Rovněž při slavnostních příležitostech, jako jsou svatba, křtíný apod., je snaha dodat slavnostní ráz

řeckými jídly, která se rovněž pravidelně objevují při každé společné větší akci – zábavě, oslavě Agiose Nikolaose (naš Mikuláš) pro děti atp.

Uprchlíci pocházeli většinou z hor a z venkova, ale moravsko-české pohraničí má morfologicky, klimaticky i vegetativně odlišný charakter, proto měli potíže i po stránce stravy. Do emigrace se snažili vzít si, co se dalo, ale moc toho nebylo, až na výjimky. Potraviny si nepřivezli žádné, pokud měli nějaké nádobí, tak hliněného pramálo, když něco, tak nejvýše *tsukália* (τσουκαλία) na oblíbenou „fazolačku“ a častěji spíše *kukávia* (κουκάρια) – měděné nebo jiné kovové kotlíky. V Česku neměli nádobí, na které byli zvyklí, i to mělo vliv na vaření – např. na pečení tradiční *vasilópity*, která se ve vlasti pekla ve speciálních hliněných nádobách *ibogátsa* – *μυογατσα* podle výrobce nebo *gástra* – *γαστρα*). V případě Horního a Dolního Údolí a do určité míry Rejvízu vznikla v podstatě řecká ves, kde chovali ovce a kozy ve velkém jako doma a maso příliš nekupovali. Každá rodina měla více koz, z jejichž mléka vyráběla vlastní sýry, tvaroh, máslo. Kosteasovi z Horního Údolí ještě do loňského roku chovali ovce a kozy a vyráběli prý skvělý sýr oblíbený sousedy, ale pro vysoký věk (Crigoris Kosteas má už přes devadesát let) už nemohou v chovu pokračovat. Často dříve v rodinách pekli i vlastní chleba, některé rodiny ve Zlatých Horách jej příležitostně pečou i dnes – hospodyně napekla až patnáct bochníků na týden z bílé pšeničné mouky – to v době, kdy chleba stál 1,60 Kčs. V některých domácnostech vařili

Hřbitov ve Zlatých Horách. Pomníky četných Helénů, kteří se již nedočkali repatriace, jsou smutnou připomínkou těžkého osudu emigrantů. Epitafy psané alfavitou prozrazují na první pohled, že zde sní svůj sen o vlasti Řekové. (Foto: autor)

venku na dvorku v kotli třeba hustou polévku *fasoladu*, která je v řeckých domácnostech dodnes pokládána za hlavní jídlo.

Fazole, které jedli hodně, stejně jako další luštěniny a jinou zeleninu, jež se zde dala, pěstovali sami. Často byli také vybízeni úřady k samozásobení, poněvadž české obyvatelstvo si místy stěžovalo, že Řekové vykoupí všechnu zeleninu a ovoce v obchodech, které byly špatně zásobené. Protože z Řecka neznali zavařování, konzervovali je podle svých zvyklostí sušením ve slupkách – fazole natrhali před dozráním, nakrájeli na tenko, nasušili a uložili do plátěných pytlíků. Před upotřebením je večer namočili do vody a v té je druhý den vařili s kusem masa. K jídlu se přikusoval chléb, ten se jedl doslova ke všemu tak jako v Řecku, a dokonce nejmladší generace Řeků – vnuci původních emigrantů – jedí chléb stejně rádi. Pekli na rožni selata, kůzlata a jehňata, což bylo tehdy pro Čechy neobvyklé, ne jako dnes. Mezi nejběžnější jídla patřilo *jachni* (γιαχνι) – brambory s masem dušeným na zelenině, hlavně rajčatech, nebo *styfáto* (nebo *styfádo* – στυφαδο) – vepřové nebo jehněčí, případně králíčí maso nakrájené na kousky podušené se spoustou cibule, k čemuž se opět přikusoval chléb. Tato jídla jsou obvyklá v řeckých rodinách dodnes. Postupně ale tyto tradice mizely a do řecké stravy pozneráhla přecházelo mnoho z české kuchyně. Poměrně brzo si Řekové oblíbili zejména knedlíky, houskové i ovocné, a mnozí repatrianti tak šíří tento věhlasný produkt české kuchyně dál po Řecku. Také halušky, ale z mouky, ne z brambor, získaly přízeň mnohých Řeků ve Zlatých Horách.

Důležitá složka řecké kuchyně a jídelničky – olivy a olivový olej – nebyl v Česku dříve k sehnání v obchodech, proto byl ve velkém dovážěn návštěvami z Řecka nebo tím, kdo dostal povolení k cestě do Řecka. Zpět se vozilo větší množství, poněvadž se zásobila nejen rodina, ale celá lokalita, příbuzní, známí, ale tuto možnost měli až poměrně pozdě. Dodnes si vozí z návštěv z Řecka domácí, kvalitnější olivový olej a další ovocné a zeleninové produkty. Albrechticemi, Krnovem a dalšími obcemi s řeckou komunitou projíždí jednou týdně pravidelná linka z Ostravy do Thessaloniki a zpět, kterou provozuje cestovní kancelář Nikolas Tours, po níž příbuzní z Řecka posílají nejrůznější sezónní potraviny: mandarinky (μανταρινια), pomeranče (πορτοκαλια), kdoule (κυδωνια), olivy (ελιες) na nejrůznější způsob, *spitikó krasí* (σπιτικο κρασι – domácí víno) a různé *retsiny* (ρετσινα – stolní pryskyřičné víno), *uzakia* (ουζο – druh rakije), *tsikudiá* (τσικουδια) nebo *tsípuro* (τσιπουρο), což je totéž pod různými krajovými názvy – vinná pálenka, dále koření, bylinné čaje atd. Řecké domácnosti ve Zlatých Horách a v okolí mají také možnost nakoupit potravinové produkty z Řecka prostřednictvím dovozce z nedalekého Krnova – firmy Hermes.

Závěrem: Přecložil jsem v tomto článku dílčí výsledky výzkumu dosud ne zcela uzavřeného. Velká část pamětníků se přestěhovala do Řecka a podle všeho u mnohých se nacházejí cenné materiály jako fotografie, různé listinné prameny bývalých řeckých lokálních organizací, ba dokonce v případě synů učitele Pagunadise filmové záznamy ze 60. a 70. let. Opakovaný výzkum u respondentů odhalí vždy nové aspekty a skutečnosti, rovněž dosud nevytěžené archivní prameny české provenience dokreslí obraz příchodu, vývoje a života řecké komunity v této části republiky. Příběh řeckých emigrantů ve Zlatých Horách a blízkých vesnicích byl dosud poměrně opomíjen, přestože tato enkláva řecké diaspory u nás byla a je v rámci naší řecké minority poměrně významná. Z jejích řad vyšla řada literárních a hudebních osobností, její členové si udrželi národní vědomí příslušnosti k řeckému etniku a udržují nadále řadu tradic. Tímto malým příspěvkem skládám hold odvaze, utrpení a vitalitě příslušníků národa moře a slunce vklíněných osudem do drsných hor severní Moravy.

Poznámky

- ¹ Druhou početně silnou etnickou skupinu emigrantů představovali Slavomakedonci, tj. původem slovanské nebo slavofonní obyvatelstvo severního Řecka. Sami se sice nazývají „Makedonci“ a od rozpadu Jugoslávie existuje i samostatná tzv. Republika Makedonie (správně FYROM – Bývalá jugoslávská svazová republika Makedonie), ovšem daleko vhodnější a přesnější je název Slavomakedonci, který ozřejmuje slovanský původ obyvatel převážně Vardarské, Pirinské a v zanedbatelném procentu Egejské Makedonie. Tento název současně distancuje toto novodobé etnikum od řeckých antických Makedonců, s nimiž Slavomakedonci rozhodně nemají nic společného. Slavomakedonská etnická identita se zformovala až po druhé světové válce; do té doby se sami ve většině považovali spíše za Bulhary. Vlastní národně emancipační proces měl politické pozadí v minulosti v ambicích dobových velmocí, zejména Ruska, na Balkánu, v druhé polovině minulého století souvisel s balkánskou politikou vůdce poválečné Jugoslávie J. Broze – Tita.
- ² B o t u, A.: Řečtí uprchlíci, s. 304 n.
- ³ Κατσαουνής / Κασαβουνής – Katsaunis /Katsavunis – název obyvatel vesnic v pohoří Grammos na severu Řecka u albánské hranice, kde se odehrávaly poslední boje občanské války. V místní dialektu vyslovováno jako [kačauNIS, kačavunis]. Také předek dalšího respondenta, Michópulose, jehož rodiče původem z Glykonéri žili a jsou pohřbeni v Horním Údolí, byl KačauN. Podle jeho osobitého výkladu jde o složeninu ze dvou tureckých slov – kačak, tzn. zbojník, pronásledovaný a *junan*, tj. turecky Řek. Tento předek Michos utekl před Turky z Peloponnésu v oblasti Pefkochoria (Smrkové vsi) do divokých hor severního Řecka, kam by nemohli přijít Turci, do hor v okolí Glykonéri, kde nebyly žádné cesty a kam se dalo dostat jen na mule nebo pěšky a on a jemu podobní dali oblasti název. Řekové zde tvořili většinu obyvatel.
- ⁴ Respondenty neuvádím menovitě všechny, mnozí si přáli nezveřejňovat jméno.
- ⁵ Její příběh jako životní peripetie všech emigrantů byly pohruté a pestré a memoráty uprchlíků by stály za samostatnou publikací. Sama emigrovala ze strachu, co by s ní udělali vládní vojáci, poněvadž viděla, jak zmlátili jejího otce. Ona sama v řadách DSE nebojovala, aby totiž nemusela k DSE do bojů, její rodina využila její drobné postavy a vydávala ji za mladší a pomáhala jen jako ošetřovatelka raněných a donášela potraviny apod. Do Čech odešla přes Albánii v roce 1949, když dříve žila jeden rok ve vsi Agios Germanos a pak Lemos u jezera Mikri Prespa v Řecku u hranice s Jugoslávií. V Česku prošla táborem v Lešanech, pak žila u Krnova, kde pracovala na tamním státním statku a ve Slezských Rudovicích. Do Horního Údolí se vdala v roce 1951. Její svatba je typickou ukázkou poměrů, v nichž zde Řekové první dobu žili – poměrně izolovaní, bez většího kontaktu s českým prostředím a úřady. „Dělali jsme svatbu po našem bez papírů“, svatbu s manželem měli doma jen s papasem (ortodoxním knězem). Až po čase se dozvěděli, že jejich manželství je neplatné, že „nemají úřední papír“, takže po dvou letech od první svatby se konala na MNV ve Zlatých Horách druhá svatba, to už měli jednu dceru.
- ⁶ J o a n i d í s, S.: Zlaté Hory v Jeseníkách. Letopisy. Zlaté Hory 2004, s. 1-106.
- ⁷ Slova respondenta G. Muratidise, jinak organizátora této akce.

Literatura

- B o t u, A. – K o n e č n ý, M.: Řečtí uprchlíci. Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989. Řecká obec Praha. Praha 2005.
- T á ž: Etnografické studium Řeků v ČSSR. Diplomová práce. Praha ÚEF FF UK, nedatováno.
- T á ž: Řecká etnografická skupina v Československu. Český lid, roč. 69, č. 1, 1982.
- D o r o v s k ý, I.: Ve snu se stále vracím domů. Brno 1993.
- T ý ž: Makedonci žijí mezi námi. Brno 1998.
- T ý ž: Makedonie. Zrození nebo obrození národa? Boskovice 1995.
- H e r o l d o v á, I.: Imigranti z Řecka v českém pohraničí. In: Zpravodaj KSVI, příl. 3 (Etnické procesy), ÚEF ČSAV. Praha 1978, s.1–28.
- H r a d e č n ý, P.: Řecká komunita v Československu. Její vznik a počáteční vývoj (1948 – 1954). Ústav pro novodobé dějiny AV ČR. Praha 2000.
- T ý ž: Řekové a Turci: Nepřátelé, nebo spojenci? Praha 2005.
- H r a d e č n ý, P. – D o s t á l o v á, R. – H r o c h o v á, V. – O l i v a, P. – V a v ř í n e k, V.: Dějiny Řecka. Praha 1998.
- J o a n i d í s, S.: Zlaté Hory v Jeseníkách. Letopisy. Zlaté Hory 2004.
- T ý ž: Zlato a železo. Dějiny Horního Údolí, Dolního Údolí a Ondřejovic. Nedatováno.
- T ý ž: Hřbitovy Zlatohorska. Rejvíz 2005.
- K a r a s, P.: Helada, vlast moja. Bratislava 1964.
- M a k r í s, P.: Děti vyděděnců. Ostrava 1986.

- Papadopoulos, L.: Νοστιμον ημαρ. Den návratu. Praha 1999.
- Τύζ: Τα παιδιά του θύελλα. Děti bouře. Praha 1998.
- Παπαριζος Κ. Γιαννης: Τα χωριά του Γραμμου. Θεσσαλονίκη 1998.
- Θεωδωρου Μιχαλης: Φύγη και Επιστροφή. Τα παιδικά μας χρόνια, στο χωριουδάκι μας, το Γλυκόνερι και η ζωή μας στα ξένα. Αθήνα 2004.
- Rychlík, J. – Kouba, M.: Dějiny Makedonie. Praha 2003.
- Tsironis, P.: Příroda Hellady, nedatováno.
- Τύζ: Rod Cironis (Tsironis) od r. 1800 podnes. (Το γένος Τσιρωνής από το 1800 ως το παρόν). Rokycany 1996.
- Τύζ: Akce: „Řecké děti 1948“ (Ο φακέλος Τα ελληνοπαιδιά του 1948) – Dokumenty, vzpomínky a komentáře na emigraci helénských dětí v roce 1948 do Československa. SOA, Rokycany 2001.
- Τύζ: Smutek sluší karytidám. O tzv. „řeckém zázraku“ a dívkách zvaných karytidy. SOA, Rokycany 2003.
- Τύζ: Cizinci bez pasů. Ξενοι χωρίς διαβατήρια, sešit 2, 1995.
- Τύζ: Děti Hellady. Τα παιδιά της Ελλάδας (Druhé doplněné a opravené vydání). Rokycany 2002.
- Τύζ: O prof. A. Sedláčkovi a Městském archivu v Rokycanech. SOA, Rokycany 1999.
- Τύζ: O archivu a archivářích. In: Minulostí Rokycanska, č. 1/95, vyd. SOA, Rokycany, nedatováno.

Resümee

Griechische Gemeinschaft auf dem Gebiet von Zlaté Hory

Ivan Hlavatý, Heimatkundemuseum in Olmütz

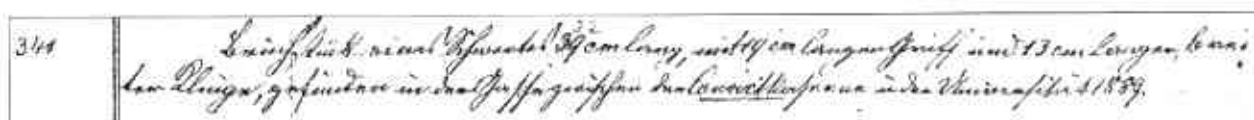
Die kleine ethnographische Studie befasst sich mit der griechischen Gruppe auf dem Gebiet von Zlaté Hory und von den anliegenden Dörfern – Horní Údolí, Dolní Údolí, Rejvíz und anderen seit Ende der 40er Jahre des 20. Jahrhunderts bis zur Gegenwart auf Grund vor allem der Terrainuntersuchung, ebenfalls auf Grund des Archivmaterials und der Publikationen der tschechischen und griechischen Herkunft. Der einleitende historische Rahmen macht Gründe der Ankunft der griechischen Gruppe in der damaligen Tschechoslowakei klar und zeichnet kurz ein halbes Jahrhundert der Existenz der Griechen in der Region auf. Ankunft zuerst der Kinder, später der erwachsenen Emigration, Herkunft der Emigranten, ihre Niederlassung und ihr Transfer in der Region, Lebensweise im Laufe von mehr als einem halben Jahrhundert, Religiosität, kulturelle Aktivitäten, Volkskunst und Sitten, Familienleben, Integration und Integrität der örtlichen griechischen Gruppe, Patriotismus und Ethnizität, das sind die dominierenden Themen des Aufsatzes. Priorität hat die Konzentration auf die Dörfer Horní und Dolní Údolí, die am Anfang der 50er Jahre des 20. Jahrhunderts bedeutende und fast rein griechische Enklaven auf dem tschechischen Grenzgebiet bildeten. Die Tätigkeit der örtlichen griechischen Musik- und Tanzvereine, Theater, Erhaltung der Überlieferung im Jahreszyklus, Sprache, Taufen, Trauungen, Bestattungen, Familienleben, Küche und andere Aspekte des Lebens der griechischen Minorität auf diesem Gebiet sind Erscheinungen, die in dieser Studie einschließlich der Beziehungen mit der örtlichen tschechischen Majoritätsgesellschaft und der deutschen Minderheit behandelt werden. Der Text wird mit historischen Fotos und anderen Dokumenten begleitet.

Überetzt von Olga Himmlerová

Mladohradištní meč z Univerzitní ulice v Olomouci

Radovan Frait, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Při revizi nálezů v archeologickém fondu Historického ústavu Vlastivědného muzea v Olomouci byl objeven dosud v literatuře neznámý fragment zlomeného meče. Z inventárního čísla (H 341) bylo zřejmé, že tento meč původně patřil do sbírek Městského muzea v Olomouci, jehož sbírky byly předány do tehdejšího Krajského vlastivědného muzea v Olomouci v roce 1951. Poněvadž přírůstkové knihy Městského muzea se dochovaly jen částečně, nebyly k tomuto předmětu známy bližší nálezové okolnosti. Po intenzivním pátrání pak byl objeven zápis v katalogu Historického muzea Hlavního města Olomouce¹, jenž byl předchůdcem Městského muzea. Zápis byl pořízen po roce 1893 a vztahuje se k nálezům z roku 1889, které byly objeveny při demolcích a vykopávkách v oblasti historického centra města. K fragmentu meče bylo uvedeno, že byl nalezen v „...uličce mezi Konviktem a Universitou“, z čehož vyplývá, že se jedná o první dosud známý nález raně středověkého meče z areálu Michalského kopce, potažmo z historického jádra města Olomouce.

Faksimile záznamu o meči v katalogu Historického muzea Hlavního města Olomouce

Popis:

Poměrně špatně zachovaný (hluboká koroze) fragment železného meče i. č. A 94696 s dvoudílnou hlavicí. Celková délka 30 cm, váha 331,3 g.

Čepel: Zbytek bezbochyby zlomené dvoubřité čepele má vybroušený široký žlábek, na RTG snímku² jsou zřetelně vidět přivařené břity z odlišně zpracovaného materiálu než střední část čepele a zásek v břitu meče. Makroskopickým pozorováním po vybroušení a naleptání části čepele (tzv. bočním brusem)³ byly odhaleny zbytky třípásmového růžicového (rosetového) a klasového (uhlového) furnýrového (dýhového) damašku⁴ (směr tordování ZSZ) na rubové straně čepele. Na RTG snímku byly rovněž identifikovány na

Fragment meče z Univerzitní ulice v Olomouci (inv. č. A94696) – celkový pohled (stav před konzervací)
(Foto: P. Rozsívál)

čepeli zbytky vkovaného nápisu damaškovým drátem. Na lícové straně začíná ve vzdálenosti 1 cm od původní polohy záštity zbytek nápisu kapitálou +V?FBEH???, výška písmen se pohybuje od 2,3 do 2,8 cm.

Podivuhodná je zejména absence jakéhokoli znaku vyplněného technikou torzního damaškového drátu na rubu čepele (jak bývá u těchto čepelí pravidlem), jakož i nezvykle blízko záštitě umístěný nápis.⁵

Rozměry:

Šířka 5,5 cm, délka 14 cm (doch.), síla 0,5 cm

Šířka žlábků 3 cm

Hlavice: Zaoblená dutá koruna hlavice s hranou je spojena se základnou hlavice pomocí železného nýtu ve tvaru obráceného U, připájeného zevnitř duté koruny hlavice žlutým kovem, s největší pravděpodobností mosazí. Z RTG snímku jsou patrné na bázi koruny hlavice zbytky tauzované výzdoby do tvaru V (typické pro meče typu V podle Petersona),⁶ tvořící původně geometrický obrazec – mozaiku z vícero kovů, pravděpodobně mosazi, mědi a stříbra, z tohoto obrazce se dochovaly pouze zbytky stříbrných tauzií, které byly do povrchu hlavice ryty nejhluběji.⁷ Základna hlavice je spojena s trnem rukojeti roz-
nýtováním trnu.

Rozměry:

Výška 4,9 cm, délka 6,5 cm, šířka 2,3 cm

Záštitá: Krátká záštita oválného tvaru byla na koncích zakončena hranou. Vlivem koroze a patrně taky díky postdepozitním procesům je záštita posunuta asi o 1 cm k čepeli, přičemž došlo k jejímu roztržení.

Rozměry:

Délka 8,2 cm (zach.), výška 1,2 cm, šířka 3,1 cm

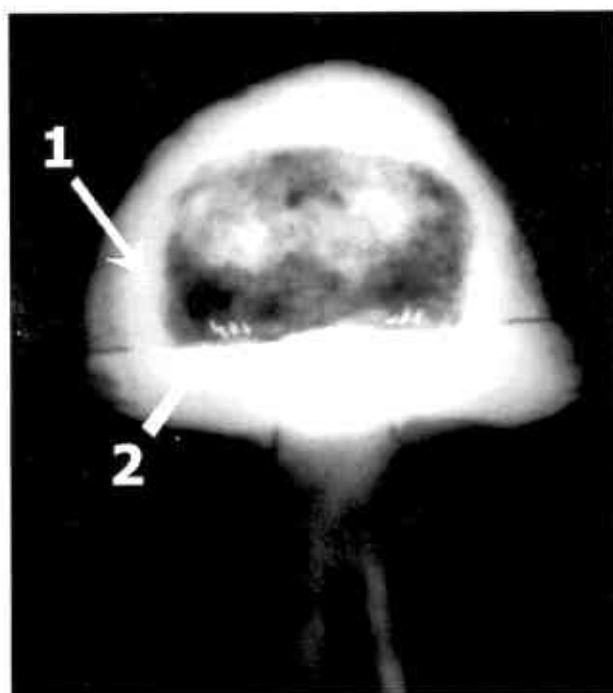
Rukojeť:

Rozměry:

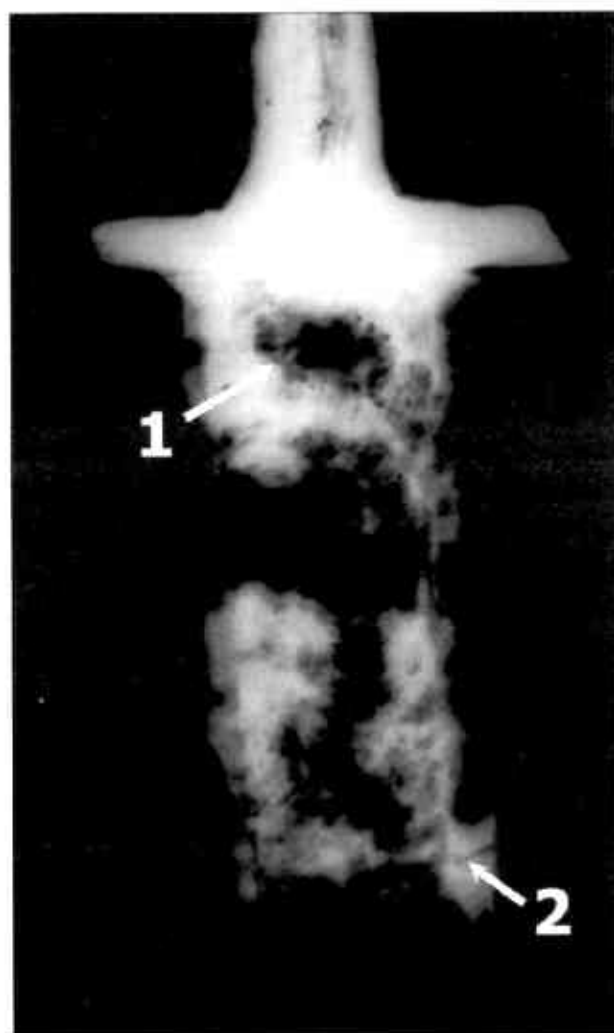
Délka 10,4 cm, horní šířka 1,9 cm (původní), spodní šířka 2,9 cm

Z výše zmíněného popisu hlavice je patrné nesporné zařazení do typologického schématu J. Petersena jako typ V, jím řazený chronologicky do průběhu 1. poloviny 10. století.⁸ Z rozboru 14 mečů typu V z území Staré Rusi provedeného A. N. Kirpičnikovem vyplývá časové zařazení tohoto typu do průběhu celého 10. století, přičemž 5 čepelí těchto mečů zdobí signatura VLFBERTH.⁹ A. Geibig ve své studii zařadil Petersenův typ V do svého kombinačního typu 11 a přidržel se datování do 1. poloviny 10. století.¹⁰ Ve srovnávací chronologické tabulce některých typů mečů ve studii S. J. Kainova je chronologie mečů typu V na základě jeho poznatků z Gnězdovského pohřebiště poněkud odlišná a autor soudí, že se rozšířily až během 2. poloviny 10. století.¹¹

Nejbližší známou analogii nalézáme na staromaďarském pohřebišti v Székesfehérváru – Rádiótelep, v hrobu č. 36, který časově spadá do druhé poloviny 10. (podle L. Kovács se meče začínají objevovat v staromaďarských hrobech po bitvě u Lechu v r. 955)¹² a začátku 11. století.¹³ Metricky, tvarově, použitou výzdobou a patrně i stejnou konstrukcí hlavice se jedná o téměř identickou analogii vyrobenou snad ve stejné dílně.¹⁴

Rentgenový snímek fragmentu čepelě: 1 – nýt spojující korunu hlavice s její základnou, 2 – zbytky stříbrných tauzií (Vojenská nemocnice Hradisko)

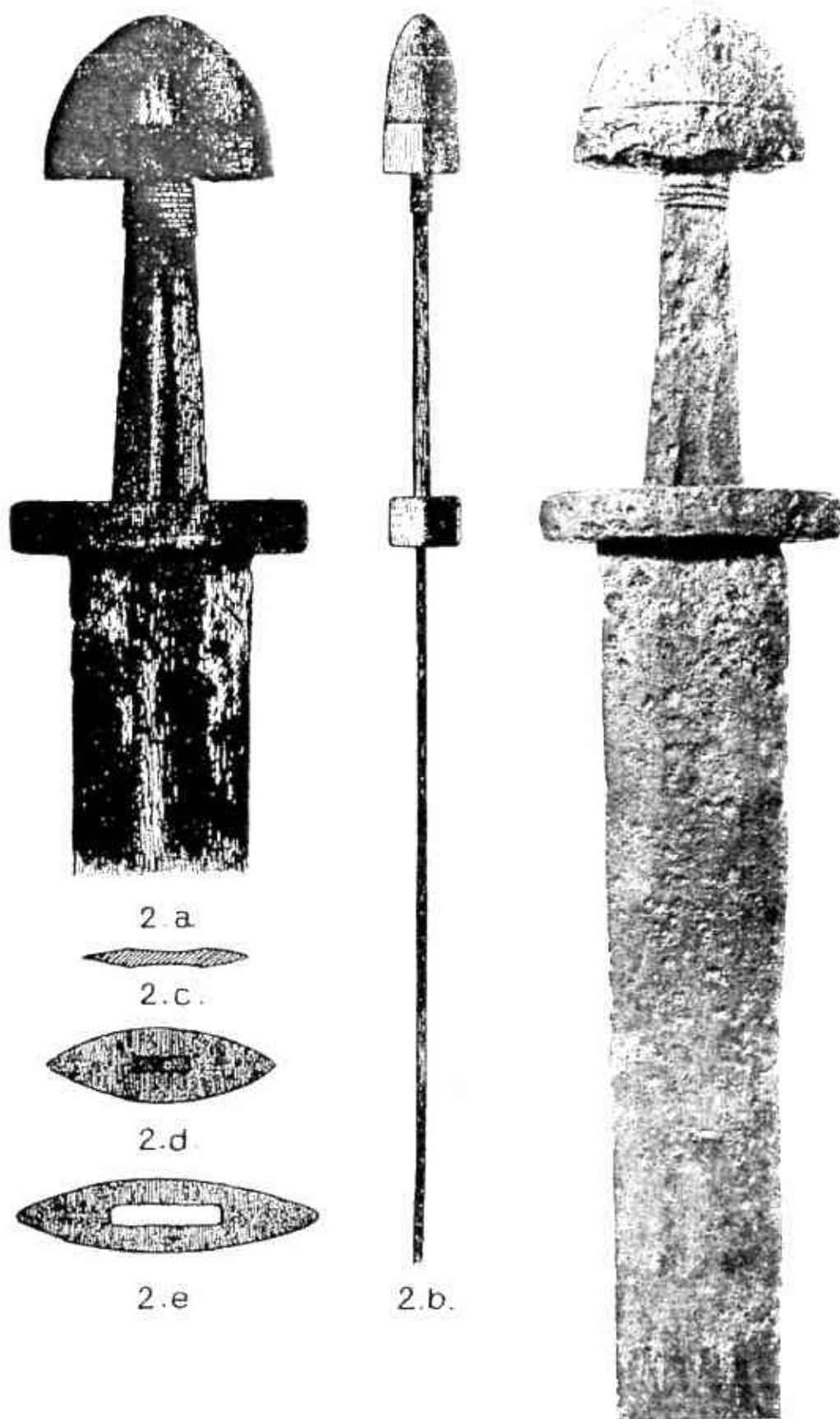

Rentgenový snímek hlavice meče: 1 – část vkovaného damaškového drátu, 2 – zásek v čepeli meče (Vojenská nemocnice Hradisko)

Nápis na čepeli řadí meč do velké rodiny mečů signovaných mečířskou dílnou VLFBERHT, která fungovala již v průběhu 9. století, největší rozšíření lze ovšem datovat do století desátého, resp. do poloviny věku jedenáctého.¹⁵ V současné době je evidováno přes 120 čepelí této dílny (či jejich kopií nebo falsifikátů), přičemž nejbližší čepel meče tohoto typu byla objevena na středohradištní nekropoli na katastru obce Nemilany (cca 5 km vzdušnou čarou od Univerzitní ul.) v r. 1999. do té doby byl výskyt takto signovaných čepelí na našem území omezen pouze nálezem z kostrového hrobu v Litoměřicích¹⁶ a diskutabilním mečem z hrobu 438 u III. kostela v Mikulčicích.¹⁷

Provenience meče je za současného stavu znalostí složitá, čepel snad pochází z Porýní (derivát signatury VLFBERTH)¹⁸, odkud byla exportována zřejmě do Skandinávie, kde byla doplněna soupravou záštity, rukojeti a hlavice.¹⁹

Interpretace tohoto nálezu je bez bližších náleзовých okolností značně ztížená. Domnívám se, že povaha nálezu samotného (zlomená čepel, zásek na čepeli) řadí tuto památku spíše mezi nálezy sídlištního charakteru, i když nelze zcela vyloučit uložení do bojovníckého hrobu příslušníka moravské (?) nobility a jeho objev v druhotné poloze.²⁰

Kresba a fotografie meče z Székesfehérvár – Rádiótelep, hrob 36 (Podle K. Bakaye)

Obchodní styky s Pobaltím (resp. s Polskem a Rusí), odkud můžeme předpokládat import této zbraně v naznačeném časovém horizontu druhé poloviny 10. – začátku 11. století, lze sice doložit nálezy v olomouckém podhradí, kde se utváří řemeslnícko – kupecká osada raně městského typu s tržištěm²¹, nicméně je možné, že tento meč se sem mohl dostat i jinou než obchodní cestou.

Samotné strategické postavení Olomouckého kopce na křižovatce důležitých komunikačních tepen bylo totiž jedním z důvodů pro vyplnění podhradí (ale patrně i hradu²² a Předhradí) v období polské okupace Moravy (1000 – 1019/1030).²³ Nález v exponované části jádra olomoucké aglomerace mezi opevněným Předhradím a neopevněným podhradím evokuje možnost ztráty tohoto meče v boji. Není tedy vyloučeno, že tento meč spolu s přílbou nalezenou u bývalého probošství může být unikátním dokladem česko-polských bojů v 1. třetině 11. století.

Poznámky

- ¹ Katalog der in dem historischen Museum der k: Hauptstadt Olmütz aufbewahrten Gegenstaende, s. 16.
- ² Touto cestou bych rád poděkoval panu primáři RTG oddělení Vojenské nemocnice Hradisko MUDr. Josefu Novotnému za umožnění RTG průzkumu.
- ³ Za technickou realizaci bych chtěl poděkovat pracovníkům konzervátorské dílny VMO Bc. Milanu Steckerovi a Otakaru Ručkoví.
- ⁴ Westphal, H.: Svářková damascénská ocel, dvoutisíceletá kovářská tradice v Evropě. In: Sborník z konzervátorského a restaurátorského semináře konaného ve dnech 16.–18. září 2003 v Brně. Brno 2003, s. 68–74; Antens, A.: Damaškaja smalt' v stranach bassejna Baltu. Moskva 1971.
- ⁵ Tato indicie nevylučuje ani použití repase již dříve zlomené čepele, tuto teorii by mohl potvrdit žádoucí archeometalurgický průzkum.
- ⁶ Kirpichnikov, A. N.: Drevnerusskoje oruzhije. I. Meči i sabli 9-13 vv. Archeologija SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov. E1-36. Moskva 1966, s. 31–33.
- ⁷ Srovnej Kirpichnikov, A. N.: c. d., s. 32. Tato technika je podrobně osvětlena Galuška, L.: Jezdecká souprava z hrobu 224/51 ze Starého Města. In: Slovensko a európsky juhovýchod. Bratislava 1999, s. 84–108.
- ⁸ Petersen, J.: De norske vikingersverd. Videnskapsfelkapets Skripter 2, Hist.-filos. K1.1, Kristiania. 1919, s. 154–156, tab. III.
- ⁹ Kirpichnikov, A. N.: c. d., s. 32.
- ¹⁰ Geibig, A.: Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter. Offa-Bücher, N. F. 71, 1991, s. 54–56, 151.
- ¹¹ Kaínov, S. J.: Problémy datování drevnerusskich mečej (Po materialam Gnezdovskovo archeologičeskovo kompleksa). In: XIV Korferencija po izučeniju Skandinavskich stran i Finlandiji. Tezisy dokladov, 2001. K témuž výsledku došel rovněž M. Mandel na základě nálezu mečů typu V v Estonsku a V. Kazakevičius rozbořem těchto mečů z Lotyšska, Litvy a Kaliningradské oblasti, jak je patrné z výše zmíněné srovnávací chronologické tabulky.
- ¹² Kovács, L.: A Kárpát-medence kétélű kardjai a 10. század 2. felébol. Communicationes Archeologicae Hungariae 1994–1995. 1995, s. 153–189.
- ¹³ Bakay, K.: Archäologische Studien zur Frage der ungarische Staatsgründung II. Gräbelfelder aus den 10.–11. Jahrhunderten in der Umgebung von Székesfehérvár und die Frage der fürstlichen Residenz. Alba Regia VI-VII, 1966, s. 43–88, tab. XVI–XLVI.
- ¹⁴ Autor tohoto příspěvku bohužel nezná dosud tento nález z autopsie, K. Bakay považuje tento meč za smíšený typ X–V, zajímavé by jistě bylo porovnání čepele a výzdoby hlavice s nálezem z Univerzitní ulice.
- ¹⁵ Geibig, A.: Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter. Offa-Bücher, N. F. 71, 1991, s. 9–375.
- ¹⁶ Kalábek, M.: Hrob s mečem „ULFBEHRT“ z Nemilan, Archeologia technica 13, 2002, s. 32.
Kalábek, M.: Meče v hrobech slovanských bojovníků v Olomouci – Nemilanech, Olomoucký archivní sborník, 2004, s. 103–107.

- Selucká, A. – Richtrová, A. – Hložek, M.: Konzervace železného meče ULFBERHT, *Archeologia technica* 13, 2002, s. 65-68.
- ¹⁷ Košťál, J.: Kollektion frühmittelalterlichen Schwerter aus dem grossmährischen Zentrum in Mikulčice. In: *Die Frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas*. Spisy Arch. ústavu AV ČR Brno, 2005, s. 170.
- ¹⁸ Samotný nápis na čepeli (i když se nápis nedochoval celý, je evidentní absence písmena „R“) má přímou analogii z nálezů mečů u Altrheinu u Mannheimu (+ULFBEHT+), na rubové straně čepele tohoto meče je ovšem „klasická“ vzorovaná mřížka cf. Geibig, A.: c. d., s. 117, abb. 82, která u našeho nálezů chybí. Podle A. Geibiga je u tohoto meče pravděpodobnost falsifikátu kvalitní čepele velmi vysoká, ověřit by ji mohl metalurgický průzkum (s. 121).
- ¹⁹ J. Petersen považoval meče tohoto typu za norské, A. N. Kirpichnikov to vzhledem k počtu nalezených mečů typu V v Rusku (asi jedna třetina) odmítá a připomíná, že není dosud vyjasněn původ stupňovitého geometrického ornamentu. Kirpichnikov, A. N.: c. d., s. 32.
Tato technologie byla však již používána např. při výzdobě opaskových kování merovejského i karolinského období v oblasti západní Evropy, o tom Galuška, L.: c. d., s. 92. Ovšem karolinské vzory byly ve Skandinávii velmi oblíbené a byly nepochybně napodobovány dlouho do 10. století.
- ²⁰ Nejblíže kostrová nekropole středohradištního stáří byla objevena na Pekařské ul. č. 9, či hrob 7/98 v prostoru dnešního Horního nám. Naproti tomu nejblíže doklad osídlení je patrně skalní prohlubeň 2/91 v Univerzitní ul. Bláha, J.: Archeologické poznatky k vývoji a významu Olomouce v období Velkomoravské říše. In: *Velká Morava mezi Východem a Západem*, Spisy Arch. ústavu AV ČR Brno 17, 2001, s. 62.
- ²¹ Bláha, J.: Slovanská a středověká Olomouc v archeologických pramenech. In: *Archeologické zrcadlení. Olomouc 2001*, s. 137.
- ²² Dohnal, V.: Olomoucký hrad v 10. až 1. polovině. 13. století. Olomouc 2001, s. 64.
- ²³ Bláha, J.: Slovanská a středověká Olomouc v archeologických pramenech. In: *Archeologické zrcadlení. Olomouc 2001*, s. 137.

Resümee

Jungburgwallzeitliches Schwert aus Univerzitní StraÙe in Olmütz

Radovan Frajt, Heimatkundemuseum in Olmütz

Bei Revision der Funde im archeologischen Fonds des Historischen Instituts des Heimatkundemuseums in Olmütz wurde ein bis jetzt in der Literatur unbekanntes Fragment eines gebrochenen Schwertes entdeckt. Aus der Inventarnummer (H341) war sichtlich, dass dieses Schwert ursprünglich in die Sammlungen des Städtischen Museums in Olmütz gehörte, dessen Sammlungen in das damalige Kreisheimatkundemuseum in Olmütz im Jahr 1951 übergeben wurden. Aus der Katalogeintragung des Historischen Museums der Hauptstadt Olmütz, das Vorgänger des Städtischen Museums war, ergibt sich, dass dieses Schwert im Jahr 1889 in der heutigen Universitätsstraße auf dem Nordhang des Michaelsberges gefunden wurde.

Bei Rekonservierung des verhältnismäßig schlecht erhaltenen Schwertes wurden die RTG-Untersuchung und die Methode des Seitenschliffs benutzt. Durch Kombination dieser Techniken wurde festgestellt, dass es sich um ein Schwert mit einem zweigliedrigen hohlen durch silberne Tauschierung verzierten Kopfstück und mit einer Klinge mit Furnierdamast, die mit der Signatur +V?FBEH?? versehen ist (Derivat der von der Werkstatt VLBERHT signierten Klingen) handelt. Aus den Ergebnissen der Analyse der typologischen Schemen wurde konstatiert, dass die Chronologie des Schwertes in den Verlauf des 10. Jahrhunderts zu stellen ist, bzw. in seine zweite Hälfte, gemäß der direkten Analogie aus der altungarischen Begräbnisstätte in Székefehérvár – Rádiótelep in die zweite Hälfte des 10. – Anfang des 11. Jahrhunderts.

Diese Datierung und Charakter des Fundes selbst (ein gebrochenes Schwert, Siedlungsfund) widersprechen nicht den Ergebnissen der archeologischen Untersuchungen aus dem Gebiet der Vorburg der Olmützer Agglomeration, wo in dem angedeuteten Chronologischen Horizont eine Handwerker-Kaufmannssiedlung frühen städtischen Typs mit dem Markt zu belegen ist, die zur Zeit der polnischen Besetzung Mährens (1000-1019/1029) ausgeplündert wurde. Es ist also nicht ausgeschlossen, dass dieses Schwert ein wertvoller Beweis der tschechisch-polnischen Kämpfe in dem 1. Drittel des 11. Jahrhunderts sein kann.

Übersetzt von Olga Himmlerová

Neznámé fresky J. K. Handkeho v bývalé školní budově staré olomoucké univerzity

Leoš Mlčák, Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum

V souvislosti s probíhající rekonstrukcí depozitářů Vlastivědného muzea v Olomouci, umístěných v bývalé univerzitní školní budově, došlo na několika místech jejího interiéru k postupnému odkrytí fragmentů nástěnných maleb. Jejich výskyt se dal na základě dosud známých archivních pramenů očekávat, rozsah dochování i kvalita provedení je přesto příjemným překvapením. Objednavateli postupně realizované malířské výzdoby interiérů barokní školy byli jezuité. Nejvýznamnější malby se nacházely v aule a divadelním sále, označovaných jako *auditorium maximum* a *auditorium comicum*. O přesnější poloze těchto sálových prostor v bývalé školní budově se ale zatím jen spekulovalo.

Budovu postavili jezuité v letech 1701–1710. Přípravy ke stavbě zahájil rektor Jiří Hiller (1694–1695) už v únoru 1695, když požádal opata premonstrátské kanonie na Hradisku o povolení k těžbě potřebného kamene v lomu blízko kláštera. S dobýváním kamene jezuité začali v květnu téhož roku. Plány nové školy schválil generál řádu 24. října 1699.¹ Magistrát 17. června 1701 povolil budovu vystavět do výše 10 sáhů a 3 stop, podél městské hradby oddělující město od Předhradí, avšak s respektováním fortifikačních pravomocí městské rady. Na rozdíl od předchozí smlouvy z roku 1640 bylo tentokrát povoleno i osazení vstupního portálu s vraty.² Do generálem schválených plánů zasáhl radikálním způsobem další projektant. Navrhl přenést chodby, předtím obrácené jen do dvora, k venkovním průčelím. Protože tuto realizovanou koncepci poprvé zaznamenává plán s centrální dispozicí kostela, je zřejmé, že asi byla součástí celkového návrhu na přestavbu školy i kostela. Za duchovního autora tohoto velkorysého řešení je obvykle považován Giovanni Pietro Tencalla (1629–1702), v poslední době se uvažuje spíše o Domenicu Martinellim (1650–1718).³ Dochovaný plán s centrálním kostelem nepochází v žádném případě z ruky jezuita Tobiáše Geblera, od jeho způsobu chápání architektury se zásadně odlišuje svým pojetím i rukopisem.⁴

Základní kámen ke stavbě školy byl položen 11. května 1701. Sousedním konviktem bylo 23. května téhož roku pro stavbu uvolněno 11 sáhů pozemku v celé vymezené šířce. Okna ale měla být upravena tak, aby z nich nemohla být znečišťována zbylá část nádvoří, přiléhající k později zbořenému renesančnímu konviktu. Realizace stavby byla svěřena olomouckému staviteli Adamu Glöcklovi, který předtím pracoval na Hradisku, kde také shodou okolností realizoval starší upravované Tencallové koncepty. Po Glöcklově smrti v roce 1706 stavbu zřejmě dokončil jeho syn Lukáš Kleckel. Připravené dřevo ke stavbě krovu jezuité v roce 1705 nezištně poskytli hradiským premonstrátům, kteří ho potřebovali k opravě požárem zničené prelatury.⁵ Stavba celé školní budovy byla dokončena v roce 1708. Autorem kamenických prací, významně dotvářejících monumentální průčelí, byl olomoucký kameník Václav Render, který pro jezuity později pracoval na kostele Panny Marie Sněžné a v koleji. Škola se do nové budovy přestěhovala v roce 1710. V roce 1711 v ní bylo dokončeno *auditorium maximum*, které v letech 1718–1719 vymaloval „vodyými barvami“ Jan Kryštof Handke.⁶

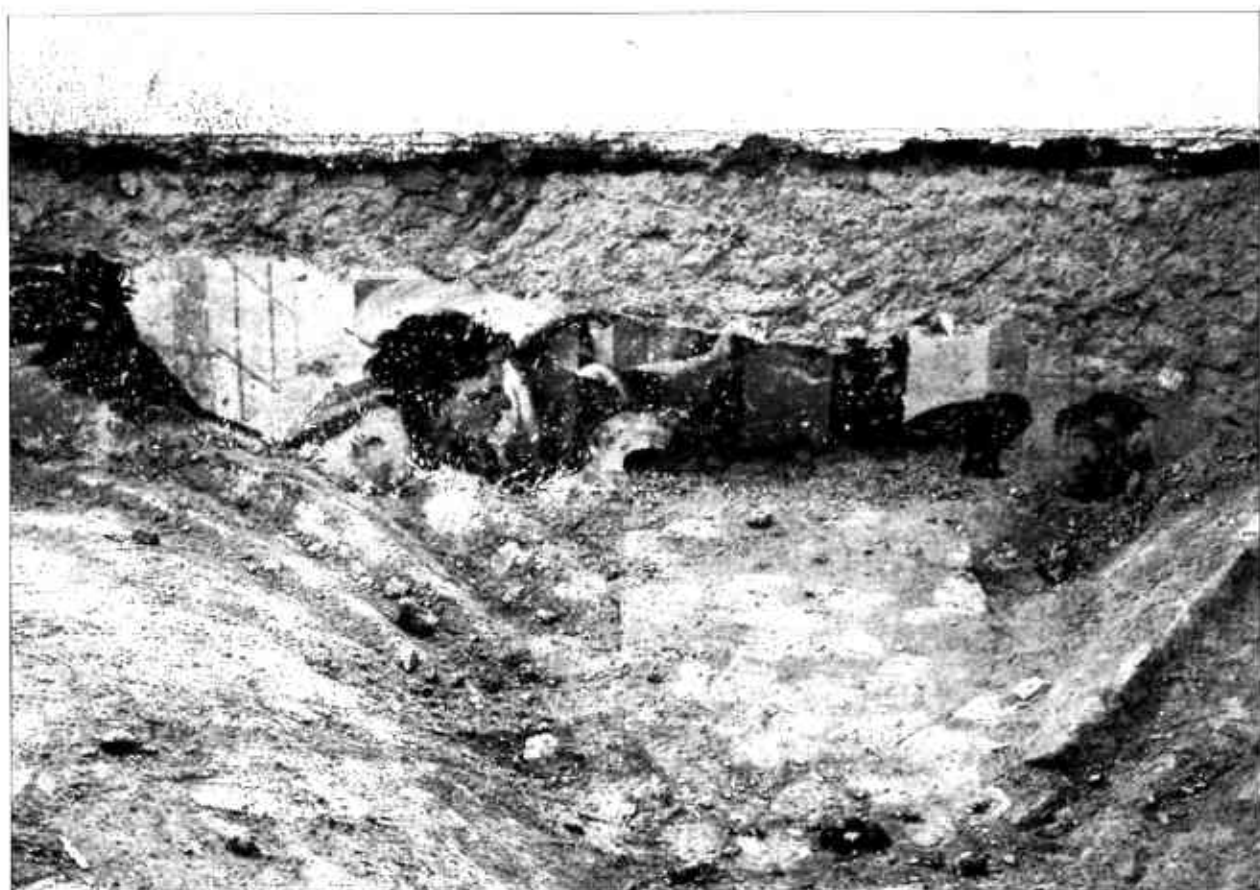

Fragment figurální fresky J. K. Handkeho v auditoriu maximu (Foto: P. Rozsival)

Nynější nálezy fragmentů Handkeho figurální a dekorativní výzdoby umožňují velký sál lokalizovat do patra hloubkově orientovaného křídla, kde o něm uvažoval již Václav Burian.⁷ Další fragmenty dekorativních maleb byly sondami zachyceny v mezistropním prostoru třetího zalomeného křídla. Nad jednou z dochovaných volut se dochoval druhotný nápis štětcem *GRAMATISTA 1719*. Jakým způsobem s realizovanou výzdobou nápis souvisí, není zcela zřejmé, neodporuje ale představě o zařazení fragmentů do první fáze Handkeho výzdoby školní budovy, ani jeho předpokládané funkci menšího ze dvou auditorií opatřených malířskou výzdobou.

Podle malířovy autobiografie i archivních pramenů maloval Handke ve školní budově vícekrát. O první realizaci v autobiografii píše: *„V roce 1717 mě důstojný pán P. Jan Kugler, kancléř olomoucké univerzity, přikázal vymalovat auditorium, ale jen vodovými barvami. K slíbenému honoráři 400 zl. jsem předtím dostal 50 zl. Potom jsem obdržel zakázku na 5 velkých olejomalb, znázorňujících všechny císaře a biskupy, kteří byli dobrodinci univerzity. Na to jsem obdržel 300 zl. Ačkoliv tyto malby nebyly zcela dokonalé, mé postavení se zlepšilo a po této práci jsem dostával více zakázek.“*⁸

V roce 1725 Handke v olomoucké jezuitské koleji maloval *auditorium comicum* a kapli vedle ošetřovny, r. 1726 knihovnu a r. 1728 kapli Božího Těla, r. 1729 kaple v kostele Panny Marie Sněžné. V roce 1732 vznikly za účasti dvou pomocníků Handkeho fresky v Aule Leopoldině ve Vratislavi. Velký univerzitní sál olomoucké koleje, dlouhý 20 a široký 7 sáhů, Handke vymaloval ve dvou etapách. Smlouvu k prvním malbám uzavřel 8. února

Fragment figurální fresky J. K. Handkeho v auditoriu maximu (Foto: P. Rozsívál)

1734.⁹ Námětem freskové výzdoby auly byla podle Cerroniho apoteóza prozřetelného triumfu církevního učení nad světským, s ústředními postavami moudrého vládce Šalomouna a Krista, učitele apoštolů, proroků, evangelistů a církevních otců. Starozákonní král Šalomoun byl zobrazen na jednom ze středních polí stropu mezi personifikacemi vědy a umění. Pandán tvořilo Kristovo zázračné proměnění na Hoře Tábor provázené nápisem *Illum audite* (Naslouchejte mu).¹⁰ Celé téma, uvozené slovy *Ecce plus quam Salomon* (Hle, větší nad Šalomouna), patrně korespondovalo s tradičními ikonografickými koncepcemi Šalomounova chrámu moudrosti, uplatňovanými nezřídka v barokních klášterních knihovnických sálech. Podle Cerroniho patřily k výzdobě ještě další alegorické a emblematické malby, rozmístěné po obvodu stropu, nad pilíři mezi okny a v okenních špaletách. Byly mezi nimi také podobizny císařů, papežů a biskupů, nejvýznamnějších dobrodinců univerzity.¹¹

Ve své autobiografii malíř uvádí: „V roce 1735 jsem na žádost důstojného pána, pana Jana Seidla S. J. tehdy probošta v profesním domě v Praze, nově v koleji vymaloval freskou tamní auditorium. Jeho důstojnost pan P. Jan Ringelhan byl v této době kancléřem. Za strop s ním bylo domluveno 1000 zl., zlato se mělo neobyčejně blýskat. Toto dílo bylo však dokončeno až za pana P. Liebiga, a to s velkými mrzutostmi. Za pana P. Liebiga se malovala i zdobená okna a vedle katedry 2 perspektivy. Katedru dělal zdejší sochař Filip Sattler, já jsem na ni namaloval velký mariánský obraz.¹² Za tyto malby, včetně oken a stěn jsem dostal 1000 zl. Zlato jsem musel udělat tak, aby se blýskalo. Pokud tato práce trvala, neměl jsem

s panem P. Liebigem nic, než mrzutosti a nepříjemnosti. Měl nepříjemné chování, které jinak u jezuitů nebývalo zvykem."¹³

Z prvotní fáze freskové výmalby *auditoria maxima*, při níž zřejmě zanikly starší malby z roku 1717, provedené „jen vodovými barvami“, bylo při probíhající rekonstrukci muzejních depozitářů odkryto několik významných figurálních i dekorativních fragmentů. Malby byly prokázány zejména na stěně sálu obrácené do bývalého nádvoří a na čelní stěně orientované na východ. Nejcennější nálezy se dochovaly v zásypech dodatečně vložených kleneb, jimiž byl monumentální sál po zrušení jezuitského řádu vojáky přepatrován a následně i dispozičně předělen příčkami. Původní slavnostní sál byl zřejmě zastropen, podobně jako ve Vratislavi, neckovou klenbou. Její konstrukce se patrně podobala fragmentům původního zastropení přilehlého menšího auditoria, vyplňujícího celé patro zalomeného křídla při kapli Božího Těla. S ohledem na impozantní rozměry i polohu tohoto sálu není vyloučeno, že se jedná o dosud nelokalizované *auditorium comicum*. Nepřímo by to mohl potvrzovat i nález zbytků barokních divadelních kulis v sousedním, dříve propojeném prostoru nad klenbou kaple Božího Těla.¹⁴

Odkryté figurální fragmenty v *auditoriu maximu* nejsou přemalovány a vzácně dokládají autorův autentický rukopis i kolorit, plně prokazující malířovu uměleckou vyzrálost. Pokud z nich lze zatím soudit, neliší se svou velkorysostí od Handkeho impozantních maleb ve Vratislavi, nenahraditelná ztráta olomouckého univerzitního slavnostního sálu je tím o to bolestnější.

Ve školní budově Handke maloval ještě v roce 1739 a 1740. Informuje o tom opět ve své autobiografii: „V roce 1739 ke mně vstoupil do učení Josef, syn zemřelého pana Filipa Sattlera. V tomto roce jsem maloval v auditoriu comicu divadlo, dozor měl P. Minneti. Smluveno za to bylo 400 zl. V roce 1740 jsem na žádost jeho důstojnosti pana kancléře P. Gilla vymaloval freskou v auditoriu chór se třemi kupolemi. Návrh jsem zhotovil sám, štafířské práce provedli tovaryši. Tehdy u mne byl zaměstnán Josef Pilz. Smluveno za to bylo 500 zl.“

První zmínka se zřejmě týká výmalby jevištní části sálu v *auditoriu comicu*, druhá maleb tří klenebních polí pod hudební kruchtou. Podle zbytků dispozice kruchta vyplňovala západní část slavnostního sálu, prostorem pod ní se do sálu vstupovalo. Na kruchtě byly zavěšovány aktualizované podobizny olomouckých biskupů.¹⁵

Poznámky

¹ Nešpor, V.: Dějiny univerzity olomoucké. Olomouc 1947, s. 37.

² Eberl, J.: Pragmatické dějiny města Olomouce, s. 82; SOkA Olomouc, AMO, listina č. 1807.

³ Pavlíček, M.: Altötting v Olomouci. K nerealizovanému projektu jezuitského kostela Panny Marie v Olomouci. In: Pielgrzymowanie i sztuka. Wrocław 2005, s. 471–482.

⁴ Češková, L.: PATER GEBLER A „PRIMAE DELINEATIONES“ JEZUITSKÝCH STAVEB VE DRUHÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ. Umění, 2003, s. 392–395.

⁵ MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Diář kanonie z let 1702–1705, sig. 209-II-11, fol. 200a–205b.

⁶ Jan Kryštof Handke (1694–1774). Vlastní životopis (ed. L. Mlčák). Olomouc 1994, s. 32.

⁷ Burian, V.: Ze stavebních dějin budovy muzea v Olomouci čp. 284, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 91, 1960, s. 201–208.

⁸ Jan Kryštof Handke (1694–1774). Vlastní životopis, tamtéž.

⁹ MZA Brno, G 1, Bočkova sbírka, č. 12 278, fol. 73–74.

- ¹⁰ C e r r o n i, J. P.: Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, rukopis z roku 1807, MZA Brno, G 12, Cerroni I, č. 32, díl II. fol. 54b.
- ¹¹ C e r r o n i, J. P.: Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, fol. 55a.
- ¹² Podle Cerroniho Sattler zhotovil i dva anděly podpírající baldachýn nad katedrou.
- ¹³ Jan Kryštof H a n d k e (1694–1774). Vlastní životopis, s. 34–35.
- ¹⁴ Kulisy byly nalezeny v zásypech klenby nad kaplí Božího Těla při rekonstrukci sousední budovy Nového konviktu. Předány byly Archeologickému oddělení Národního památkového ústavu, územnímu odbornému pracovišti v Olomouci.
- ¹⁵ C e r r o n i, J. P.: Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, fol. 55b.

Resümee

Unbekannte Fresken von J. K. Handke im ehemaligen Schulgebäude der alten Olmützer Universität

Leoš Mlčák, Kunstmuseum in Olmütz, Erzbischofsmuseum

Im Zusammenhang mit der verlaufenden Rekonstruktion von Depositorien des Heimatkundemuseums in Olmütz (Denisova-Straße), die in dem ehemaligen Schulgebäude der Jesuitenuniversität untergebracht sind, kam es auf einigen Stellen seines Interieurs zur allmählichen Enthüllung der Fragmente von figuralen und dekorativen Wandgemälden. Gemäß dem Zeugnis der historischen Quellen sollen sich die bedeutendsten Malereien in der Aula (*auditorium maximum*) und in dem Theatersaal (*auditorium comicum*) befunden haben, über die genaue Stellung dieser Räume wurde jedoch bisher nur spekuliert. Das dreiflügelige Schulgebäude wurde in den Jahren 1701–1710 von den Olmützer Jesuiten offensichtlich nach dem Entwurf von G. P. Tencalla aufgebaut. Die erhaltenen Malereien sind zweifellos Werk des bedeutenden Olmützer Barockmalers J. K. Handke (1694–1774), der seine Ausschmückung des Jesuitenschulgebäudes einige Male in seinem eigenen Lebenslauf erwähnt. Die jetzigen Funde der Gemäldefragmente von Handke ermöglichen das *auditorium maximum* in den Stock des tiefenorientierten Flügels zu lokalisieren. Das anliegende kleinere den ganzen Stock des angebrochenen Flügels an der Fronleichnamskapelle ausfüllende Auditorium könnte mit Rücksicht auf die imposante Größe des Saals und auch seine Stellung das bisher nicht lokalisierte *auditorium comicum* sein. Indirekt könnte es von dem Fund der Reste der Barocktheaterkulissen im benachbarten früher verbundenen Raum über dem Gewölbe der Fronleichnamskapelle bestätigt werden. Thema der Freskenausschmückung von *auditorium maximum* (der Aula) war nach J. P. Cerroni Apotheose des umsichtigen Triumphs der kirchlichen Lehre über die weltliche Lehre mit den zentralen Gestalten des weisen Herrschers Salomon und des Christus, des Lehrers von Aposteln, Propheten, Evangelisten und Kirchenvätern.

Überetzt von Olga Himmlerová

Laštánské matičky – znovu oživená tradice

Ivan Hlavatý, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Tento krátký příspěvek je monotematicky zaměřen na znovu oživenou lidovou náboženskou slavnost Ježíšových Matiček v obci Laštany¹, která se koná v období Velikonoc na Bílou sobotu a nedělní Hod Boží velikonoční. Zvolil jsem *laštánské matičky* ze dvou důvodů: známější *matičky bělkovické* byly již popsány v literatuře vícekrát a mediálně jsou rovněž více propagovány, ale obdobná slavnost v Laštanech, dnes již příslušejících k Bělkovicím, je daleko méně známá. Druhým důvodem jsou lokální odchylky (viz např. oděv matiček). Tradice *matiček* sahá původem pravděpodobně do období baroka a zřejmě je kombinací aktivit premonstrátů sídlících na nedalekém Hradisku a lidových sakrálních průvodů. Od počátku 18. století trvala nepřetržitě až do fašistické okupace v polovině 20. století, po krátkém poválečném oživení žila do počátku 50. let 20. století, kdy byla direktivně zakázána. Po krátké revitalizaci koncem 60. let byla tato tradice zase plně obnovena až v roce 1989 v některých obcích včetně Bělkovic-Laštan a trvá dosud.

Vitalita zvyku a jeho význam pro místní komunitu obyvatel jsou tedy značné. V současnosti se slaví ve dvou farnostech – dolanské a bohuňovické. Církevní liturgie k výročí smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista v době Velikonoc v Dolanech provází lidová tradice průvodem *matiček* z Bělkovic v dobových lidových krojích, zatímco do Bohuňovic míří průvody tři: z Laštan, Moravské Loděnice a Bohuňovic spolu s Trusovicemi. Tento zvyk, dnes omezený na uvedené farnosti, byl v minulosti na Hané daleko více rozšířený v lokálních variantách pod stejným, nebo pozměněným názvem. Obyčej se konal např. v Horce, Moravské Huzové, Příkazech, Chválkovicích, Drahanovicích, Hnojicích, Štěpánově a jinde a byl zván různě: *matičky*, *Ježíšovy matičky*, *Pámbyčková matička*, *Vynášení Pámbyčka* atp. U některých těchto farností, respektive věřících těchto farností s folklórními a národopisnými zájmy a kořeny, jsou tendence k obnově této tradice místními organizátory. Na znovu oživení tradice *matiček* po roce 1989 v obcích příslušných k farnosti v Bohuňovicích a Dolanech mají zásluhu paní Grúzová, Prutyszynová, Štěpaníková a Veselská z Bohuňovic, v Bělkovicích-Laštanech paní Porčová, Kubáčková, Brodacká a Heroldová, přičemž vycházely „z dobových záznamů a vzpomínek pamětníků.“²

Náboženský průvod nebo procesí spojené s nesením náboženských (křesťanských) symbolů (kříže, korouhve, svíce a další) má pradávnou tradici, jsou známy již z antiky, ale jejich původ je zřejmě mnohem starší. Vyskytují se nejen v našich zemích, na Moravě a Hané, ale v celém křesťanském světě v různých lokálních varietách. Nejrozličnější průvody s rituálními symboly byly v minulosti velmi frekventované a zde má svůj původ i tato zachovaná a znovu obnovená hanácká tradice. O počátcích zvyku průvodu s *matičkami* existují pouze dohady, v literatuře, kronikách obcí, ani v dostupných farních kronikách k tomuto zvyku nejsou záznamy a věrohodné údaje, existují pouze zmínky až v době po první světové válce. Ústní i písemná tradice klade počátek slavnostních průvodů *matiček* do období baroka, ba i dále do minulosti a vysvětluje je jako památku na poutě za zastavení morové epidemie a poděkování za zázračnou pomoc. Traduje se dodnes mezi místními lidmi, že staré kroje bělkovických *matiček* byly hanácké kroje zakoupené a darované hraběnkou Alžbětou z Račkounů³ speciálně pro tuto příležitost. Stále živá je u místních,

zvláště starších, obyvatel historická pověst o loupežnících na nedalekém hradu – dnes zřícenině na Tepenci (Tepencoch), kteří brali do zajetí dívky z okolních vsí, z nichž některé se staly matkami a odtud prý pochází název *matičky*. Religiózně založeným obyvatelům se tato pověst zdá být umělá a úmyslně pro diskreditaci zvyku šířená bývalým totalitním komunistickým režimem. Nadto původ názvu *matičky* má evidentní náboženský podtext – *matičky* nesou totiž symbol ukřižovaného Krista jako matky dle původního požadavku tradice stejně panenské jako byla matka Ježíše Krista.

Scénář slavnosti je pro všechny zúčastněné *matičky* ze všech obcí farnosti bohuňovické obdobný. Vždy dvě *matičky* doprovázené v každé obci dvěma mládenci (celkem tři trojice)⁴ vycházejí dvakrát do svých farních kostelů a zpět. Na Bílou sobotu jdou *matičky* s mládenci (laštanští se obvykle kvůli vzdálenosti přepraví autem do Bohuňovic, místní jdou pěšky) bez hudby a doprovázeny jen příbuznými, rodinou a místní organizátorkou do farního kostela, kde na závěr slavnostní odpolední bohoslužby přebírají *matičky* kříž s tělem ukřižovaného Ježíše Krista a velkou svíci, mládenci každý po jedné korouhvi. Předání kříže předchází ceremonie s tradiční slovní formulí žádosti a všechny *matičky* vyplatí společně na paměť Jidášovy zrady symbolických „třicet stříbrných“. Po návratu vystoupí čtveřice z aut na okraji obce a projde slavnostním pomalým krokem ke škole, kde proběhne zdobení kříže a svíce a příprava na další den.

Po skončení mše probíhá každoročně na schodišti před kostelem společné fotografování *mateček* a mláďenců ze všech tří obcí s bohuňovickým knězem. (Foto: autor)

Odění mají všechny *matičky* bohuňovické farnosti obdobné, jdou v sobotu na znamení smutku v černých šatech a v bílých šátkách uvázaných „na babku“ (dolanské *matičky* nosí starohanácký slavnostní kroj pro oba dny jiný, v neděli honosnější). Na Hod Boží velikonoční v neděli chodí pouze laštánské *matičky* v hanáckém kroji, což je novinka datovaná rokem 1968, do té doby jako ostatní *matičky* z bohuňovické farnosti nosily bílé šaty nevěst s černým šátkem.⁵

V neděli brzo ráno se *matičky* ustrojí a doprovázeny mládenci s korouhvemi v rukou po stranách jdou v čele průvodu místních obyvatel. V plédech, nikoliv v holých rukou, drží jedna kříž s tělem Krista ozdobený květinovým věncem a stuhami, druhá stejně tak v plédu drží voničkou i jinak zdobenou svíci. Průvod má slavnostní průběh, je provázen živou hudbou od výchozího místa, kde účastníkům průvodu připnou *matičky* a pomocnice z rodiny voničky z myrty, „krušpánku“ (buxusu) nebo rozmarýnu. Průvod v počtu i několika set lidí se zastaví u dlouho předem nazdobené kaple, společně pronese nahlas modlitby a na rozdíl od minulosti, kdy pokračoval pěšky až do Bohuňovic, zastaví na okraji obce a do Bohuňovic je převezve autobus a osobní motorová vozidla. V Bohuňovicích jsou *matičky* a mládenci přivítáni farářem před budovou obecního úřadu, ale v minulosti jim chodíval naproti s ministranty až na kraj obce. Takto obřadně kněz uvítá a ke vchodu

Před obecním úřadem v Bohuňovicích čeká průvod z Laštan v čele s *matičkami* a mládenci na uvítání farářem. (Foto: autor)

do kostela doprovodí postupně všechny tři průvody. Po slavnostní bohoslužbě, při jejímž zahájení odevzdají všechny *matičky* kříže a svíce a mládenci korouhve, se vracejí účastníci opět průvodem a stejným způsobem s muzikou do obcí. Trusovicko–bohuňovické *matičky* jdou průvodem od kostela spolu s laštanskými až ke křižovatce na Trusovice, kde se oba průvody rozdělí, přičemž oba průvody mají vlastní muziku. Loděnické *matičky* odcházejí ve stejnou dobu opačným směrem do své části obce. *Matičky* nejprve doprovodí mládence do jejich domova, kde čeká účastníky pohoštění, které může přerůst až v malou oslavu s tancem, poté mládenci, většinou již ve všedním oblečení, vyprovázejí domů *matičky*. Průvod se mezitím zčásti rozptýlí, ale mnozí dojdou až sem. Na obou místech dostanou účastníci pohoštění, které se v domově jedné z *matiček* může protáhnout za přítomnosti hudby dlouho do večera. Následující rok v postní době před Velikonocemi volily dříve *matičky* nová dvě děvčata a mládence na nastávající svátek a navrhuji je dosud.

Letos na jaře byly za Laštany *matičkami* Gabriela Pospíšilová a Žaneta Baierová, mládenci se stali Tomáš Zeman a Lukáš Gold. Pro zjednodušení obřadu vítání a doprovázení *matiček* a mláďenců a závěrečné oslavy se děvčata sešla v rodině Pospíšilové, obdobně mládenci v rodině Zemanových. V loňském roce 2005 byly *matičkami* Lucie Arnošová a Barbora Kráčmařová, mládenci Jiří Hlavatý (byl dvakrát po sobě) a Tomáš Hemala. Letošní *matičky* (rok 2006) obsahovaly ještě další pikantnost nebo kuriozitu – bělkovické *matičky* pro Dolany byly z Laštan a obráceně. Děvčata dosud před slavností pořádají finanční sbírku – občané přispívají od Květné neděle do Velikonoc, přispívá rovněž obec, která má zájem tradici udržet.⁶ Další existence této z nejvýznamnějších ze současných zachovaných tradic na Hané je však nejistá. Je totiž nemilou pravdou, že v současnosti klesá zájem mladých lidí o účast na slavnosti, což je spojeno s klesající religiozitou populace, nejen v katolické církvi, ale obecně, odlišným stylem života civilizace 21. století a zpřetrhanými svazky s tradicemi minulosti. V minulosti ještě nedávno bývalo ctí pro mladé být *matičkou* nebo mláďencem, ale v současnosti odmítnutí není vzácné a stává se, že některá děvčata či mládenci se musejí z nezbytnosti účastnit opakovaně. Přitom dnes se netrvá na tom, aby dívky byly „mravně zachovalé“ a „panny“, a okleštěny byly i další, např. sociální požadavky. Příčin odmítnutí je vícero. Kromě marciální příčiny, kterou je zmíněná nižší religiozita populace, jsou zde rovněž faktory ekonomické, neboť pohoštění pro účastníky průvodu je značnou finanční zátěží rodiny *matiček*, ale vliv má také generačně odlišná filozofie a systém hodnot.

Oděv *matiček* a barevnost jsou závazně dané tradicí, jak je uvedeno výše, v sobotu nosí černé šaty a bílý šátek, v neděli se nosíval i v Laštanech bílý šat s černým šátkem. Změna datovaná koncem 60. let minulého století patrně byla dána snahou dodat akci slavnostnější ráz a „lidovou“ podobu a souvisí také bezpochyby s užitím kroje udržovaným v sousedních Bělkovicích. Možnou souvislost jeví tento přechod k lidovému slavnostnímu hanáckému ženskému kroji s oživením zájmu o lidové tradice a kulturu v obci v tehdejší době. V 70. letech 20. století vznikl v Bělkovicích-Laštanech folklórní taneční soubor, v obci bylo prý po rodinách přes šedesát hanáckých krojů, v současnosti existují jen u *matiček*. Oděvy *matiček* bývají po celý rok uloženy u některé ženy, která o ně pečuje. Dlouhá léta o kroje pečuje a děvčata do nich obléká paní Jiřina Theimerová. Jsou to totiž původně její vlastní kroje a paní J. Theimerová stála rovněž u zrodu ideje nošení kroje u *matiček* na nedělní svátek koncem 60. let 20. století. Vázání šátků po oba dny obstarává paní Jiřina Pavlínská, pracovnice obecního úřadu v Bělkovicích.

Momentální prognóza udržení zvyku není příliš růžová, tato lidová náboženská tradice spíše atrofuje, ale ne ve stejné míře v jednotlivých obcích. Ohrožená se zdá být právě v Lašanech, zatímco *matičkám* z Bělkovic a Dolan, díky agilitě místního kněze a řeholnické komunity Blahoslavenství, působící na zdejší faře a vlivem toho vyšší religiozity u mladé populace, v dohledné době kolaps nehrozí. Dolanská fara dokonce vydala a šíří letáček *Historie a slavení „Matiček“*, který čerpá informace z farní kroniky.⁷ Není tedy vyloučeno, že sílící zájem veřejnosti o národní a lokální tradice, zvyky a obřady, etnografii a historii zachová Hané tuto svébytnou a emotivní tradici i nadále.

Poznámky

- ¹ Od sloučení v 60. letech 20. století jsou Lašany součástí obce Bělkovice, podobně dnešní obec Bohuňovice sloučila v roce 1960 obce Bohuňovice, Horní Loděnice a Trusovice. Bohuňovice přitom byly do té doby nejen samostatnou obcí, ale patřily do okresu Šternberk, po spojení připadla sloučená obec okresu Olomouc. Bělkovice-Lašany leží přibližně v polovině cesty mezi Olomoucí a Šternberkem, na východ od silnice i železnice.
- ² Grúzová, A.: Bohuňovické Matičky. In: Lidové obyčeje a zvyky na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy. Sborník příspěvků ze VII. Konference o lidové kultuře na Hané, 24. a 25. listopadu 1998 ve Vyškově. Muzeum Vyškovska ve Vyškově 1999, s. 80.
- ³ V literatuře o rodu hrabat Račků nebo Račkounů není zmínka.
- ⁴ *Matičky* bělkovické doprovázejí mládenci čtyři a *matičky* z předchozího roku.
- ⁵ Barvy – černá a bílá, jsou symbolické a vztahují se ke smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista.
- ⁶ OÚ v Bělkovicích podporuje *matičky* především finančně – platí autobus, hudbu, svíčky, masle apod., ale také morálně.
- ⁷ Shodně mnozí respondenti uvádějí, že farář v Dolanech více dbá na tradici.

Prameny a literatura

Základem příspěvku je terénní výzkum a dokumentace při velikonoční slavnosti a procesí *matiček* ve farnostech dolanské a zvláště bohuňovické v roce 2006 a mezi organizátory a přímými účastníky (*matičkami* a mládenčí-korouhevniky), kronikáři a místními církevními činiteli. Rovněž byl realizován prvotní výzkum v lokalitách, kde tento nebo obdobný zvyk v mutacích již zanikl, ale má pamětníky (např. Drahanovice, Štěpánov, Hnojice aj.).

Z pramenů posloužil především opis z poznámek bývalého kostelníka pana Knapa z Bohuňovic z jinak nedostupné farní kroniky, poskytnutý laskavě kronikářkou a organizátorkou paní A. Grúzovou.

B e č á k, J. R.: Lidové umění na Hané. Olomouc 1997.

B o u d a, A.: *Matičky* při vzkříšení v Dolanech na Hané. Český lid, č. 5, 1896, s. 584.

B u r e š o v á, J.: Paměti obcí Bohuňovice, Moravská Loděnice a Trusovice. OÚ v Bohuňovicích a Okresní úřad v Olomouci. Olomouc 1998.

C u d z í k, L. a kol.: Drahanovice. Historie a současnost do roku 2002. Obec Drahanovice, Olomouc 2002.

D r á p a l, J.: Ježíškovy *matičky*. Náš domov, č. 5, 1896, s. 129–132.

G r ú z o v á, A.: Bohuňovické *Matičky*. In: Lidové obyčeje a zvyky na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy. Sborník příspěvků ze VII. Konference o lidové kultuře na Hané, 24. a 25. listopadu 1998 ve Vyškově. Muzeum Vyškovska ve Vyškově 1999, s. 80–82.

M i n a r č í k, J.: „Vynášení Pánbůčka“ v Hnojicích. Náš domov, č. 10, 1901, s. 199.

P r o c h á z k o v á, M.: „Ježíškovy *matičky*“ v Bělkovicích. Náš domov, č. 1, 1892, s. 133–4.

P o l, O. ml. a kol.: Z minulosti Hnojic. Díl 1. Obecní úřad Hnojice 2001.

V y h l í d a l, J.: Rok na Hané. Olomouc 1936.

Resümee

Die Mütterchen von Laštany – wieder erneuerte Überlieferung

Ivan Hlavatý, Heimatkundemuseum in Olmütz

In dem Aufsatz beschäftigt sich Autor mit einem der ältesten bis jetzt lebendigen oder wieder aufgenommenen Bräuchen von der Haná (Hannakei) – mit dem zur Zeit in den Dörfern Bělkovice (Bělkowitz), Bohuňovice (Boniewitz) und Dolany (Dolein) erhaltenen Osterbrauch, der als „die Mütterchen vom Christkind“ bekannt ist. Nach einem kurzen historischen Exkurs über Vergangenheit dieser Sitte und über folkloristische Überlieferung in Form der Volkssagen folgt ein kurzer Vortrag über die Sitte in der Pfarrgemeinde von Dolany (Dorf Bělkovice) und in der Pfarrgemeinde von Bohuňovice (Dorf Laštany /Laschtian/ und ein Ortsteil von Bohuňovice, früher alleinstehende Dörfer – Trusovice und Loděnice).

Der dominierende Teil des Artikels beschreibt ausführlich die sg. Mütterchen von Laštany, oder die Tradition der Mütterchen vom Christkind in diesem Ortsteil des heutigen Dorfes Bělkovice-Laštany: Organisation, Vorbereitungen, Auswahl der Mütterchen und der Jünglinge, Bekleidung der Mütterchen für den Karsamstag und Ostersonntag, feierlichen Umzug während beider Feiertage, Begleitung der Jünglinge und Bewirtung bei Familien der Beteiligten, Aufbewahrung der Bekleidung und der Trachten von den Mütterchen und deren Pflege. Er vergleicht die jetzigen und vergangenen Formen der Sitte, beschäftigt sich mit der Teilnahme der Gemeinde, mit dem Einfluss auf das gesellschaftliche Leben im Dorf, mit der Vitalität und mit den Perspektiven der Sitte. Der Text wird von historischen und auch zeitgenössischen Fotos aus der Terrainforschung begleitet.

Übersetzt von Olga Himmlerová

Minulost a současnost knihovny VMO

Jana Habustová, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Historie muzejní knihovny začíná 23. září 1883, kdy se sešla valná hromada Muzejního spolku olomuckého (pozdějšího Vlasteneckého spolku muzejního) a téhož dne ustavila výbor. O vlastní činnosti spolku se dovídáme z Časopisu Muzejního spolku olomuckého, který od roku 1884 vydávali vlastenci čtyřikrát ročně. Abych získala představu o budování sbírky, začala jsem procházet Časopis Muzejního spolku olomuckého od jeho prvního čísla. Kromě obvyklých výborových funkcí mě zaujalo to, že dva z devíti členů výboru byli přímo jmenováni „bibliotekáři“. Prvními „bibliotekáři“ se stali prof. J. Korec a E. Bufka.¹

O jmenování „bibliotekářů“ jistě rozhodla skutečnost, že dříve, než sestavili vlastenci Stanovy muzejního spolku, zřekapitulovali seznam sbírek a už tehdy konstatovali, že „Sbírka knéh starých i novějších činí již malou bibliotheku“.² V závěru každého čísla časopisu jsou vyjmenovány přírůstky do sbírek, tedy i do knihovny. Knihy jsou zde děleny na „památky rukopisné“ a „kněhy a brožúry“. Je zmíněn dárce a přibližný popis knihy. Při procházení prvních deseti ročníků jsem zažila menší šok. Podle těchto záznamů byly knihovně darovány takové poklady jako např. „prvotisk bible z Říkovic“³, „prvotisk bible české s malovanými iniciálkami“, „zajímavý starý rukopis o zaklínání duchů“ a „incunabulum z r. 1495“⁴.

Jeden z nejpodivuhodnějších zápisů komentoval získaný přírůstek takto: „Dp. Aug. Kubes, theolog Ord. cap. v Brně. P. Aug. Kubes odloupl z desek nějakého foliantu kapucínské knihovny Brněnské a zaslav jej ku prozkoumání slov. prof. dru. J. Gebauerovi, na to pak zároveň s výsledkem zkoumání p. Jos. Truhlářem provedeného, uveřejněným v Listech filologických na r. 1886 našemu Muzeu daroval. Dle domnění p. Jos. Truhláře je to nový zlomek staročes. zpracování tzv. Růžové zahrady a patrně zlomek nejstaršího známého zpracování, dle písma i jazyka asi z let 1350-1370. Je to velmi cenný dar, který našemu Muzeu ku ozdobě slouží a vyslovujeme zde dárci vřelé díky.“⁵

Pokračovala jsem vzrušeně v pročítání přírůstků až do roku 1900. Jen několik ze zmíněných darů, odpovídá-li skutečně popis, se zachovalo v dnešním fondu. Mnohé se ztratily zřejmě při častém stěhování knihovny nebo za jiných nevyjasněných okolností.

Další cennou část fondu představují pozůstalosti olomouckých osobností. Msgr. dr. F. Příkryl z Drahotuš a prelát J. Vylvčka z Olomouce odkázali knihovně díla bohoslovecká (homiletika), tj. spisy církevních otců, texty Písma, postily, modlitební knížky, katechismy atd. Dr. L. F. Černík odkázal zvláště cennou a hodnotnou přírodovědeckou literaturu. Jeho knihovna čítá 1576 svazků. Bývalý nakladatel Romuald Promberger odkázal celý svůj archiv.⁶ Knihovna univerzitního profesora ThDr. Melchiora Mlčocha o obsahu 1257 svazků s teologickou a orientalistickou literaturou je dalším kompletně zachovalým odkazem.⁷

Známý olomoucký knihovník dr. J. Springer přišel v roce 1942 se zajímavou myšlenkou sestavit úplnou hanáckou regionální knihovnu, ke které zpracoval lístkový katalog spisovatelů-rodáků z Hané. Ten měl rozlišovat spisovatele beletristy a vědce. Při práci mu pomáhali členové Národní Matice v Olomouci a nadšenec pro českou knihu K. Slaviček. Dárci této regionální knihovny, z níž se, bohužel, zachovalo jen torzo, byli autoři i nakladatelé, část byla nakoupena v antikvariátech.⁸

Vlastenecký spolek muzejní se začátkem 50. let ocitl v krizi, kvůli novým politickým a sociálním podmínkám, a nebyl schopen pokračovat ve vydávání svého časopisu, který byl financován z vlastních prostředků. Duchovědným svazkem č. 218 59. ročníku Časopisu Vlasteneckého spolku bylo vydávání ukončeno a sám Vlastenecký spolek muzejní se po mimořádné schůzi 20. listopadu 1950 rozešel a své sbírky předal o rok dříve vzniklému krajskému ústavu.⁹ V roce 1951 pak oficiálně Vlastenecký spolek muzejní zanikl a jeho sbírky a všechny majetek převzalo tehdejší Krajské muzeum.

Na tradici spolku navázala Vlastivědná společnost muzejní, která vznikla sloučením zájmových kroužků pracujících při muzeu v roce 1969 a která působí na půdě Vlastivědného muzea dodnes.

K ozřejmění dnešního složení knihovní sbírky VMO je důležité zmínit další muzea, která byla základem dnešního Vlastivědného muzea v Olomouci:

- 1951 – Krajské muzeum Olomouc
- 1952 – Krajské muzeum se stalo součástí Studijního a lidovému ústavu kraje Olomouckého (SLUKO)
- 1955 – Krajské vlastivědné muzeum
- 1958 – Krajské vlastivědné středisko
- 1960 – Vlastivědný ústav
- 1979 – Krajské vlastivědné muzeum
- 1991 – Vlastivědné muzeum

Příruční knihovny výše zmíněných muzeí jsou pevnou součástí knihovny dnešního Vlastivědného muzea.

Knihovna získávala další přírůstky nákupem, dary a výměnou s více než 137 institucemi ze 45 zemí.¹⁰ Koncem roku 1953 byla provedena revize a následující rok se knihovna stěhovala z hlavní budovy na náměstí Republiky do budovy depozitářů v Purkrabské ulici. Počet přírůstkových čísel se zvýšil na 16 896 na konci roku 1955.¹¹ Největším akvizičním zdrojem byly v té době fondy zrušených knihoven škol, spolků a okresních muzeí v Uničově, Litovli a Šternberku.

Další stěhování knihovny čekalo v roce 1958, nyní ovšem zpět do nově adaptované budovy. Do fondu byl zařazen původní fond Vlasteneckého spolku muzejního, který jej významně obohatil. Přesto úctyhodný počet přírůstkových čísel uváděných ve statistikách z roku 1967, který činil již 57 370 svazků,¹² svědčí o usilovné práci tehdejších knihovníků. Knihovna se ale bohužel nestěhovala naposledy. V letech 1986–1987 byla rozhodnutím tehdejšího vedení přemístěna z vhodných a veřejnosti přístupných prostor v přízemí hlavní budovy muzea do budovy muzejních depozitářů v Denisově ulici, a to byl počátek jejího skomírání. Obě části fondu, tj. Sbírková knihovna i Odborná knihovna, byly umístěny do suterénních prostor bez možnosti topení, resp. temperování, zato s vlhkostí dosahující 90 %. Následky tohoto stěhování jsou katastrofální. Ztráty knih v Odborné knihovně nejsou do dnešního dne přesně vyčísleny. Přednost při provádění inventur byla vždy samozřejmě věnována nejcenějším částem knihovny – Sbírkové knihovně. V Odborné knihovně se přednostně revidují mnohatisícové příruční knihovny odborných pracovníků.

Vlhkost se podepsala na vzniku plísní. V roce 1995 byl proveden v laboratořích Ústředního archivu Ministerstva vnitra rozbor plísní spolu se žádostí o rady k jejich odstranění.

Byly nabídnuty dvě varianty řešení: První spočívala v ošetření knih prostředkem Lastanox, který sice spolehlivě ničí plísňe, ale je karcinogenní látkou. Druhá, mírnější a méně účinnější varianta, spočívala v ošetření knih roztokem ajatinu s lihem a přestěhováním fondu do sušších prostor. Bylo rozhodnuto pro mírnější variantu v zájmu zdraví pracovníků. Vyjádření okresního hygienika o nutnosti maximální opatrnosti při práci s knihami vzhledem k nálezům tří druhů patogenních plísní nás sice nepotěšilo, ale přesto bylo očištěno a přestěhováno do depozitáře o dvě patra výše cca 30 000 svazků Sbírkové knihovny¹³ během dubna až září 1994. Na očistu a přestěhování druhé, větší části fondu o takřka 60 000 svazků se už peníze ani vhodné prostory tehdy nenašly.

Celá knihovna, jež je součástí Historického ústavu, je umístěna v současné době opravované budově depozitářů s přísným ochranným režimem, oddělna od veřejnosti a poskytuje služby pouze odborným pracovníkům muzea a individuálním badatelům z řad studentů a vědeckých pracovníků olomouckých škol a institucí. Finanční možnosti jednak k udržení kroku s dynamickým rozvojem knihovnictví a také zachováním informační hodnoty nejceněnějších rukopisů lze nalézt v programech Ministerstva kultury RISK a VISK, díky kterým byly zdigitalizovány nejceněnější středověké rukopisy naší knihovny.¹⁴

Neutěšený stav budovy v Denisově ulici si vyžádal její rekonstrukci, která byla zahájena na začátku roku 2006 po vystěhování všech sbírkových fondů do náhradních prostor. Přestěhování knihovny začalo v dubnu 2005 opět vyhodnocením stavu plísní. Zdravotní ústav v Olomouci provedl stěry. Patogenní plísňe byly znovu nalezeny v celém fondu, dokonce i v již dříve ošetřené a přestěhované Sbírkové knihovně. Nejhorší stav se ale nyní ukázal v Odborné knihovně. Před započítím stěhování rozhodla proto ředitelka VMO o předběžném vyčištění povrchu fondu a ovzduší prostřednictvím specializované firmy S. P. UNI, s. r. o., z Chocně a stanovením režimu práce v prostředí kontaminovaném plísněmi. Za účinné pomoci 35 brigádníků byl od června do října 2005 zabalen celý fond čítající téměř 90 000 svazků do 4 500 speciálně vyrobených kartonových krabic a přestěhován do náhradních prostor. Vzhledem k nutnosti úsporného uložení tak velkého množství krabic ve vyčleněném prostoru, není možné fond knihovny až do nového přestěhování využívat. Pracovníkům i badatelům je v současné době přístupná pouze příruční knihovna se základní odbornou literaturou.

Stěhování do nových, moderních prostor vybavených posuvnými regály by měla předcházet očista celého fondu. Toto, doufejme poslední, stěhování knihovny VMO by mělo umožnit i lepší zpřístupnění cenného knihovního fondu odborné veřejnosti.

Poznámky

¹ Časopis Muzejního spolku olomouckého, 1884, roč. 1, č. 1, s. 34.

² Tamtéž, s. 36.

³ Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 1885, roč. 2, č. 6, s. 102.

⁴ Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 1886, roč. 3, č. 9, s. 52.

⁵ Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 1887, č. 15, s. 131.

⁶ D i t r i c h o v á, K.: Příspěvek k dějinám knihovny Vlastivědného ústavu v Olomouci. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1973, č. 162, s. 27.

⁷ Viz přírůstkový seznam knihovny preláta ThDr. M. Mlčocha uložený v knihovně VMO.

⁸ D i t r i c h o v á, K.: Příspěvek k dějinám knihovny Vlastivědného ústavu v Olomouci. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1973, č. 162, s. 27.

Osud této knihovny se mi nepodařilo zdokumentovat. Zbyla z ní jen krabice brožurek s pracemi olomouckých přírodovědců a techniků.

Z v o l á n k o v á, J.: 90 let Přírodovědeckého muzea v Olomouci. In: Sto padesát let olomouckého muzejnictví. Olomouc, Vlastivědné muzeum, 1999, s. 10.

⁹ Viz karty evidence výměn uložené v knihovně VMO.

¹⁰ D i t r i c h o v á, K.: Příspěvek k dějinám knihovny Vlastivědného ústavu v Olomouci. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1973, č. 162, s. 26.

¹¹ Tamtéž.

¹² Vzhledem ke způsobu vedení přírůstkových knih nelze uvést přesný počet.

¹³ Projekt Veřejné informační politiky Programu Státní informační politiky Ministerstva kultury ČR.

VISK Veřejné informační služby knihoven: VISK6 Národní program digitálního zpřístupňování vzácných dokumentů Memoriae Mundi Series Bohemica [online].c17.12.2002 [cit.2006-06-26]. Průběžně aktualizováno. Dostupné z: < <http://visk.nkp.cz/VISK6Zap06.htm> >

Resümee

Vergangenheit und Gegenwart der Bibliothek des Heimatkundemuseums in Olmütz

Jana Habuštová, Heimatkundemuseum in Olmütz

Der Artikel behandelt Entstehung der Museumsbibliothek, die eng mit den Anfängen des Olmützer Museumsvereins (später des Vaterländischen Museumsvereins) im Jahr 1883 verbunden ist. Durch die Schenkungen der Patrioten gewann die Bibliothek wertvolle Zugänge historischen, theologischen, naturwissenschaftlichen und regionalen Charakters. Dieser Grundfonds wurde durchlaufend das ganze 20. Jahrhundert ergänzt, auch wenn in der 2. Hälfte der Vaterländische Museumsverein untergegangen ist, und die Bibliotheksammlung zur Grundlage der Bibliothek des heutigen Heimatkundemuseums wurde, die zur Zeit fast 90 000 Bände des Bibliotheksfonds verwaltet. Die Sammlung wurde mehrmals umgezogen, was sich unselig an ihrem Zustand unterzeichnete. Der letzte Umzug verlief im Jahr 2005 aus dem Depositoriengebäude in Denisova Straße, das renoviert wird, in provisorische Räume, in denen die Bücher in 4500 Kartons untergebracht sind. Nach der Depositorienrenovierung sollten die Bücher die Reinigung von Schimmel durchgehen, sie sollten wieder umgezogen und in neuen mit Schieberegalen ausgestatteten Räumen untergebracht werden.

Überetzt von Olga Himmlerová

Z podnětu VSMO vzniklo záslužné dvousvazkové dílo *Z paměti literární Olomouce*

Bohumír Kolář, předseda Literární sekce VSMO

V průběhu uplynulého dvouletého volebního období VSMO bylo vydáno pod vedením předsedy RNDr. Vladimíra Zicháčka pozoruhodné dílo, mapující literární život Olomouce v uplynulých dvou stoletích. Nese název *Z paměti literární Olomouce* a jde o prozíravě komponovaný almanach, do něhož vstoupilo několik desítek autorů. To zvyšuje autenticitu obou svazků i jejich vypovídací hodnotu.

Iniciátorem projektu se stala Literární sekce VSMO, ustavená z podnětu prof. Václava Stratila po oslavách 100. výročí založení VSMO. Podklady pro vydání literárních pamětí byly shromážděny, zpracovávány a edičně připraveny ve dvou fázích. V letech 2003–2004 se sešlo na stole editora – autora tohoto příspěvku – 49 kapitol od 33 autorů, vesměs vysokoškolsky fundovaných. Analýzou textů vznikla kritéria pro jejich rozčlenění do tří částí. V první se octly texty, jež se zabývaly životem a dílem autorů již zesnulých; řazení témat bylo prováděno v chronologickém pořadí podle jejich data narození. První osobností podle tohoto kritéria se stala spisovatelka Vojtěška Baldessari Plumlovská, závěr osud přisoudil textu o Radoslavovi Lošťákovi a vzpomínkám prof. dr. Zdeňka Přikryla.

Do druhé části byly soustředěny texty společenského zacílení, tedy ty, které sledovaly literární život, události, činnost spolků a institucí s literárním zaměřením (pro ilustraci uvádím např. Sdružení spisovatelů z Hané, olomouckou skupinu Spolku českých bibliofilů, návštěvy nositelů Nobelových cen v Olomouci apod.).

Závěrečnou část prvního dílu vyplnily medailony, informativní texty i hodnotící studie, jež se vztahovaly k žijícím literátům a literárním vědcům. Mnozí z nich, např. Eduard Petruš a Jaroslav Mazáč, se vydání druhého dílu nedočkali.

První díl vyšel na podzim roku 2004 a probudil zájem o literární publicistiku. Časté poukazy na skutečnost, že v publikaci *Z paměti literární Olomouce* mnohé osobnosti, jež měly být zaznamenány, chybějí, vedly VSMO k nápravě. Té mělo být dosaženo zpracováním druhého dílu.

Iniciátory díla i zpracovatele potěšil velký zájem a během roku a půl shromáždili texty pro vydání druhého dílu. Vše předčilo očekávání. Druhý díl autorsky obeslalo 71 autorů, opět převážně z Univerzity Palackého, ale nechyběli ani autoři s přímými vztahy k osobnostem olomoucké literatury. Členění do tří částí bylo zachováno i v druhém dílu. K nežijícím autorům bylo připraveno 51 textů. František Dobromysl Trnka, nejstarší z nich, se narodil v r. 1792, posledním v uvedené kapitole je Jiří Flíček, který zemřel r. 1963. Ani po vydání druhého dílu nelze tvrdit, že by téma bylo vyčerpáno.

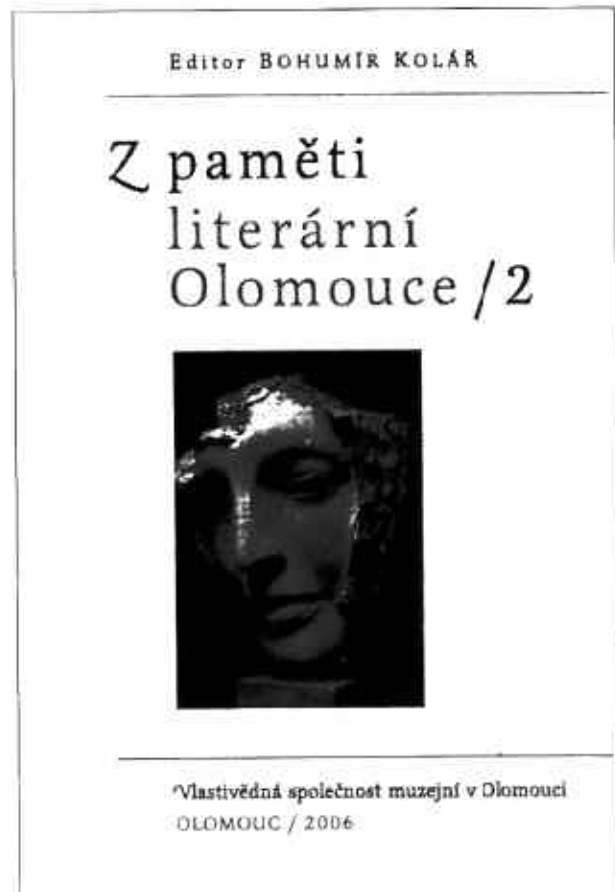
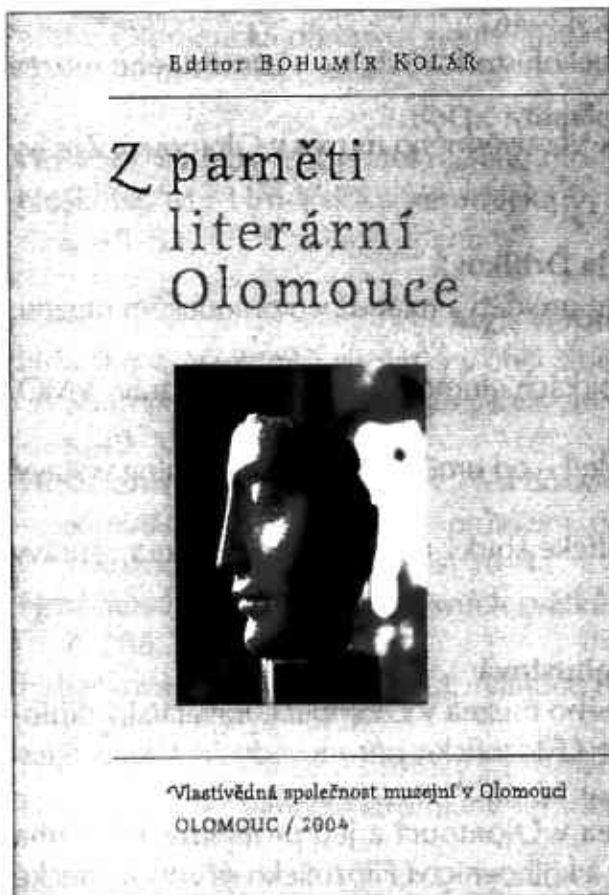
Do druhé části se sešlo 17 textů, kromě pojednání o literárních institucích a literárním dění do ní byly zařazeny i texty se specifickým zorným úhlem. Patří k nim např. grafologické studie, ve svých analýzách velmi přesvědčivé.

Závěrečnou část s pendantem tvoří 33 textů o žijících autorech, publicistech a literárních a s literaturou spjatých osobnostech. Svetozaru Vítkovi, nejstaršímu z nich, bylo v roce vydání druhého dílu rovných devadesát. Nejmladší z pojednaných, tj. Roman Ludva

a Radek Malý, bytostně patří k současné literatuře a vydavatelé byli rádi, že je mohli do „paměti“ díky jejich přátelům zařadit.

Dvousvazkové dílo je dokončeno, aniž bylo dosaženo absolutního vyčerpání daného tématu. Budiž řečeno, že „bílá místa“ na mapě literární tvorby v Olomouci a v Olomouckém kraji by mohla a dokonce měla být inspirací pro následovníky.

Literární Olomouc by si takový přístup zasloužila.

(Foto: B. F. Červinka)

Bibliografie pracovníků Historického ústavu VMO za léta 2000–2005

PhDr. Ivana Bortlová

- Bortlová, I.: Barokní sekretář z uměleckohistorické sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci. Zprávy VMO, č. 284, 2002, s. 57–58.
- Bortlová, I.: Český a moravský šperk 2. poloviny 20. století ve sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci. Zprávy VMO, č. 286, 2003, s. 43–46.
- Bortlová, I.: Miniatury a drobné malby v uměleckohistorické sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci. Katalog na CD. Olomouc 2004.
- Bortlová, I.: Český porcelán 19. století ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci. Zprávy VMO, č. 290, 2005, s. 3–5.

PaedDr. Ludmila Drtílková

- Drtílková, L.: Doprovodné programy k výstavám pro děti a mládež v olomouckém muzeu. Zprávy VMO, č. 284, 2002, s. 75–79.
- Drtílková, L.: Barokní glóby v kartografických sbírkách olomouckého muzea. Zprávy VMO, č. 286, 2003, s. 46–51.
- Drtílková, L.: Mapy, atlasy a glóby v zrcadle staletí – od umění k technice. Katalog výstavy. Olomouc 2004.
- Drtílková, L.: Výstava map a glóbů z kartografické sbírky olomouckého muzea. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 75–79.

Mgr. Jana Habustová

- Habustová, J.: Digitalizace rukopisů Vlastivědného muzea v Olomouci. Bakalářská diplomová práce. Ústav bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Opava 2003, 46 s. a 12 příl.
- Habustová, J.: Knihovna Vlastivědného muzea v Olomouci a její problémy. In: Kniha v 21. století (CD-ROM). Ústav bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Opava 2004, s. 106–113.
- Habustová, J.: Digitalizace rukopisů Sbírkové knihovny VMO. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 3–12.
- Habustová, J.: Seminář knihovníků muzeí a galerií v Olomouci 6.–8. 9. 2004. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 80–81.
- Habustová, J.: Perspektivy spolupráce paměťových institucí. Magisterská diplomová práce. Ústav české literatury a knihovnictví FF MU. Brno 2005, 137 s.

Mgr. Radim Himmler

- Himmler, R.: Přínos knihy Tomáše Jordána z Klauznburka o moravských léčivých vodách k poznání historicko-geografického obrazu raně novověké Moravy. In: Historie '98. Sborník prací celostátní studentské vědecké konference, red. P. Čornej a B. Zilyskyj. Praha 2000, s. 149–173.
- Himmler, R.: Olomoucká řemesla a obchod v minulosti (anotace výstavy). Střední Morava 15/2002, s. 134–135.

- Himmler, R.: Poznatky o lázních v 16. století v díle Tomáše Jordána z Klauznburka. Zprávy VMO, č. 284, 2002, s. 48–56.
- Himmler, R.: Kettnerová, Milena: Historie drožďařství v Olomouci. Praha, Milpo Media 2001, 72 s. (recenze publikace). Zprávy VMO, č. 286, 2003, s. 88–89.
- Himmler, R.: Expozice času ve Šternberku. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 82–83.
- Himmler, R.: Historie hodinářství na Olomoucku. In: Čas a jeho měření (doprovodná brožura k putovní výstavě Expozice času). Šternberk 2005, nestr.
- Himmler, R.: Olomoucká domovní znamení ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci. In: Olomoucká domovní znamení. Sborník ze sympozia. Olomouc 2005, s. 38–42.

PhDr. Miloslava Hošková, CSc.

- Hošková, M.: Život obyvatel malého města. In: Zábřeh – 750 let. Zábřeh 2004.
- Hošková, M.: Hrnčířská a keramická výroba v Zábřeze. Zprávy VMO, č. 290, 2005, s. 48–54.

Mgr. Veronika Hrbáčková

- Hrbáčková, V.: Zaniklé památky v obci Libivá. In: Lidové stavitelství na starých fotografiích. Sborník referátů ze semináře, Okresní muzeum ve Vysokém Mýtě 30.–31. 10. 2001, s. 49–55.
- Hrbáčková, V.: VPZ v Jakubovicích a dokumentace její roubené architektury. In: Sborník ze semináře Dřevěné stavby – průzkum, dokumentace, ochrana, využití, 11.–13. 9. 2002 v Rožnově p. Radhoštěm, s. 10–11.
- Hrbáčková, V.: Přehled církevních svátků a lidových zábav během roku. Zprávy VMO, č. 286, 2003, s. 51–55.
- Hrbáčková, V. – Kunzfeldová, J.: Vánoce na pohlednicích 1. světové války. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 54–60.
- Hrbáčková, V.: Vánoční stromky v proměnách času. Katalog výstavy. Olomouc 2004.
- Hrbáčková, V.: Vánoční stromky v proměnách času. Zprávy VMO, č. 290, 2005, s. 64–66.

Mgr. Irena Marie Kubešová

- Kubešová, I.: Pozdně gotická dómská vikářská sakristie a takzvaná knihovna. Zprávy VMO, č. 280, 2000, s. 27–38.
- Kubešová, I.: Tvrz a hrad v Podštátě. Sborník Státního okresního archivu Přerov, roč. 8, 2000, s. 207–222.
- Kubešová, I. – Vrtalová, J. (eds.): Olomoucká muzea, archivy a knihovny. Olomouc 2000.
- Kubešová, I. – Vrtalová, J. (eds.): Památky známé neznámé. Sborník příspěvků ze semináře Evropa – společné dědictví. Olomouc, 8.–9. 9. 2000. Olomouc 2000.
- Kubešová, I. – Vrtalová, J. (eds.): Významné olomoucké památky. Sborník příspěvků ze semináře. Olomouc, 6.–8. 9. 2001. Olomouc 2001.
- Kubešová, I.: Olomoucká radnice. In: Kubešová, I. – Vrtalová, J. (eds.): Významné olomoucké památky. Sborník příspěvků ze semináře. Olomouc, 6.–8. 9. 2001. Olomouc 2001, s. 36–54.

- Kubešová, I. M. – Jemelková, S.: Kamenné stopy barokní Olomouce. Katalog výstavy. Olomouc 2001.
- Kubešová, I. M.: K historii přerovského městského hřbitova na Šířavě I. Sborník Státního okresního archivu Přerov, sv. 9, 2001, s. 71–85.
- Kubešová, I. M. – Kunzfeldová J.: Historisch Olomouc – Olomouc historická. Katalog výstavy. Olomouc 2002.
- Kubešová, I. M. – Marková, J. – Oklešťková, K.: Průvodce historickou Olomoucí. Olomouc 2002.
- Kubešová, I. M. – Vrtalová, J. (eds.): Významné olomoucké památky II. Sborník příspěvků ze semináře. Olomouc, 13.–14. 9. 2002. Olomouc 2002.
- Kubešová, I. M.: Středověké hradby města Olomouce. In: Kubešová, I. M. – Vrtalová, J. (eds.): Významné olomoucké památky II. Sborník příspěvků ze semináře. Olomouc, 13.–14. 9. 2002. Olomouc 2002, s. 20–35.
- Kubešová, I. M. (ed.): Olomoucké domy a paláce. Sborník příspěvků ze semináře. Olomouc, 11.–13. 9. 2003. Olomouc 2003.
- Kubešová, I. M.: Stavební historie bývalé kanovnické rezidence Křížkovského 6 v Olomouci. In: Kubešová, I. M. (ed.): Olomoucké domy a paláce. Sborník příspěvků ze semináře. Olomouc, 11.–13. 9. 2003. Olomouc 2003, s. 45–54.
- Kubešová, I. M.: Budova někdejší Občanské záložny (nyní ČSOB) na Dolním náměstí v Olomouci. Střední Morava, sv. 16, 2003, s. 72–83.
- Kubešová, I. M.: Architektura radniční kaple sv. Jeronýma v Olomouci. In: Court chapels of the high and late middle ages and their artistic decoration / Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba. Sborník příspěvků k mezinárodnímu sympoziu. Národní galerie, Praha 2003, s. 201–213 a 436–442.
- Kubešová, I. M. – Graselli, E.: Olomoucký kraj – provincie Reggio Emilia. 40 let partnerství. Olomouc 2004.
- Kubešová, I. M. (ed.): Olomoucká pevnost. Sborník příspěvků ze semináře. Olomouc, 16.–18. 9. 2004. Olomouc 2004.
- Kubešová, I. M.: O kostelu. Vyd. MÚ Šternberk. Olomouc 2004.
- Kubešová, I. M.: O klášteřu. Vyd. MÚ Šternberk. Olomouc 2004.
- Kubešová, I. M.: O hradu. Vyd. MÚ Šternberk. Olomouc 2004.
- Kubešová, I. M.: Inter arma silent musae – k historii koleje piaristů ve Staré Vodě. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 38–47.
- Kubešová, I. M.: Ke stavební historii hradu Úsova v období gotiky a rané renesance. Zprávy VMO, č. 290, 2005, s. 28–42.
- Kubešová, I. M. (ed.): Olomoucké kláštery. Sborník příspěvků ze semináře. Olomouc, 10.–11. 9. 2005. Olomouc 2005.
- Kubešová, I. M. – Richterová, H.: Stavební historie domu U sv. Josefa na olomouckém Předhradí. Acta UP FF v Olomouci. Sborník k 65. narozeninám doc. PhDr. Jindřicha Schulze, CSc. Olomouc 2005, v tisku.

Mgr. Jaroslava Kunzfeldová

- Kubešová, I. M. – Kunzfeldová, J.: Historisch Olomouc – Olomouc historická. Katalog výstavy. Olomouc 2002.

Kunzfeldová, J. – Sofková, X. – Sovková, V.: Žena, žena... Život měšťanské ženy v 19. a na počátku 20. století. Katalog výstavy. Olomouc 2003.

Kunzfeldová, J.: Terče olomouckých ostrořelců. Zprávy VMO, č. 286, 2003, s. 56–57.

Kunzfeldová, J. – Hrbáčková, V.: Vánoce na pohlednicích 1. světové války. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 54–60.

Otakar Ruček

Ruček, O.: K ošetřování ikon ze sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 60–64.

Ruček, O.: Ocel nad zlato. Zprávy VMO, č. 290, 2005, s. 64–66.

Mgr. Xenie Sofková

Sofková, X.: Hrací zařízení Spaethe z hudebního fondu Vlastivědného muzea v Olomouci. Zprávy VMO, č. 282, 2001, s. 78–80.

Sofková, X.: Loutkářský Klicpera. Zprávy VMO, č. 284, 2002, s. 68–69.

Sofková, X.: Secesní cín. Zprávy VMO, č. 284, 2002, s. 9–17.

Kunzfeldová, J. – Sofková, X. – Sovková, V.: Žena, žena... Život měšťanské ženy v 19. a na počátku 20. století. Katalog výstavy. Olomouc 2003.

Sofková, X.: Hrací strojky. Zprávy VMO, č. 286, 2003, s. 22–29.

Sofková, X.: Svět loutek a loutkových divadel. Zprávy VMO, č. 286, 2003, s. 74–75.

Sofková, X.: Secesní sklo. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 65–70.

Mgr. Veronika Sovková

Sovková, V.: Pozůstalost dr. Františka Příkryla v archivu VMO. Zprávy VMO, č. 284, 2002, s. 59–61.

Sovková, V.: Pozůstalost dr. Františka Příkryla v archivu Vlastivědného muzea v Olomouci. In: Aktivita duchovních na poli vědy a kultury. Sborník příspěvků z vědecké konference k 100. výročí úmrtí Beneše Methoda Kuldy. Rožnov pod Radhoštěm 2003, s. 98–100.

Kunzfeldová, J. – Sofková, X. – Sovková, V.: Žena, žena... Život měšťanské ženy v 19. a na počátku 20. století. Katalog výstavy. Olomouc 2003.

Sovková, V.: Výstava k jubileu 120. výročí založení VSMO. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 94–96.

Sovková, V.: Žena, žena ... Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 97–99.

Sovková, V.: Vliv dámského odboru VSMO a sester Wanklových na kulturní vývoj Olomouce v závěru 19. století. In: Sborník z konference Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století. Středočeské muzeum v Rožtokách u Prahy 2005, s. 363–370.

Bc. Milan Stecker

Stecker, M.: Japonské meče ve sbírkách českých muzeí. Zprávy VMO, č. 286, 2003, s. 66–67.

Stecker, M.: Japonský meč II. Tsuka. Zprávy VMO, č. 288, 2004, s. 71–72.

Stecker, M.: Japonský meč III. Pochva (saya). Zprávy VMO, č. 290, 2005, s. 57–58.

Výroční zpráva o činnosti VMO za rok 2005

Miloslava Hošková, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Rok 2005 byl pro Vlastivědné muzeum v Olomouci rokem velkých změn. Rada a Zastupitelstvo Olomouckého kraje rozhodly pro VMO o významném investičním počínu – o zahájení rekonstrukce budovy depozitářů VMO na Denisově ul. V květnu 2005 byly uzavřeny expozice *Olomouc v minulých staletích* a *Z muzejních depozitářů* a upraveny na dočasné depozitární prostory. Další místa pro uložení sbírkových předmětů byla připravena uzavřením a přizpůsobením Václavkova sálu a Velkého sálu (Kostela), pro uložení sbírek posloužil i bývalý Malý sál a budova sýpky v Chudobíně. Pro umístění odborných pracovníků HÚ VMO byly upraveny sály v I. patře. Všichni pracovníci s velkým úsilím popsali a zabalili veškeré sbírkové předměty a připravili je k přestěhování do hlavní budovy VMO. Stěhování zabezpečovali pracovníci provozního oddělení. Přes některé obtíže, které se v průběhu roku nečekaně objevovaly, se do konce roku 2005 podařilo přemístit všechny sbírkové předměty i část drobného hmotného majetku (regály, skříně, pracovny aj.).

Akviziční činnost muzea, tj. sbírková dokumentace společnosti a přírody, byla v tomto roce kvůli stěhování sbírek pozastavena a probíhala pouze v první polovině roku. Nové přírůstky byly získávány nákupy, dary a vlastní odbornou činností. V prvním stupni evidence bylo do sbírek muzea zařazeno 14 243 kusů předmětů zapsaných pod 240 přírůstkovými čísly. V evidenci druhého stupně bylo zpracováno celkem 3 670 inventárních čísel. Do CESu bylo zapsáno celkem 1 136 evidenčních čísel, což představovalo 7 436 kusů předmětů, vyřazeno bylo 207 evidenčních čísel, tj. 207 kusů sbírkových předmětů. V oblasti inventarizace sbírkových předmětů se podle schváleného plánu postupovalo pouze u sbírek přírodovědných, které nepodléhaly balení a stěhování. V rámci Historického ústavu VMO proběhla inventarizace sbírek v rámci balení na 100 %. Inventarizací prošlo celkem 466 709 kusů sbírkových předmětů, což je 51,7 % z celkového počtu. Konzervátorské pracoviště VMO ošetřilo v průběhu roku celkem 52 813 kusů předmětů, 183 479 kusů předmětů přírodovědného charakteru bylo ošetřeno externě.

V souvislosti s uložení sbírkových předmětů se pro budovu sýpky v Chudobíně podařilo získat dotaci od MK ČR i od Olomouckého kraje, po 492 tis. Kč, na novou instalaci BZP a EZP.

V oblasti vědecko-výzkumné činnosti se plánem stanovené úkoly řešily průběžně. Interních úkolů bylo 21,5 x podíl na jiném úkolu, 7 externích úkolů a jeden mezioborový výzkum. Dále se odborní pracovníci zúčastnili řady konferencí a seminářů.

V rámci ediční činnosti VMO byly v roce 2005 vydány Zprávy VMO č. 283 – *Přírodní vědy a drobné katalogy k výstavám Zlaté Hory – historie rudního ložiska evropského významu, U nás na Hané, Kočáry a lucerny – naši předkové při zábavě a cestování v 19. století a Oldřich Šimáček – scénografické návrhy*. VMO se dále podílelo na edici knih *Olomoucký orloj, Rakouská armáda za napoleonských válek* a fotoalbech *Olomouc 1890–1920* a *Olomouc 1926–1939*, pokračovaly práce na edici *Chráněná území ČR – díl Kras a jeskyně České republiky*.

Přes velké zaneprázdnění se stavebními úpravami a stěhováním byla připravena řada úspěšných výstav: *U nás na Hané, Zlaté Hory – historie rudního ložiska evropského významu*.

mu, Kouzlo betlémů, Olomouc v letech 1938–1945, Historická svítidla ze sbírek VMO, Nevíte, po čem šlapete, Cestička do školy, Samurajská čest a jiné. Pracovníci HÚ VMO se v průběhu roku věnovali kromě stěhování sbírek přípravě stěžejní výstavy roku 2006 *Sága moravských Přemyslovců – Život na Moravě od 11. do počátku 14. století*.

V květnu 2005 byla připravena *Muzejní noc*, která se nesla ve znamení baroka. Návštěvníci se měli možnost zúčastnit kostýmovaných komentovaných prohlídek expozic a výstav, v atriu muzea zhlédli barokní operu a připraveno bylo překvapení spočívající v odhalení a představení nově získaného významného exponátu – barokní supraporty.

Jako velmi úspěšný počín lze hodnotit navázání spolupráce s Univerzitou třetího věku FF UP v Olomouci, pro kterou muzeum kompletně připravilo přednášky zimního semestru. Čtrnácti přednášek se zúčastnilo 980 seniorů, studentů U3V.

Velký ohlas získal *Přednáškový cyklus VMO pro střední školy Olomouckého kraje*, jehož 11 přednášek navštívilo 658 studentů středních škol. Pro 2. stupeň ZŠ byl připraven *Vlastivědný trojboj*, jehož finále se zúčastnilo 80 žáků.

Pracovnice PÚ VMO připravily řadu soutěžních a vzdělávacích programů pro 1. i 2. stupeň ZŠ, které se setkaly s velkým zájmem, stejně tak jako vzdělávací projekt zaměřený na historické hodiny.

V souladu s Konceptí účinnější péče o TLK, plánem práce VMO a předběžným plánem činnosti centra péče o TLK při VMO pro 2. polovinu r. 2005 byla realizována řada aktivit. Z nich předně pokračoval orientační výzkum v terénu s cílem obeznámení a následným rozpracováním dlouhodobé koncepce terénních aktivit dle koncepce centra pro TLK. Orientační a sondážní výzkum přechází místy v dlouhodobý detailní výzkum. Plánovitě je od oblastí bližších Olomouci postupně rozšiřován do vzdálenějších lokalit. Koncentroval se zčásti na Šternbersko a Uničovsko (zejm. Hnojice a Štěpánov), zejména pak na Příkazy,

Vernisáž výstavy *U nás na Hané*, březen 2005 (Foto: P. Rozsival)

Cholinsko, Haňovice a Litovelsko včetně Chudobína, kde zejména byly získány bohaté podklady historicko-etnografického charakteru (např. od laického historika a písmáka p. Nedomy z Chudobína, p. Zedníčka v Němčicích – např. jeho vlastní vzpomínkové povídky národopisného charakteru, záznamy p. Harszlaka z Červenky o místních Volyňských Češích a zejména lokálním výročním cyklu). Terénní výzkum byl zahájen rovněž na Prostějovsku a Němčicku.

Terénní výzkum byl zaměřen na:

1. historický a soudobý stav tradice a zvykosloví a vyhledávání a dokumentaci dosud živých jevů a jejich nositele. Tyto tradiční zvyky a obřady byly vesměs evidovány a zakomponovány do plánu práce na rok 2006. Dokumentovány byly Kluzovské hody v Haňovicích (výzkum nutno opakovat po několik ročníků pro získání uceleného obrazu vývoje a proměn tohoto jevu). I zde se osvědčila dobrá spolupráce s obcí. Kooperace s vedením obcí jako vhodný předpoklad následného výzkumu se osvědčila i v případě dalších obcí: Velké Bystřice, Choliny, Uničova, Štěpánova, Hnojic aj. Pro plnění úkolů centra péče o TLK je nezbytná spolupráce s kronikáři a písmáky (např. Haňovice, Červenka, Němčice), folklórními soubory, občanskými sdruženími a jinými subjekty angažujícími se při udržování nebo revitalizaci lokálních tradic (např. soubor Cholinka, Hagnózek, Klas apod.) nebo kulturními organizacemi a centry (např. MěKIC Litovel, IC Němčice, Uničov, DUHA Prostějov aj.), organizátory nejrůznějších folklórních, folkloristických, řemeslných a dalších akcí lidového charakteru. Stejně tak jsou postupně navazovány kontakty s místními sbory hasičů či myslivců nebo sportovními kluby, které mnohdy na venkově jsou do určité míry nositeli tradice. Tento většinou předběžný výzkum přinesl konkretizaci, detailnější zacílení výzkumu, který bude nutno rozšířit postupně o další regiony kraje. Z řady obcí byl získán pro centrum péče o TLK VMO materiál v podobě publikací, pohlednic, hudebních a foto-

Muzejní noc 2005 – pracovníci VMO se členy souboru Ensemble Damian, květen 2005 (Foto: P. Rozsival)

grafických CD, pamětní obecní medaile apod. Od registrace jevů byl – zatím sporadicky – zahájen výzkum pamětníků (např. p. Vaca v Příkazech aj.).

2. lidová řemesla a výrobce – jejich vyhledávání, evidence, dokumentace (v této sféře zatím převážně foto a písemná dokumentace stejně jako u tradice nezahrnuje celý kraj, ale jen některé jeho oblasti – Litovelsko, zčásti Přerovsko, Němčicko) výrobních postupů – zde zejména na Prostějovsku a Konicku (výrobci ze slámy, pečivo) a Litovelsku (keramika a kachlová kamna). Cílem je kompletní evidence výrobců a postupná dokumentace mj. pro nominaci vhodných kandidátů národopisného regionu Haná na titul Nositel tradice.

3. řeckou a slavomakedonskou menšinu. V tomto období kulminoval sběr materiálu pro výstavu o kultuře, tradicích a zvycích řecké menšiny (únor, březen 2006) zejména v Šumperku, Zlatých Horách, částečně v Jeseníku, byly zdokumentovány (video a foto i písemná dokumentace) oslavy Dne Ochi v Šumperku, řecké křtiny v Jeseníku, oslava Ag. Nikolaose v Šumperku, výuka novořečtiny – Šumperk. V rámci výzkumu menšin byla mj. zahájena evidence menšin v Olomouckém kraji, kulturní a další aktivity zejména lidového a tradičního charakteru – Bulhaři, Slováci, Rusové, sběr periodik menšin (např. řeckých Kalimera a Dialogos, bulharský Roden Glas, arménský magazín Nairi-Nairi, slavomakedonské kalendáře apod.).

Zahájen byl také archivní výzkum (zatím pouze v Šumperku a Jeseníku) jednotlivých jevů spojený s vyhledáváním zpráv v tisku v souvislosti s TLK. S tím je spojeno postupné studium obecních kronik a kronik jednotlivých folklórních souborů a excerpcování dokumentárních materiálů pro centrum péče o TLK.

Ruku v ruce s terénním výzkumem pokračovalo také rozšiřování sítě terénních spolupracovníků ze všech uvedených lokalit.

Základní ekonomické údaje o hospodaření VMO za rok 2005

Za rok 2005 činil výsledek hospodaření VMO po zdanění	125 384 Kč.
Jako příspěvková organizace získalo VMO	
dotace na provoz v celkové výši	20 103 740 Kč.
Výnosy z vlastní činnosti (tržby za vstupné, pronájem sálů, komisioní prodej a ostatní služby) činily	935 182 Kč.
Celkové výnosy činily v r. 2005	21 038 921 Kč.
Celkové náklady	20 913 537 Kč.

Téměř tři čtvrtiny nákladů v rozpočtu VMO tvořily mzdy a odvody na zdravotní a sociální pojištění. Zbytek, zhruba 6,5 mil. Kč, byl použit na veškerý ostatní provoz (spotřeba energie, nákup materiálu, provoz aut, opravy a údržba, veškeré služby, pojištění, propagace, nákup sbírkových předmětů a další).

V r. 2005 jsme museli v rámci tohoto rozpočtu ještě přestěhovat celou budovu muzea – Denisova ul. Náklady spojené s tímto stěhováním (obalový materiál, stěhovací služby, mzdy brigádníků a úpravy v budově) se vyšplhaly na bezmála 1 700 000 Kč.

Doprovodný program k výstavě *Sága moravských Přemyslovců*

Renáta Fífková, Vlastivědné muzeum v Olomouci

Vlastivědné muzeum v Olomouci ve spolupráci s Muzeem města Brna připravilo na jaro 2006 ambiciózní projekt – výstavu nazvanou *Sága moravských Přemyslovců – Život na Moravě od 11. do počátku 14. století*, jež je inspirována 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců, zavražděného na olomouckém hradě 4. srpna 1306.

K této rozsáhlé výstavě připravilo Vlastivědné muzeum v Olomouci v jarních a letních měsících bohatý doprovodný program určený návštěvníkům všech věkových kategorií. Slavnostní otevření výstavy proběhlo odpoledne **20. dubna 2006 historickým kostýmovaným průvodem**, který se za velkého zájmu stovek Olomoučanů vydal od budovy VMO k Přemyslovskému paláci, dějišti výstavy. Na třicet členů královské družiny v čele s mladičkým králem Václavem III. a jeho chotí Violou Těšínskou se za zvuků staročeské písně *Svatý Václave, vévodo české země* rozmístilo před průčelím katedrály sv. Václava, kde společně se stovkami návštěvníků vernisáže zhlédlo **rytířský turnaj** v podání Divadelní a šermířské společnosti Gonfanon z Boskovic a vyslechlo si **ukázky dobové hudby** připravené souborem Musica variata.

Poté promluvil Ing. Pavel Horák, zástupce hejtmana Olomouckého kraje RNDr. Ivana Kosatíka, jenž nad výstavou převzal záštitu, a ředitelé obou pořádajících institucí PhDr. Miloslava Hošková, CSc., (VMO) a PhDr. Pavel Ciprian (MMB) stejně jako hlavní garantky výstavy Mgr. Xenie Šofková (VMO) a PhDr. Dana Cejnková (MMB). V závěru vernisáže **byl slavnostně pokřtěn reprezentativní katalog výstavy**, který k vydání připravilo Vydavatelství UP. Role kmotrů se ujali Ing. Horák, PhDr. Hošková, CSc., a PhDr. Ciprian.

Od 9. května do 6. srpna 2006 byla v přízemí olomouckého Vlastivědného muzea veřejnosti **představena stovka výtvarných prací dětí a mládeže** inspirovaných výstavou *Sága moravských Přemyslovců: 700. výročí tragické smrti Václava III., uměním a kulturou přemyslovské Moravy*. Své výtvarné práce na výstavu zapůjčili žáci 2. stupně ZŠ Demlova v Olomouci, kteří je vytvořili v rámci projektového vyučování pod vedením PaedDr. Miroslavy Dačické, žáci 8. ročníku ZŠ Zeyerova v Olomouci vedení Mgr. Jindřiškou Doleželovou (cyklus podobizen přemyslovských panovníků, ilustrace k pověsti *Poslední noc krále Václava III.*), děvčata a chlapci ze Základní umělecké školy Miloslava Stibora v Olomouci, třídy Mgr. Jitky Tláskalové a Mgr. Libuše Našové (cyklus gotických iniciál, románská a gotická architektura a sochařství), žáci 7. ročníku ZŠ Aloise Štěpánka v Dolanech vedení Mgr. Janou Horákovou (rytířská kultura) a studenti Gymnázia Uničov pod vedením Mgr. Věry Kubíčkové (gotické portréty, faksimile listin). Velmi zdařilá výtvarná dílka hodnotila odborná porota složená z pracovníků VMO, třináct nejlepších bylo oceněno diplomy, historickými publikacemi, postery a volnými vstupenkami.

Na tři stovky žáků základních a studentů středních škol Olomouckého kraje si 18. května a 23. června 2006 mohly vyzkoušet svou zručnost a pohotovost v řadě **středověkých her**, při nichž jim v atriu VMO odborně asistovali členové Divadelní a šermířské společnosti Gonfanon z Boskovic. Čekal na ně mlatový turnaj, chytání věnečků na meč, chůze na chůdách a dokonce i střelba z luků a kuší.

Poslední Přemyslovec na českém trůnu Václav III.
s chotí Violou Těšínskou (Foto: P. Rozsival)

Královská družina před průčelím katedrály sv. Václava
(Foto: P. Rozsival)

Pěší rytířský turnaj v podání Divadelní a šermířské
společnosti Confanon (Foto: P. Rozsival)

Křest katalogu výstavy *Sága moravských Přemyslovců*
(Foto: P. Rozsival)

Středověké hry v atriu VMO (Foto: P. Rozsival)

Poslední noc Václava III. – komentovaná prohlídka
výstavy na Muzejní noci (Foto: J. Habustová)

Scéna z divadelní hry J. Sulovského *Václav III. – O historii jedné královraždy*. (Foto: M. Kvapilová)

Výstavě Sága moravských Přemyslovců byla věnována také letošní **Muzejní noc** ve VMO nazvaná *Poslední noc Václava III.* Pro děti i dospělé byly připraveny **komentované prohlídky** výstav a stálých expozic, přičemž role průvodců se ujali odborní pracovníci VMO oblečení do kostýmů z období rané gotiky, v atriu muzea se zápolilo na **středověkých hrách** a vyvrcholením celé akce se stalo **muzikálové monodrama** autorky Květy Drahokoupilové *Václav III. aneb Poslední noc posledního Přemyslovce*, které nastudovala Malá divadelní společnost Kostým z Příbrami.

Přemyslovské tematice bylo věnováno i několik přednášek. Hned v den slavnostního zahájení výstavy to byla **přednáška** PhDr. Karla Maráze, Ph.D., z Ústavu pomocných věd historických a archivnictví FF Masarykovy univerzity v Brně nazvaná *K vládě, osobnosti a vraždě Václava III.*, která se setkala s mimořádným zájmem odborné i laické veřejnosti. Studenti olomoucké Obchodní akademie si v rámci doprovodného programu k výstavě Sága moravských Přemyslovců vyslechli 18. května v klubovně VMO přednášku předního olomouckého archeologa PhDr. Josefa Bláhy věnovanou kultuře každodenního života ve středověké Olomouci nazvanou *Život ve středověkém městě*. Nezapomněli jsme však ani na naše studenty-seniory z Univerzity třetího věku, kteří ve VMO v akademickém roce 2005/2006 absolvovali běh *Kultura v minulosti a současnosti*. V pátek 9. června jsme pro ně ve spolupráci s olomouckou pobočkou Zemského archivu v Opavě připravili i mimořádný **seminář věnovaný písemným pramenům přemyslovského období** uloženým ve fondech olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě a Státního okresního archivu v Olomouci. Poutavý výklad Mgr. Štěpána Kohouta studenty nesmírně zaujal, stejně jako prezentované listiny a rukopisy, často překrásně iluminované (např. Olomoucké nekrologium, breviář biskupa Bruna ze Schauenburgu aj.).

Symbolickou tečkou za olomouckou etapou výstavy Sága moravských Přemyslovců se stala **premiéra divadelní hry** MgA. Jana Sulovského *Václav III. – O historii jedné královraždy*, která se odehrála na Václavském náměstí v Olomouci v pátek 4. srpna 2006, tedy přesně 700 let od tragické události, jež patří k významným mezníkům naší národní historie. Pod autorovým režijním vedením se třem stovkám diváků představili herci Moravského divadla Olomouc a Divadla Šumperk. Hra, stejně jako celý doprovodný program k výstavě, vznikla za finanční podpory Olomouckého kraje. Celkem se doprovodného programu k výstavě Sága moravských Přemyslovců zúčastnilo od dubna do srpna 2006 přes 4 200 návštěvníků všech věkových kategorií.

Spolupráce Univerzity třetího věku s Vlastivědným muzeem v Olomouci

Kateřina Sýkorová, zastupující ředitelka U3V při Univerzitě Palackého v Olomouci

V akademickém roce 2005/2006 počínaje zářím byla zahájena spolupráce mezi Univerzitou třetího věku při Univerzitě Palackého v Olomouci a Vlastivědným muzeem v Olomouci. Ve spolupráci s tiskovou mluvčí muzea PhDr. Renátou Fífkovou byl sestaven velmi pestrý a zajímavý program přednášek, exkurzí a odborně vedených diskusí pro studenty tzv. třetího věku, tedy studenty nad padesát let věku. Šlo o přednáškové cykly zaměřené zejména na poznání nejširšího spektra kulturních a historických tradic Olomoucka a jejich zasazení do celorepublikového a také evropského kontextu. Přednášky byly realizovány nejen zaměstnanci muzea, ale také externími odborníky, se kterými muzeum dlouhodobě spolupracuje. Muzeum samotné velkoryse nabídlo k přednáškám své prostory, konkrétně šlo o klubovnu, a to včetně technického zázemí. Je to právě také technická podpora v podobě dataprojektoru, plátna, počítače, a dalších pomůcek, které zvyšují interaktivitu výuky tolik potřebnou pro uchování a zvyšování kvality forem celoživotního vzdělání, kterého je U3V součástí. Studenti senioři velmi oceňují podnětné badatelské prostředí, které je dále motivuje k samostudiu, ať už literatury, nebo samotných kulturně historických památek.

Studenti-senioři obdivují při výuce vzácné rukopisy přemyslovské doby z fondů olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě. (Foto: R. Fífková)

Posluchačstvo, které začalo navštěvovat tento cyklus, bylo velmi všímavé, náročné a kritické. Z vlastních reakcí našich studentů je patrné, že dokáží ocenit pečlivou přípravu lektorů, přípravu studijních materiálů, odbornost přednášky, ale i organizační zázemí a unikátnost prostor VMO, ve kterých byla jejich výuka realizována. Vlastivědné muzeum v Olomouci je po zásluze vnímáno jako jakési centrum regionální kultury a regionálních aktivit obecně. Také Univerzita Palackého si prostřednictvím svých akademiků i studentů uvědomuje významnou roli poznávání a porozumění regionu, ve kterém se nachází, historické kontinuity, na kterou navazuje, a příslib do budoucna, ke kterému se upíná.

Nejen samotné přednášky byly studenty hodnoceny jako „lahůdky“ či „nejlépe strávené odpoledne“. Fakt, že dr. Renáta Fífková velmi nadšeně a obětavě pracovala na jejich plné informovanosti o tom, co zajímavého

se děje na půdě muzea, které výstavy a další aktivity stojí za zhlédnutí a co významného se odehrává v regionu, učinil tento kurz nejžádanějším kurzem i na další akademický rok. Kurzů na U3V v Olomouci je celkem osm, je tedy rozhodně na místě označit takovou situaci za velký úspěch vzájemné spolupráce mezi Univerzitou Palackého a Vlastivědným muzeem. Snad mohu za naše studenty vyjádřit naději, že naše vzájemné setkávání na poli kultury a historie Moravy bude i nadále pokračovat.

Výsostný intelektuál PhDr. Jaroslav Kanyza

Bohumír Kolář, předseda Literární sekce VSMO

Od narození Jaroslava Kanyzy, výrazné olomoucké osobnosti druhé půle minulého věku, uplyne v těchto dnech rovné století. Pamětníci na něho vzpomínají, mladí se o něm dovídají jednak prostřednictvím díla, které budoucím jako by bezděčně zůstavil, jednak díky živému obrazu, jenž je v myslích jeho studentů stále živý. Sto let, jež uplynuly od jeho narození, nám dává příležitost PhDr. Jaroslava Kanyzu opětovně připomenout. Neděje se to tak často, jak by si kdysi nepřehlédnutelný ředitel Krajského vlastivědného ústavu v Olomouci a později profesor hejčínského gymnázia zasloužil.

Jaroslav Kanyza se narodil 25. dubna 1906 v Lipníku nad Bečvou v rodině tamního pekaře. Byl nejmladší a měl sedm sourozenců. Dětství strávil v Týně nad Bečvou, kam se Kanyzovi v roce 1910 přestěhovali. Jaroslav studoval na reálném gymnáziu v Lipníku nad Bečvou, kde v roce 1925 maturoval, ale středoškolská studia si o rok prodloužil oktávou na klasickém gymnáziu v Kroměříži s cílem „zdokonalit se“ v latině. Nepochybně se to stalo ve shodě s jeho již vyhraněným záměrem věnovat se po maturitě jazykovému studiu na Masarykově univerzitě. V Kroměříži také v roce 1926 z latiny odmaturoval.

Po absolvování studia francouzštiny – češtiny v Brně, kde v roce 1932 promoval, krátce působil ve Zlíně, kde vážně onemocněl a byl operován. Poté do konce školního roku působil, doporučen Arne Novákem, v univerzitní knihovně v Brně; v roce 1932 se Kanyzovi opět vrátili z Týna nad Bečvou zpět do Lipníka. V roce 1933 získal Jaroslav Kanyza profesorské místo na reálném gymnáziu v Lipníku nad Bečvou, kde kdysi studoval. Nejdříve jako výpomocný profesor bez nároku na mzdu, poté několik měsíců s platem 493,- Kčs, následně se stal zatímčným a nakonec definitivním profesorem. V Lipníku se tehdy oženil se svou kolegyní Annou, rozenou Kežlinková, původem z Brna. Herec Jan Kanyza působící v Praze je jejich syn. Kanyzovo zakotvení v rodném městě přerušily válečné události a zvůle okupantů, kteří ústav, kde působil, v roce 1941 uzavřeli. On sám pak byl na krátkou dobu „přemístěn“ do Přerova, ale posléze, stalo se to roku 1943, byl povolán na „nucené“ práce do Polska, odkud se mu podařilo utéci. V poloilegalitě žil v Lipníku nad Bečvou a až do konce války pracoval v tiskárně. Válečné osudy a od nich se odvíjející zážitky ovlivnily jeho životní orientaci.

Po válce působil Jaroslav Kanyza v brněnském a ostravském rozhlasu, což mu nezprostředkoval nikdo menší než Ivan Olbracht, a v roce 1951 byl pak povolán jako designovaný ředitel Krajského vlastivědného muzea do Olomouce. Na olomoucké univerzitě o dvě léta později získal doktorát z pedagogiky. V letech 1960–1962 působil jako externí lektor na FF UP a věnoval se cvičením v českém jazyce a literatuře. Ve funkci ředitele muzea pobyl plných deset let, ale hanácké metropoli zůstal věrný až do konce života. Svůj rodný kraj navštěvoval nejen z rodinných důvodů, ale častokrát i jako publicista a spisovatel. Období muzejní práce patří z hlediska publicistické a spisovatelské k nejproduktivnějším. K mnohým textům Kanyzu vyprovokovala samotná profese. Jednou z prvních Kanyzových prací je společně se Z. Gardavským zpracovaný *Průvodce po historických památkách města*, vydaný v roce 1952. V rukopise zůstal a ve VKOL je uložen jeho text *Vzpomínka na založení Vlasteneckého spolku muzejního* (1953). V bulletinu Českého národního muzea (1955) byla

publikována jeho *Zpráva o muzejnictví v olomouckém kraji*. Ucelený je Kanyzův soubor odborných pojednání o muzeu v Olomouci, Šternberku, Litovli a Uničově, zpracovaný v roce 1955 a publikovaný souhrnně v roce 1957. Vlastivědný charakter má i jeho studie *První české noviny v Olomouci* (Sedlské noviny 1848) a stať *Olomoucká léta Josefa Klvani* otištěná v časopise *Za hlasem Komenského* v roce 1957. K vlastivědné tematice se Kanyza vrátil i jako penzista. V roce 1973 zpracoval *700 let Štěpánova u Olomouce – O minulosti a přítomnosti obce*. Jeho práci vydal tamní MNV. Hodnotný je i Kanyzův text k jubileu Ing. Josefa Kšíra z téhož roku. Kšír si tehdy připomínal své 85. narozeniny.

Jaroslav Kanyza udržoval pravidelné styky s rodným městem a krajem a věnoval mu pozornost i jako publicista a odborný spisovatel. Věnoval se národopisu celého Pobečví, lidové písni a slovesnosti. Napsal mnoho studií o velkých osobnostech kraje. Patřil mezi ně Jan Neff, František Táborský, Josef Klvaňa, Rudolf Kout a mnozí další. Často byl zván do Lipníka nad Bečvou jako lektor. Jeho přednášky ve školách i na veřejnosti byly oceňovány jako události řečnické, ba téměř herecké, protože byly prolity nadšením, znalostmi a hlubokými vědomostmi.

Vrchol literární tvorby Jaroslava Kanyzy však dnes vidíme v jeho pracích beletristických, jimiž se autor vrátil do Pobečví, do svého rodného kraje a města. Prvním dílem tohoto typu jsou *Helštýnské pověsti*, ucelený drobný soubor textů na necelých šedesáti stranách, psaný kvalitní češtinou s důrazem na dobrou fabulaci a dostatečnou míru napětí. Vrcholem Kanyzovy literární tvorby je pak rozsáhlejší novela *V městě kardinálově*, situovaná do autorova rodiště. V ní je představen Lipník nad Bečvou v době pobělohorské, v údobí rekatolizace a utužování nevolnictví. V Kanyzově knize se uplatňují dobové historické pohledy, preferován je dějinný výklad shodný s Palackým a Jiráskem. V kontextu doby a v jisté závislosti na osobních zkušenostech v době války se u autora projevuje neskrývaná citlivost k sociální problematice. Později se Jaroslav Kanyza o soustavnou beletristickou tvorbu nepokoušel.

Zapomínanou oblastí Kanyzových aktivit je jeho inklinace k hudbě. Málokdo už si vzpomene, že byl členem Moravské filharmonie a zpěvákem a konferenciérem Pěveckého sdružení moravských učitelů, což bylo umožněno skutečně jen těm nejlepším z nejepších.

V Olomouci byl PhDr. Jaroslav Kanyza vnímán jako persona grata, jako výsostný intelektuál. Tato pozice spočívala na pevných základech, k nimž patřilo klasické vzdělání, znalost latiny a francouzštiny a mimořádné znalosti z oblasti literární. Kanyzova vysoká vzpřímená postava, jeho pozdně stříbrné vousy a intelektuální „dýmka“ z něj činily člověka, jehož nebylo možno přehlédnout. I v běžné mluvě se projevoval jako výtečný stylista a budil respekt, a to nejen mezi studenty. S Olomoucí se naprosto sžil a patřil k ní mnohdy více než rodilí měšťané.

Poslední životní osudy PhDr. Jaroslava Kanyzy byly velmi složité. Zemřel po delší těžké nemoci 12. června 1982 v Olomouci, měsíc poté, co zemřela jeho choť Anna Kanyzová (12. května 1982). Smrt manželky nemocného Jaroslava Kanyzu natolik zkrátila, že ji přežil jen o pouhý měsíc. Rozloučení se zesnulým se konalo v olomouckém krematoriu za přítomnosti mnoha jeho přátel a osobností z Olomouce i z rodného Pobečví a Lipníka nad Bečvou. Jejich jménem se rozloučil se slavným rodákem bývalý předseda MěstNV v Lipníku nad Bečvou B. Skácel, za kulturní veřejnost promluvil olomoucký publicista PhDr. Bohumil Vaňák. Popel zesnulých byl uložen v rodinné hrobce na hřbitově v Lipníku nad Bečvou.

PhDr. Jaroslav Kanyza nebyl za svého života předmětem přílišného publicistického zájmu a realizovaná svědectví o něm jsou spíše ojedinělá. Jako osobnost spjatá s regionem nebyl zařazován do šířeji pojímaných encyklopedií a slovníků. Výzkumný zájem o něho projevil PhDr. Eva Doupalová, specialistka na dětskou literaturu, a věnovala mu hodnotné, encyklopedicky pojaté heslo ve *Slovníku sběratelů, vydavatelů a zpracovatelů moravských lidových pověstí*, jenž vyšel jako součást univerzitního díla *Acta universitatis Palackianae Olomouensis, Facultas Paedagogica, Philologica IV./1987, Český jazyk a literatura 6*. Předmětem jejího zájmu byl Kanyza jako autor pověstí, což souviselo s její orientací na dětskou literaturu. Je to však dosud nejpodrobněji zpracované „heslo“ o Kanyzovi. V zájmu o Kanyzu časově předstihl Evu Doupalovou pouze PhDr. Bohumil Vaňák dvěma texty v Lipenském kulturním kalendáři v roce 1982, tedy v roce Kanyzova úmrtí. Druhý Vaňákových text má podobu nekrologu. Velmi citově vyladěné svědectví podává v publikaci *Z paměti literární Olomouce* (Nakladatelství Olomouc 2004) o Kanyzovi grafik Ladislav Rusek, jenž ve svém příspěvku připomíná Kanyzu jako svého nezapomenutelného profesora na gymnáziu v Lipníku nad Bečvou.

Faktograficky bohatý jubilejní text u příležitosti 95. výročí narození nejobsáhleji zpracovávala o Jaroslavu Kanyzovi pro Přerovský týdeník *Věra Fišmistrová* v roce 2001. Upozorňuje na řadu ineditních a v rukopise uložených děl, jež ještě čekají na publikační zhodnocení. Patří k nim Jan Olivetský z Olivetu, Olomoucká kronika, Kdy a proč byl rozbořen hrad Drahotuš, Jak se v Lipníku soudívalo, Vánoce na Záhoří, Čertova studna, Vydražování sirotků v Týně a další velmi rozmanité práce vlastivědné, ale i beletristické.

100. výročí narození PhDr. Jaroslava Kanyzy nabízí příležitost doposud publicistické ohlasy shrnout a vydat ucelenější zprávu o tom, že Jaroslav Kanyza, ač téměř před čtvrt stoletím odešel, je mezi námi a má nás čím obohatit.

Literatura

Doupalová, E.: *Slovník sběratelů, vydavatelů a zpracovatelů lidových pověstí*. Univerzita Palackého Olomouc 1987.

Fišmistrová, V.: Jaroslav Kanyza a Lipník nad Bečvou. *Přerovský týdeník*, 4. května 2001.

Rusek, L.: Jaroslav Kanyza v mých vzpomínkách. In: *Z paměti literární Olomouce*. Olomouc 2004.

Vaňák, B.: K 76. narozeninám lipenského rodáka Dr. Jaroslava Kanyzy. *Lipenský kulturní kalendář*, 1982, č. 4, s. 7–9.

Vaňák, B.: Za zemřelým Dr. Jaroslavem Kanyzou. *Lipenský kulturní kalendář*, 1982, č. 8, s. 16–18.

Redakce Lipenského kulturního kalendáře: S vděčností vzpomínáme PhDr. Jaroslava Kanyzy. *Lipenský kulturní kalendář*, 1982, č. 7, s. 8.

Resümee

Der Hoheitsintellektuelle PhDr. Jaroslav Kanyza

Bohumír Kolář, Vorsitzender der Literarischen Sektion von VSMO

Der hundertste Geburtstag von PhDr. Jaroslav Kanyza inspiriert zur wiederholten Erinnerung an Persönlichkeit, die zu den bedeutendsten kulturellen und pädagogischen Olmützern der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts gehörte. Jaroslav Kanyza wurde am 25. April 1906 in Lipník nad Bečvou (Leipnik) geboren und starb am 12. Juni 1982 in Olmütz. Er absolvierte am Gymnasium in Lipník nad Bečvou und nach dem darauffolgenden einjährigen Studium am Gymnasium in Kroměříž (Kremsier) studierte er an der Philosophischen Fakultät der Masaryk Universität in Brno (Brünn) die Fächer Französisch – Tschechisch. Er wirkte am Gymnasium in Lipník, in Přerov (Prerau) und nach dem Kriegstoteinsatz wurde er seit dem Jahr 1945 im Brünnner und Ostrauer Rundfunk

angestellt. Im Jahr 1951 wurde er nach Olmütz berufen, wo er bis zum Jahr 1958 die Funktion des Direktors des Kreisheimatkundemuseums ausübte. Seit dem Jahr 1958 war er bis zu seiner Pension, d.h. bis zum Jahr 1969, Professor am Gymnasium in Olomouc – Hejčín (Olmütz – Hatschein). Sein tatkräftiges Leben füllte er mit vielen gesellschaftlichen Aktivitäten und mit dem literarischen Schaffen aus. Er war Mitglied des Gesangsvereins der mährischen Lehrer und er wurde als Sänger, Conférencier und Moderator berühmt. Beliebt waren seine heimatkundlichen Vorlesungen aus der Regionalgeschichte, vor allem aus dem heimatlichen Bečva-Gebiet. Als Publizist setzte er sich durch Medaillons der regionalen Persönlichkeiten (Ondřej Přikryl, Josef Klvaňa, Josef Kšír, Jan Neff), durch Fachabhandlungen von der Volksdichtkunst, dem Volkslied und durch historische Aufsätze von bedeutenden Orten durch. Er widmete sich auch der Geschichte der Dörfer und Städte und er beteiligte sich an Gestaltung touristischer Reiseführer. Seine literarischen Ambitionen setzte er in Erfüllung vor allem mit dem historischen Roman *In der Stadt des Kardinals*, der in das heimatliche Lipník nad Bečvou situiert ist, und mit der Verarbeitung der Helfstýn-Sagen (Helfensteiner Sagen). Beide Bücher riefen ein lebhaftes Leserinteresse hervor. Die Bibliographie von Jaroslav Kanyza beinhaltet mehr als 150 Arbeiten, von denen noch viele in den Archiven auf Editionsbewertung warten.

Von dem Leben und Werk von PhDr. Jaroslav Kanyza schrieben einige regionalen Publizisten und literarischen Wissenschaftler: Eva Doupalová, Věra Fišmistrová, Ladislav Rusek, Bohumil Vaňák. Die größte Aufmerksamkeit widmete ihm der Leipziger Kulturkalender, in dessen Redaktionsrat er lange wirkte und wo er auch reichlich publizierte.

Übersetzt von Olga Himmlerová

Na toulkách Podkarpatskou Rusí

Bohumír Kolář, předseda Literární sekce VSMO

Cestovat po vzdáleném kraji, vrátit se s výraznými a zčásti nepředpokládanými dojmy a poté poznatky zapsat do podoby srozumitelné zprávy, jež by byla jistým svědectvím, může být záležitostí poměrně dlouhodobou, a to i tehdy, když samotné toulky trvaly jen několik dní. Poznal jsem to bezprostředně i při záměru napsat krátkou zprávu o cestě olomouckých vlastivědců a jejich přátel na Podkarpatskou Rus.

Výprava na Podkarpatskou Rus byla realizována ve dnech 31. května až 4. června 2006 z podnětu Literární sekce VSMO. Zveřejnění záměru iniciovat zájezd do země, jež byla za první republiky součástí Československa, vyvolalo v Olomouci enormní zájem; přihlásilo se více než sedmdesát členů VSMO a jejich přátel. Z nich cestu na Podkarpatskou Rus nakonec absolvovalo jen 25 účastníků.

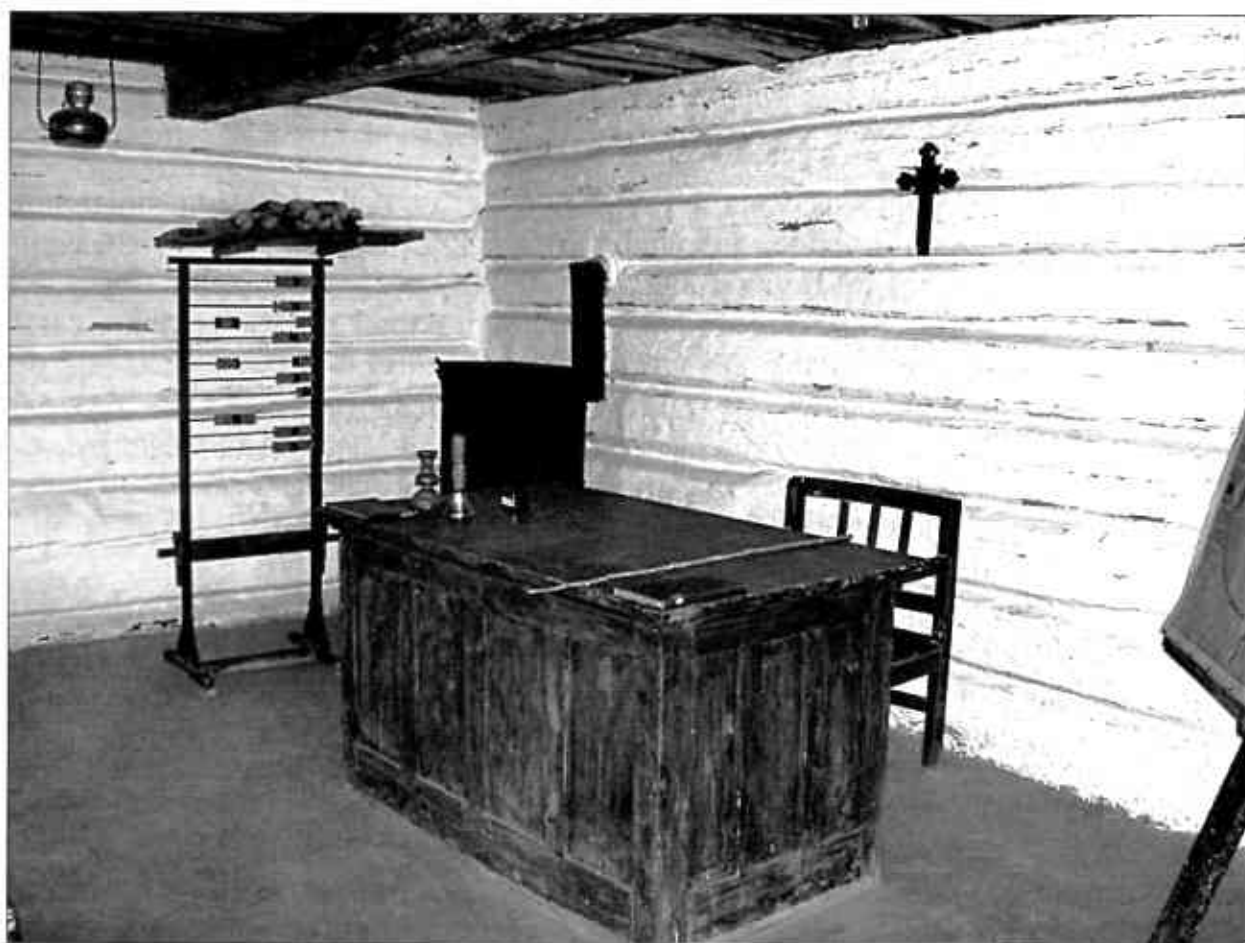
Podle navrženého programu bylo počítáno se dvěma dny jízdy a třemi dny vlastního pobytu. Trasa byla vedena městy: Rožnov p. Radhoštěm – Makov – Žilina – Poprad – Levoča – Zemplínská Šírava – Užhorod – Chust – Mežhorje – Siněvir – Koločava – Mežhorje – Mukačevo – Zemplínská Šírava – Spišská Kapitula – Žilina – Olomouc. Ubytování bylo zajištěno na Zemplínské Šíravě, poté dvakrát v Mežhorje a opět na Zemplínské Šíravě ve dvoulůžkových pokojích vždy s polopenzí.

Při cestě na Podkarpatskou Rus si mohli účastníci zájezdu na Slovensku prohlédnout se zasvěceným výkladem místní průvodkyně evangelický kostel na Svatém Kříži a historickou Levoču s mnoha památkami, při návratu pak Spišský hrad a Spišskou Kapitolu a nedaleké travertinotvorné vývěry.

Převážná většina účastníků převyšovala „zvyklosti“ běžných zájezdových akcí hlubokými znalostmi, zpracovanými itineráři, starými průvodci ještě z první republiky a především niterným zájmem o Podkarpatskou Rus. Ten byl často podmíněn faktem, že je k Rusi vázaly vzpomínky jejich zemřelých předků či jiné tradice.

Náplň zájezdu byla rámcově naplánována s poukazem na to, že charakter zájezdu umožňuje variabilitu v souladu s přáním účastníků a případnou proměnou počasí. Podvědomě byly preferovány lokality, kde byly patrné pozůstatky meziválečné „československé státnosti“. Nelze zapírat, že právě na Podkarpatské Rusi ještě i dnes hledáme sami sebe, své předky, úsilí našich národů pomáhat, zvelebovat, rozvíjet. Krásné pak je, když alespoň něco z toho nalezneme, když se o tom pod Karpatami od tamních obyvatel alespoň něco dovídáme.

Rád bych v této souvislosti připomenul starou dámu – Rusínku, narozenou v roce 1925, s kterou jsme se setkali v užhorodském skanzenu. Když zjistila, že jsme Češi, suverénně nám zarecitovala dlouhou pasáž z Vodníka: *„Na topole nad jezerem sedí vodník pod večerem. Sviť měsíčku, sviť, ať mi šije nit. Šiju, šiju si botičky do sucha i do vodičky: sviť, měsíčku, sviť, ať mi šije nit...“* Jen jméno básníka zapomněla. Rádi a s obdivem k její paměti jsme jí připomněli Erbena. Posteskla si, že si už jméno básníka nezapamatuje. Navštěvovala českou školu ve třicátých letech... a ve svých 81 letech prodávala ve skanzenu

Užhorod – skanzen, expozice staré školy (Foto: B. F. Červinka)

rozličné předměty ze skleněných korálků. Byla jediný „*narodnyj artist*“, s kterým jsme se v Zakarpátí setkali ...

Zakarpatská Rus bývala desetinou bývalé republiky. Svědčí o tom informace dostupné v každé encyklopedii: rozloha 12 800 km², 1 300 000 obyvatel. Většina Rusínů, polovina pravoslavných a řeckokatolíků, slabá desetina katolíků, čtvrtina příslušníků sekt. Host nic nerozliší, spory nejsou evidentní, spíš se zdá, jako kdyby byli ve své svornosti a snášenlivosti všichni pro všechno.

Výrazným rysem Podkarpatské Rusi je skutečnost, že obyvatelé jsou většinou štíhlí a na sebe dbalí. Ženy dokážou chodit v dešti a blátě i na vysokých podpatcích, aniž by se „zastříkaly“. Dne 1. června jsme byli v Užhorodě svědky slavnostního ukončení školní docházky – na Ukrajině se tomu říká „*výpusť*“. Užhorod byl mladými plný. Oblečení pro tuto příležitost bylo zřejmě nové, slavnostní, dobře šité a z kvalitní látky pořízené. Jako u nás do tanečních. Chlapci byli oblečeni většinou do tmavých obleků. Dívky měly tmavé šaty a přes ně lehounké bílé zástěry a červenou šerpu. Ve vlasech měly dívky vpletené zdobené mašle či stužky, které některým splývaly až na ramena. Oblečení působilo velmi důstojně, mladistvě a svěže. Výpusť je pokládána za vstup mládeže do společnosti. Mládež má při tom prokázat, že se už umí „chovat“. I tento rys všeho mladého rojení nás zaujal.

Užhorod, ležící na řece Už, je město významné. Jeho postavení i zvýšenému ruchu prospívá příhraniční poloha a fakt, že je hlavním městem Podkarpatské Rusi. Celkový dojem může být ovlivněn přetrvávajícím zanedbáním budov ještě z dob sovětské direktivní epochy. Ta trvala příliš dlouho, aby nebyla zřejmá. Nové „kabáty“ mají především banky, barvami hýří velkoplošné reklamy a lákavými světelnými efekty již početně zastoupené herny, sázkové kanceláře a další formy výnosného podnikání. I na Podkarpatské Rusi začínají mít zelenou supermarkety a finanční půjčky. Technologie, užívaná k obohacení jedněch a ekonomickému ruinování druhých, je aplikovatelná ve všech zemích v podstatě stejně. Evidentní byl na Podkarpatské Rusi rozvoj mobilní telefonní sítě. Mobil byl rozhodně četnější, než jsme předpokládali. Jeho rychlé rozšíření bylo pravděpodobně ovlivněno málo rozšířenou sítí pevných stanic. Na Podkarpatské Rusi je pravděpodobně povoleno veksláctví. Směnou rozličných měn (výhodnější, než nabízely peněžní ústavy) se zabýval kdekdo.

Na Podkarpatskou Rus ještě kupodivu nedorazila vlna sprejerského blázince a od ní se odvíjejícího umění pomalovaných zdí, ale její absence byla z naší strany kvitována s povděkem.

Zážitkem zvláště ceněným byla pro nás návštěva „*užhorodského skanzenu*“ v blízkosti tamního hradu. Desítky roubených staveb, počínaje umně přenesenými kostely a konče drobnými hospodářskými detaily typu oborohů na venkovní skladování sena, byly svezeny z celé Zakarpatské Rusi. Samé unikáty, k překvapení mnohých i s vnitřním vybavením, a to i v případě, že se jednalo o stavby sloužící řemeslné výrobě nebo hospodářskému podnikání (mlýny, pekárny, tkalcovské dílny). V každé chalupě či větší stavbě podávala výklad „domácí“ průvodkyně. Jako Češi jsme byli vpouštěni i tam, kam jiní mohli jen po očku nahlédnout. Dobrým vkladem pro nás se ukázala být ještě stále nezapomenutá znalost azbuky, slovanská příbuznost jazyků nebo dokonce školní znalost ruštiny začínající slovem „*zdrávstvujtě*“ a končící už předpokládaným „*do svidánija*“.

Podkarpatskou Rus jsme vnímali jako zemi rozvojovou s dosud málo rozvinutou civilizací. Nízké a nezavedené (nerozšířené) technické parametry života činí ze Zakarpátí zemi,

v níž turisté všechny domácí „litují“. Řeč je o odpadech všeho druhu ... Už na hranicích, pokud si někdo musel „odskočit“, zjistil, že toalety jsou dvě šlapky s odpadní dírou bez splachování a s košem na použitý papír. Pohled do reality prohloubilo poznání, že suché toalety ve škole pro několik set žáků jsou v Koločavě „moderně“ situovány až za školním hřištěm, aby v blízkosti školy nepáchly. Měly podobu zpola otevřených kukaní, aby bylo vidět, která z nich je „obsazena“ a která ne. Je zřejmé, že Podkarpátí je zemí, kde bude co dělat ještě celá desetiletí.

Panenská příroda, poklad oné části zapomínaného světa, je lákadlem turistů. Těch skutečných, kteří ještě chodí převážně pěšky nebo jezdí na kolech. Několik jsme jich potkali. Přijeli auty na východní Slovensko, zaparkovali, vzali kola, stan a další vybavení a vzhůru na poloniny. Ale i oni se už setkávají s jevem donedávna neznámým. Na Podkarpatskou Rus se importují potraviny v technických obalech (pet lahve apod.), s nimiž si nikdo neví rady. Na celé Podkarpatské Rusi jsme nezaregistrovali jediný kontejner. Kdo by jeho obsah odvezl, když není kam (chybějí spalovny)? Osídlení je řídké, mnohé obce se plouží údolím v délce několika kilometrů, jednotlivé chalupy jsou od sebe vzdáleny jako u nás vsi.

Za zmínku stojí i cesty a silnice, po nichž jsme jezdili. Donedávna asi bylo strategickým záměrem silnice nebudovat. Po Rusi se jezdilo v podstatě terénními auty, která zvládala i komunikace bez náležitého povrchu. Pokud jsme v dešti po nějaké takové cestě jeli, museli jsme kolíkem měřit hloubku „kaluží“, abychom si nepodřeli nebo nezdeformovali spodek autobusu. Dnes už se Podkarpatská Rus může pochlubit moderní dálnicí z Užhorodu přes Mukačevo do Kyjeva, asfaltový povrch má i poměrně velký počet silničních spojů po celé Podkarpatské Rusi.

Propojení Podkarpatské Rusi na Ukrajinu je logické, i když z ní činí zrnko v moři písku, které nemá možnost se výrazněji odlišit nebo vystartovat ke své rychlejší proměně. Pro nás je přece jen Podkarpatská Rus prožitou etapou čs. státnosti a asi ji budeme vždycky více srovnávat s vlastní realitou. Naštěstí se otevřená Evropa netýká jen nás jako členů Evropské unie, ale i dalších zemí s ní sousedících. Rusíni vnímají Evropu velmi pozorně. Byli jsme překvapeni, kolik Rusínů v minulých letech u nás pracovalo nebo pobývalo. Hodně jich bylo v Praze ve stavebních profesích, setkali jsme se i s těmi, kteří k nám byli poslání jako okupační vojáci po srpnu 1968 a žili na Libavě, výjimkou nebyli ani ti, kterým se příbuzní po válce odstěhovali na Bruntálsko v rámci repatriace. Dodnes je navštěvují a vnímají jejich osud jako šťastný... Zkušenosti a poznatky těchto lidí vesměs přispívají k dobrému jménu Česka na Podkarpatské Rusi.

Rusíni jsou asi citlivější k sociální problematice a připomínají si rány osudu. Tak na nás třeba působily informace o vstupném do „užhorodského“ skanzenu a na tamní hrad, kde jsme zjistili, že do těchto areálů mají volný vstup černobylské děti, sirotci a polosirotky. Málokdo se ubránil dojetí. Pozoruhodné pro nás byly informace o příjmech lidí na Rusi. Základní plat začínající učitelky na základní škole odpovídá 180 dolarům (asi 4.500 Kč), tedy necelým tisíci hrivnám. Platy však bývají na Podkarpatské Rusi ještě nižší, mnoho lidí je nezaměstnaných...

Podkarpatská Rus prožívá po desetiletí trvajícím prosazování ateismu výrazný návrat ke křesťanství, především k pravoslaví... Projevuje se to ve velkém množství rozestavěných kostelů a kaplí. Některé byly velkolepě koncipovány a jsou tak i stavěny. Zdají se být stavbami století (koncepce i předpokládanou délkou stavby). Snad nejmarkantnější se v tomto směru jeví chrám v Chustu. Nepřehlédnutelný byl pro nás i v roce 2000 odha-

lený pomník s obrovskými plastikami věrozvěstů – Konstantina a Metoděje v Mukačevě. O účtě k posmrtnému osudu svědčí i všude projevovaná péče o hroby a hřbitovy. Chrámy jsou rozlišovány jak církevně (pravoslavné, řeckokatolické, katolické), ale i národnostně (německý katolický).

V závěru si dovoluji upozornit na několik turistických pozoruhodností, jež se staly během zájezdu předmětem našeho zájmu. Na Slovensku k nim patřil partikulární kostel sv. Kříže, což je nádherná sakrální památka, rozměrný dřevěný evangelický kostel, přemístěný na návrší z Liptovské Mary při stavbě přehrady. Dále historická a hradbami chráněná Levoča s kostelem sv. Jakuba a v něm umístěným oltářem Mistra Pavla z Levoče a kazatelnou řezbáře Kryštofa Kolmitze, ale i s dalšími památkami (budova muzea, archivu, městského úřadu apod.). Na cestě na Zemplínskou Šíravu jsme bez povšimnutí neopomeli ani Prešov.

Užhorod si nás rychle podmanil. Cítili a cítili jsme v něm středoevropské město s východoevropským časem. Se sympatiemi jsme zaregistrovali existenci divadla s poměrně kvalitní budovou z přelomu 19. a 20. století, užhorodskou filharmonii umístěnou v renovované budově židovské synagogy, památky na Ivana Olbrachta (je tu po něm pojmenovaná i ulice), uchované české nápisy na domech, budovy zemské správy, vystavěné za 1. republiky ve slohu 30. let, existenci univerzity ... východní specifika jsme cítili jen

A. Trunečková (vlevo) hovoří s lidovou umělkyní, která prošla českou školou. (Foto: B. F. Červinka)

z onoho podcenění pořádku a nevšimavosti vůči „odrbanosti fasád“ a v malé péči o výlohy, chodníky, trávničky... Stav jako by šlo o dobu před generálním úklidem. Lidé však byli milí, mnohem méně spěchající a nic nepředstírající. Město bylo plné mladých a dětí.

Chust byl naproti tomu městem výrazně venkovským a bez zřetelného centra v podobě městského jádra. Dominovala mu velkolepá administrativní budova, možná dobře uchovávaný pozůstatek nějakého „sovětu“, ale my jsme se v Chustu věnovali spíše historickým kostelům a nově budovaným chrámům: luthersko-kalvínskému chrámu sv. Alžběty, čtrnáct let rozestavěnému chrámu věrozvěstů Cyrila a Metoděje, maďarskému katolickému kostelu sv. Anny. V Chustu jsme si uvědomili, jak často mívají lidé v zahrádce malá boží muka, ozdobené pravoslavné kříže.

Velkým zážitkem pro nás bylo mežhorjské tržiště. Bylo po dešti rozbahněné, ale pohybovat jsme se na něm naučili záhy, jen na rozdíl od „domácích“ jsme byli od bláta zastříkáni jenom my. Tržiště na Podkarpatské Rusi se nám jevilo jako slovanská obdoba tureckého bazaru. Bylo tam možné dostat všechno od jídla a nápojů až po náhradní díly, náradí, šaty a boty ... Po tržišti procházeli veksláci nabízející hřivny za všechny tvrdé valuty (americký dolar a euro). Nás Čechy rozlišili velmi snadno. Snad šestým smyslem...

Cílem pátečního putování po Podkarpatské Rusi byla Koločava, místo spjaté s tvorbou Ivana Olbrachta, zejména jeho díla o Nikolovi Šuhajovi. Projížděli jsme nádhernou krajinou Karpat, „verchovinou“ a poloninami, a uvědomovali si, jak je Podkarpatská Rus svébytná. V Koločavě jsme navštívili školu Ivana Olbrachta, v níž je umístěno muzeum. Paní učitelka Natalie Tunmareková je vnučkou zakladatele literárního památníku, který

Užhorod – synagoga, nyní koncertní sň
(Foto: B. F. Červinka)

Užhorod – skanzen, lidové stavby (Foto: B. Kolář)

se se spisovatelem osobně znal, hojně se s ním stýkal a svých kontaktů využil k vybudování literárního muzea. Paní Natálie nám vyprávěla, jak celé muzeum proměnila poté, kdy bylo možno se zaměřit na literární hodnoty a rozsáhlé Olbrachtovo dílo a bylo možno pominout politické aspekty. Paní Natálie vyučuje světovou literaturu a bylo zřejmé, že o muzeum pečuje s mimořádným zaujetím. V muzeu jsme se dozvěděli mnohé, co jsme nevěděli. Dokumenty v muzeu vypovídají jak o samotném Ivanu Olbrachtovi, tak i o hrdinech jeho románů z Podkarpatské Rusi, vystaveny jsou i památky na českou správu Koločavy. Po prohlídce muzea jsme navštívili hřbitov Nikoly Šuhaje a Eržiky, ale i hroby Šuhajem zastřelených četníků Oldřicha Hrabala, Josefa Hofmana a jejich závodčího. Pobytem v Koločavě jsme naplnili literární cíle, které byly počáteční motivací k iniciování cesty na Podkarpatskou Rus.

Ve zbývajícím čase jsme se věnovali krásám krajiny. Pro silný déšť bylo sice upuštěno od túry Siněrickým národním parkem, ale letmou procházku s výhledy si nikdo neodpustil, i když pršelo. Vybavení do nepohody byli všichni.

V sobotu ráno 3. června jsme se rozloučili s pohostinnou Mežgoriou a ujistili jsme své hostitele, že budeme jejich kraj uvádět ve známost jako turistický ráj.

V sobotu jsme v dopoledních hodinách navštívili poloninu Boržavu. A v ní situovaný největší vodopád na Podkarpatské Rusi. Jmenuje se Šipot. Nešlo o žádnou zakarpatskou Niagaru, ale krajina i příroda, jimiž jsme procházeli, neměly chybu. Před vodopádem jsme zaregistrovali žlutočerné mloky ... Vodopád sám byl deštnými sprškami sytý a líbil se nám. Všichni cítili, že jsme se touto nenáročnou a příjemnou procházkou rozloučili s podkarpatskou přírodou.

Odpoledne nás čekalo Mukačevo. Prohlídku hradu jsme již nestihli, ale město samé nás velmi zaujalo. Vyznačovalo se širokými bulváry, nikde jinde na Podkarpatské Rusi nevídanými. Městský charakter posilovala kvalitní květinová výsadba, parková úprava a řada soch, z nichž největší pozornost budily sochy věrozvěstů Konstantina a Metoděje, odhalené teprve v roce 2000. Sochy z období sovětského impéria jsou zachovány. Společenské proměny probíhaly tedy na Podkarpatské Rusi bez obrazoborectví.

Nedělní návrat do Olomouce jsme si cestou přes Slovensko zpestřili návštěvou Spišského hradu, Spišské Kapituly a prohlídkou minerálních vývěrů na Sivé Bradě. Exkurzní zastávky jsme vnímali jako příjemné césury na cestě k neodvratnému „normálu“.

Skončila akce, o níž se zasloužilo mnoho osobností. Byla realizována s rozmyslem a nakonec i s vědomím, že z ní nikdo nemůže mít žádný prospěch nebo zisk, ba dokonce, že může skončit deficitem. To vědomí korektnosti ale proměnilo všem účastníkům oněch pět toulavých dní po zajímavé zemi s překrásnou přírodou ve velmi příjemnou životní zkušenost.

OBSAH

I. HLAVNÍ ČLÁNKY

Neznámé plány staré jezuitské koleje, školní budovy a kostela Panny Marie v Olomouci	3
Unbekannte Pläne des alten Jesuitenkollegs, des Schulgebäudes und der Kirche der Jungfrau Maria in Olmütz <i>Jiří Fiala, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci – Leoš Mlčák, Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum</i>	

Olomoučtí cínaři	29
Die Olmützer Zinggießer <i>Xenie Šofková, Vlastivědné muzeum v Olomouci</i>	

Věžní hodinové stroje ve sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci	47
Turmuhrwerke in Sammlung des Heimatkundemuseums in Olmütz <i>Radim Himmler, Vlastivědné muzeum v Olomouci</i>	

K sedmistému výročí zavraždění Václava III. v Olomouci	59
Zum 700. Jahrestag der Ermordung des Wenzels III in Olmütz <i>Karel Maráz, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně</i>	

Řecká komunita na Zlatohorsku.....	75
Griechische Gemeinschaft auf dem Gebiet von Zlaté Hory <i>Ivan Hlavatý, Vlastivědné muzeum v Olomouci</i>	

II. DROBNOSTI

Mladohradištní meč z Univerzitní ulice v Olomouci	97
Jungburgwallzeitliches Schwert aus Univerzitní Straße in Olmütz <i>Radovan Frait, Vlastivědné muzeum v Olomouci</i>	

Neznámé fresky J. K. Handkeho v bývalé školní budově staré olomoucké univerzity.....	103
Unbekannte Fresken von J. K. Handke im ehemaligen Schulgebäude der alten Olmützer Universität <i>Leoš Mlčák, Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum</i>	

Lašťanské maticčky – znovu oživená tradice.....	108
Die Mütterchen von Lašťany – wieder erneuerte Überlieferung <i>Ivan Hlavatý, Vlastivědné muzeum v Olomouci</i>	

Minulost a současnost knihovny VMO.....	114
Vergangenheit und Gegenwart der Bibliothek des Heimatkundemuseums in Olmütz <i>Jana Habustová, Vlastivědné muzeum v Olomouci</i>	

Z podnětu VSMO vzniklo záslužné dvousvazkové dílo	
<i>Z paměti literární Olomouce</i>.....	118
<i>Bohumil Kolář, předseda Literární sekce VSMO</i>	

Bibliografie pracovníků Historického ústavu VMO za léta 2000–2005	120
--	------------

III. KRONIKA

Výroční zpráva o činnosti Vlastivědného muzea v Olomouci za rok 2005	124
<i>Miloslava Hošková, Vlastivědné muzeum v Olomouci</i>	

Doprovodný program k výstavě <i>Sága moravských Přemyslovců</i>.....	128
<i>Renáta Fífková, Vlastivědné muzeum v Olomouci</i>	

Spolupráce Univerzity třetího věku s Vlastivědným muzeem v Olomouci	131
<i>Kateřina Sýkorová, zastupující ředitelka U3V při Univerzitě Palackého v Olomouci</i>	

Výsostný intelektuál PhDr. Jaroslav Kanyza	132
<i>Der Hoheitsintellektuelle PhDr. Jaroslav Kanyza</i>	
<i>Bohumír Kolář, předseda Literární sekce VSMO</i>	

Na toulkách Podkarpatskou Rusí	135
<i>Bohumír Kolář, předseda Literární sekce VSMO</i>	

**Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
ročník 2006, číslo 292**

Vedoucí redaktorka: PhDr. Miloslava Hošková, CSc.

Odpovědná redaktorka: PhDr. Renáta Fífková

Obálka: Monika Reichlová

Grafická úprava a sazba: Mgr. Petr Jančík

Náklad: 300 ks

Adresa redakce:

Vlastivědné muzeum v Olomouci

nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, ČR

tel.: +420 585 515 123

fax: +420 585 222 743

e-mail: vmo@vmo.cz

<http://www.vmo.cz>

Vydavatel: Vlastivědné muzeum v Olomouci

Tisk: Polygrafické středisko

Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci

**Mitteilungen des Heimatkundlichen Museum in Olomouc
Jahrgang 2006, Heft Nr. 292**

Redaktion: PhDr. Miloslava Hošková, CSc., PhDr. Renáta Fífková

Anschrift der Redaktion:

Heimatkundliches Museum in Olomouc

nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, Tschechischen Republik

tel.: +420 585 515 123

fax: +420 585 222 743

e-mail: vmo@vmo.cz

<http://www.vmo.cz>

**Reports of Museum of National History and Arts in Olomouc
Volume 2006, Nr. 292**

Editors: PhDr. Miloslava Hošková, PhDr. Renáta Fífková

Adress:

nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, Czech Republic

Tel.: +420 585 515 123

Fax: +420 585 222 743

e-mail: vmo@vmo.cz

<http://www.vmo.cz>

© Vlastivědné muzeum v Olomouci 2006

ISSN 1212-1134

ISBN 80-85037-45-9

